

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

**2005 YILI
KATILIM ÖNCESİ
EKONOMİK PROGRAMI**

**ANKARA
KASIM 2005**

**(Yüksek Planlama Kurulu'nun 30 Kasım 2005 tarih ve 2005/82 sayılı
Kararıyla kabul edilmiştir.)**

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
1. SON EKONOMİK GELİŞMELER	3
1.1. Büyüme ve İstihdam.....	3
1.2. Ödemeler Dengesi.....	6
1.3. Para ve Kur Politikaları.....	9
1.4. Mali Sektör.....	13
1.5. Enflasyon.....	15
1.6. Kamu Maliyesi.....	17
2. MAKROEKONOMİK ÇERÇEVE	28
2.1. Büyüme ve İstihdam.....	30
2.2. Enflasyon.....	39
2.3. Para ve Kur Politikaları.....	42
2.4. Ödemeler Dengesi.....	43
2.5. Öngörülerin Gerçekleşmesinde Ortaya Çıkabilecek Temel Riskler.....	47
3. KAMU MALİYESİ	49
3.1. Maliye Politikasının Amaçları.....	49
3.2. Kamu Borç Yönetimi.....	56
3.3. Kamu Maliyesi Riskleri.....	60
3.4. Duyarlılık Analizi.....	61
4. YAPISAL REFORMLAR	66
4.1. Piyasa Ekonomisinin ve Girişimciliğin Güçlendirilmesi.....	66
4.1.1. Özelleştirme.....	66
4.1.2. Rekabet Hukuku ve Politikaları.....	68
4.1.3. Yatırım Ortamının İyileştirilmesi.....	69
4.2. Mali Sektör.....	70
4.2.1. Bankacılık Sektörü.....	70
4.2.2. Sermaye Piyasası.....	72
4.2.3. Sigortacılık.....	73
4.3. İşgücü Piyasası.....	74
4.4. İdari Reform.....	79
4.5. Tarım ve Kırsal Kalkınma.....	85
4.5.1. Tarım.....	85
4.5.2. Kırsal Kalkınma.....	91
4.6. Diğer Reform Alanları.....	95
4.6.1. Bölgesel Gelişme.....	95
4.6.2. Sağlık-Sosyal Güvenlik Reformu ve Gelir Dağılımının İyileştirilmesi.....	98
4.6.3. Bilgi ve İletişim Teknolojileri.....	102
4.6.4. Ulaştırma.....	107
4.6.5. Enerji.....	109
EK TABLOLAR	115

TABLolar

Tablo. 1. 1: Büyüme Hızları ve Talep Unsurları	3
Tablo. 1. 2: İşgücü Piyasasında Gelişmeler	4
Tablo. 1. 3: Ödemeler Dengesi	6
Tablo. 1. 4: Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret	7
Tablo. 1. 5: Performans Kriterleri, Gösterge Değerler ve Gerçekleşmeleri	10
Tablo. 1. 6: Merkez Bankası Döviz Alımları	12
Tablo. 1. 7: Bankacılık Sektörünün Genel Görünümü	13
Tablo. 1. 8: Konsolide Bütçe Dengesi	19
Tablo. 1. 9: Ocak-Ekim Dönemi İtibarıyla Konsolide Bütçe Dengesi	21
Tablo. 1. 10: Genel Devlet Gelir ve Harcamaları	22
Tablo. 1. 11: Genel Devlet Brüt Borç Stoku	23
Tablo. 1. 12: Konsolide Bütçe İç Borç Stokunun Yapısı	24
Tablo. 1. 13: Konsolide Bütçe İç Borç Stokunun Faiz Yapısı	24
Tablo. 1. 14: Alacaklılara Göre İç Borç Stoku	25
Tablo. 1. 15: Genel Devlet Dış Borç Stokunun Yapısı	26
Tablo. 2. 1: Büyümenin Talep Bileşenleri	32
Tablo. 2. 2: Toplam Yatırım-Tasarruf Dengesi	34
Tablo. 2. 3: Üretim Faktörleri Artışları	35
Tablo. 2. 4: Üretim Faktörlerinin Büyümeye Katkıları	35
Tablo. 2. 5: Sektörler İtibarıyla Katma Değer Gelişmeleri	38
Tablo. 2. 6: İşgücü Piyasasında Gelişmeler	39
Tablo. 2. 7: Fiyat Hedef ve Öngörülere	40
Tablo. 2. 8: Ödemeler Dengesi Tahminleri	45
Tablo. 2. 9: Reel Kur Değerlenmesinin Etkileri	48
Tablo. 3. 1: Genel Devlet Gelir ve Harcamaları	54
Tablo. 3. 2: Hazine Garantili Dış Borç Servisi Projeksiyonu	59
Tablo. 3. 3: Genel Devlet Brüt Borç Stoku Tahmini	60
Tablo. 3. 4: Büyüme Oranındaki Düşüşün Etkileri	61
Tablo. 4. 1: 1985-2005 Dönemi Özelleştirme İşlemleri	66
Tablo. 4. 2: 1985-2004 Dönemi Özelleştirme Gelirleri ve Kullanımları	66
Tablo. 4. 3: 2005 Yılı Özelleştirme İşlemleri	67
Tablo. 4. 4: 2004 Yılı İtibarıyla İşgücünün Eğitim Düzeyi	75
Tablo. 4. 5: 1998-2005 Dönemi Okullaşma Oranlarındaki Eğilimler	77
Tablo. 4. 6: İşgücü Piyasası Politika Taahhütleri Matrisi	79
Tablo. 4. 7: Tarım Politika Taahhütleri Matrisi	94
Tablo. 4. 8: Bölgesel Gelişme Politika Taahhütleri Matrisi	97
Tablo. 4. 9: Sağlık-Sosyal Güvenlik Politika Taahhütleri Matrisi	101
Tablo. 4. 10: AB Mevzuatına Uyum Çerçevesindeki Yasal Düzenlemeler	105
Tablo. 4. 11: Bilgi ve İletişim Teknolojileri Politika Taahhütleri Matrisi	106
Tablo. 4. 12: Ulaştırma Politika Taahhütleri Matrisi	108
Tablo. 4. 13: 2005 Yılında Enerji Piyasasında Gerçekleştirilen Yasal Düzenlemeler ..	111
Tablo. 4. 14: Enerji Politika Taahhütleri Matrisi	114

ŞEKİLLER

Şekil. 1. 1: TÜFE Hedefi ve Ekonomik Birimlerin TÜFE Beklentileri	10
Şekil. 1. 2: Kısa Vadeli Faiz Oranları ve Enflasyon Bekleyişleri	11
Şekil. 1. 3: Dolar ve Euronun Gelişimi	12
Şekil. 1. 4: TÜFE Hedefleri ve Gerçekleşmeleri.....	15
Şekil. 1. 5: Hazine Borçlanmasının Ortalama Vadesi ve Maliyeti.....	25
Şekil. 2. 1: GSYİH Büyümesi	33
Şekil. 2. 2: GSYİH Büyümesine Katkıları.....	33
Şekil. 2. 3: Üretim Faktörlerinin Büyümeye Katkıları	36
Şekil. 2. 4: Hasıla Açığı.....	37
Şekil. 2. 5: Üretim Sektörel Kompozisyonu.....	37
Şekil. 2. 6: Türkiye Enflasyonunun AB-25 Enflasyonuna Oranı	39
Şekil. 3. 1: Gerçekleşen ve Yapısal Faiz Dışı Bütçe Dengesi	55
Şekil. 3. 2: Gerçekleşen ve Yapısal Bütçe Dengesi.....	55
Şekil. 3. 3: Devresel Bütçe Dengesi	56
Şekil. 3. 4: Hazine Garantili Borçların Üstlenim Oranları	58
Şekil. 3. 5: Büyüme Oranına Duyarlılık Analizi	62
Şekil. 3. 6: Türk Lirası Cinsinden Borç Reel Faiz Oranına Duyarlılık Analizi	63
Şekil. 3. 7: Büyüme ve Reel Faiz Oranlarına Duyarlılık Analizi	63
Şekil. 3. 8: Faiz Dışı Fazlaya Duyarlılık Analizi.....	64
Şekil. 3. 9: Reel Kura Duyarlılık Analizi	64

KUTULAR

Kutu. 1. 1: Hanehalkı İşgücü Anketi Çalışmalarında AB'ye Uyum	5
Kutu. 1. 2: 2003 Temel Yıllı Fiyat Endeksleri: Kapsam ve Yöntem	16
Kutu. 1. 3: IMF Tanımlı Faiz Dışı Fazla	18
Kutu. 1. 4: Mali Bildirim Kapsamında Genel Devlet Dengesinde Yapılan Ayarlamalar	23
Kutu. 1. 5: Yabancı Bankaların YTL Cinsinden Tahvil İhracı ve Etkileri.....	27
Kutu. 2. 1: Petrol Fiyatlarının Tüketici ve Üretici Fiyatları Üzerindeki Etkileri	40
Kutu. 2. 2: Petrol Fiyatlarındaki Gelişmelerin Cari İşlemler Dengesine Etkileri.....	46
Kutu. 3. 1: Merkezi Yönetim Bütçesi.....	49
Kutu. 4. 1: Orta Vadeli Program - Orta Vadeli Mali Plan.....	83
Kutu. 4. 2: Türkiye'de Sosyal İçerme.....	100

KISALTMALAR

AB-15	1 Mayıs 2004 Tarihli Genişleme Öncesinde AB'ye Üye Ülkeler
AB-25	1 Mayıs 2004 Tarihli Genişleme Sonrasında AB'ye Üye Ülkeler
ABS	Analitik Bütçe Sınıflandırması
ADSL	Asimetrik Sayısal Abone Hattı
APL	Uygulanabilir Program Kredisi
AR-GE	Araştırma ve Geliştirme
BAĞ-KUR	Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu
BASEL II	Yeni Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BİT	Bilgi ve İletişim Teknolojileri
BOTAŞ	Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
BSMV	Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
BYES	Bütçe Yönetim ve Enformasyon Sistemi
COICOP	Kişisel Tüketim Sınıflaması
ÇATAK	Çevre Amaçlı Tarım Arazilerinin Korunma Projesi
DEM	Alman Markı
DGD	Doğrudan Gelir Desteği
DİBS	Devlet İç Borçlanma Senetleri
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EAFRD	Kırsal Kalkınma İçin Avrupa Tarımsal Fonu
EİEİ	Elektrik İşleri Etüt İdaresi
EPDK	Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
ESA 95	Avrupa Birliği Milli Hesaplar Sistemi
ESK	Ekonomik ve Sosyal Konsey
EUR	Euro
EUROSTAT	Avrupa Birliği İstatistik Ofisi
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GFS	Devlet Mali İstatistikleri
GİP	Gelişen İşletmeler Piyasası
GMPCS	Küresel Mobil Kişisel Haberleşme Sistemi
GSM	Küresel Mobil Haberleşme Sistemi
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSTE	Geniş Bant Sabit Telsiz Erişim
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HİA	Hanehalkı İşgücü Anketi
IACS	Entegre İdari Kontrol Sistemi

İBB	İstatistiki Bölge Birimleri
IDA	İdareler Arasında Elektronik Veri Değişimi Programı
IDABC	e-Devlet Hizmetlerinin Kamu Kurumları, İş Alemi ve Vatandaşlar için Entegre Sunumu Programı
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	Uluslararası Para Fonu
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü
JIM	Sosyal İçerme Belgesi
JPY	Japon Yeni
KamuSM	Kamu Sertifikasyon Merkezi
KDEP	Kısa Dönem Eylem Planı
KDV	Katma Değer Vergisi
KEP	Katılım Öncesi Ekonomik Program
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KKDF	Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KPS	Kimlik Paylaşım Sistemi
LPG	Sıvılaştırılmış Petrol Gazları
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MEDA	Avrupa Birliği Akdeniz Programı
MERNİS	Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi
MSK	Meslek Standartları Kurulu
NAIRU	Enflasyonu Artırmayan İşsizlik Oranı
OECD	Uluslararası Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı
OSB	Organize Sanayi Bölgeleri
OVP	Orta Vadeli Program
OVPM	Orta Vadeli Mali Plan
ÖSDP	Özelleştirme Sosyal Destek Projesi
ÖTV	Özel Tüketim Vergisi
ÖUKP	Ön Ulusal Kalkınma Planı
PETKİM	Petrokimya Holding Anonim Şirketi
PHARE	Merkezi ve Doğu Avrupa'da Yer Alan Aday Ülkelere Yönelik Katılım Öncesi Yardım Fonu
PSTN	Sabit Telefon Şebekesi
say2000i	Web Tabanlı Saymanlık Otomasyon Sistemi
SGK	Sosyal Güvenlik Kuruluşları
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SNA	Ulusal Hesaplar Sınıflaması
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu

SSK	Sosyal Sigortalar Kurumu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCDD	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TDİ	Türkiye Denizcilik İşletmeleri Anonim Şirketi
TEDAŞ	Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi
TEFE	Toptan Eşya Fiyatları Endeksi
TEKEL	Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TFV	Toplam Faktör Verimliliği
THY	Türk Hava Yolları
TINA	Ulaştırma Altyapısı İhtiyaç Analizi
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TPE	Türk Patent Enstitüsü
TR52	Karaman ve Konya İlleri
TR72	Kayseri, Sivas ve Yozgat İlleri
TR82	Çankırı, Kastamonu ve Sinop İlleri
TR83	Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat İlleri
TR90	Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon İlleri
TRA1	Bayburt, Erzincan ve Erzurum İlleri
TRA2	Ağrı, Ardahan, Iğdır ve Kars İlleri
TRB1	Bingöl, Elazığ, Malatya ve Tunceli İlleri
TRUP	Tarım Reformu Uygulama Projesi
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜFE	Tüketici Fiyatları Endeksi
TÜRKAK	Türk Akreditasyon Kurumu
UCTE	Elektrik Dağıtım Koordinasyonu Birliği
UDS	Uluslararası Denetim Standartları
UEKAE	Ulusal Elektronik ve Kriptoloji Araştırma Enstitüsü
UETM	Ulusal Enerji Tasarruf Merkezi
UFRS	Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
USD	ABD Doları
ÜFE	Üretici Fiyatları Endeksi
VEDOP	Vergi Dairesi Tam Otomasyon Projesi
VOB	Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası
Yİ	Yap-İşlet
YİD	Yap-İşlet-Devret
YTL	Yeni Türk Lirası

GİRİŞ

Türkiye 2001 yılından beri Katılım Öncesi Mali İzleme süreci çerçevesinde Katılım Öncesi Ekonomik Programı (KEP) hazırlamakta ve Avrupa Komisyonuna sunmaktadır. Bu yıl beşincisi hazırlanan Katılım Öncesi Ekonomik Program'da Türkiye ekonomisindeki son ekonomik gelişmeler ile 2006-2008 dönemine ilişkin tahmin ve öngörüler yer almaktadır.¹

Türkiye yakın zamanda Avrupa Birliğine tam üyelik sürecinde önemli bir aşama kaydetmiş ve 3 Ekim 2005 tarihinde Avrupa Birliği (AB) ile müzakerelere resmi olarak başlamıştır. Türkiye'nin uygulamakta olduğu ekonomi politikaları ve yapısal reformların temel hedefi AB'ye tam üyelik sürecini hızlı bir biçimde ve başarıyla tamamlamaktır. Bu doğrultuda, gerekli önceliklerin belirlenmesi ve bunların hayata geçirilmesi için belirlenen politikaların kararlılıkla uygulanması önem taşımakta olup, Türkiye'nin son yıllarda ortaya koyduğu performans bu bilinçle hareket ettiğini göstermektedir. Bu çerçevede, 2005 yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programının müzakereler sürecine özellikle yapısal reformlar kapsamında katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Türkiye ekonomisinin son yıllarda göstermiş olduğu performans, ekonomide kalıcı istikrara kavuşulmasına ve böylelikle uygulanmakta olan çeşitli sosyal politikaların başarıya ulaşmasına yardımcı olacak niteliktedir. Dolayısıyla, Katılım Öncesi Ekonomik Programda ortaya konulan ekonomi politikaları gerek müzakere sürecinin başarıyla tamamlanması gerekse toplumun refah düzeyinin artırılması için önemli bir işleve sahiptir.

2005 yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programında ortaya konulan ekonomi politikaları uzun dönemli amaç ve hedeflere yönelik politikaların temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, bu ekonomi politikaları sürdürülebilir büyüme performansına ulaşılmasını, tek haneli rakamlara düşen enflasyon oranının kalıcı bir biçimde AB ortalamasına yakınsamasını ve sürdürülebilir bir mali yapının oluşturulmasını amaçlamaktadır. Kopenhag ekonomik kriterleri ve Maastricht kriterleri kapsamında ortaya konulan bu hedeflere ulaşılmasıyla birlikte, toplumun artan refah düzeyi ile refahın bölüşümünde daha dengeli bir yapıya kavuşulması programda önerilen çeşitli sosyal politikalarla desteklenmektedir. Böylelikle, Türkiye'deki bölgelerarası gelişmişlik farklarının ve kişi başına milli gelir düzeyinin AB ortalamasına yaklaşması sağlanarak AB tarafından vurgulanan reel yakınsama süreci başarıyla gerçekleştirilmiş olacaktır.

2005 yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programı çerçevesinde hazırlanan ekonomi politikaları maliye politikası, para politikası ve gelirler politikası olmak üzere üç grupta ele alınmaktadır. Maliye politikasının temel hedefi, halihazırda uygulanmakta olan mali disiplinin kararlılıkla sürdürülmesi ve böylelikle bütçe ve borç yapısının Maastricht kriterleri ile uyumlu bir yapıya kavuşturulmasıdır. Para politikasının temel amacı ise fiyat istikrarının sağlanmasıdır. Belirtilen bu hedefe ulaşılması amacıyla, Merkez

¹ 2005 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programı Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının (DPT) koordinasyonunda, Dışişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Tarım ve Köyüşleri Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, TC Merkez Bankası Başkanlığı, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Devlet İstatistik Enstitüsü, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Sermaye Piyasası Kurulu Başkanlığı, Rekabet Kurumu Başkanlığı, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Başkanlığı, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, Telekomünikasyon Kurumu Başkanlığı, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu Başkanlığı ve YÖK Başkanlığının katkılarıyla hazırlanmıştır.

Bankası 1 Ocak 2006 tarihinden itibaren açık enflasyon hedeflemesine geçecek ve dalgalı kur rejimi uygulamasına devam edecektir. Son olarak gelirler politikası, maliye ve para politikalarını destekleyecek biçimde enflasyon hedefiyle uyumlu olarak sürdürülecektir.

Ekonomide kalıcı istikrar ortamının sağlanması açısından önemi daha da artmış olan yapısal reformların temel amacı ekonomide yapısal dönüşümün sağlanmasıdır. Bu bağlamda, kamu sektörünün yeniden yapılandırılarak verimliliği artırıcı, hukukun üstünlüğünü gözeten, şeffaflığı ve katılımcılığı destekleyen bir yapıya kavuşturulması amaçlanmaktadır. Ayrıca, kamu sektörünün ekonomi genelindeki ağırlığının azaltılması maksadıyla özelleştirme süreci hızlandırılmıştır. Buna göre, ekonominin piyasa koşullarında şekillenmesi, rekabete dayalı üretim yapısının güçlendirilmesi ve kamunun ekonomideki düzenleyici ve denetleyici rolüne ağırlık verilmesi hedeflenmektedir. Diğer yandan, kamunun sağlamış olduğu hizmetlerin yerelleşme süreciyle birlikte yerel idarelere devredilmesi sayesinde ekonomide verimlilik ve etkinlik artışı sağlanabilecektir. Ayrıca, finansal sistemin yeniden yapılandırılması, yatırım ortamının iyileştirilmesi ve tarım sektöründe verimliliğin artırılması 2005 yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programında öngörülen diğer hedeflerdir. Yapısal dönüşüm sürecinin başarılı olması, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azalmasına da katkı sağlayacaktır. Bölgesel kalkınma farklılıklarının AB ortalamasına getirilmesinin eğitim, sağlık, adalet ve sosyal güvenlik gibi alanlarda uygulamaya konulan çeşitli sosyal politikalarla sağlanabileceği de programda belirtilmektedir. Son olarak, bilgi ve iletişim ile enerji sektöründeki yapısal reformlarla bu sektörlerin rekabete açılmasının sağlanması beklenmektedir.

2005 yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programı dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Türkiye ekonomisinin son yıllarda göstermiş olduğu gelişmeler özetlenmektedir. İkinci bölümde, 2005-2008 dönemi için öngörülen makroekonomik hedefler belirtilmekte ve bu hedeflere ulaşılabilmesi için uygulanması gereken ekonomi politikaları aktarılmaktadır. Ayrıca, öngörülen makroekonomik politika ve hedeflere ulaşılmasında karşılaşılabilecek muhtemel riskler tespit edilmekte ve bu risklerin olası etkileri değerlendirilmektedir. Üçüncü bölümde, KEP dönemine ilişkin maliye politikaları ile birlikte bütçe ve borç yönetimiyle ilgili öngörülere ve çeşitli risk analizlerine yer verilmektedir. Dördüncü bölümde ise KEP dönemi için çeşitli alanlarda uygulamaya konulan yapısal reformlarla ilgili gelişmelerle birlikte reform takvimi ve tahmini maliyetler sunulmaktadır.

1. SON EKONOMİK GELİŞMELER

1.1. Büyüme ve İstihdam

2003 yılında yüzde 5,8 oranında büyüyen Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH), 2004 yılında özel tüketim ve özel kesim sabit sermaye yatırımlarındaki yüksek oranlı artışlarla beraber yüzde 8,9 oranında büyüme kaydetmiştir. 2004 yılında Gayri Safi Milli Hasılda (GSMH) kaydedilen yüzde 9,9 oranındaki büyüme hızı 1966 yılından bu yana ulaşılan en yüksek büyüme hızı olmuştur. Sektörler itibarıyla, tarım sektörü katma değeri yüzde 2 oranında artarken, sanayi ve hizmetler sektörlerinde katma değer artışı sırasıyla yüzde 9,4 ve yüzde 10,2 olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılından itibaren daralan inşaat sektörü katma değerinde ise 2004 yılında yüzde 4,6 oranında artış kaydedilmiştir.

2004 yılında toplam nihai yurtiçi talep yüzde 14,1 oranında artış göstermiştir. Bu gelişmede özel tüketim ve özel kesim sabit sermaye yatırımlarının sırasıyla yüzde 10,1 ve yüzde 45,5 oranlarında artması önemli rol oynamıştır. Özel kesim sabit sermaye yatırımlarındaki artışın belirleyicisi ise yüzde 60,3 oranındaki artışla özel kesim makine-teçhizat yatırımları olmuştur.

Tablo. 1. 1: Büyüme Hızları ve Talep Unsurları

(Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre Yüzde Değişme)

	Yıllık		Dönemler İtibarıyla					
	2003	2004	2004				2005	
			I	II	III	IV	I	II
Tarım	-2,5	2,0	2,7	4,3	-1,4	9,1	0,0	0,1
Sanayi	7,8	9,4	10,4	15,7	7,5	4,0	5,5	3,9
Hizmetler	6,7	10,2	13,3	15,0	6,9	7,0	4,8	4,9
GSYİH	5,8	8,9	11,8	14,4	5,3	6,3	4,8	4,2
GSMH	5,9	9,9	13,9	15,7	5,7	6,6	5,3	3,4
Toplam Tüketim	5,6	9,0	11,6	15,4	5,9	4,7	4,0	4,4
Kamu	-2,4	0,5	2,6	-7,8	-7,0	11,1	4,3	4,0
Özel	6,6	10,1	12,4	18,4	7,3	3,6	4,0	4,4
Sabit Sermaye Yatırımları	10,0	32,4	57,6	47,4	26,1	11,2	6,9	17,9
Kamu	-11,5	-4,7	-5,9	-8,7	-10,8	0,9	36,6	31,1
Özel	20,3	45,5	65,5	63,1	38,9	17,7	4,8	15,8
Toplam Nihai Yurtiçi Talep	6,5	14,1	19,8	22,9	9,9	6,3	4,7	8,2
Toplam Yurtiçi Talep	9,3	14,1	20,6	21,4	8,1	8,5	4,4	6,4
Mal ve Hizmet İhracatı	16,0	12,5	10,9	17,2	8,2	14,4	11,3	4,7
Mal ve Hizmet İthalatı	27,1	24,7	31,3	32,7	16,1	19,6	9,3	9,2

Kaynak: DİE

2004 yılının ilk yarısında yüzde 13,2 olan GSYİH büyüme hızı yılın ikinci yarısında, özellikle iç talep artışını kontrol etmeye yönelik önlemlerin de etkisiyle, yüzde 5,7 olarak gerçekleşmiştir. İç talepteki bu ılımlı artış 2005 yılının ilk yarısında da devam etmiş, buna bağlı olarak GSYİH'da yüzde 4,5 oranında artış kaydedilmiştir. Aynı dönemde tarım sektörü katma değerindeki artış yüzde 0,1 olurken, sanayi ve hizmetler sektörlerindeki katma değer artışları, sırasıyla yüzde 4,6 ve yüzde 4,8 olarak gerçekleşmiştir. İnşaat sektörü katma değeri de yüzde 19,7 oranında artış göstererek GSYİH büyümesine önemli katkı sağlamıştır.

2005 yılının ilk altı aylık döneminde özel tüketimdeki artış yüzde 4,2 olurken, özel kesim sabit sermaye yatırımlarındaki artış ise yüzde 10,8 olmuştur. Söz konusu dönemde, 2003 yılından beri daralan kamu kesimi sabit sermaye yatırımları yüzde 32,6 oranında artış göstererek GSYİH büyümesine önemli katkı sağlamıştır. Toplam yurtiçi talep ise aynı dönemde yüzde 5,4 oranında artış göstermiştir. Mal ve hizmet ihracatında yüzde 7,7 oranında artış kaydedilirken, mal ve hizmet ithalatındaki artış yüzde 9,2 olmuştur. Böylece, net mal ve hizmet ihracatı yüzde 1,5 oranında gerilemiştir.

Sanayi üretimine ilişkin veriler incelendiğinde ise, 2002 yılından itibaren sanayi üretiminde gözlenen artış eğiliminin 2005 yılında da devam ettiği görülmektedir. İmalat sanayii kapasite kullanım oranı 2005 yılının üçüncü çeyreğinde yüzde 81,3 oranına ulaşmıştır. 2005 yılının Ocak-Eylül döneminde sanayi üretimi ise 2004 yılının aynı dönemine göre yüzde 4,9 oranında artmıştır. Bu gelişmeler çerçevesinde, 2005 yılı GSYİH büyümesinin yüzde 5 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

İşgücü piyasasındaki gelişmeler değerlendirildiğinde dikkati çeken ilk nokta, 1999 yılından itibaren gerilemekte olan istihdam düzeyinin, 2004 yılının ikinci çeyreğinden itibaren artış eğilimine girmesidir. Son yıllarda sağlanan istikrar sonucunda ekonomik büyümenin istihdama yansımaya başlaması bu gelişmede etkili olmuştur. 2004 yılında istihdamın büyüme esnekliği uzun dönem değerine yaklaşmış, istihdam yüzde 3 oranında artarak 644 bin kişilik istihdam artışı kaydedilmiştir.

2004 yılında tarım sektöründe yüzde 3,3, sanayi sektöründe yüzde 3,7, hizmetler sektöründe ise yüzde 2,6 oranında istihdam artışı kaydedilmiştir. Özellikle hizmetler sektöründeki istihdam artışında, inşaat sektöründe kaydedilen yüzde 6,6 oranındaki istihdam artışı etkili olmuştur. İnşaat sektörü istihdamında 2003 yılında gözlenen sınırlı artış 2004 yılında hızlanarak sürmüş ve sektörün katma değer artışına paralel bir seyir izlemiştir.

Tablo. 1. 2: İşgücü Piyasasında Gelişmeler

	Yıllık		2004			2005		
	2003	2004	I	II	III	Şubat	Mayıs	Ağustos
Çalışma Çağındaki Nüfus	48.912	49.906	49.482	49.694	49.944	50.452	50.695	50.938
İşgücüne Katılma Oranı (Yüzde)	48,3	48,7	45,9	49,2	50,6	46,8	49,3	49,5
Kadın	26,6	25,4	22,5	26,0	27,7	23,3	26,2	25,6
Erkek	70,4	72,3	69,8	72,8	73,8	70,6	72,8	73,8
İşgücü	23.640	24.289	22.732	24.457	25.265	23.588	25.015	25.219
İstihdam	21.147	21.791	19.902	22.188	22.874	20.838	22.721	22.838
İşsiz	2.493	2.498	2.830	2.269	2.390	2.750	2.294	2.381
İşsizlik Oranı (Yüzde)	10,5	10,3	12,4	9,3	9,5	11,7	9,2	9,4
Tarım Dışı İşsizlik Oranı	15,0	14,7	17,3	13,6	14,0	15,4	12,5	12,9
Genç Nüfusta İşsizlik Oranı	20,5	19,7	23,7	16,9	18,6	21,8	17,6	18,2
İstihdamın Sektörel Dağılımı								
Tarım	7.165	7.400	6.412	7.820	8.222	6.230	7.266	6.990
Sanayi	3.846	3.988	3.844	3.961	4.035	4.054	4.165	4.405
Hizmetler	10.136	10.403	9.646	10.407	10.618	10.554	11.290	11.443
İnşaat	965	1.029	723	1.073	1.184	924	1.252	1.291

Kaynak: DİE

2003 yılında yüzde 48,3 olan işgücüne katılma oranı 2004 yılında yüzde 48,7'ye yükselmiştir. Bu oran erkeklerde yüzde 72,3, kadınlarda ise yüzde 25,4 olarak

gerçekleşmiştir. 2003 yılında yüzde 43,2 olan istihdam oranı 2004 yılında yüzde 43,7'ye yükselmiştir. Böylece, 2004 yılında işsizlik oranı bir önceki yıla göre 0,2 puan azalarak yüzde 10,3 seviyesine gerilemiştir. 2004 yılında tarım dışı sektörlerde işsizlik oranı yüzde 14,7'ye, genç nüfusta işsizlik oranı ise yüzde 19,7'ye gerilemiştir.

2004 yılında toplam istihdamda sağlanan hızlı artışa rağmen, çalışma çağındaki nüfusta kaydedilen yüzde 2 oranındaki artış ve işgücüne katılma oranındaki yükselme toplam işgücü büyüklüğünü etkileyerek, işsizlik oranının daha düşük seviyelerde gerçekleşmesini engellemiştir.

2005 Hanehalkı İşgücü Anketi (HİA) sonuçlarına göre 2004 yılından itibaren başlayan yüksek istihdam artışı 2005 yılında da devam etmektedir. Bu çerçevede, 2005 yılının ilk çeyreğinde yüzde 4,7 oranında ve ikinci çeyreğinde yüzde 2,4 oranında istihdam artışı kaydedilmiştir. Yılın üçüncü çeyreğinde istihdamda artış kaydedilmemesine rağmen yılın ilk 9 aylık döneminde istihdam artışı yüzde 2,2 olmuştur ve 478 bin kişilik yeni istihdam yaratılmıştır. Türkiye genelinde işsizlik oranı 2005 yılının ilk çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre 0,7 puan azalarak yüzde 11,7'ye, ikinci çeyreğinde ise, bir önceki yılın aynı dönemine göre 0,1 puan azalarak yüzde 9,2'ye gerilemiştir. Üçüncü çeyrekte ise işsizlik oranı 0,1 puan azalarak yüzde 9,4 olmuştur. Sektörel olarak incelendiğinde ise istihdam artışının büyük oranda hizmetler sektöründeki artıştan kaynaklandığı görülmektedir.

Kutu. 1. 1: Hanehalkı İşgücü Anketi Çalışmalarında AB'ye Uyum

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), 1988 yılından itibaren Hanehalkı İşgücü Anketlerinde, tanım ve kavramlar açısından uluslararası standartları takip etmektedir. 2002 yılında AB'ye uyum açısından HİA'lardaki eksikliklerin giderilmesi yönünde çalışmalara başlanmıştır. Bu doğrultuda sürdürülen çalışmalar neticesinde Avrupa Birliği İstatistik Ofisinin (EUROSTAT) talep ettiği tüm değişkenleri kapsayan yeni bir soru kağıdı hazırlanmıştır. Yeni soru kağıdı ile AB'nin işgücü istatistikleri konusundaki norm ve standartları tamamen karşılanmıştır. Böylece, ilk kez 2004 yılında HİA'da EUROSTAT'ın talep ettiği değişkenler kapsamı ve yıllık sonuçlar İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması Düzey II (26 bölge) bazında verilmiştir.

2004 yılından itibaren soru kağıdındaki soru sayısı 47'den 98'e çıkarılmış ve referans haftasında işlerinin başında olmayan kişilerin istihdamda kabul edilip edilmemeleri ile ilgili kriterler, EUROSTAT'ın bu konudaki norm ve standartları da gözönüne alınarak, soru kağıdında daha net tanımlanmıştır. Buna göre, kendi hesabına ve işveren olarak çalışanlar, referans haftasında çeşitli nedenlerle işlerinin başında bulunmasalar dahi istihdamda kabul edilirken, ücretli ve maaşlı olarak çalışan fertler, ancak 3 ay içinde işlerinin başına geri döneceklerse veya işten uzak kaldıkları süre zarfında maaş veya ücretlerinin en az yüzde 50'sini almaya devam ediyorlarsa istihdamda kabul edilmektedir. 2004 yılına kadar uygulanan anketlerde, ücretli veya maaşlı olarak çalışan ve işleri ile bağlantıları devam eden fertler, işten uzak kalma süresine ve gelir elde edip etmeme kriterlerine bakılmaksızın istihdamda kabul edilmekteydi. Referans haftasında "bir saat" dahi olsa çalışmamış olan yevmiyeliler ve ücretsiz aile işçileri ise, önceki uygulamalarda olduğu gibi istihdamda kabul edilmemektedir. Referans haftasında çalışmamış olan ücretsiz aile işçilerinin istihdamda kabul edilip edilmemeleri konusunda, EUROSTAT ile ILO tanımları arasında farklılık bulunmaktadır. ILO referans haftasında iş başında olmayan ücretsiz aile işçilerinin, işten uzak kalma süresine bakılmaksızın, istihdam dışında kabul edilmelerini öngörürken, EUROSTAT işten uzak kalma süresi 3 aydan az olan ücretsiz aile işçilerinin istihdamda kabul edilmelerini önermektedir. DİE, bu konuda ILO kriterini uygulamakta ve referans haftasında bir saat bile olsa çalışmamış olan ücretsiz aile işçilerini istihdamda kabul etmemektedir.

2005 yılı başında, HİA soru kağıdı EUROSTAT'ın 2005 yılından itibaren derlenmesini öngördüğü yeni değişkenleri içerecek şekilde revize edilmiştir. 2005 yılından itibaren HİA'nın istatistikleri, hareketli üçer aylık dönem ortalamaları esas alınmak suretiyle aylık olarak yayınlanmaktadır. Bu seride ilgili üç aylık dönemin ağırlıkları, dönem ortası aya ilişkin nüfus projeksiyonları esas alınarak hesaplanmakta olup, ifade kolaylığı açısından tahminler de dönem ortası ay adıyla ifade edilmektedir. Bu çerçevede son olarak 2005 Ağustos ayı verileri yayınlanmıştır.

1.2. Ödemeler Dengesi

Cari İşlemler Hesabı

Cari işlemler dengesinde 2002 yılından itibaren gözlenen bozulma devam etmekte olup, 2004 yılında cari işlemler açığı 15,6 milyar dolara, GSYİH'ya oran olarak da yüzde 5,2'ye yükselmiştir. 2005 yılının Ocak-Eylül döneminde cari işlemler açığı 16,4 milyar dolar olmuştur.

2004 yılında, ihracat fiyatlarının 2003 yılına göre yüzde 16,3 oranında yükselmesi, işgücü maliyetlerinin göreceli düşük düzeyinin devam etmesi, işgücü verimliliğindeki yüksek oranlı artışlar, sektörel çeşitliliğin artması, yeni pazarlara giriş sağlanması ve dünya ekonomisindeki canlılığın devam etmesi; reel kur değerlenmesine rağmen ihracatın yüksek oranlarda artmasına katkıda bulunmuştur. İhracat, 2004 yılında yüzde 33,6 oranında artarak 63,1 milyar dolara ulaşmıştır. İhracatın sektörel kompozisyonu incelendiğinde, ihracata en büyük katkı, giyim eşyası, tekstil ürünleri, kara taşıtları ve bunların aksam ve parçaları, ana metal sanayi ve radyo-televizyon haberleşme cihazları sektörlerinden gelmiştir.

Tablo. 1. 3: Ödemeler Dengesi

(Milyar Dolar)

	Yıllık		Ocak-Eylül	
	2003	2004	2004	2005
Cari İşlemler Hesabı	-8,0	-15,6	-10,6	-16,4
Dış Ticaret Dengesi	-14,0	-23,9	-17,5	-24,6
Toplam Mal İhracatı	51,2	67,0	47,9	55,4
Toplam Mal İthalatı	-65,2	-90,9	-65,4	-80,0
Hizmetler Dengesi	10,5	12,8	10,3	11,5
Gelir	19,0	24,0	18,2	21,2
Turizm Geliri	13,2	15,9	12,7	14,6
Gider	-8,5	-11,2	-8,0	-9,6
Yatırım Geliri Dengesi	-5,6	-5,6	-4,3	-4,4
Gelir	2,2	2,7	1,9	2,9
Gider	-7,8	-8,3	-6,2	-7,3
Cari Transferler	1,0	1,1	0,9	1,1
Sermaye ve Finans Hesabı	3,0	13,3	10,6	12,4
Finans Hesabı	3,0	13,3	10,6	12,4
Doğrudan Yatırımlar	1,2	1,9	1,5	3,0
Portföy Yatırımları	2,5	8,0	4,5	9,0
Diğer Yatırımlar	3,4	4,2	6,1	9,0
Varlıklar	-1,0	-7,0	-3,7	-1,9
Yükümlülükler	4,3	11,1	9,8	10,8
Ticari Krediler	2,2	4,2	3,5	2,7
Krediler	0,7	6,1	5,2	6,3
Merkez Bankası	-1,5	-4,4	-3,9	-2,6
Genel Hükümet	-0,8	-0,3	0,4	-3,6
Bankalar	2,0	5,7	3,6	6,6
Diğer Sektörler	1,0	5,1	4,4	5,8
Mevduatlar	1,4	0,6	1,0	1,6
Merkez Bankası	0,5	-0,2	-0,1	-0,6
Bankalar	0,9	0,9	1,1	2,1
Diğer Yükümlülükler	0,1	0,2	0,2	0,3
Rezerv Varlıklar	-4,0	-0,8	-1,5	-8,6
Net Hata Noksan	5,0	2,3	0,0	4,0

Kaynak: TCMB

2005 yılının Ocak-Eylül döneminde ihracatın artış hızında nispi bir yavaşlama söz konusudur. İhracat bu dönemde 2004 yılının aynı dönemine göre yüzde 17,7 oranında artarak 52,9 milyar dolara yükselmiştir. Bu dönemde, kara taşıtları ve bunların aksam ve parçaları, rafine edilmiş petrol ürünleri ve gıda ürünleri sektörlerinde önemli ihracat artışları gerçekleşmiştir.

2001 krizinden sonra beyaz eşya ve motorlu kara taşıtlarında ertelenmiş talebin realize edilmesi, özel sektörün makine ve teçhizat yatırımlarındaki yüksek oranlı artış, YTL'nin reel olarak değerlendirilmesinin ve ham petrol fiyatlarındaki yüksek oranlı artışın da etkisiyle ithalat 2004 yılında bir önceki yıla göre yüzde 40,7 oranında artarak 97,5 milyar dolara yükselmiştir.

2005 yılı Ocak-Eylül döneminde ithalat artışı büyümenin de yavaşlamasıyla hız kesmiş, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 20,8 artarak 85,1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İthalatın artış hızında yavaşlama olmasına rağmen, ithalat fiyatlarının bu dönemde geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 9,5 artması nedeniyle ithalat beklenilenin üzerinde gerçekleşmiştir. İthalat artışının diğer bir nedeni enerji fiyatlarının petrol fiyatlarına bağlı olarak yükselmesidir. Petrol fiyatlarındaki yükselmenin bu dönemde gerçekleşen maliyeti yıllık program öngörülerinin 3,7 milyar dolar daha üzerindedir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile olan ticaretine bakıldığında, 2004 yılında AB ülkelerine yapılan ihracat yüzde 33 oranında, AB ülkelerinden yapılan ithalat ise yüzde 35,7 oranında artmıştır. 2005 yılı Ocak-Eylül döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yeni AB ülkeleriyle olan ticaret hacminin toplam dış ticaret hacmine oranı artarken diğer AB üyeleriyle (AB-15) olan toplam ticaret hacminin toplam dış ticaret hacmine oranı azalmaktadır. Ancak, 2004 yılında Türkiye'nin ihracatında ve ithalatındaki yüksek artışlar sonucu dünya ticaretinden aldığı pay artmıştır. 2004 yılı Dünya Ticaret Örgütü verilerine göre, Türkiye dünyanın en çok ihracat yapan 22. ve en çok ithalat yapan 14. ülkesidir (AB içi ticaret hariç).

Tablo. 1. 4: Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret

(Milyon Dolar)

	Yıllık			Ocak-Eylül		
	2003	2004	Yüzde Değişme	2004	2005	Yüzde Değişme
Mal İhracatı	47.253	63.121	33,6	44.988	52.937	17,7
AB Ülkeleri	25.899	34.436	33,0	24.413	27.512	12,7
AB-15	24.484	32.574	33,0	23.101	25.769	11,5
Yeni Üye Ülkeler	1.415	1.862	31,6	1.312	1.743	32,8
Diğer Ülkeler	19.426	26.122	34,5	18.751	23.258	24,0
Türkiye Serbest Bölgeleri	1.928	2.564	33,0	1.823	2.168	18,9
Mal İthalatı*	69.340	97.540	40,7	70.410	85.078	20,8
AB Ülkeleri	33.495	45.444	35,7	33.194	35.877	8,1
AB-15	31.696	42.359	33,6	31.035	33.183	8,1
Yeni Üye Ülkeler	1.799	3.084	71,4	2.159	2.694	6,9
Diğer Ülkeler	35.259	51.285	45,5	36.612	48.650	32,9
Türkiye Serbest Bölgeleri	589	811	37,7	604	551	-8,7

Kaynak: DİE

* Parasal altın hariç, parasal olmayan altın dahil.

Turizm gelirlerinin etkisiyle geleneksel olarak fazla veren hizmetler dengesi 2004 yılında da 12,8 milyar dolar fazla vermiştir. 2004 yılında yüzde 20,3 oranında artan turizm gelirleri 15,9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılının Ocak-Eylül döneminde turizm gelirleri bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 15,2 oranında artarak 14,6 milyar dolara ulaşmıştır.

Yatırım geliri dengesi bir önceki yıl seviyesini koruyarak, 2004 yılında 5,6 milyar dolar açık vermiştir. Yatırım geliri dengesinin en büyük kalemi olan faiz giderleri 2004 yılında 4,3 milyar dolar olmuş, 2005 yılı Ocak-Eylül döneminde ise bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 17,7 artarak 3,6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

2004 yılında işçi gelirleri 804 milyon dolar, resmi transferler 323 milyon dolar olarak gerçekleşmiş ve cari transferler toplamı 1,1 milyar dolar olmuştur. 2005 yılının ilk dokuz ayında ise cari transferler kaleminde 1,1 milyar dolarlık fazla verilmiştir.

Sermaye ve Finans Hesabı

Son yıllarda, ekonomide sağlanan istikrar ve olumlu beklentilerin devam etmesi sonucunda önemli ölçüde sermaye girişi gerçekleşmiştir. 2004 yılında 13,3 milyar dolar fazla veren sermaye ve finans hesabı, 2005 yılının ilk dokuz ayında 12,4 milyar dolar fazla vermiş ve aynı dönemde 8,6 milyar dolar rezerv artışı gerçekleştirilmiştir. Böylece, 2002 yılından itibaren resmi rezervlerde gerçekleşen toplam artış 19,6 milyar doları bulmuştur.

2004 yılında sermaye hareketlerine bakıldığında, 2003 yılına göre sermaye hareketleri dinamiklerinin farklı eğilimler gösterdiği gözlenmektedir. 2004 yılında, önceki yılda gözlenen eğilimin aksine, uzun vadeli sermaye girişlerinde artış görülürken, 2003 yılı sermaye akımlarının temel belirleyicisi olan kısa vadeli sermaye girişlerinin sınırlı düzeyde kaldığı göze çarpmaktadır. Uzun vadeli sermaye akımlarında, bankacılık dışı özel sektörün kullandığı uzun vadeli krediler, kısa vadeli sermaye akımlarında ise bankacılık sektörünün kullandığı kısa vadeli krediler belirleyici olmuştur.

2004 yılında sermaye ve finans hesabında (rezerv hariç) gerçekleşen net 14,1 milyar dolar girişin yüzde 56,8'ini portföy yatırımları oluştururken, bu oran net 21 milyar dolar sermaye girişi olan 2005 Ocak-Eylül döneminde yüzde 42,9 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum bankacılık dışı özel kesimin yurt dışından kullandığı kredilerde yaşanan artışlar neticesinde, bu kalemin yer aldığı diğer yatırımların payının yükselmesi sonucu oluşmuştur.

Rezerv varlıklar hariç tutulduğunda, 2005 yılı ilk dokuz ayında net 21 milyar dolar sermaye girişi kaydedilmiştir. Bu dönemde finansman yapısında portföy hareketleri ve uzun vadeli krediler belirleyici olmuştur. Hazine, yılın ilk dokuz ayında tahvil (Eurobond) ihracı yoluyla toplam 5,3 milyar dolar tutarında borçlanırken, yabancıların yurt içinden devlet iç borçlanma senedi alımı 3,7 milyar dolar ve menkul alımı ise 1,4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Önceki yıllarla kıyaslandığında cari açığın finansmanında özel sektör kaynaklı kalemlerin ağırlığının arttığı gözlenmektedir. Ayrıca, 2005 yılı Ağustos ayı itibarıyla kamu kesimi, Uluslararası Para Fonuna (IMF) yapılan geri ödemelerle beraber dış dünyaya net ödeyici pozisyonuna geçmiştir.

2004 yılında 2,3 milyar dolar olarak kaydedilen net hata noksan kalemi, 2005 yılının ilk dokuz ayında 4 milyar dolar olmuştur. Net hata noksan kalemindeki artışın kaynaklarını araştırmaya yönelik çalışmalar başlatılmış olup, kayıt dışı mal ve hizmet

ihracatı, kaynağı belirsiz sermaye girişleri ve yurt içinde yastık altında tutulan dövizlerin çözülmesi, net hata noksan kalemini artıran muhtemel nedenlerdir.

2003 yılında 1,2 milyar dolar olan doğrudan yatırımlar, 2004 yılında 1,9 milyar dolara ulaşmıştır. Doğrudan yatırımlarda meydana gelen artış 2005 yılı Ocak-Eylül döneminde de devam etmiş ve 2004 yılının aynı dönemindeki 1,5 milyar dolar düzeyinden, 3 milyar dolara yükselmiştir.

2004 yılında 2,8 milyar dolar olan yurt içinde doğrudan yatırımlar, 2005 yılı Ocak-Eylül döneminde 3,7 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu tutarın 984 milyon doları, yurtiçinde yabancılar tarafından gerçekleştirilen gayrimenkul alımlarından kaynaklanmıştır.

Sermaye ve finans hesabının diğer yatırımlar kalemi ise 2004 yılında 4,2 milyar dolar olmuştur. Bankacılık dışı özel sektörün 2004 yılı ve 2005 yılının ilk dokuz ayındaki ticari kredi kullanımı, ithalat hacmindeki artışa paralel olarak yükselmiştir. Bankacılık sektörünün yıllardır süregelen kısa vadeli kredi yoluyla finansman eğilimi, 2004 yılında da devam etmesine rağmen, sektör yapısındaki görece iyileşme, uzun vadeli kredi yoluyla finansmanı önemli oranda artırmıştır. 2004 yılında bankacılık sektörü tarafından kullanılan net 5,7 milyar dolar tutarındaki toplam kredinin 2,4 milyar dolar tutarındaki kısmı uzun vadeli, 3,3 milyar dolar tutarındaki kısmı ise kısa vadeli olmuştur. Bankacılık sektöründe kullanılan kredilerin yapısındaki bu değişim, 2005 yılının ilk dokuz aylık döneminde de devam etmiştir. Nitekim, söz konusu dönemde kullanılan toplam 6,6 milyar dolar tutarındaki kredilerin 4,8 milyar doları uzun vadeli, 1,8 milyar doları ise kısa vadeli olarak gerçekleşmiştir.

Kararlılıkla uygulanan makroekonomik istikrar programı, ekonomideki belirsizlikleri ve risk primini azaltarak yatırımlar için uygun ortam hazırlanmasına yardımcı olmuştur. Bu çerçevede, yurt içi yatırım harcamalarındaki büyümeye paralel olarak genişlemeye devam eden bankacılık dışı özel sektörün yurt dışı piyasalardan uzun vadeli kredi kullanımı 2004 yılı genelinde 4,8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılı Ocak-Eylül döneminde ise bu kalem 2004 yılının tamamındaki seviyesini aşarak 5 milyar dolar olmuştur.

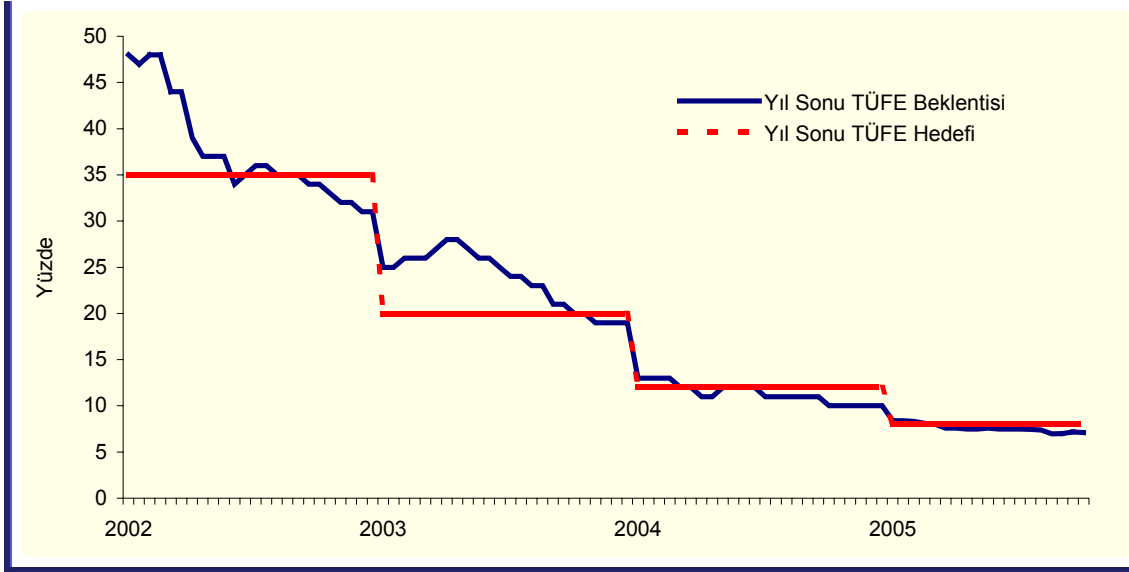
2005 yılı Ocak-Eylül döneminde IMF'ye 5,6 milyar dolar borç geri ödemesi gerçekleştirilirken, 833 milyon dolar kredi kullanılmıştır. Böylece IMF'ye net 4,8 milyar dolar geri ödeme yapılmıştır.

1.3. Para ve Kur Politikaları

Para Politikası

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), fiyat istikrarı temel hedefi doğrultusunda 2002 yılından itibaren sürdürdüğü örtük enflasyon hedeflemesi politikasını, 2005 yılında da devam ettirmektedir. İlan edilen yıl sonu hedeflerine ulaşılması, enflasyon ataletinin kırılması, fiyat istikrarı ve para politikasının kredibilitésinin artması yönünde önemli kazanımlar sağlanmıştır. Bu çerçevede, 2002 yılı başında yıl sonu Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE) hedefi ile ekonomik aktörlerin yıl sonu TÜFE beklentisi arasında 13 puan olan fark, 2005 yılı başında 0,4 puana gerilemiş ve ekonomik birimler nezdinde uygulanan politikalara duyulan güveni teyit etmiştir.

Şekil. 1. 1: TÜFE Hedefi ve Ekonomik Birimlerin TÜFE Beklentileri

Kaynak: TCMB

Örtük enflasyon hedeflemesinin temel çapası olarak kullanılan para tabanı, net iç varlıklar ve net uluslararası rezervler, 2004 ve 2005 yıllarında performans kriteri ve gösterge niteliğinde hedef olarak takip edilmiştir. Enflasyon ve faiz oranlarında yaşanan düşüş ve ters para ikamesi süreci, para talebinin hızlı bir şekilde artmasına neden olmuş ve para tabanı hedefleri 2004 ve 2005 yılının belli dönemlerinde aşılmıştır. Enflasyon ve faiz oranlarının düşmesiyle birlikte para talebinde meydana gelen yapısal değişim ve bu değişimi tahmin etmedeki güçlük, para tabanı hedefinin tutturulamamasının temel nedeni olmuştur. Diğer taraftan, söz konusu hedeflerdeki limit aşmaları, TÜFE hedefi veya enflasyon beklentilerinde herhangi bir olumsuzluğa yol açmamıştır.

Tablo. 1. 5: Performans Kriterleri, Gösterge Değerler ve Gerçekleşmeleri

	Para Tabanı Üst Limiti ⁽¹⁾ (Milyar YTL)		Net İç Varlıklar Üst Limiti ⁽¹⁾ (Milyar YTL)		Net Uluslararası Rezervler İçin Alt Limit (Milyar Dolar)	
	Hedef	Gerçekleşme	Hedef	Gerçekleşme	Hedef	Gerçekleşme
31 Aralık 2004	20,9 ^(P)	19,19	35,0 ^(G)	30,12	-2,00 ^(P)	1,29
31 Mayıs 2005	23,6 ^(P)	22,98	37,7 ^(G)	31,32	2,00 ^(P)	5,84
30 Haziran 2005	23,6 ^(P)	22,60	37,7 ^(G)	23,99	2,00 ^(P)	10,46
30 Eylül 2005	24,7 ^(P)	26,84	37,8 ^(G)	23,70	2,75 ^(P)	13,17
31 Aralık 2005	25,0 ^(G)	---	36,4 ^(G)	---	3,80 ^(G)	---

Kaynak: TCMB

(1) Üst limitler söz konusu tarihlerin her biri ile sona eren son beş iş günündeki stokların ortalaması üzerinden hesaplanmaktadır.

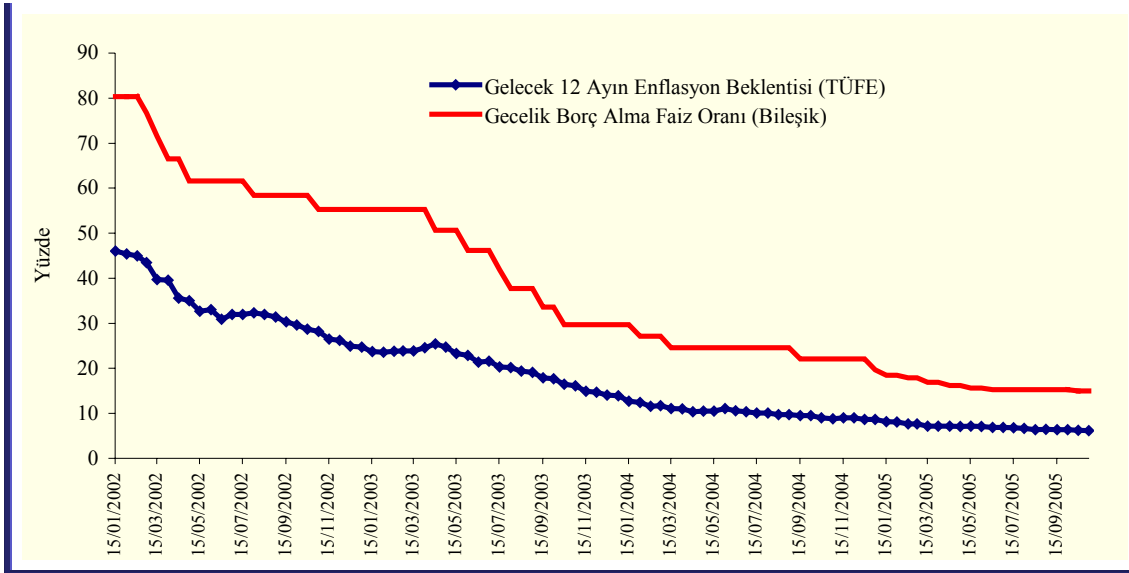
(P): Performans Kriteri, (G): Gösterge Değer

Uygulanan para politikası stratejisi çerçevesinde, kısa vadeli faiz oranları, beklentileri yönlendirmek ve fonlama maliyetini etkilemek amacıyla temel politika aracı olarak kullanılmaktadır. 2005 yılında Merkez Bankası, enflasyonun mevcut durumunu ve gelecekte izleyeceği seyri, kamu mali disiplini, işgücü verimliliğini, uluslararası gelişmeleri ve iç talebin gelişimini göz önüne alarak kısa vadeli faiz oranlarına ilişkin kararlarını oluşturmuştur. Bu gelişmeler çerçevesinde, 2005 yılının Ocak-Kasım döneminde Merkez Bankası, 0,25 ile 1 puan arasında değişen oranlarda olmak üzere, kısa vadeli faiz oranlarında indirimler gerçekleştirmiştir. Nitekim, 2004 yılı sonunda

yüzde 22 olan gecelik borç verme faiz oranı 2005 yılı Kasım ayı itibarıyla yüzde 17,75'e, yüzde 18 olan gecelik borçlanma faiz oranı ise yüzde 13,75'e düşürülmüştür.

2001 krizinden sonra yaşanan parasallaşma nedeniyle, piyasada likidite fazlalığı oluşmuş ve Merkez Bankası tarafından bu fazlalık açık piyasa işlemleri yoluyla sterilize edilmiştir. Merkez Bankasının borç alan konumda olması nedeniyle, borçlanma faiz oranları, piyasa tarafından temel referans faiz oranı olarak izlenmiştir. 2005 yılında likidite sıkışıklığını öngören Merkez Bankası, bu durumda kullanılabilir araç olarak bir haftalık repo ve gün içi repo ihaleleri uygulamasını başlatmıştır. Nitekim, 2005 yılının belli dönemlerinde likidite sıkışıklığı ortaya çıkmış ve haftalık repo ihalesiyle Merkez Bankası tarafından piyasaya borç verilmiştir. Önümüzdeki dönemde Merkez Bankasının borç veren konumunda olması, kısa vadeli faiz oranları üzerindeki etkinliğini artıracaktır. Ayrıca, bankaların etkin ve esnek bir likidite yönetimini sağlamak amacıyla, yüzde 6 oranındaki YTL zorunlu karşılıkların tamamının iki haftalık ortalama olarak tutulması uygulamasına başlanmıştır.

Şekil. 1. 2: Kısa Vadeli Faiz Oranları ve Enflasyon Bekleyişleri

Kaynak: TCMB

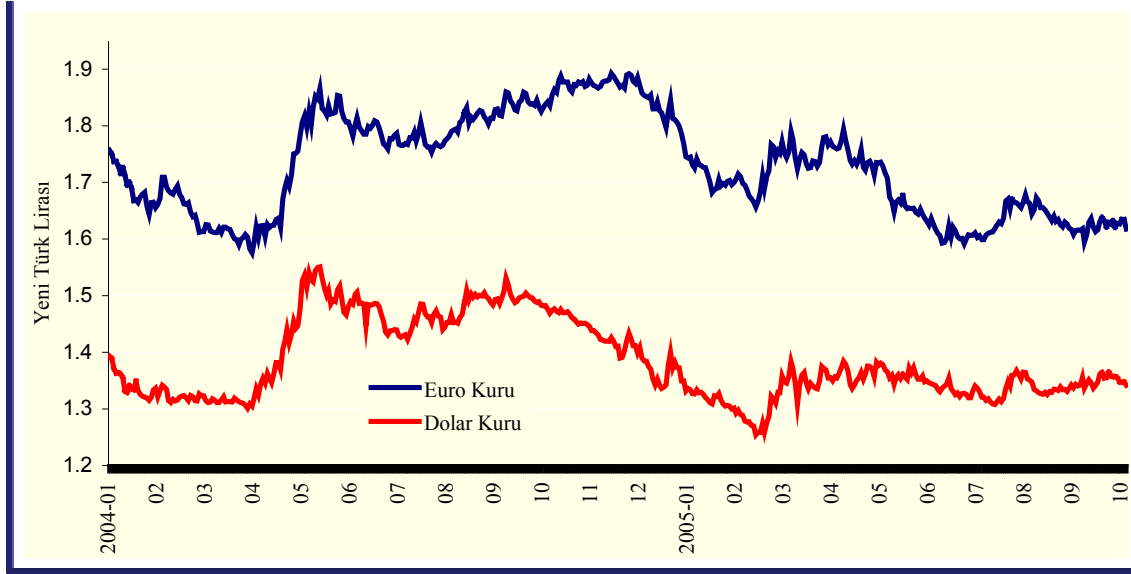
Kur Politikası

2005 yılında son yıllardaki politikaya paralel olarak, dalgalı kur rejimi sürdürülmüş ve Merkez Bankası, önceki yıllarda olduğu gibi, döviz piyasasında iki şekilde yer almıştır. Bu çerçevede, Merkez Bankası bir yandan ters para ikamesi eğilimi ve sermaye girişleri gibi gelişmelere bağlı olarak, rezerv biriktirme amaçlı döviz ihaleleri gerçekleştirirken, diğer yandan döviz kurlarında aşırı oynaklık gördüğü durumlarda ya da oynaklığa neden olabilecek muhtemel gelişmeler karşısında döviz piyasasına doğrudan müdahalelerde bulunmuştur.

Uygulanan ekonomik program ve politikalara olan güven artışı, AB üyeliği için müzakere tarihinin alınması ve uluslararası piyasalarda gelişmekte olan ülkeler lehine yaşanan gelişmeler, 2005 yılında yabancı sermaye girişlerinin artmasını sağlamıştır. Artan portföy ve doğrudan yabancı sermaye girişinin yanında ters para ikamesinin devam etmesi, döviz piyasasında arz fazlası oluşturmuştur. Bu nedenle Merkez Bankası, kurlarda oluşan aşağı yönlü oynaklığı önlemek ve uluslararası rezervlerini güçlendirmek

amacıyla 9 Mart, 3 Haziran, 22 Temmuz, 4 Ekim ve 18 Kasım 2005 tarihlerinde döviz piyasasına doğrudan alım yönünde müdahalede bulunmuştur.

Şekil. 1. 3: Dolar ve Euronun Gelişimi

Kaynak: TCMB

Bunun yanı sıra Merkez Bankası, döviz kurunun uzun dönem denge fiyatını etkilemeyecek şekilde ve döviz rezervlerini güçlendirmeye yönelik olarak, düzenli döviz alım ihaleleri gerçekleştirmektedir. 2005 yılı için alım ihalelerinin döviz piyasasına etkisini en aza indirebilmek amacıyla, olağanüstü durumlar haricinde alım miktarında bir değişikliğe gidilmemesini taahhüt eden döviz alım programı açıklanmıştır. Bu programa göre, günlük ihale tutarı 15 milyon dolar olarak belirlenmiş ve ihaleyi kazanan kuruluşlara 30 milyon dolara kadar opsiyon hakkı tanınmıştır. 2005 yılı Ocak-Ekim döneminde Merkez Bankası tarafından düzenli ihaleler yoluyla döviz piyasasından 6,3 milyar dolar döviz alımı gerçekleştirilmiştir. Döviz alımları, ayrıca, Merkez Bankasının döviz rezervlerinin güçlenmesini sağlayarak, uluslararası piyasalarda ülke risk priminin azalmasına katkıda bulunmuştur. Merkez Bankası, 2002-2005 Ekim döneminde döviz piyasasından 16,9 milyar doları düzenli alım ihaleleri ve 17,6 milyar doları döviz alım müdahaleleri olmak üzere toplam 34,5 milyar dolar tutarında döviz satın almıştır. 2001 yılı sonunda 18,4 milyar dolar olan Merkez Bankası döviz rezervleri, 2004 yılı sonunda 35,2 milyar dolara ve 2005 yılı Ekim ayı sonu itibarıyla da 44 milyar dolar seviyesine yükselmiştir.

Tablo. 1. 6: Merkez Bankası Döviz Alımları

(Milyon Dolar)

	Döviz Alım İhaleleri	Doğrudan Döviz Alımları	Toplam
2002	795	16	811
2003	5.653	4.808	10.461
2004	4.104	1.283	5.387
2005 Ocak- Ekim	6.327	11.448	17.809
Toplam	16.879	17.555	34.468

Kaynak: TCMB

1.4. Mali Sektör

Bankacılık Sektörü

2001 yılının ilk yarısında uygulamaya konulan program dahilinde kapsamlı bir yeniden yapılandırma sürecine tabi tutulan Türk bankacılık sektörü, makroekonomik istikrarın sağlanmasında katedilen mesafe ve uygulanan politikalara bağlı olarak, son yıllarda önemli bir gelişim göstermiştir. Bu kapsamda, 2001 yılı sonunda 117,7 milyar dolar olarak gerçekleşen bankacılık sektörü aktif büyüklüğü, 2005 yılının ilk yarısında 252,9 milyar dolara ulaşarak önemli bir büyüme performansı gösterirken, aynı dönemde bankacılık sektörünün karlılık göstergelerinde de kayda değer bir iyileşme gözlenmiştir. Yine aynı dönemde bankacılık sektörü tahsili gecikmiş alacaklarında da ekonomik büyümenin istikrar kazanması ve İstanbul Yaklaşımı gibi politika araçlarının pozitif sonuçlarına bağlı olarak, önemli bir gerileme yaşanmıştır.

Son yıllarda enflasyon ve faiz oranlarında yaşanan gerileme ve kamu maliyesindeki gelişmelere bağlı olarak, bankalar asli görevi olan aracılık fonksiyonuna daha fazla odaklanmaya başlamıştır. Bu çerçevede, bankacılık sektörü kredi stoku dolar bazında önemli bir artış göstermiş ve 2005 yılının ilk altı aylık döneminde 90,7 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır.

2004 yılından itibaren, özellikle özel bankalar tarafından açılan kredilerde yaşanan artış ve buna bağlı olarak banka aktiflerinin kompozisyonunda yaşanan farklılaşma, sermaye yeterlilik oranlarının hesaplanmasında dikkate alınan risk profilinin değişimine neden olmuştur. Nitekim, bu gelişmenin etkisiyle söz konusu dönemde bankacılık sektörü sermaye yeterlilik oranlarında ılımlı bir düşüş yaşanmıştır. Bununla birlikte, 2004 yılı ve 2005 yılının ilk yarısında bankacılık sektörünün döviz açık pozisyonları makul seviyelerde kalmıştır.

Tablo. 1. 7: Bankacılık Sektörünün Genel Görünümü

	2001	2002	2003	2004	2005 Haziran
Temel Büyüklükler					
Aktif Büyüklüğü (Milyar Dolar)	117,7	130,1	178,9	228,3	252,9
Krediler (Milyar Dolar)	23,4	30,0	47,4	74,0	90,7
Mevduat (Milyar Dolar)	76,6	84,4	111,3	143,0	152,5
Banka Sayısı (Adet) (1)	61	54	50	48	47
Personel Sayısı (Bin Kişi)	139,0	123,9	124,0	127,9	130,6
Performansa İlişkin Göstergeler					
Net Dönem Karı (Milyar Dolar)	-8,2	1,8	4,0	4,5	3,2
Aktif Getiri Oranı (Yüzde)	-7,0	1,4	2,2	2,1	1,2
Özkaynak Getiri Oranı (Yüzde)	-77,0	9,2	15,8	14,0	9,0
Kredi / Mevduat Oranı (Yüzde)	30,5	35,5	42,6	51,7	59,5
Risklere İlişkin Göstergeler					
Sermaye Yeterliliği Oranı (Yüzde)	20,8	26,1	30,9	28,8	25,0
Bilanço İçi Döviz Pozisyon (Milyar Dolar)	-1,6	-0,6	-0,0	-1,4	-1,2
Net Genel Pozisyon (Milyar Dolar)	-0,5	-0,4	0,3	-0,1	-0,4
Tahsili Gecikmiş Alacaklar / Brüt Krediler (Yüzde)	29,3	17,6	11,5	6,0	5,4
Menkul Değerler Cüzdanı / Aktifler (Yüzde)	35,0	40,5	42,8	40,4	39,0

Kaynak: BDDK

(1) Banka sayısı verileri 2005 yılı Eylül ayı itibarıyla.

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması çerçevesinde, sorunlu bankaların sistem dışına çıkarılması ve daha sonraki süreçte özel bankaların birleşme ve devralmalarının özendirilmesiyle birlikte, sektörde faaliyette bulunan banka sayısı önemli bir gerileme göstermiştir. Bu çerçevede, 2001 yılı sonunda 61 olan banka sayısı 2005 yılı Eylül ayı itibarıyla 47'ye gerilemiştir.

2001 krizinin ardından uygulamaya konulan kamu bankaları yeniden yapılandırma programı, bu bankaların finansal ve operasyonel yeniden yapılandırılmasını ve sistemi bozucu etkilerinin en aza indirilmesini amaçlamıştır. Bu kapsamda, görev zararları tasfiye edilen kamu bankalarının Aralık 2000 tarihinden Eylül 2005 tarihine kadar geçen süre içerisinde 2.494 olan şube sayısı 1.688'e ve 61.601 olan personel sayısı, 31.061'e indirilmiştir.

Bankacılık sektörünün etkin ve rekabetçi bir ortamda işleyişini engelleyen sınırsız mevduat güvencesi kaldırılarak, bir yıllık geçiş süreci ile birlikte 5 Temmuz 2004 tarihi itibarıyla mevduat garantisi 50 bin YTL'ye indirilmiştir. Krizden sonraki süreçte bankacılık sektöründe yaşanan olumlu gelişmeler ve sektöre olan güvenin artması, bu geçişin herhangi bir ek maliyete neden olmaksızın sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi imkanını sağlamıştır.

Sermaye Piyasası

Makroekonomik göstergelerde 2002 yılından itibaren görülen iyileşmenin ve özellikle de faiz oranlarındaki düşüşün sermaye piyasalarına olumlu katkısı olmuştur. İMKB Ulusal 100 endeksi bu gelişmelerin de etkisiyle 2005 yılı Eylül ayı sonunda 2002 yılı ile karşılaştırıldığında, dolar bazında yüzde 292,3 oranında artış göstermiştir. Piyasa kapitalizasyonu İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında (İMKB) işlem gören tüm şirketler için 2002 yıl sonu itibarıyla 33,8 milyar dolardan, 2005 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla 130 milyar dolara yükselmiştir.

2005 Eylül sonu itibarıyla hisse senetleri borsada işlem gören 302 adet anonim ortaklık bulunmaktadır. Yine aynı dönem itibarıyla, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) kaydında bulunan yatırım ortaklıklarının sayısı 37'dir. 2004 yılı sonunda, yatırım fonu yatırımcı sayısı 2.632.462'den 2005 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla 2.907.988'e ulaşmış ve toplam portföy değerleri aynı dönemde 18,1 milyar dolardan 21 milyar dolara yükselmiştir. 2005 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla sermaye piyasasında faaliyet gösteren aracı kuruluş sayısı ise 150'dir. Ayrıca, 2003 yılı sonlarında özel emeklilik fonlarının kurulmasıyla kurumsal yatırım kuruluşları hem çeşitlenmiş, hem de bu yolla sermaye piyasalarında talep yönünde canlanma olmuştur.

Sigortacılık

Türk sigortacılık sektöründe 2004 yılı sonu itibarıyla 47'si sigorta, 1'i reasürans şirketi olmak üzere 48 şirket faaliyet göstermektedir. Bu şirketlerin 9'u hayat, 10'u hayat/bireysel emeklilik, 1'i bireysel emeklilik, 15'i hayat-dışı, 12'si ise çeşitli dallarda faaliyette bulunan kompozit şirkettir. Türk sigortacılık sektörü yoğunlaşmanın yüksek olduğu bir sektördür. Bu bağlamda, 2004 yılı sonu itibarıyla, prim üretimi bakımından sektördeki en büyük 10 şirketin payı yüzde 64,5'tir. Bu şirketler, toplam aktiflerin yüzde 64,5'ine, toplam özkaynakların ise yüzde 69,4'üne sahiptir. Söz konusu şirketlerin bir kısmının aynı sermaye grubuna bağlı olduğu dikkate alındığında, sektördeki yoğunlaşmanın daha da yüksek olduğu gözlenmektedir.

AB ülkeleriyle kıyaslandığında sigortacılık sektörüne ait temel göstergeler Türkiye'de sigortacılık sektörünün henüz gelişme aşamasında olduğunu göstermektedir.

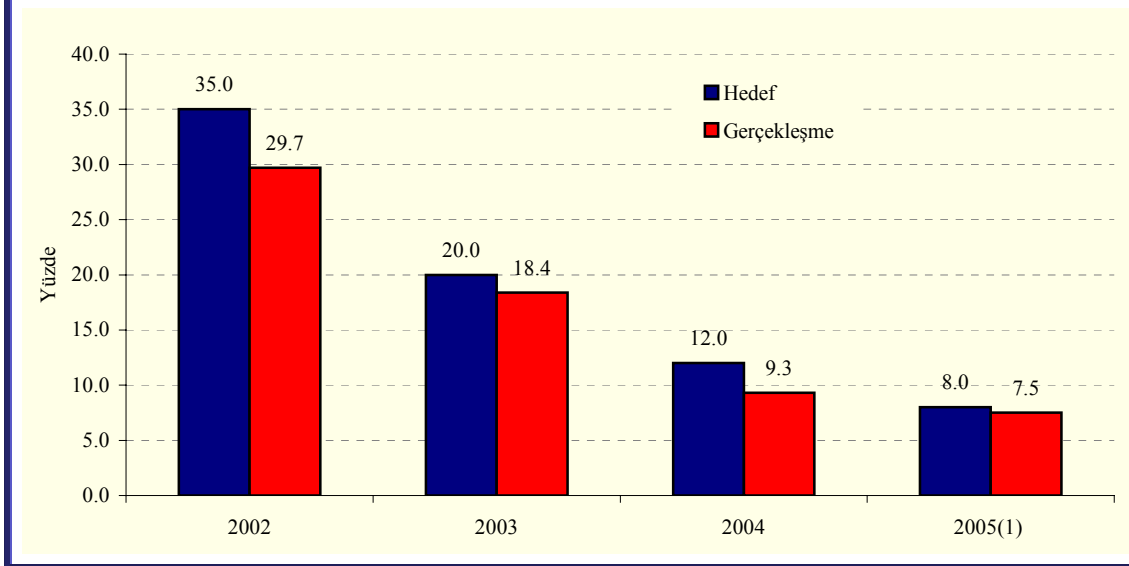
Bununla birlikte, son on yıllık dönemde sektörün göstermiş olduğu performans, bu sektörün potansiyeli hakkında önemli ipuçları vermektedir. Nitekim, 1994 ve 2004 yılları arasında sektörün direkt prim üretimi dolar bazında yüzde 335 oranında artarak 4,7 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Diğer yandan kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak düşünülen ve ekonomide uzun vadeli fonların oluşumunda önemli bir rol oynaması beklenen Bireysel Emeklilik Sistemi, Ekim 2003 tarihi itibarıyla işlemeye başlamıştır. Söz konusu sistem dahilinde 11 emeklilik şirketi faaliyete geçmiş olup, sisteme katılan yatırımcı sayısı ve prim üretimi kayda değer bir gelişme göstermiştir. Bu çerçevede, 14 Kasım 2005 tarihi itibarıyla bireysel emeklilik fonlarında 623.564 katılımcı ile 659.276 sözleşme sayısına ulaşılmış ve yatırıma yönlendirilen fon büyüklüğü 908,5 milyon YTL (669 milyon dolar) olarak gerçekleşmiştir.

1.5. Enflasyon

1994 temel yıllık fiyat endeksleri dikkate alındığında, 2004 yılı sonunda TÜFE yıllık artış oranı yüzde 9,3 olurken, Toptan Eşya Fiyatları Endeksindeki (TEFE) yıllık artış oranı yüzde 13,8 olarak gerçekleşmiştir. Tüketici fiyatlarındaki yıllık enflasyon 2003 yılına göre 9,1 puan gerilemiştir. Böylece, 2002 ve 2003 yıllarından sonra 2004 yılında da TÜFE enflasyonu hedefin altında gerçekleşmiştir. Söz konusu gelişmede, uygulanan sıkı para politikası ve mali disiplinden taviz verilmemesi etkili olmuştur. Programla uyumlu gelirler politikası, ekonomide gerçekleşen yüksek oranlı verimlilik artışları ve YTL'nin güçlü seyri, 2004 yılında enflasyon hedefinin gerçekleşmesine katkı sağlayan diğer unsurlar olmuştur.

Şekil 1. 4: TÜFE Hedefleri ve Gerçekleşmeleri

Kaynak: DİE, TCMB

(1) 2005 yılında gerçekleşme Ekim ayı itibarıyla verilmiştir.

2005 yılının ilk on aylık döneminde enflasyondaki düşüş eğilimi devam etmiştir. Ekim 2005 itibarıyla, tüketici fiyatlarındaki yıllık artış oranı yüzde 7,52'ye gerilemiştir (Şekil 1.4). Üretici Fiyatları Endeksindeki (ÜFE) yıllık artış oranı ise aynı dönemde yüzde 2,57'ye düşmüştür. Yıl sonu TÜFE enflasyonu beklentisi Mart ayından itibaren yıl sonu enflasyon hedefinin altına düşmüştür. Enerji, alkollü içecekler ve tütün ürünleri, fiyatları yönetilen veya yönlendirilen diğer ürünler ve dolaylı vergiler

dışlanarak hesaplanan Özel Kapsamlı TÜFE Göstergesinin yıllık artış oranının Ekim ayı itibarıyla yüzde 6,41 olarak gerçekleşmesi, tüketici fiyatlarındaki son bir yıllık artışta dolaylı vergi ve enerji fiyatlarının katkısının yüksek olduğuna işaret etmektedir.

2005 yılı Ocak-Ekim döneminde TÜFE enflasyonu yüzde 5,79 olurken, ÜFE enflasyonu yüzde 3,69 olarak gerçekleşmiştir. Yılın ilk on ayındaki enflasyon gerçekleştirmeleri, TÜFE enflasyonunun, 2005 yılı sonunda yüzde 8'lik hedefin altında kalabileceğini göstermektedir. Söz konusu dönemde, tüketici fiyatları enflasyonu açısından öne çıkan başlıca gelişmeler, uluslararası petrol ve hammadde fiyatlarındaki yükseliş eğilimi, hizmet grubu fiyatlarında süregelen katılık ve YTL'nin değer kazanması olmuştur.

Kutu. 1. 2: 2003 Temel Yıllı Fiyat Endeksleri: Kapsam ve Yöntem

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 2005 yılı Şubat ayından itibaren, 1994 temel yıllık TÜFE ve TEFE yerine, sırasıyla, 2003 temel yıllık TÜFE ve ÜFE yayımlamaya başlamıştır. Bu endekslerle, değişen tüketici tercihlerinin daha iyi yansıtılması ve yeni yöntem ve uygulamalar kullanılarak enflasyonun daha sağlıklı ölçülmesi hedeflenmiştir.

Yeni endekslerle, madde kapsamı ve ağırlıkları, fiyat derleme şekli ve hesaplama yöntemi gibi unsurlarda önemli değişikliklere gidilmiştir. 1994 temel yıllık TÜFE'de 10 olan ana harcama grubu sayısı; gıda, içki, tütün harcamalarının iki gruba ayrılması ve haberleşme hizmetlerinin ayrı bir grup haline gelmesiyle 2003 temel yıllık TÜFE'de 12'ye yükselmiştir. TÜFE'deki önemli değişiklikler arasında; cep telefonu, dijital fotoğraf makinesi gibi teknoloji yoğun malların içerilmesi, konut grubunun önemli bir kısmını oluşturan izafi kira kaleminin dışlanması ve elektrik, doğalgaz ve akaryakıt ürünleri gibi enerji kalemlerinin ağırlıklarının artmış olması gelmektedir. Ayrıca, 2003 temel yıllık TÜFE ile birlikte, endeksin geçici veya dışsal etkilerden arındırılması amacıyla, Özel Kapsamlı TÜFE Göstergeleri yayınlanmaya başlanmıştır. Diğer taraftan, ÜFE ile birlikte TEFE'de yer alan özel-kamu ayrımı ortadan kalkmış, daha da önemlisi, KDV ve benzeri vergiler hariç satış fiyatları derlenmeye başlanmıştır.

Tüketici Fiyatları Endeksi

3 Şubat 2005 tarihinden itibaren yayınlanan 2003 temel yıllık TÜFE, AB'nin konu hakkındaki EC/2494/95 nolu Konsey Tüzüğüne uygun olarak hesaplanmaktadır. Bu bağlamda, endeksin nüfus kapsamını hanehalkları, turistler ve kurumsal nüfus oluştururken, harcama kapsamını yurtiçinde yapılan tüm nihai parasal tüketim harcamaları oluşturmaktadır. Böylece TÜFE, Türkiye'nin ekonomik sınırları içinde tüketicinin ihtiyaçları doğrultusunda satın alınan tüm mal ve hizmetleri kapsamakta, hanehalkları tarafından üretilen mal ve hizmetler ile izafi harcamalar kapsam dışında kalmaktadır. TÜFE'nin hesaplanabilmesi için kullanılan sınıflama AB ile uyumlu olarak Ulusal Hesaplar Sınıflamasının (SNA - System of National Accounts), alt çalışması olan Amaca Göre Kişisel Tüketim Sınıflamasıdır (COICOP - Classification of Individual Consumption by Purpose).

Yeni endeks 26 adet İstatistik Bölge Birimleri Düzey II bölgesi için hesaplanmakta olup, endeksin mal ve hizmet sınıflamasında 12 ana grup bulunmaktadır. Söz konusu ana gruplar ve ağırlıkları Tablo 1'de sunulmaktadır.

Tablo. 1: TÜFE Ağırlıkları

	1994	2003
Gıda ve Alkolsüz İçecekler	31,09	29,42
Alkollü İçecekler ve Tütün		4,67
Giyim ve Ayakkabı	9,71	8,09
Konut, Su, Elektrik, Gaz ve Diğer Yakıtlar	25,80	16,90
Mobilya, Ev Aletleri ve Ev Bakım Hizmetleri	9,35	6,47
Sağlık	2,76	2,71
Ulaştırma	9,30	10,42
Haberleşme	---	4,82
Eğlence ve Kültür	2,95	3,60
Eğitim	1,59	2,15
Lokanta ve Oteller	3,07	5,87
Çeşitli Mal ve Hizmetler	4,38	4,87
Toplam	100,00	100,00

Kaynak:DİE

Tüketici fiyatları endeksinde kapsanan maddelerin fiyatları, vergiler dahil peşin satış fiyatlarıdır. Değişken ağırlıklı olarak hesaplanan yaş meyve-sebze ve giyim grubunun ağırlık yapısı yeni endekste de devam etmektedir. Diğer taraftan, yeni endekste bir öncekinden farklı olarak, fiyat farklılaşmasının ve ikame işleminin yoğun olduğu mal ve hizmetlerden derlenen fiyatların ortalama değerinin hesaplanmasında aritmetik ortalama yerine geometrik ortalama kullanılmaktadır.

Ayrıca, 2003 temel yıllık endekslerle birlikte, tüketici fiyatlarında gözlenen geçici etkileri arındırabilmek ve orta-uzun dönem enflasyon eğilimlerini ölçebilmek amacıyla Özel Kapsamlı TÜFE Göstergeleri olarak adlandırılan çekirdek enflasyon göstergeleri de yayımlanmaya başlanmıştır. Enflasyona gelebilecek farklı şokların belirlenmesi ve döneme bağlı olarak enflasyon eğiliminde yaratabileceği etkilerin ölçülebilmesi için yedi adet özel kapsamlı TÜFE göstergesi oluşturulmuştur. Bu göstergeler; mevsimlik ürünler hariç TÜFE (A), işlenmemiş gıda ürünleri hariç TÜFE (B), enerji hariç TÜFE (C), enerji ve işlenmemiş gıda ürünleri hariç TÜFE (D), enerji, alkollü içkiler ve tütün ürünleri hariç TÜFE (E), enerji, alkollü içkiler, tütün ürünleri, fiyatları yönetilen/yönlendirilen diğer ürünler ve dolaylı vergiler hariç TÜFE (F) ve enerji, alkollü içkiler, tütün ürünleri, fiyatları yönetilen/yönlendirilen diğer ürünler, dolaylı vergiler ve işlenmemiş gıda ürünleri hariç TÜFE (G) olarak sunulmaktadır.

Özel kapsamlı TÜFE göstergeleri, fiyatlarda gözlenen değişimlerin kaynağının kamuoyuna açıklanması açısından da önemli bir araç olarak görülmektedir. Enflasyona gelen geçici şokların niteliğine göre, dönem dönem farklı özel kapsamlı TÜFE göstergeleri ön plana çıkabilecektir. Örneğin, iklim koşulları neticesinde işlenmemiş gıda ürünlerinde oluşabilecek bir değişimin tüketici fiyatlarındaki etkisi, işlenmemiş gıda ürünlerinin fiyatlarının dışlandığı fiyat endeksi kullanılarak kamuoyuna duyurulabilecektir.

Üretici Fiyatları Endeksi

Üretici Fiyatları Endeksi, 3 Şubat 2005 tarihinden itibaren kamuoyuna duyurulan ve 2003 temel yıllık olarak ilk defa hesaplanmaya başlanan bir göstergedir. EUROSTAT tanımlamalarına göre üretici fiyatları endeksi, ulusal üretim endeksi ile tutarlı olacak şekilde, ülkede üretilen bütün ürünlerin fiyatlarını kapsamalıdır. AB'ye üye ülkeler, Kısa Dönemli İstatistikler konusundaki EC/1165/98 nolu Konsey Tüzüğüne uygun olarak ÜFE hesaplamakla ve bu veriyi EUROSTAT'a sağlamakla yükümlüdürler. Ülkemizde hesaplanmaya başlanan Üretici Fiyatları Endeksi uluslararası ölçekte bu amaca uygun olarak hesaplanmaktadır.

ÜFE hesaplamalarında, Tüm Ekonomik Faaliyetlerin Uluslararası Standart Sanayi Sınıflaması (USSS Rev.3) temel alınarak madde bazında Prodcom 2002 ürün sınıflaması ve Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistik Sınıflaması-EFİS 1.1 Rev. (NACE Rev.1.1) sistemi kullanılmaktadır.

Üretici fiyat endeksinde fiyatlar, belli bir referans dönemde ülke ekonomisinde üretimi yapılan ve yurtiçi satışı konu olan ürünlerin vergiler, ulaştırma masrafları, perakende ve toptan ticaret payı hariç peşin fabrika çıkış fiyatı olarak belirlenmiştir. 2003 temel yıllık Üretici Fiyatları Endeksi, tarım, madencilik ve taşocakçılığı, imalat sanayi ve elektrik, gaz, su sektörlerinden oluşmaktadır (Tablo 2). Ayrıca, yeni endekste devlet ve özel sektör ayrımına gidilmemiştir.

Tablo. 2: ÜFE Ağırlıkları

	1994	2003
Tarım	22,22	20,65
Madencilik ve Taşocakçılığı	2,47	1,51
İmalat Sanayi	71,12	72,07
Elektrik, Gaz ve Su	4,19	5,77
Toplam	100,00	100,00

Kaynak: DİE

ÜFE'de, TÜFE'de olduğu gibi, zincirleme Laspeyres endeks formülü kullanılmaktadır. Bu yolla her yıl başında endeks sepetinin ve ağırlık yapısının güncelleştirilmesi mümkün olabilecektir. Yeni endekste fiyat derleme dönemleri bir önceki endeks ile aynıdır. Fiyatlar firmalardan KDV vb. vergiler hariç, fabrika çıkış ve peşin teslim fiyatı olarak derlenmekte, özel indirimler dikkate alınmamaktadır. Firmalardan fiyatlar her ayın belirli günlerinde derlenmekte ve bu günlerin basit ortalaması aylık cari fiyat olarak hesaplanmaktadır.

1.6. Kamu Maliyesi

Konsolide Bütçe Gelir ve Harcamalarına İlişkin Gelişmeler

2004 yılı bütçesi, kamu borç stokunun sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla yüksek oranda faiz dışı fazla verme hedefi doğrultusunda hazırlanmıştır. Bu amaca ulaşmak için yapısal düzenlemelere ve gerektiğinde gelir artırıcı ve harcama azaltıcı tedbirlerin alınmasına 2004 yılında da devam edilmiştir.

2004 yılı başından itibaren konsolide bütçe kapsamındaki kuruluşlarda yeni bütçe sınıflandırmasına geçilmiştir. Analitik Bütçe Sınıflandırması olarak adlandırılan yeni sistem; fonksiyonel sınıflandırmaya, uluslararası karşılaştırmaların yapılmasına, mali

saydamlığın artırılmasına, hesap verilebilirliğin geliştirilmesine ve detaylı bir kurumsal kodlama ile program sorumlularının tespitine imkan sağlamaktadır.

2004 yılında özel iletişim vergisi, Türk Telekom A.Ş. tarafından verilen telekomünikasyon hizmetlerini de kapsayacak şekilde genişletilerek, devamlı hale getirilmiştir. Özel işlem vergisi ise kaldırılmış, ancak söz konusu verginin konusuna giren işlemlerin bir kısmı harç ve damga vergisi, bir kısmı ise şans oyunları vergisi kapsamına alınmak suretiyle kalıcı hale getirilmiştir. Gelir ve kurumlar vergisinde fon payı uygulamasının kaldırılmasından dolayı oluşacak kaybın telafi edilmesi amacıyla, kurumlar vergisi oranı sadece 2004 yılı gelirlerine uygulanmak üzere yüzde 33'e yükseltilmiş, ayrıca gelir ve kurumlar vergisi tevkifat oranları artırılmıştır. Tütün mamullerinin vergilendirilmesinde nispi Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) uygulamasına ilave olarak maktu ÖTV uygulaması da yürürlüğe konulmuş, motorlu araçlar üzerindeki ÖTV oranları yeniden tespit edilerek vergileme sistemi tekrar düzenlenmiştir. Ayrıca, tüketici kredileri üzerinden alınan Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu (KKDF) kesintisi oranı yüzde 10'dan yüzde 15'e yükseltilmiş, ticari kredilerden alınan KKDF kesintisi oranı ise sıfırlanmıştır.

Kutu. 1. 3: IMF Tanımlı Faiz Dışı Fazla

IMF ile yapılan stand-by düzenlemeleri çerçevesinde oluşturulan konsolide bütçe faiz dışı fazlasına gelir ve harcama kalemlerinde çeşitli düzeltmeler yapılarak ulaşılmaktadır. Aşağıdaki tabloda söz konusu düzeltme kalemleri ve ulaşılan IMF tanımlı faiz dışı fazla rakamları yer almaktadır.

Tablo: IMF Tanımlı Faiz Dışı Fazla

	(GSYİH'ya Oran, Yüzde)			
	2001	2002	2003	2004
Faiz Dışı Fazla	6,29	3,67	5,12	6,08
TCMB Karı (-)	0,26	1,08	0,00	0,00
Faiz Gelirleri (-)	0,29	0,56	0,35	0,82
Özelleştirme Geliri (-)	0,86	0,00	0,00	0,00
Vergi Gecikme Faizi (+)	0,00	0,10	0,00	0,00
Risk Hesabı (+)	0,00	0,00	0,26	0,11
Yeniden Değerleme Farkı (-)	0,49	0,01	0,01	0,00
SSK ve BAĞ-KUR'un Önceki Yıl Borcu (-)	0,00	0,00	0,09	0,00
SGK'nın Bütçeden Mahsup Edilecek Ödemeleri (+)	0,00	0,34	0,00	0,00
SGK Transfer Ödenek - Nakit Farkı (+)	0,00	0,00	0,00	0,01
Kıdem Tazminatı (+)	0,00	0,07	0,00	0,00
Kamu Bankaları Temettü Geliri (-)	0,00	0,00	0,00	0,26
IMF Tanımlı Faiz Dışı Fazla	4,39	2,53	4,93	5,13

Kaynak: DPT, Maliye Bakanlığı

SGK: Sosyal Güvenlik Kuruluşları, SSK: Sosyal Sigortalar Kurumu

2004 yılında gelir artırıcı tedbirlere ilave olarak bazı harcama azaltıcı tedbirler de alınmıştır. Bütçe Kanunu ile yeni memur istihdamı sayısı 40 bin kişi ile sınırlandırılmış, maaş ve ücret artışları enflasyon hedefi ile uyumlu olarak belirlenmiştir. İlaçlarda KDV oranı düşürülmüş, ayrıca referans fiyatlandırma sistemine geçilmiştir.

2004 yılında bu gelişmeler sonucunda, konsolide bütçe gelirlerinin GSYİH'ya oranı yüzde 27,9, harcamaların GSYİH'ya oranı ise yüzde 35 olmuştur. Böylece 2004 yılında, bütçe açığı yüzde 7 olurken faiz dışı fazla yüzde 6,1 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca, IMF tanımlı faiz dışı fazla hedefi 2004 yılında tutturulmuş ve GSYİH'ya oran olarak yüzde 5,1 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Tablo. 1. 8: Konsolide Bütçe Dengesi

	(GSYİH'ya Oran, Yüzde)				
	2001	2002	2003	2004	2005*
Harcamalar	45,5	42,2	39,0	35,0	34,4
Faiz Dışı Harcamalar	22,5	23,5	22,7	21,8	22,7
Cari Harcamalar	11,4	11,0	10,7	10,4	10,4
Personel	8,5	8,3	8,4	8,5	8,1
Diğer Cari	2,9	2,7	2,3	1,9	2,2
Yatırım	2,7	3,0	2,0	1,8	2,0
Transfer	31,4	28,2	26,3	22,8	22,0
Faiz Dışı Transfer	8,4	9,5	10,0	9,7	10,3
Faiz Ödemeleri	23,0	18,7	16,3	13,1	11,7
Gelirler	28,8	27,2	27,9	27,9	28,4
Genel Bütçe	28,4	26,9	27,4	27,5	27,9
Vergi Gelirleri	22,3	21,5	23,4	23,1	24,2
Vergi Dışı Normal Gelirler	4,2	3,9	2,8	3,9	3,5
Özel Gelir ve Fonlar	2,0	1,5	1,1	0,5	0,2
Katma Bütçe	0,3	0,4	0,5	0,4	0,4
Faiz Dışı Fazla	6,3	3,7	5,1	6,1	5,7
IMF Tanımlı Faiz Dışı Fazla	4,4	2,5	4,9	5,1	5,0
Bütçe Açığı	-16,7	-15,0	-11,2	-7,0	-6,0

Kaynak: DPT, Maliye Bakanlığı

Not: 2004 yılı verileri, önceki yıllarla karşılaştırılabilir olması açısından analitik bütçe kod sistemi esas alınarak hazırlanmamıştır.

* Kesintili Bütçe rakamlarıdır.

2005 yılı bütçesi de yüksek oranda faiz dışı fazla vermek suretiyle kamu borç stokunun azaltılması ve bu yolla borcun sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla hazırlanmıştır. 2005 yılında, GSYİH'ya oran olarak, konsolide bütçe gelirlerinin yüzde 28,4, konsolide bütçe harcamalarının yüzde 34,4 ve konsolide bütçe açığının yüzde 6 olması öngörülmüş, IMF tanımlı faiz dışı fazlanın yüzde 5 olması hedeflenmiştir. Bu amaç doğrultusunda uygulanan gelir artırıcı ve harcama azaltıcı tedbirler şöyle sıralanabilir.

Gelir artırıcı tedbirler:

- Hem bütçe gelirlerini artırmak hem de cari açıkla mücadele etmek amacıyla 2004 yılının Kasım ayında motorlu taşıtlar üzerindeki ÖTV oranları yeniden belirlenerek artırılmıştır.
- 2005 yılının Şubat ayında alkollü içkiler ve tütün mamulleri üzerinden alınan ÖTV miktarları artırılmıştır. Sigara üreticisi firmalar tarafından; vergi kaybına neden olan ürün çeşitlendirmesi ve fiyatlandırma stratejileri kullanılmasına yol açan, sigaraların içerdikleri şark tipi tütün oranına göre vergilendirilmesi uygulamasına Temmuz ayında son verilerek, bütün ürünler için tek oranlı nispi ÖTV (yüzde 58) yürürlüğe konulmuştur. Ayrıca, nispi ÖTV oranı kullanılarak hesaplanacak verginin belirlenen asgari maktu vergiden (adet/gram başına 0,06 YTL) az olamayacağı şartı getirilmiştir. Böylece, tütün ürünlerinin vergilendirilmesi sisteminde AB müktesebatına uyum sağlanmıştır.
- ÖTV IV sayılı listede yer alan bazı dayanıklı tüketim malları ve diğer mallar üzerindeki ÖTV oranı yüzde 6,7'den yüzde 20'ye yükseltilmiştir.

- 2005 yılı içerisinde Emekli Sandığına ait otellerin satışından 363 milyon YTL gelir elde edilmiştir.

Harcama azaltıcı tedbirler:

- 2005 Mali Yılı Bütçe Kanununda yeni memur istihdamı 48 bin kişi ile sınırlandırılmıştır.
- Kamu kesimi maaş ve ücretleri enflasyon hedefi ile uyumlu olarak yıllık ortalama yüzde 10,7 oranında artırılmıştır.
- 2005 yılı başından itibaren geçerli olmak üzere, Bütçe Uygulama Talimatı ile tedavi fiyatları KDV hariç belirlenmiş, ayrıca tedavi fiyatlarında 2004 yılına göre ortalamada herhangi bir artış yapılmamıştır. Yine 2005 yılı başı itibarıyla yeşil kartlı hastaların ilaçlarını eczanelerden bedelsiz olarak temin edebilmesine olanak sağlanmış, ancak ortaya çıkan suistimallerin engellenmesi amacıyla 2005 yılı Mayıs ayından itibaren yeşil kartlı hastalardan yüzde 20 oranında ilaç katılım payı alınmaya başlanmıştır.
- 2005 yılının Şubat ayından geçerli olmak üzere Maliye Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Türk Eczacıları Birliği arasında imzalanan protokol gereği ilaç fiyatlarında ortalama yüzde 10 civarında indirim sağlanmıştır. Buna ek olarak, 2005 yılı Temmuz ayından geçerli olmak üzere ilaç fiyatları döviz kurundaki düşüşe paralel olarak yüzde 8,8 oranında düşürülmüş, eş değer ilaç uygulamasının kapsamı genişletilerek, eş değer grup sayısı 77'den 135'e çıkarılmıştır.

Gelir artırıcı ve harcama azaltıcı tedbirlerin yanı sıra, istihdamın artırılması ve bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesi amacıyla bazı düzenlemeler yapılmıştır. 5084 sayılı Yatırım ve İstihdamı Teşvik Kanununun kapsadığı il sayısı 36'dan 49'a yükseltilmiştir. Bazı eğitim malzeme ve hizmetleri, ilaç ve sağlık hizmetleri ile bazı temel gıda maddeleri üzerindeki KDV oranı düşürülmüştür. Gelir vergisi en üst tarife oranı ücret gelirlerinde yüzde 40'tan yüzde 35'e, diğer gelir unsurlarında yüzde 45'ten yüzde 40'a indirilmiştir. Bu indirimlere eş zamanlı olarak, kurumlar vergisi oranı da yüzde 33'ten yüzde 30'a düşürülmüştür.

2004 yılında alınan tedbirlerle beraber sosyal güvenlik kuruluşlarına yapılan bütçe transferlerinin GSYİH'ya oranı 2003 yılındaki seviyesini korumuştur. Ancak, 2005 yılında BAĞ-KUR'da prim tahsilat oranının, prim borçlarının yeniden yapılandırılması beklentisi nedeniyle düşmesi ve Genel Sağlık Sigortasına geçişin bir aşaması sayılabilecek olan SSK hastanelerinin de içinde olduğu bazı kamu sağlık birimlerinin 19 Şubat 2005 tarihi itibarıyla Sağlık Bakanlığına devredilmesi sonucu, sağlık harcamalarının artması neticesinde, sosyal güvenlik kuruluşlarına yapılan bütçe transferlerinin GSYİH'ya oranının yükselmesi beklenmektedir.

7 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe giren kanuni düzenleme ile hiçbir geliri ve mülkü olmayan özürülülerin aylıklarında yüzde 100, bu şartlara ilaveten başkasının yardımı olmaksızın hayatını sürdüremeyecek özürülülerin aylıklarında ise yüzde 200 oranında artış yapılmıştır. Ayrıca, 18 yaşın altında özürülü yakını bulunanlara aylık bağlanmıştır. Bunlara ek olarak, bakıma muhtaç özürülülerin bakım hizmeti almaları halinde iki net asgari ücrete kadar olan giderlerinin kamu tarafından karşılanması hükmü getirilmiştir. Söz konusu değişikliklerden dolayı 2005 yılında ilgili kesimlere yapılan harcamalarda 244 milyon YTL artış olması beklenmektedir.

Tablo. 1. 9: Ocak-Ekim Dönemi İtibarıyla Konsolide Bütçe Dengesi

(Yüzde Artış)

	Ocak-Ekim		
	2003	2004	2005
Harcamalar	26,2	7,5	4,6
Faiz Dışı Harcamalar	34,3	14,9	22,1
Cari Harcamalar	27,6	12,4	13,2
Personel	33,0	19,3	11,8
Diğer Cari	5,9	-22,4	24,3
Yatırım	-7,9	-6,0	42,4
Transfer	28,1	6,3	-0,5
Faiz Dışı Transfer	52,2	20,4	28,6
Faiz Ödemeleri	17,4	-1,8	-20,9
Gelirler	30,1	19,5	21,9
Genel Bütçe	29,6	19,9	21,9
Vergi Gelirleri	42,6	18,5	21,2
Vergi Dışı Normal Gelirler	-16,0	63,4	33,5
Özel Gelir ve Fonlar	-14,0	-55,1	-43,0
Katma Bütçe	60,5	-3,0	22,9
Faiz Dışı Fazla	17,4	35,4	21,2
Bütçe Açığı	17,5	-22,6	-62,2
Bilgi için:			
TÜFE Artış Oranı (Ocak- Ekim Ortalaması (1))	26,3	8,4	8,3

Kaynak: DPT, Maliye Bakanlığı

(1) 2003 yılı TÜFE artış oranı, 1994 yılı temel yıllı TÜFE'ye göre, diğer yıllar ise 2003 temel yıllı TÜFE'ye göre hesaplanmıştır.

Bu gelişmeler neticesinde, 2005 yılı Ocak-Ekim döneminde konsolide bütçe gelirleri 2004 yılına göre yüzde 21,9 oranında artarak 117,1 milyar YTL, konsolide bütçe harcamaları ise yüzde 4,6 oranında artarak 126,5 milyar YTL olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda, 2005 yılının ilk on ayında konsolide bütçe açığı bir önceki yıla göre yüzde 62,2 oranında azalarak 9,4 milyar YTL'ye gerilemiş, konsolide bütçe faiz dışı fazlası ise yüzde 21,2 oranında artarak 29,4 milyar YTL olmuştur. 2005 yılının ilk on ayında faiz giderlerindeki azalma geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 20,9 olmuştur.

Genel Devlet Gelir ve Harcamalarına İlişkin Gelişmeler

Genel devlet dengesi; konsolide bütçe, mahalli idareler, bütçe dışı fonlar, sosyal güvenlik kuruluşları ve döner sermayelerin gelir ve giderlerinin konsolidasyonu ile elde edilmektedir.

2003 yılında yüzde 40,7 olan genel devlet gelirlerinin GSYİH'ya oranı, 2004 yılında sosyal fon, özelleştirme ve faktör gelirlerinde görülen artışlar sonucunda, 1 puanlık artışla, yüzde 41,7 seviyesine yükselmiştir. 2004 yılında, genel devlet vergi gelirlerinin GSYİH'ya oranı, bir önceki yıl seviyesi olan yüzde 23,6'yı korumuştur. Genel devlet vergi gelirlerinin genel devlet toplam gelirleri içindeki payı ise, 2004 yılında, bir önceki yıla göre yüzde 58'den yüzde 56,5'e gerilemiştir. Ekonomik program hedeflerine ulaşmak amacıyla alınan tedbirlerin neticesinde, vasıtalı vergilerin GSYİH'ya oranı artmıştır. Vasıtasız vergilerin GSYİH içindeki payı ise, 2004 yılında hayata geçirilen enflasyon muhasebesi uygulamasından ve faiz oranlarında görülen nominal düşüşten olumsuz yönde etkilenerek azalmıştır. Ayrıca, 2003 yılında alınan ek

servet vergilerinden dolayı oluşan baz etkisi, 2004 yılında servet vergilerinin GSYİH içindeki payının bir önceki seneye göre azalmasına neden olmuştur.

Tablo. 1. 10: Genel Devlet Gelir ve Harcamaları (1)

	(GSYİH'ya Oran, Yüzde)			
	2001	2002	2003	2004
Vergiler	25,6	22,2	23,6	23,6
Vasitasız	10,4	7,8	7,6	7,3
Vasıtalı	14,9	14,0	15,1	15,7
Servet	0,3	0,4	0,9	0,6
Vergi Dışı Normal Gelirler	2,5	3,2	3,1	3,1
Faktör Gelirleri	6,3	7,4	6,4	6,9
Sosyal Fonlar	7,4	6,9	7,4	7,8
Toplam	41,7	39,7	40,6	41,3
Özelleştirme Gelirleri	0,9	0,2	0,1	0,4
Toplam Gelir	42,6	39,9	40,7	41,7
Cari Harcamalar	18,2	18,1	18,0	18,2
Yatırım Harcamaları	4,8	4,6	3,6	3,2
Sabit Sermaye	4,7	4,6	3,6	3,1
Stok Değişmesi	0,0	0,0	0,0	0,0
Transfer Harcamaları	35,6	30,8	29,0	25,6
Cari Transferler	34,3	29,7	28,4	24,8
Sermaye Transferleri	1,2	1,0	0,6	0,7
Stok Değişim Fonu	0,0	0,0	0,0	0,0
Faiz Dışı Harcama	34,9	34,2	33,9	33,5
Toplam Harcama	58,5	53,5	50,7	46,9
Faiz Dışı Borçlanma Gereği	-7,8	-5,7	-6,8	-8,2
Düzeltilmiş Faiz Dışı Borçlanma Gereği (2)	-4,9	-3,0	-5,5	-6,0
Borçlanma Gereği	15,9	13,6	10,0	5,2
Mali Bildirimle Uyumlu Borçlanma Gereği	29,8	12,4	9,6	3,8

Kaynak: DPT

(+) açık, (-) fazla

(1) Gelir ve harcama rakamlarına vergi iadeleri dahil değildir.

(2) Faiz dışı borçlanma gereği rakamı faiz gelirleri, özelleştirme, TCMB karı, risk hesabı, yeniden değerlendirme farkı vb. düzeltmelerin yapılması ile hesaplanmıştır. IMF ile mutabık kalınan genel devlet faiz dışı fazlası 2001-2004 döneminde sırasıyla yüzde 5,5, yüzde 3, yüzde 5,5, yüzde 6,1; KİT'ler dahil toplam kamu kesimi faiz dışı fazlası ise sırasıyla yüzde 5,7, yüzde 4,3, yüzde 6,6 ve yüzde 7,1'dir.

2003 yılında yüzde 50,7 olan genel devlet toplam harcamalarının GSYİH'ya oranı, özellikle faiz giderlerinde görülen düşüştüğü dolayısıyla 2004 yılında yüzde 46,9'a gerilemiştir. Bu dönemde, faiz dışı harcamaların GSYİH içindeki payında, yatırım harcamalarındaki azalışın etkisiyle, 0,4 puanlık düşüş olmuştur.

Bu gelişmeler neticesinde, 2004 yılında genel devlet borçlanma gereğinin GSYİH içindeki payı 2003 yılındaki yüzde 10'luk seviyesinden yüzde 5,2'ye gerilemiştir. Aynı dönemde faiz dışı fazlanın GSYİH'ya oranı ise, 1,4 puanlık artışla yüzde 8,2 oranında gerçekleşmiştir. Genel devlet borçlanma gereğinin altında gerçekleşen ve mali bildirimle uyumlu borçlanma gereği ise, GSYİH'ya oran olarak, 2003 yılındaki yüzde 9,6'lık seviyesinden 2004 yılında yüzde 3,8'e gerilemiştir.

Kutu. 1. 4: Mali Bildirim Kapsamında Genel Devlet Dengesinde Yapılan Ayarlamalar

Genel devlet açığı, borç stokunun kapsamı ve muhasebe kaydı ile ilgili çeşitli ayarlamalar yapılarak, Avrupa Birliğinin bütçe açığı ve borç tanımlarına uyumlu hale getirilmekte ve her yıl 1 Mart tarihinde mali bildirim tabloları ile Avrupa Birliğinin ilgili birimlerine iletilmektedir.

Mali bildirim tabloları hazırlanırken temel olarak,

- Avrupa Birliği Milli Hesaplar Sistemi (ESA 95) kuralları çerçevesinde gelir ve gider olarak tanımlanan ancak konsolide bütçe açığına dahil edilmemiş gelirler ve giderler (kamu bankaları görev zararı vb.) bütçeye eklenmekte; gelir (özelleştirme, yeniden değerlendirme farkları, madeni para basım geliri vb.) ve gider (risk hesabı vb.) tanımına girmeyen ancak konsolide bütçede yer alan hesaplar bütçe içerisinde ayıklanmaktadır.
- Konsolide bütçede nakit esasına göre yer alan gelir ve giderler tahakkuk esasına göre olması gereken büyüklüğe çekilmektedir. Tahakkuk ve tahsilat miktarları arasındaki söz konusu farklar düzeltilmektedir.
- Kamu borç stokunun faiz giderleri tahakkuk esasına göre hesaplanmakta ve ait olduğu yıla dağıtılmaktadır.

Bu ayarlamalar sonucunda iki tanım arasında oluşan farklılıklar aşağıda gösterilmektedir. Özellikle 2001 yılında oluşan yüksek fark, kamu bankaları görev zararlarının bütçeye dahil edilmesi nedeniyle oluşmuştur.

Tablo: Mali Bildirimle Uyumlu Genel Devlet Borçlanma Gereği

	(GSYİH'ya Oran, Yüzde)			
	2001	2002	2003	2004
Genel Devlet Borçlanma Gereği	15,9	13,6	10,0	5,2
Özelleştirme Gelirleri	0,9	0,0	0,0	0,0
Risk Hesabı	0,0	0,0	-0,3	-0,1
Alacaklar ve Borçlar (Net)	-3,6	-1,3	-2,5	-2,3
Ödenen ve Tahakkuk Eden Faiz Farkı	4,5	0,3	2,2	1,0
Kamu Bankaları Görev Zararı	12,9	0,0	0,2	0,0
Diğer	-0,8	-0,2	0,0	0,0
Genel Devlet Borçlanma Gereği (Mali Bildirimle Uyumlu)	29,8	12,4	9,6	3,8

Kaynak: DPT, Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı

Kamu Borç Stoku

2003 ve 2004 yıllarında, 2002 yılında başlanan ekonomik programın tavizsiz uygulanmaya devam edilmesi ile finansal sistemdeki problemleri çözmek üzere alınan yapısal tedbirler olumlu sonuçlar vermiştir. Nitekim, siyasi istikrar ile mali disiplinin sağlanması ve uygulanan borçlanma stratejisi, borçlanma gereğinin ve borçlanma maliyetlerinin düşmesine neden olmuştur. Böylece, genel devlet brüt borç stokunun GSYİH'ya oranı 2004 yılı sonunda 5,4 puan daha azalarak yüzde 74,8 olmuştur.

Tablo. 1. 11: Genel Devlet Brüt Borç Stoku

	(GSYİH'ya Oran, Yüzde)			
	2001	2002	2003	2004
İç Borç	69,3	54,7	54,8	52,9
Dış Borç	33,3	34,8	25,4	21,9
Toplam	102,6	89,5	80,2	74,8

Kaynak: DPT, Hazine Müsteşarlığı

Not: Borç stoku, genel devlet (KİT hariç toplam kamu) brüt borçlarını içermektedir. Bu nedenle, Hazine Müsteşarlığı tarafından KİT dahil toplam kamu için açıklanan net borç stoku rakamlarıyla karşılaştırma yapılırken tanım farklılığı dikkate alınmalıdır.

2003 yılı sonu itibarıyla GSYİH'ya oranı yüzde 54 olan 194,4 milyar YTL konsolide bütçe iç borç stoku, 2004 yılı sonunda 224,5 milyar YTL seviyesine yükselmiş, GSYİH'ya oranı ise yaklaşık 2 puanlık düşüşle yüzde 52,1 olmuştur. Konsolide bütçe iç borç stoku 2005 yılı Ekim ayı itibarıyla ise 242,8 milyar YTL seviyesine ulaşmıştır.

Tablo. 1. 12: Konsolide Bütçe İç Borç Stokunun Yapısı

	2001	2002	2003	2004	2005 Ekim	2001	2002	2003	2004	2005 Ekim
	Cari Fiyatlarla, Milyar YTL					Yüzde Dağılım				
Nakit	58,4	89,3	130,5	165,6	188,8	47,8	59,6	67,1	73,8	77,8
Sabit Getirili	17,7	37,6	68,6	94,9	97,2	14,5	25,1	35,3	42,3	40,1
Değişken Faizli	11,4	17,4	29,1	36,3	56,7	9,4	11,6	15,0	16,2	23,4
Döviz Cinsinden	7,1	16,5	16,8	26,6	30,3	5,8	11,0	8,7	11,9	12,5
Döviz Endeksli	22,1	17,8	16,0	7,7	4,5	17,6	11,9	8,2	3,4	1,8
IMF Kredisi	13,8	9,7	8,5	3,7	0,4	11,3	6,5	4,4	1,6	0,2
Takas	7,7	7,6	7,5	4,0	4,0	6,3	5,1	3,8	1,8	1,7
Diğer	0,5	0,5	0,0	0,0	0,0	0,4	0,3	0,0	0,0	0,0
Nakit Dışı	63,8	60,6	63,9	58,9	54,0	52,2	40,4	32,9	26,2	22,2
Sabit Getirili	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Değişken Faizli	49,5	46,7	54,1	53,8	49,7	40,5	31,2	27,8	24,0	20,5
Döviz Cinsinden	12,4	11,9	7,9	3,4	2,7	10,1	7,9	4,1	1,5	1,1
Döviz Endeksli	1,9	2,0	1,9	1,7	1,6	1,6	1,3	1,0	0,8	0,6
Toplam Stok	122,2	149,9	194,4	224,5	242,8	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Konsolide bütçe iç borç stoku içindeki YTL cinsinden senetlerin payı 2004 yılı sonunda yüzde 82,4'e, 2005 yılı Ekim ayı sonu itibarıyla ise yüzde 83,9'a ulaşmıştır. Söz konusu artışta, kur riskini hafifletmeye yönelik borçlanma stratejileri kapsamında, borçlanmanın ağırlıklı olarak YTL cinsinden senetlerle yapılması etkili olmuştur. Değişken faizli senetlerin iç borç stoku içindeki payı ise, borçlanmanın genel olarak sabit faizli senetlerle gerçekleştirilmesi ve değişken faizli nakit dışı senetlerin itfa edilmesi sonucunda, 2004 yılı sonunda yüzde 48,5'e gerilemiştir. 2005 yılı Ekim ayı itibarıyla ise 5 yıl vadeli değişken faizli YTL cinsinden senetlerin ihraçları ile bu oran yüzde 56,2'ye yükselmiştir.

Tablo. 1. 13: Konsolide Bütçe İç Borç Stokunun Faiz Yapısı

	2002	2003	2004	2005 Ekim	2002	2003	2004	2005 Ekim
	Cari Fiyatlarla, Milyar YTL				Yüzde Dağılım			
Sabit Faizli	54,4	85,0	115,6	106,3	36,3	43,7	51,5	43,8
Değişken Faizli	95,5	109,4	108,9	136,5	63,7	56,3	48,5	56,2
Toplam	149,9	194,4	224,5	242,8	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

2001 yılında, kamu bankalarına görev zararı ve sermaye ilavesi için ihraç edilen senetler ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna (TMSF) bankacılık sektöründeki yeniden yapılandırma çalışmaları amacıyla ihraç edilen senetler nedeniyle yüzde 66'ya ulaşan kamunun elindeki senetlerin iç borç stoku içindeki payı söz konusu senetlerin, yıllar itibarıyla piyasadan borçlanılarak itfa edilmesiyle azalmış, 2004 yılı sonunda yaklaşık 11 puan azalarak yüzde 37,1, 2005 yılı Ekim ayı itibarıyla ise yüzde 32,5 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo. 1. 14: Alacaklılara Göre İç Borç Stoku

	2001	2002	2003	2004	2005 Ekim	2001	2002	2003	2004	2005 Ekim
	Cari Fiyatlarla, Milyar YTL					Yüzde Dağılım				
Toplam	122,2	149,9	194,4	224,5	242,8	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Kamu	80,6	79,1	92,6	83,3	78,9	66,0	52,8	47,7	37,1	32,5
TCMB	18,8	18,4	18,4	18,4	18,4	15,4	12,3	9,5	8,2	7,6
Kamu Bankaları	22,7	24,3	27,2	27,5	27,2	18,6	16,2	14,0	12,2	11,2
TMSF	15,1	11,0	15,1	8,3	5,9	12,3	7,4	7,7	3,7	2,4
IMF Kredisi İçin	13,8	9,7	8,5	3,7	0,4	11,3	6,5	4,4	1,6	0,2
Diğer	10,3	15,7	23,4	25,4	27,0	8,4	10,5	12,1	11,3	11,1
Piyasa *	41,5	70,8	101,8	141,1	163,9	34,0	47,2	52,3	62,9	67,5

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

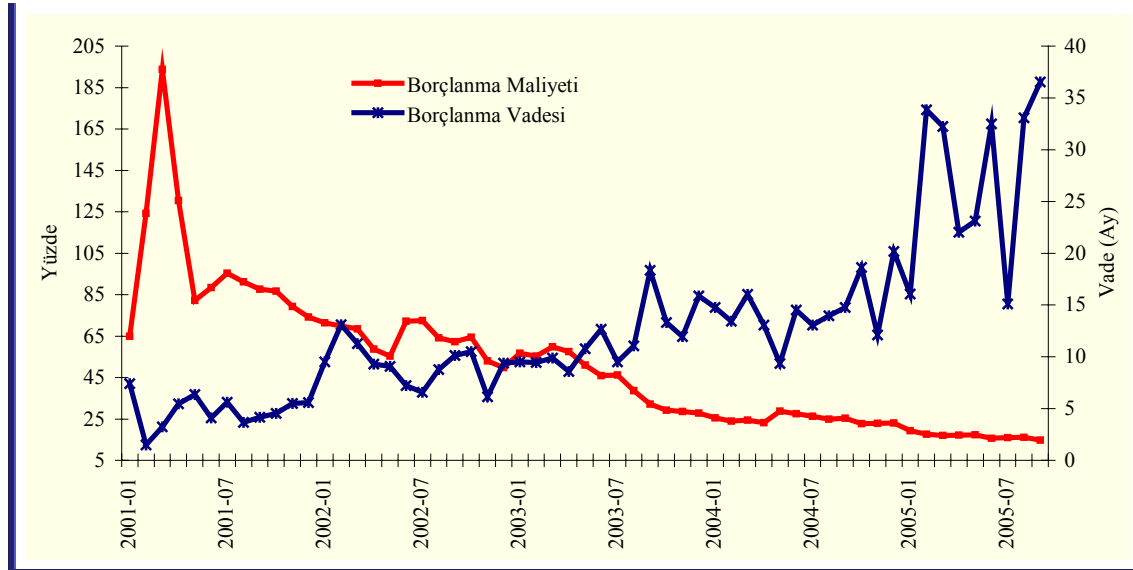
* Aralık 2001 tarihinde TMSF Mevduat Devirleri (4,4 milyar YTL) piyasa içinde yer almaktadır.

2003 yılı Aralık ayında yüzde 28,5 olarak gerçekleşen YTL cinsi borçlanmanın maliyeti; 2004 yılında Kıbrıs'ta yapılan referandum ve ABD Merkez Bankasının faiz artırımına ilişkin açıklamaları gibi nedenlerle dalgalanmış ancak, ekonomik programın gözden geçirilmesi çalışmalarının tamamlanması ve AB üyeliği konusundaki iyimser beklentilerin güçlenmesiyle, yeniden düşme eğilimine girmiş ve 2004 yılı Aralık ayında yüzde 23,1 seviyesinde gerçekleşmiştir.

2005 yılında, AB ile müzakere sürecinin başlama tarihinin belirlenmesi, IMF ile yeni bir stand-by anlaşmasının imzalanması, uygulanan ekonomik program çerçevesinde yapısal reformların sürdürülmesi ve özelleştirme alanındaki gelişmeler piyasalarda olumlu havanın sürmesini sağlamış, böylece, borçlanma maliyetleri gerilemeye devam etmiş ve Ekim ayında YTL cinsi iç borçlanmanın maliyeti yüzde 15,7 seviyelerine düşmüştür.

2003 Aralık ayı sonunda yüzde 11,9 seviyesinde olan iç borç stokunun ortalama reel faizi, 2004 yılı sonunda yüzde 9,5 ve 2005 yılı Eylül ayı itibarıyla ise yüzde 7,8 olmuştur.

Şekil. 1. 5: Hazine Borçlanmasının Ortalama Vadesi ve Maliyeti

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

2003 yılında 11,5 ay olan nakit iç borçlanmanın ortalama vadesi, Hazine'nin likidite riskinin azaltılmasına yönelik politikalar doğrultusunda 2004 yılında 14,7 aya, 2005 yılının ilk on aylık döneminde ise 27,7 aya yükselmiştir. Bu kapsamda, 2005 yılında ilk kez ihracı gerçekleştirilen 5 yıl vadeli, sabit ve değişken kuponlu tahvil ihraçları yolu ile 2005 yılı boyunca ortalama borçlanma vadesinin belirgin şekilde uzatılması sağlanmıştır.

2003 yılında 25,1 ay olan iç borç stokunun vadeye kalan süresi, 2004 yılı sonu itibarıyla 20,6 aya gerilemiş, 2005 yılı Ekim ayında ise 23,2 ay olarak gerçekleşmiştir. Vade yapısındaki söz konusu gerileme, nakit dışı senetlerin itfa edilerek toplam stok içindeki paylarının azalmasına bağlıdır. Nakit senet stokunun vadeye kalan süresi ise 2003 yılı sonunda 12,4 ay seviyesinden, 2004 yılı sonunda 11,8 ay seviyesine geriledikten sonra 2005 yılı Ekim ayı itibarıyla, oluşan güven ortamı sonucunda, 18,9 ay seviyesine yükselmiştir.

Tablo. 1. 15: Genel Devlet Dış Borç Stokunun Yapısı

	Milyon Euro					Yüzde Dağılım				
	2001	2002	2003	2004	2005 Haziran	2001	2002	2003	2004	2005 Haziran
Vade Yapısı	46.806	56.755	52.417	51.669	52.284	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Kısa Vade	0	0	0	0	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Orta-Uzun Vade	46.806	56.755	52.417	51.669	52.284	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Alacaklıya Göre	46.806	56.755	52.417	51.669	52.284	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Uluslararası Kuruluşlar	7.681	20.175	19.141	19.619	19.246	16,4	35,5	36,5	38,0	36,8
Hükümet Kuruluşları	7.609	6.797	5.730	4.896	4.493	16,3	12,0	10,9	9,5	8,6
Ticari Bankalar	18.475	17.213	15.578	15.947	15.598	39,5	30,3	29,7	30,9	29,8
Diğer Özel Kreditorler	13.041	12.570	11.968	11.207	12.948	27,9	22,1	22,8	21,7	24,8
Döviz Kompozisyonu	46.806	56.755	52.417	51.669	52.284	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
USD	23.959	22.913	21.269	21.881	24.525	51,2	40,4	40,6	42,3	46,9
DEM	81	0	0	0	0	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0
JPY	4.984	4.203	2.993	2.110	1.980	10,6	7,4	5,7	4,1	3,8
EUR	15.112	14.847	13.858	13.389	12.102	32,3	26,2	26,4	25,9	23,1
SDR	526	13.385	13.389	13.557	13.017	1,1	23,6	25,5	26,2	24,9
Diğer	2.143	1.406	908	732	661	4,6	2,5	1,7	1,4	1,3

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

2005 KEP'inde 2004 yılından farklı olarak, dış borç stokunun yapısının incelendiği veriler genel devlet tanımı ile uyumlu hale getirilmiştir (Tablo 1.15).

2001 yılında yaşanan kriz sonrasında, uluslararası kuruluşlardan sağlanan kredilerin dış borç stoku içindeki payı 2002 yılında yaklaşık iki katına çıkmış, 2003-2005 döneminde ise yatay bir seyir izlemiştir. Bunun yanında, 2005 yılı ikinci çeyreği itibarıyla dış borç stoku içinde ticari bankalar ve diğer özel kreditorlerin payı sırasıyla yüzde 29,8 ve yüzde 24,8 olmuştur.

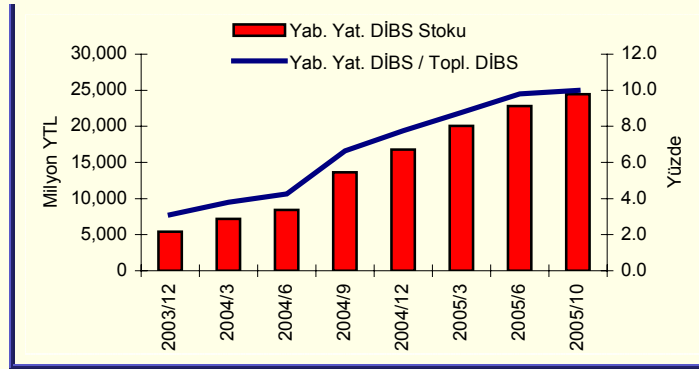
Dış borç stokunun döviz kompozisyonuna bakıldığında, 2001 yılında yüzde 51,2 olan dolar cinsi borçların dış borç stoku içindeki payı takip eden yıllarda yüzde 40'lar seviyesinde gerçekleşmiştir. 2001-2004 döneminde SDR cinsi borç stokunun toplam dış borç stoku içindeki payı ise sırasıyla yüzde 1,1, yüzde 23,6, yüzde 25,5 ve yüzde 26,2 olmuş, 2005 yılının ikinci çeyreği itibarıyla ise yüzde 24,9 olarak gerçekleşmiştir.

Kutu. 1. 5: Yabancı Bankaların YTL Cinsinden Tahvil İhracı ve Etkileri

Son dönemde, küresel piyasalarda gelişmekte olan ülkelerin yerel paraları cinsinden ihraç edilen borçlanma araçlarına yabancı yatırımcıların talebinde hızlı bir artış yaşanmaktadır. Söz konusu artışta, temel olarak gelişen piyasaların yerel para cinsinden tahvillerine yönelik endekslerin oluşturulması ve karşılaştırmalı getiri analizlerinin gelişmesi, emeklilik fonları ve sigorta şirketleri gibi uzun vadeli plasman yapma eğiliminde olan yabancı yatırımcı tabanının artması ve birçok ülkenin bu yatırımcıların talebini çekebilmek amacıyla borçlanma enstrümanı çeşidini ve vadesini uzatması etkili olmuştur. Bu süreç, ülkelerin borç stoku içinde ulusal para cinsinden borçlanma araçlarının payının artmasını ve böylelikle döviz kuru riskinin azalmasını sağlayabilecektir¹.

Ülkemizde 2001 Şubat krizi sonrası sıkı para ve maliye politikasının kararlılıkla sürdürülmesi ve yapısal reformların hayata geçirilmesi, geleceğe yönelik beklentilerin iyileşmesini sağlamış ve risk primlerini düşürmüştür. Bu durum, Hazine'nin borçlanma maliyetlerinin azalmasını ve borcun çevrilebilirliği üzerindeki kaygıların büyük ölçüde ortadan kalkmasını sağlamıştır. Ekonomik istikrarın sağlanması yönünde elde edilen kazanımların devam edeceğine dair kararlılığın vurgulanması açısından, 2005 yılı başında Türk Lirasından altı sıfır atılmıştır. Bu gelişme, Türk Lirasının uluslararası takas sistemlerinde kullanılmasının önündeki teknik engelleri de ortadan kaldırmıştır. Birçok alanda kolaylık getiren ve Türk Lirasına olan güveni yükselten bu uygulama, başarılı bir şekilde tamamlanmıştır.

Tablo: Yabancı Yatırımcılar Tarafından Tutulan DİBS Tutarı ve Piyasadaki Toplam Nakit DİBS Stokuna Oranı

Kaynak: TCMB

Bütün bu gelişmeler, Türk ekonomisine olan güvenin artmasını ve uluslararası piyasalarda YTL'nin itibar kazanmasını sağlamıştır. Yabancı bankaların kurumsal ve bireysel müşterileri için YTL cinsinden tahvil ihraç etmesi, bu gelişmelere işaret eden göstergeler arasındadır. Gerek uluslararası piyasalarda gelişmekte olan ülkeler lehine oluşan ortam, gerekse Türkiye'nin sergilediği olumlu makroekonomik performans, yabancı bankaların YTL cinsi tahvil ihraç etmelerindeki temel sebepler olmuştur. 2004 yılı Aralık ayında başlayan YTL cinsi tahvil ihraçları, 15 Kasım 2005 tarihi itibarıyla 7,6 milyar YTL'ye (5,6 milyar dolar) ulaşmıştır². Söz konusu tahviller, 1 yıl ile 15 yıl arasında değişen vadelerde ve iskontolu veya sabit kupon ödemeli olarak ihraç edilmiştir. Çalışma ilkeleri gereği ağırlıklı olarak kredi notu yüksek kurumların borçlanma araçlarına yatırım yapma yükümlülüğü bulunan emeklilik fonları ile birçok kurumsal ve bireysel yatırımcı, yabancı bankalar tarafından ihraç edilen bu tahvilleri talep etmiştir. Yüksek kredi notuna sahip bankaların ihraç ettiği YTL tahvillerin faiz oranları, aynı vadeler için Hazine'nin yurt içi YTL tahvillerine göre daha düşük gerçekleşmiştir.

YTL cinsinden tahvil ihraç eden yabancı bankaların döviz kuru riskinden korunmak amacıyla yurt içinde tahvil ve bono satın alması, DİBS'lere olan talebin artmasını ve yabancı yatırımcıların elinde bulunan DİBS stokunun da yükselmesini sağlamıştır. Nitekim, 2004 yılı sonunda 16,8 milyar YTL (12,4 milyar dolar) olan yabancı yatırımcıların DİBS stoku, 2005 yılı Ekim ayı sonu itibarıyla 24,5 milyar YTL'ye (18,3 milyar dolar) yükselmiştir. 2003 yılı sonunda yüzde 3,1 olan yabancı yatırımcıların DİBS stokunun toplam nakit borç stokuna oranı, 2005 yılı Ekim ayı itibarıyla yüzde 10 seviyesine yükselmiştir. Bu gelişme, Hazine'nin uzun vadeli ve düşük faizle borçlanmasını olumlu etkilemiştir.

Yabancı bankalar tarafından yapılan tahvil ihraçları, YTL'nin uluslararası piyasalarda itibar kazanması açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu gelişmeler neticesinde, ihraçta bulunan ya da ihraca aracılık sonrası işlemlerle YTL kur riskini almış yatırım bankaları, yerel piyasadaki enstrümanlardan faydalanarak bu risklerini yönetmektedirler. Böylece, sadece YTL cinsi DİBS'lere ait kredi riskini almaktadırlar. Bu ihraçları portföylerinde bulunduran yatırımcılar, bu tahvilleri kredi notu yüksek olan kuruluşlardan almaları nedeniyle kredi riskini azaltmışlar ancak YTL kur riskini üstlenmişlerdir. Bu yatırımcılar zamanla, Türkiye ile ilgili bilgileri arttıkça kredi riskini de alarak DİBS'lere talepte bulunabileceklerdir. Bu, Hazine'nin daha geniş bir müşteri kitlesine ulaşmasını ve borç stoku içinde YTL'nin payının artmasıyla döviz kuru riskinin azalmasını sağlayabilecektir.

Notlar:

1. IMF, Finansal İstikrar Raporu, Eylül 2005, s. 40-42

2. Reuters, 15 Kasım 2005, Döviz cinsi rakamlar için o günün Merkez Bankası alış kurları kullanılmıştır.

2. MAKROEKONOMİK ÇERÇEVE

Makroekonomik Politikanın Temel Amaçları

2005-2008 döneminde ekonomi politikasının temel amacı toplumun refah seviyesinin yükseltilmesi olacaktır. Bu doğrultuda, makroekonomik istikrarı güçlendirmeye yönelik uygulamaların yanı sıra, bütçe imkanları çerçevesinde sosyal politika uygulamalarına da devam edilecektir.

Türkiye'nin AB'ye tam üyelik için müzakere süreci 3 Ekim 2005 tarihinde resmi olarak başlamıştır. Bu süreçte ekonomi politikaları, Kopenhag ekonomik kriterleri çerçevesinde mevcut piyasa ekonomisinin geliştirilmesi ve ekonominin daha dinamik ve rekabetçi bir yapıya kavuşturulması temel perspektifi ile uyumlu olarak uygulanacaktır. Bu bağlamda, uygulanacak ekonomi politikaları özellikle son yıllarda belirgin şekilde ilerleme kaydedilen Maastricht kriterlerine yakınsama sürecinin devam etmesini sağlayacaktır. 2005 KEP döneminde Türkiye'nin makroekonomik politikalarının temel öncelikleri; fiyat istikrarının tam olarak sağlanması, kamu açıklarının ve kamu borç stokunun GSYİH'ya oranının azaltılarak bu alanda Maastricht kriterlerinin yakalanması ve ekonomide sürdürülebilir büyüme ortamının korunarak kişi başına gelirden AB ortalamasına yakınsama sürecinin devam ettirilmesidir.

Bu bağlamda, piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi ve ekonominin rekabet gücünün artırılması için, devletin ekonomideki ağırlığının özelleştirme yoluyla azaltılması, piyasa düzenleme işlevinin bağımsız düzenleyici kurumlar tarafından etkin bir şekilde yerine getirilmesi, özel girişimciliğin özendirilmesi ve serbest piyasa işleyişini olumsuz etkilemekte olan hukuki ve iktisadi belirsizliklerin giderilmesi özel bir önem taşımaktadır. Eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik alanlarındaki dengesizliklerin azaltılması, işgücü niteliğinin geliştirilmesi, bölgelerarası ve Türkiye ile AB arasındaki gelişmişlik farklarının asgariye indirgenmesi, sürdürülmekte olan ekonomi politikalarının diğer öncelikli konuları arasında bulunmaktadır.

Maliye Politikası

2001 yılından beri uygulanmakta olan maliye politikasının temel amaçları; kamu borç stokunun milli gelire oranını ve kamu açıklarını kalıcı bir biçimde azaltmak, dengeli bir bütçe yapısına ulaşmak, sürdürülebilir büyüme ortamına katkıda bulunmak ve enflasyonla mücadeleyi desteklemek olmuştur. Bu amaçlar doğrultusunda kararlılıkla uygulanan ekonomi politikalarının sonuçları alınmaya başlanmış ve kamu mali dengesinde önemli ölçüde iyileşme sağlanmıştır.

2005-2008 döneminde de maliye politikasının temel çerçevesi korunacaktır. Bu kapsamda, 2005-2008 döneminde önceki yıllarda olduğu gibi, faiz dışı fazla hedeflerine yönelik sıkı maliye politikası uygulamalarına devam edilecektir. Bu amaçla, vergi tabanının genişletilmesi ve kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması yoluyla vergi gelirlerinin artırılması çalışmalarına ve kamu harcamalarında etkinlik sağlanmasına yönelik çalışmalara devam edilecektir. Bu politikalar sonucunda, 2005 yılı sonunda Maastricht kriterleri bütçe açığı açısından karşılanmış olacaktır.

Para ve Kur Politikası

Merkez Bankasının temel görevi fiyat istikrarının sağlanmasıdır. Bu çerçevede, Merkez Bankası fiyat istikrarı hedefine ulaşmak amacıyla şimdiye kadar örtük enflasyon hedeflemesi rejimi uygulamış, 2006 yılından itibaren ise açık enflasyon hedeflemesi politikasına geçeceğini ilan etmiştir.

Kronik yüksek enflasyonun tek haneli rakamlara düşürülmesi, AB'ye tam üyelik sürecinde, Maastricht kriterlerine nominal yakınsama açısından ciddi bir ilerlemeyi beraberinde getirmiştir. 2005 KEP döneminde bu yakınsamanın devam etmesi ve böylece enflasyonun AB ortalamasına yaklaşması hedeflenmektedir.

Diğer taraftan önümüzdeki dönemde, dalgalı kur rejimi uygulaması çerçevesinde, döviz kuru piyasada arz ve talebe göre belirlenmeye devam edecektir. Merkez Bankası, döviz kurunun uzun dönem seviyesini etkilemeden, gerektiğinde, sadece aşırı dalgalanmalara yönelik müdahalede bulunabilecektir. Ayrıca, döviz piyasasında arz fazlalığını sterilize etmek ve döviz rezervlerini güçlendirmek amacıyla Merkez Bankası tarafından düzenli döviz alım ihaleleri gerçekleştirilmeye devam edilecektir.

Gelirler Politikası

Enflasyonla mücadelede sağlanan kazanımların daha da kalıcı hale getirilebilmesi için, gelirler politikasının enflasyon hedefi ile uyumlu olarak belirlenmesi büyük önem arz etmektedir. Özellikle son yıllarda, iç talepte görülen toparlanma da dikkate alındığında, gelirler politikasının önemi daha da artmaktadır. Bu nedenle, gelirler politikasının, kısa vadede enflasyon hedefleri gözetilerek, orta vadede ise fiyat istikrarı, verimlilik ve karlılık parametreleri göz önüne alınarak belirlenmesine devam edilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, kamu kesimi ücret politikasında, ileriye dönük endeksleme uygulaması sürdürülecektir. Hükümet, özel sektörün enflasyon hedefiyle uyumlu bir ücret politikası izlemesine yönelik olarak Ekonomik ve Sosyal Konsey (ESK) ve benzeri zeminleri, sosyal taraflar arasında uzlaşma sağlanmasına yardımcı olacak şekilde kullanmaya devam edecektir.

Yapısal Reform Politikaları

Bugüne kadar gerçekleştirilen yapısal reformlar sayesinde Türkiye ekonomisinde, sürdürülebilir büyüme ortamının tesis edilmesine ve piyasa kurallarına dayalı, rekabet gücü yüksek bir ekonomik yapının oluşturulmasına yönelik önemli bir mesafe katedilmiştir. Hedeflenen ekonomik ve sosyal gelişmenin ve makroekonomik istikrarın kalıcı bir şekilde sağlanması için önem arz eden yapısal reformlar, müzakere sürecinin resmen başlamasıyla AB'ye entegrasyon açısından daha da önem kazanmıştır.

Bu kapsamda, piyasa mekanizmasının güçlendirilmesi ve ekonomide devletin payının azaltılarak özel sektörün rolünün daha da artırılması, reel sektörün kaynak ihtiyacını etkin bir şekilde karşılayan mali sektörün geliştirilmesi ve işgücünün niteliklerinin çağımız koşullarının gerektirdiği şekilde yükseltilmesi amaçlanmaktadır. Bunların yanı sıra, kamu hizmetlerinde etkinliğin artırılması, kaynak israfının önlenmesi ve kamunun bazı alanlarda üretimden çekilerek piyasadaki düzenleyici ve denetleyici rolünü güçlendirmesi amacıyla idari alanda reformlara devam edilecektir. Kamu finansmanında sağlanacak iyileşme çerçevesinde AR-GE, eğitim, sağlık ve diğer sosyal nitelikli harcamaların payı artırılarak, toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi, yoksullukla mücadele, gelir dağılımının iyileştirilmesi ve bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması hedeflenmektedir. Ayrıca, tarım sektöründe verimliliği ve rekabet gücünü artırmaya ve etkin kaynak kullanımını sağlamaya yönelik yapısal reformlar sürdürülecektir.

Dışsal Faktörler

Katılım Öncesi Ekonomik Programın makroekonomik analiz ve öngörülerinde kullanılan dünya ekonomisine ilişkin varsayımlar, Avrupa Komisyonu ve IMF gibi kuruluşların güncel tahminlerine dayanmaktadır.

2004 yılında dünya ekonomisi beklentilerle tutarlı olarak yüzde 5,1 oranında büyümüştür. Ancak, son dönemde petrol fiyatlarının tahminlerin çok üzerinde seyretmesi, 2005 yılı büyüme performansının daha düşük gerçekleşeceği fikrinin ağırlık kazanmasına neden olmuştur. Diğer taraftan, petrol fiyatlarındaki yüksek artışın önümüzdeki dönemde azalma eğilimine girmesi beklenmektedir. Dünya hasılasının 2006-2008 döneminde yıllık ortalama yüzde 4,3 oranında artacağı tahmin edilmektedir. Büyümedeki gelişmelere paralel olarak, 2004 yılında yüzde 10,3 oranında artan dünya ticaret hacminin, 2005 yılında yüzde 7 ve 2006-2008 döneminde yıllık ortalama yüzde 6,6 oranında artması beklenmektedir.²

Bu kapsamda, ihracatımızda yüzde 50'den fazla paya sahip olan AB-25 ülkelerinde 2005 yılında yüzde 2 civarında beklenen büyümenin, 2006 yılında yüzde 2,3'e çıkacağı ve 2007-2008 döneminde yıllık ortalama yüzde 2,5 oranında gerçekleşeceği varsayılmıştır.³

Gelişmekte olan ülkelerin ithalat talep artışı 2004 yılında yüzde 16,4 olarak gerçekleşmiş, 2005 ve 2006 yıllarında ise yüzde 13,5 ve yüzde 11,9 olarak tahmin edilmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin ithalat talebinin 2007-2008 döneminde yıllık ortalama yüzde 9,9 oranında artacağı öngörülmüştür. Dünya ithalat fiyat endeksi artışı 2004 yılı için yüzde 9,3 olarak gerçekleşmiş, 2005 ve 2006 yıllarında ise sırasıyla yüzde 6,5 ve yüzde 1,5 olarak gerçekleşeceği varsayılmıştır.³

Petrol fiyatlarında yukarıya doğru hareketin devam etmesinden dolayı, 2005 ve 2006 yılları için ham petrol varil fiyatı sırasıyla 51,2 ve 58,3 dolar olarak alınmıştır. 2007 ve 2008 yıllarında ise ham petrol fiyatlarında sınırlı bir gerilemenin olacağı varsayılmıştır.

Avrupa Komisyonu tarafından euro/dolar paritesi 2005 yılı için 1,31 ve 2006 yılı için 1,32 olarak tahmin edilmiştir. Ancak, yılın ilk on ayında ortalama euro/dolar paritesinin 1,26 civarında gerçekleşmesi nedeniyle, 2005 yılı için euro/dolar paritesi ortalama 1,25 ve 2006-2008 dönemi için 1,26 olarak alınmıştır.

2.1. Büyüme ve İstihdam

Türkiye ekonomisi 2002 yılından bu yana oldukça istikrarlı bir yapı sergilemektedir. 2005 yılında ekonomideki genel görünüm, bu istikrarın büyük ölçüde kalıcılaştığına ve ekonomik birimlerin ileriye dönük beklenti ve öngörülerinin ortaklaştığına işaret etmektedir. Bu ortak perspektif sonucunda, ekonomideki güven ortamı belirgin bir şekilde güçlenmiştir. 2005 yılında ekonomide gözlenen tablo, 2004 KEP'inde öngörülen çerçeve ile oldukça uyumludur.

2005 yılında da, uygulanmasına devam edilen sıkı para ve maliye politikalarının büyümeyi sınırlandırıcı bir etkisi olmadığı gözlenmektedir. Aksine, kamu dengelerindeki iyileşme ve fiyat istikrarında katedilen mesafe; beklentileri iyileştirmiş, risk primini düşürmüş, ekonomideki öngörülebilirliği artırmış, ekonomideki birimlerin

² IMF Dünya Ekonomik Görünümü Raporu, Eylül 2005.

³ Avrupa Komisyonu DG ECFIN 2005 Bahar Tahminleri.

daha uzun vadeli bir perspektifle karar almalarını mümkün hale getirmiş ve dolayısıyla söz konusu politikalar büyüme sürecine olumlu katkı sağlamıştır.

2006-2008 döneminde ekonomi politikasının çerçevesinde ve önceliklerinde önemli bir değişiklik öngörülmemektedir. Bu politika çerçevesine bağlı olarak, özellikle 1990'lı yıllar boyunca Türkiye ekonomisinin temel sorun alanları haline gelen yüksek enflasyon ve bütçe açıkları, düşük yatırım oranları, büyüme-daralma döngüsü gibi sorunların aşılmasında büyük mesafe katedilmiştir. Bu alanlarda sağlanan olumlu gelişmelerin 2005 KEP döneminde de devam edeceği ve ekonominin çok daha sağlıklı ve dış şoklara karşı daha az kırılgan bir yapıya kavuşacağı düşünülmektedir.

2005 yılında büyüme oranı, 2004 yılına kıyasla belli bir yavaşlama göstermiştir. Bu durumun en önemli nedenleri, ertelenmiş yatırım ve tüketim taleplerinin büyük oranda 2004 yılı içinde karşılanması ve 2004 yılı büyüme oranının istisnai ölçüde yüksek olmasıdır. Ertelenmiş yatırım ve tüketimden kaynaklanan talep artışının 2005 yılında azalarak devam etmesi ve makro dengelerde devam eden iyileşme sonucunda, Türkiye ekonomisinin 2005 yılında potansiyel büyüme oranı civarında büyümesi beklenmektedir.

2006-2008 döneminde üretimin potansiyel civarında seyredeceği ve GSYİH büyümesinin yıllık ortalama yüzde 5 civarında olacağı tahmin edilmektedir. Dönem boyunca büyümenin en önemli kaynaklarının özel tüketim ve yatırım harcamaları ile ihracat artışları olması beklenmektedir. Bununla birlikte, sıkı maliye politikasına devam edilmesi ve gelirler politikasının hedeflenen enflasyonla uyumlu şekilde tasarlanması, 2006-2008 döneminde tüketimi sınırlayıcı faktörler olacaktır. Böylece, tüketim talebinin büyüme hızının altında bir artış göstereceği tahmin edilmektedir.

2005 Katılım Öncesi Ekonomik Program döneminde, sabit sermaye yatırımlarının üretim kapasitesini artırmak suretiyle ihracat artışlarını destekleyeceği ve ihracatta gözlenen performansın devam edeceği tahmin edilmektedir. Son yıllarda emek verimliliğinde yaşanan artışlar devam etmektedir. İleriye doğru da devam etmesi beklenen verimlilik artışlarının ihracat performansını destekleyeceği düşünülmektedir.

Öngörülen büyüme ve yatırım artışlarına bağlı olarak, istihdam düzeyindeki ortalama artışın son çeyrekte de devam edeceği, işgücüne katılma oranının 2005 yılında yüzde 48,5 düzeyinde gerçekleşeceği ve işsizlik oranının ise yüzde 9,8'e gerileyeceği tahmin edilmektedir. 2006-2008 döneminde önemli sayıda yeni iş imkanının yaratılması ve bu kapsamda istihdamın 1,7 milyon kişi artması, fakat işgücü arzında beklenen artışa bağlı olarak işsizlik oranının sınırlı ölçüde gerilemesi beklenmektedir.

Yapısal reformlar alanında katedilen mesafenin ekonomiye olumlu yansımaları görülmeye başlanmıştır. 2005 yılı, şimdiye kadar hızlı mesafe katedilemeyen yapısal reform alanlarından biri olan özelleştirme açısından çok önemli gelişmelerin yaşandığı bir yıl olmuştur. Böylece, kamunun ekonomi içerisindeki payının gerilemesi ve özel sektörün ağırlığının artması doğrultusunda önemli yol alınmıştır. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin doğrudan yabancı sermaye yatırımı çekmek konusunda yeni bir döneme girdiği gözlenmektedir. Şimdiye kadar doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından çok düşük pay alan Türkiye ekonomisine, bundan sonraki süreçte önemli ölçüde doğrudan yabancı sermaye girişi olacağı düşünülmektedir. Bu gelişmenin, 2005 KEP'inde öngörülen makroekonomik performansın gerçekleşmesinde önemli katkısı olacağı tahmin edilmektedir. Diğer yapısal reform alanlarında sağlanan gelişmelerin de ekonomik etkinliği artırmak suretiyle, 2005 KEP döneminde öngörülerin gerçekleşmesine katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Büyümenin Talep Bileşenleri

2004 yılı GSYİH büyümesi yüzde 8,9 oranında gerçekleşerek, 2004 yılı Katılım Öncesi Ekonomik Program tahmininin bir miktar altında kalmıştır. Ancak, özel kesim tüketim harcamaları ve sabit sermaye yatırım harcamalarındaki artış oranları beklentilerin üzerinde gerçekleşmiştir. Tüketim ve yatırımdaki bu yüksek artışlar neticesinde, ithalat artış oranı da 2004 KEP tahmininin üzerinde kalmıştır. Uygulanmakta olan sıkı maliye politikası sonucunda, kamu kesiminin tüketim harcamaları reel olarak önemli bir artış göstermemiş ve yatırım harcamalarında daralma yaşanmıştır.

Tablo. 2. 1: Büyümenin Talep Bileşenleri

	(Reel Yüzde Artış)				
	2004	2005	2006	2007	2008
Toplam Tüketim Harcamaları	9,0	4,6	4,2	4,1	4,1
Özel Kesim	10,1	5,2	4,1	4,6	4,6
Kamu Kesimi	0,5	1,0	5,2	0,8	0,5
Toplam Yatırım Harcamaları	27,4	9,0	6,7	7,1	6,9
Sabit Sermaye Yatırımları	32,4	14,6	8,7	7,4	7,7
Özel Kesim	45,5	12,0	10,0	9,7	8,9
Kamu Kesimi	-4,7	23,3	4,6	0,1	3,6
Stok Değişimi (1)	1,2	-0,5	0,0	0,4	0,2
Mal ve Hizmet İhracatı	12,5	6,8	8,6	10,3	9,8
Mal ve Hizmet İthalatı	24,7	8,6	7,9	9,5	9,0
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	8,9	5,0	5,0	5,0	5,0
Gayri Milli Yurtiçi Hasıla	9,9	5,0	5,0	5,0	5,0

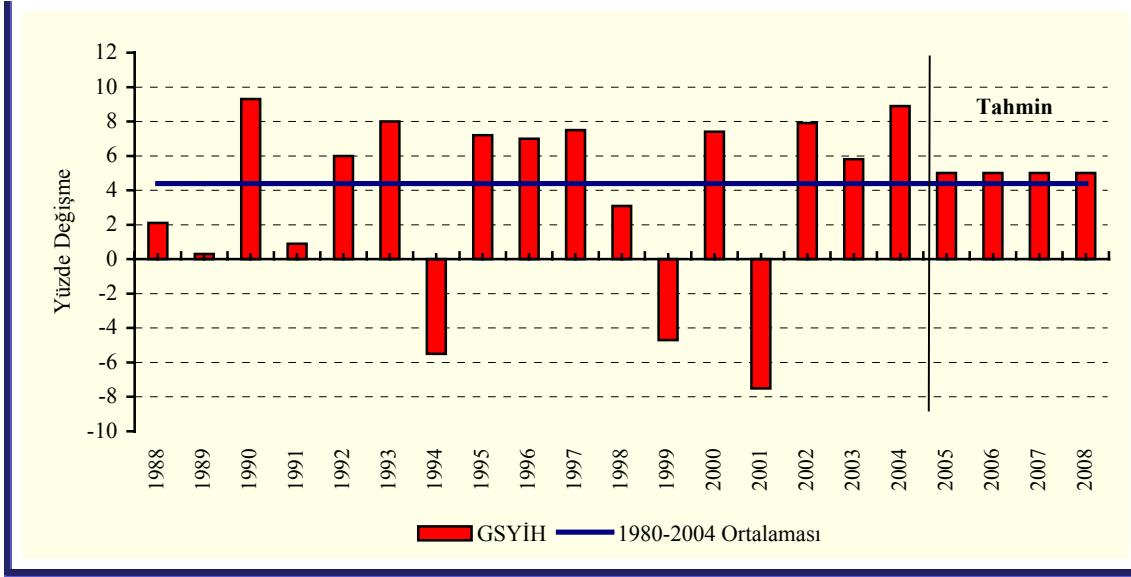
Kaynak: DPT, DİE

(1): GSYİH büyümesine katkı olarak verilmiştir.

2005 yılında GSYİH'nın yüzde 5 oranında artacağı tahmin edilmektedir. 2004 yılında büyümeye yüksek oranda katkı sağlayan ertelenmiş tüketimin 2005 yılında büyüme üzerindeki etkisinin azalarak devam ettiği görülmektedir. 2004 yılında yüzde 10,1 artan özel tüketim harcamalarının 2005 yılında yüzde 5,2 oranında artacağı tahmin edilmektedir. Ekonomideki öngörülebilirliğin artmasıyla beraber, 2005 yılında, reel kurdaki değerlenmenin ve faiz oranlarındaki düşüşün devam etmesi özel kesim sabit sermaye yatırımları için elverişli ortamın sürmesini sağlamıştır. 2005 yılında özellikle inşaat sektöründe önemli bir canlanmanın başlamasıyla birlikte özel kesim sabit sermaye yatırımlarında artış eğilimi devam etmiştir. Diğer taraftan, uzun dönemli büyüme perspektifinin bir gereği olarak, kamu dengelerinde sağlanan iyileşme ve bütçe imkanları çerçevesinde, geçmiş dönemlerde düşük seyreden kamu kesimi sabit sermaye yatırımları 2005 yılında reel olarak artırılmıştır. Bu çerçevede, 2005 yılında reel olarak özel kesim sabit sermaye yatırımlarının yüzde 12, kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının ise yüzde 23,3 oranında artacağı tahmin edilmektedir.

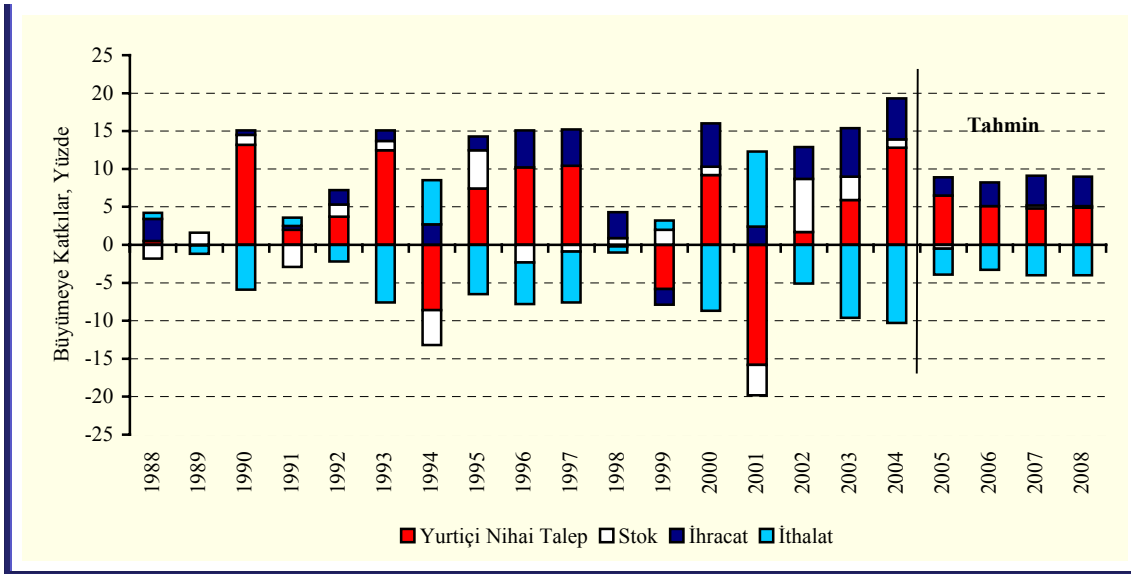
2004 yılında büyümenin ana kaynaklarından biri olan yüksek oranlı mal ve hizmet ihracat artışının 2005 yılında bir miktar yavaşlayarak reel yüzde 6,8 oranında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. 2005 yılında, ithalattaki büyüme hızı, ekonominin büyüme hızındaki yavaşlamaya paralel olarak azalma eğilimine girmiştir. Buna bağlı olarak ithalatın reel yüzde 8,6 oranında artması beklenmektedir.

Şekil. 2. 1: GSYİH Büyümesi

2006-2008 döneminde GSMH ve GSYİH'nın yıllık ortalama yüzde 5 civarında artması beklenmektedir. 2005 KEP tahminlerinde, büyümenin temel olarak özel tüketim, özel kesim sabit sermaye yatırımları ve ihracat artışlarından kaynaklanacağı öngörülmektedir. 2006-2008 döneminde, özel tüketim harcamalarının yıllık ortalama yüzde 4,4 oranında, kamu tüketim harcamalarının ise yüzde 2,1 oranında artacağı tahmin edilmektedir. Diğer taraftan, toplam sabit sermaye yatırımlarının yıllık ortalama yüzde 7,9, özel ve kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının ise, sırasıyla, yıllık ortalama yüzde 9,5 ve yüzde 2,7 oranında artması beklenmektedir. Aynı dönemde, mal ve hizmet ihracatının yıllık ortalama yüzde 9,6, mal ve hizmet ithalatının ise yüzde 8,8 oranında artacağı öngörülmektedir.

Şekil. 2. 2: GSYİH Büyümesine Katkılar

Yatırım-Tasarruf Dengesi

Kriz sonrası dönemde ekonomide sağlanan istikrar, kamu maliyesindeki iyileşmeye paralel olarak kamunun mali piyasalar üzerinde yarattığı baskının hafiflemesi ve reel faizlerin düşmesiyle birlikte yatırım maliyetlerinin hem finansman hem de alternatif maliyetler açısından gerilemesi sonucunda, 2003 yılından itibaren özel yatırımlarda önemli oranda reel artışlar kaydedilmiştir. Özel kesim sabit sermaye yatırımlarının GSYİH içindeki payı 2003 yılında yüzde 11,3 iken, 2004 yılında yüzde 14,1 düzeyine ulaşmıştır. Son yıllarda gözlenen bu eğilimin 2005-2008 döneminde de devam etmesi ve özel kesim sabit sermaye yatırımlarının GSYİH'dan daha hızlı artması beklenmektedir. Bu gelişmeler ışığında, özel kesim sabit sermaye yatırımlarının GSYİH içindeki payının 2005 yılında yüzde 15,3 ve 2008 yılı itibarıyla yüzde 17,4 düzeyine ulaşması beklenmektedir.

Son yıllarda uygulanmakta olan sıkı maliye politikası kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu politikalar sonucunda, kamu yatırımlarının GSYİH içindeki payı sürekli gerilemiş ve 2004 yılında yüzde 3,7 olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılı bütçesinde kamu yatırımlarının reel olarak önemli ölçüde artırılması öngörülmüş ve yılın ilk yarısında kamu yatırımlarında önemli artışlar kaydedilmiştir. Böylece, 2005 yılı itibarıyla kamu yatırımlarının GSYİH içindeki payının yüzde 4,5 düzeyine ulaşması beklenmektedir. 2006-2008 döneminde ise bu oranın aynı düzeylerde seyretmesi öngörülmektedir.

2004 yılında yüzde 17,8 olarak gerçekleşen toplam sabit sermaye yatırımlarının GSYİH içindeki payının, 2005 yılında yüzde 19,8 olması ve 2008 yılında yüzde 21,6'ya yükselmesi beklenmektedir.

Tablo 2.2'de görüldüğü üzere, ekonomide sağlanan istikrar ve güven ortamına bağlı olarak, faiz giderlerinin GSYİH'ya oranının azalması ve kamu harcanabilir gelirinin artması sonucunda, 2002-2004 döneminde, kamu tasarruf açığı belirgin bir şekilde iyileşmiştir. Bu iyileşmenin 2005 yılında da devam etmesi ve böylece uzun bir aradan sonra ilk kez kamunun tasarruf fazlası vermesi beklenmektedir.

Tablo. 2. 2: Toplam Yatırım-Tasarruf Dengesi

(GSYİH'ya Oran, Yüzde)

	Ortalama		Gerçekleşme			Tahmin			
	90-94	95-99	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Toplam Yatırımlar	23,1	23,2	21,3	22,8	25,8	26,8	27,2	27,8	28,5
Sabit Sermaye Yat.	24,2	22,9	16,6	15,5	17,8	19,8	20,5	20,9	21,6
Kamu	6,3	5,5	5,3	4,2	3,7	4,5	4,5	4,2	4,2
Özel	17,9	17,4	11,3	11,3	14,1	15,3	16,0	16,7	17,4
Stok Değişmesi	-1,2	0,3	4,7	7,3	7,9	7,0	6,7	6,9	6,9
Toplam Tasarruflar	23,1	23,2	21,3	22,8	25,8	26,8	27,2	27,8	28,5
Yurtiçi Tasarruf	21,3	19,2	19,8	19,5	20,0	20,0	20,5	21,3	22,2
Kamu	-6,5	-8,0	-13,0	-11,8	-2,5	1,4	2,1	1,6	2,9
Özel	27,8	27,1	32,8	31,4	22,5	18,6	18,4	19,7	19,4
Dış Tasarruf	1,8	4,1	1,5	3,3	5,8	6,8	6,7	6,5	6,3

Not: DİE tarafından açıklanan harcamalar yoluyla GSYİH baz alınmış ve yatırım-tasarruf dengesi bu çerçevede hesaplanmıştır. Tabloda verilen kamu yatırımları genel devletin yanında KİT yatırımlarını da kapsamaktadır.

Yatırım-tasarruf dengesi incelendiğinde, 2004 ve 2005 yıllarında dış tasarruflarda önemli ölçüde artış kaydedildiği gözlenmektedir. 2004 ve 2005 yıllarında gerçekleşen

yüksek büyüme oranları ve özel sektörün tasarruf eğilimindeki gerileme ekonominin dış tasarruf ihtiyacını artırmıştır.

Büyümenin Kaynakları

Bilindiği gibi, Türkiye ekonomisi 2002 yılından itibaren önemli oranda büyümesine rağmen, 2002 ve 2003 yıllarında istihdamda artış kaydedilememiştir. 2004 yılı itibarıyla, verimlilik artışlarında bir doyma noktasına ulaşılması, 2003 ve 2004 yıllarında gerçekleşen yüksek oranlı özel kesim sabit sermaye yatırım artışlarının gecikmeli olarak istihdama yansması ve böylece daha fazla büyüme için daha fazla istihdam yaratılmasının zorunlu hale gelmesi ve ekonomik istikrarın kalıcılaştığına olan inancın artması sonucunda, istihdamda yüzde 3 oranında artış kaydedilmiştir. Böylece, üretim faktörlerinin büyümeye katkıları açısından, önceki yıllara kıyasla çok daha dengeli bir yapı oluşmuştur. 2004 yılında sermaye stoku, istihdam ve toplam faktör verimliliği (TFV) artışlarının büyümeye katkıları sırasıyla yüzde 39,7, yüzde 21,7 ve yüzde 38,6 olarak hesaplanmıştır.

Tablo. 2. 3: Üretim Faktörleri Artışları

(Yüzde)				
Dönem	Hasıla Artışı	Sermaye Stoku Artışı	İstihdam Artışı	TFV Artışı
1990-2000	4,1	7,6	1,5	0,3
2001-2004	3,6	4,5	0,2	1,7
2004	8,9	4,9	3,0	5,0
2005	5,0	5,4	2,0	1,7
2006	5,0	5,8	2,5	1,2
2007	5,0	5,8	2,5	1,2
2008	5,0	6,2	2,5	1,1
2005-2008	5,0	5,8	2,4	1,3

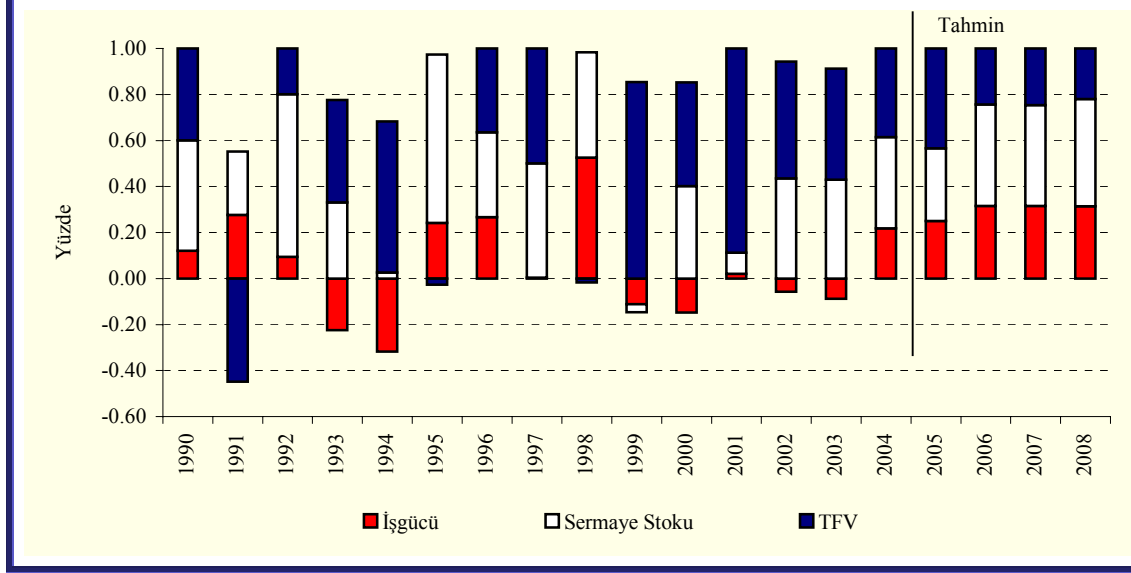
2005 KEP döneminde öngörülen büyüme oranlarının, verimlilik artışının yanı sıra üretim faktörlerindeki artışlarla da desteklenmesi beklenmektedir. Yüksek oranlı yatırım artışı beklentisine bağlı olarak, sermaye stokunun yıllık ortalama yüzde 5,8 oranında artacağı tahmin edilmektedir. Sermaye stokundaki artışa paralel olarak işgücü talebinin de artması öngörülmektedir. Bu çerçevede, 2005-2008 döneminde istihdamın yıllık ortalama yüzde 2,4 oranında ve toplam faktör verimliliğinin de yıllık ortalama yüzde 1,3 oranında artması beklenmektedir.

Tablo. 2. 4: Üretim Faktörlerinin Büyümeye Katkıları

(Yüzde)			
Dönem	Sermaye Birikimi	İstihdam Artışı	TFV Artışı
1990-2000	73,2	23,5	3,3
2001-2004	66,9	4,3	28,9
2004	39,7	21,7	38,6
2005	31,6	24,9	43,5
2006	44,2	31,5	24,3
2007	43,9	31,5	24,6
2008	46,6	31,4	22,0
2005-2008	41,6	29,8	28,6

Üretim faktörlerinde beklenen bu gelişmeler sonucunda, Katılım Öncesi Ekonomik Program döneminde sermaye stoku, istihdam ve TFV'nin büyümeye katkılarının sırasıyla, yüzde 41,6, yüzde 29,8 ve yüzde 28,6 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Şekil. 2. 3: Üretim Faktörlerinin Büyümeye Katkıları

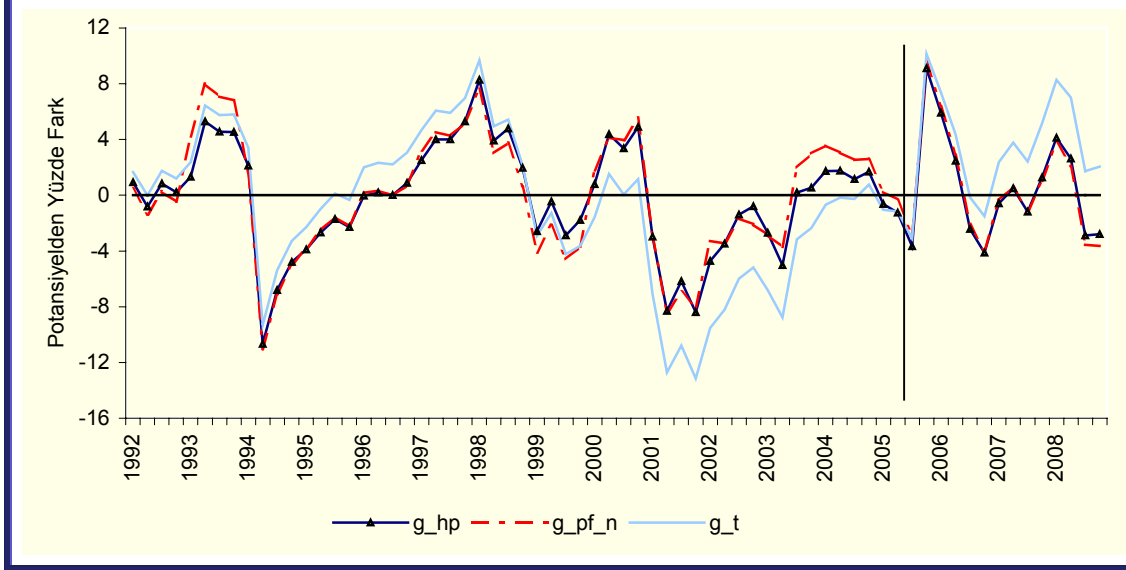

Potansiyel Hasıla

Ekonomik istikrar yönünde gelişmeler sağlanması ve kronik büyüme-daralma döngülerinin geride kalmasıyla birlikte, katma değer potansiyel hasıla civarında gerçekleşmesi beklenmektedir. Şekil 2.4'te doğrusal metod, Hodrick-Prescott metodu ve üretim fonksiyonu metodu olmak üzere üç farklı yöntemle hesaplanan hasıla açığı serileri sunulmaktadır. Şekilde doğrusal metodla hesaplanan hasıla açığının 2004 yılı itibarıyla kapandığı ve 2005-2008 döneminde bir ısınma eğiliminin belirginleştiği görülmektedir. Bu durumun başlıca sebebi, geçmiş düşük büyüme performansının trend büyüme değerini aşağıya çekmiş olmasıdır.

Buna karşın, üretim fonksiyonu ve Hodrick-Prescott metodlarına göre hesaplanan hasıla açığı değerleri ise ekonomide bir ısınmaya işaret etmemektedir. Katılım Öncesi Ekonomik Program döneminde, öngörülen yatırım ve istihdam artışlarına bağlı olarak, üretim potansiyelinin de artış kaydedeceği ve öngörülen büyüme trendinin enflasyonist bir etkisinin olmayacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca, 2006-2008 dönemi için öngörülen ortalama yüzde 5 büyüme oranı, Türkiye'nin uzun dönem ortalama büyüme oranının çok üzerinde olmaması nedeniyle, büyümeden kaynaklanan bir enflasyonist risk beklenmemektedir.

Şekil. 2. 4: Hasıla Açığı

g_hp : Hodrick-Prescott metoduyla elde edilen hasıla açığı

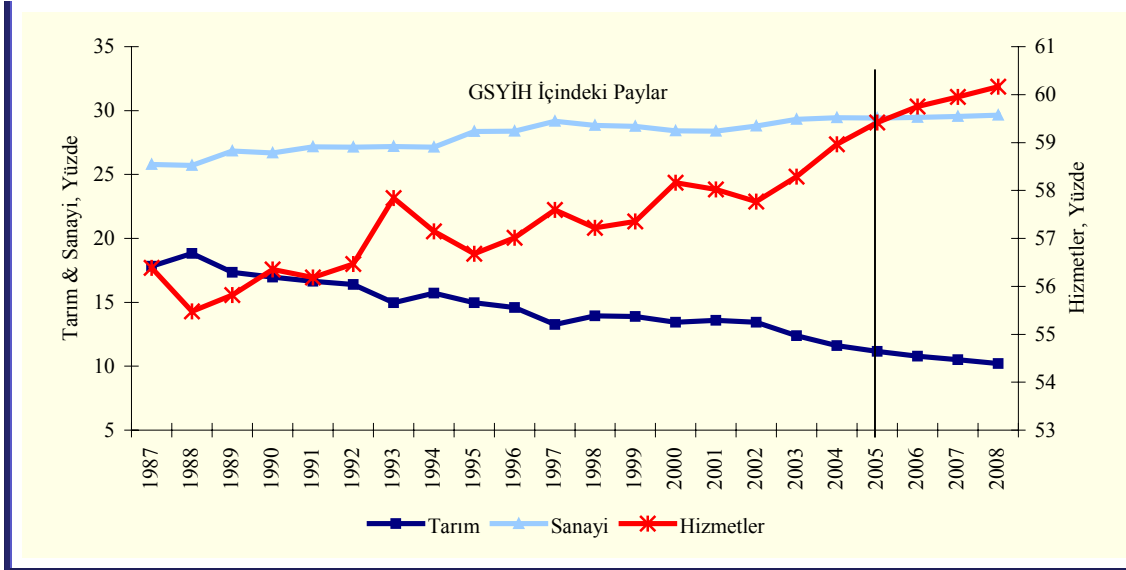
g_pf_n : Üretim fonksiyonu ve değişken NAIRU varsayımıyla elde edilen hasıla açığı

g_t : Doğrusal metotla elde edilen hasıla açığı

Sektörel Büyüme

Türkiye ekonomisinin sektörel üretim yapısı uzun dönemli bir perspektifle değerlendirildiğinde, ortalama büyüme oranının hizmetler ve sanayi sektörlerinde GSYİH büyümesinin üzerinde seyrettiği, tarım sektöründe ise GSYİH büyümesinin altında kaldığı gözlenmektedir. Buna bağlı olarak, üretimin sektörel kompozisyonunda tarım sektörü aleyhine, buna karşılık sanayi ve hizmetler sektörleri lehine bir değişim dikkati çekmektedir. Üretimin sektörel kompozisyonunun 1987-2004 dönemi gerçekleştirmeleri ve 2005-2008 dönemi öngörülleri Şekil 2.5'te sunulmaktadır.

Şekil. 2. 5: Üretimin Sektörel Kompozisyonu

2006-2008 döneminde, GSYİH artış oranının yıllık ortalama yüzde 5 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu dönemde uzun dönemli sektörel eğilimlerin korunması ve sanayi ve hizmetler sektörlerinin paylarında görülen artışların devam etmesi öngörülmektedir. Bu çerçevede, 2008 yılında sanayi ve hizmetler sektörlerinin GSYİH içindeki paylarının sırasıyla yüzde 29,6 ve yüzde 60,2 seviyelerine ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu dönemde tarımın GSYİH içindeki payının azalmaya devam etmesi ve 2008 yılında yüzde 10,2 seviyesine gerilemesi beklenmektedir.

Tablo. 2. 5: Sektörler İtibarıyla Katma Değer Gelişmeleri

(1987 Fiyatlarıyla, Yüzde)

	Gerçekleşme			Tahmin			
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
	Büyüme Oranları						
Tarım	6,9	-2,5	2,0	1,0	1,5	2,2	2,0
Sanayi	9,4	7,8	9,4	5,0	5,1	5,3	5,3
Hizmetler	7,5	6,7	10,2	5,8	5,7	5,3	5,4
GSYİH	7,9	5,8	8,9	5,0	5,0	5,0	5,0
	GSYİH İçindeki Paylar						
Tarım	13,4	12,4	11,6	11,2	10,8	10,5	10,2
Sanayi	28,8	29,3	29,4	29,4	29,5	29,5	29,6
Hizmetler	57,8	58,3	59,0	59,4	59,8	60,0	60,2
GSYİH	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

İşgücü Piyasasında Gelişmeler

2002 ve 2003 yıllarında önemli oranda üretim artışı gerçekleşmesine karşın istihdamda artış kaydedilememiştir. Ancak, 2004 yılının ikinci çeyreğinden itibaren istihdam artışı başlamış, 2004 yılının genelinde istihdamın büyüme esnekliği uzun dönem değerine yaklaşmıştır. Böylece yüzde 8,9 oranında üretim artışına paralel olarak istihdam yüzde 3 oranında artmıştır. Bu gelişmede, 2002 ve 2003 yıllarında sanayi sektöründe kaydedilen verimlilik artışlarının doyma noktasına erişmesi, 2003 ve 2004 yıllarında gerçekleşen yüksek oranlı özel kesim sabit sermaye yatırım artışlarının gecikmeli olarak istihdama yansması ve kapasite kullanımında sınıra yaklaşılması etkili olmuş ve 2004 yılında sanayi sektöründe yüzde 3,7 oranında istihdam artışı kaydedilmiştir.

2005 yılının ilk yarısında istihdamda oldukça yüksek oranlı bir artış kaydedilmiştir. Bu dönemde istihdamın büyüme esnekliği uzun dönem ortalamasının üzerine çıkmış ve ilk çeyrekte yüzde 4,8 oranındaki üretim artışına karşılık yüzde 4,7 oranında istihdam artışı, ikinci çeyrekte ise yüzde 4,2 oranındaki üretim artışına karşılık yüzde 2,4 oranında istihdam artışı gerçekleşmiştir. Üçüncü çeyrekte istihdamın sektörel yapısı incelendiğinde, tarım dışı sektörlerdeki yüksek oranlı istihdam artışlarının tarım istihdamında gözlenen 1,23 milyon kişilik azalmayı ancak telafi ettiği görülmektedir. Bu nedenle, üçüncü çeyrekte toplam istihdamda artış sağlanamamıştır. Dolayısıyla, istihdam yapısında, verimliliği düşük tarım sektöründen verimliliği yüksek ve düzenli gelir sağlayan sektörlerle doğru olumlu bir değişim olduğu görülmektedir. Bu gelişmelere bağlı olarak 2005 yılı genelinde yüzde 2 oranında istihdam artışı beklenmektedir.

2006-2008 döneminde istihdamın büyüme esnekliğinin uzun dönem ortalamasında seyretmesi böylece, yıllık ortalama istihdam artışının yüzde 2,5 olarak gerçekleşmesi ve 1,7 milyon yeni istihdam yaratılması öngörülmektedir. Bu gelişmelere

bağlı olarak, işsizlik oranının 2005 yılında yüzde 9,8 seviyesine gerilemesi ve 2006-2008 dönemi boyunca sınırlı ölçüde azalması beklenmektedir.

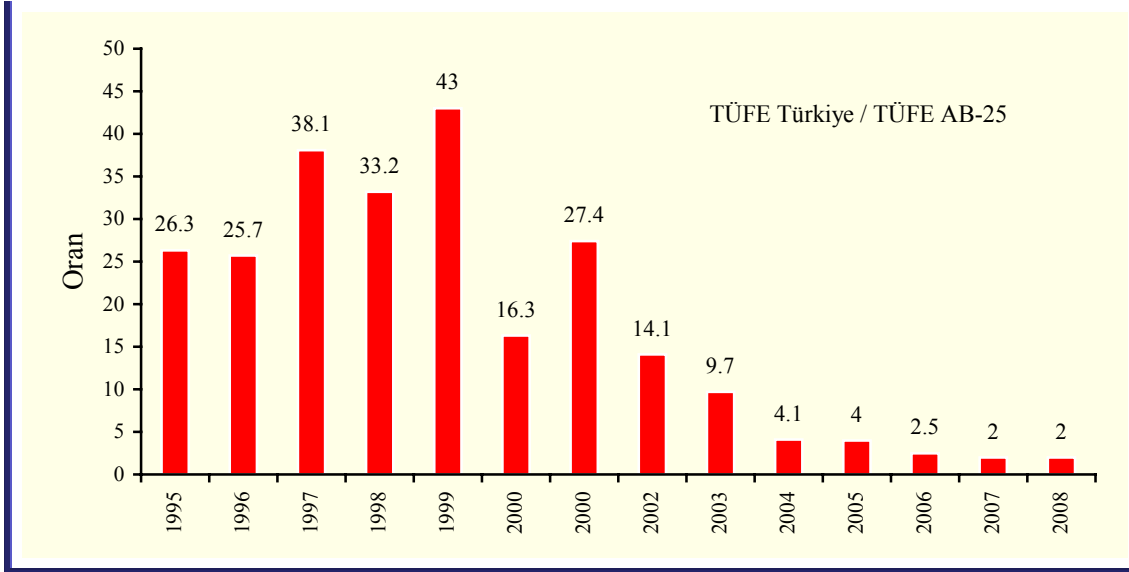
Tablo. 2. 6: İşgücü Piyasasında Gelişmeler

	Gerçekleşme	Tahmin			
	2004	2005	2006	2007	2008
Çalışma Çağı Nüfusu (Bin Kişi)	49.906	50.813	51.738	52.647	53.561
İşgücüne Katılma Oranı (Yüzde)	48,7	48,5	48,8	49,1	49,4
İstihdam Düzeyi (Bin Kişi)	21.791	22.225	22.781	23.350	23.934
İstihdam (Yüzde Değişme)	3,0	2,0	2,5	2,5	2,5
İşsizlik Oranı (Yüzde)	10,3	9,8	9,8	9,7	9,6

2.2. Enflasyon

Enflasyonun düşürülmesi, hem AB ülkeleri ekonomilerine yakınsama, hem de yürütülen istikrar programının başarısı açısından kritik önem taşımaktadır. Enflasyon oranının 2006 yılında yüzde 5, 2007-2008 yıllarında da yüzde 4 düzeyinde gerçekleşmesi hedeflenmektedir. 2005 yıl sonu TÜFE enflasyon hedefi ve GSYİH deflatör öngörülerinin gerçekleşmesi ile enflasyon AB ortalamalarına belirgin biçimde yakınsamış olacaktır. Şekil 2.6'da Türkiye'deki enflasyon oranının AB enflasyonuna oranı gösterilmiştir. Buna göre, Türkiye enflasyonunun AB-25 ortalamasına yakınsaması yolunda önemli bir mesafe katedilmiştir.

Şekil. 2. 6: Türkiye Enflasyonunun AB-25 Enflasyonuna Oranı

Önümüzdeki dönemde enflasyondaki düşüş sürecinin devam etmesi açısından bir takım ön koşulların sağlanması kritik önem taşımaktadır. Bu çerçevede, vergi sisteminin etkinleştirilmesi, ücretler politikasının programla uyumlu olarak sürdürülmesi, faiz dışı fazla hedeflerinden sapılmaması ve böylelikle borç yükünün sürdürülebilir seviyelerde tutulması birincil öneme sahiptir. Nitekim, beklentilerin olumlu seyrini koruması ve borçlanma risk priminin düşürülebilmesi söz konusu şartlara dayalıdır. Bunlara ek olarak, yapısal reformların tamamlanarak hayata geçirilmesi piyasa mekanizmasının işlerliğine katkıda bulunarak rekabet ortamının gelişmesini sağlayacaktır. Fiyat istikrarının korunabilmesi açısından önem taşıyan diğer bir unsur da üretim artışlarının

verimlilik artışları ile desteklenmesi ve böylelikle ekonomi sathındaki üretim kapasitesinin ölçek ekonomileri dahilinde genişleyebilmesine imkan tanınmasıdır.

Tüm bu iç faktörlerin yanı sıra, fiyat istikrarını etkileyebilecek dışsal gelişmeler de dikkatle izlenecektir. Bu çerçevede, özellikle petrol fiyatlarındaki gelişmeler yakından takip edilecektir.

Tablo. 2. 7: Fiyat Hedef ve Öngörülere

	(Yüzde Değişim)			
	2005	2006	2007	2008
TÜFE (1)	8,0	5,0	4,0	4,0
GSYİH Deflatörü (2)	7,7	6,0	4,5	3,5

(1) Yıl sonu hedefidir.

(2) Yıllık ortalama artış tahminidir.

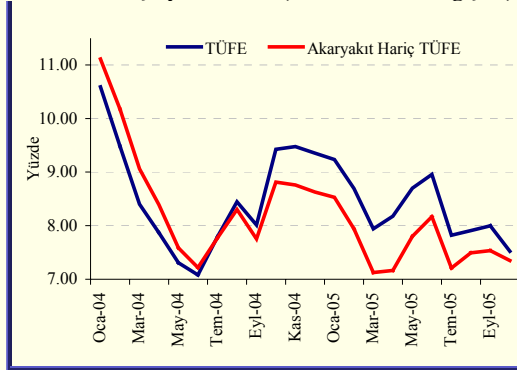
Kutu. 2. 1: Petrol Fiyatlarının Tüketici ve Üretici Fiyatları Üzerindeki Etkileri

Uluslararası ham petrol fiyatları, 2004 yılının ikinci yarısından itibaren hızlı bir yükseliş eğilimine girmiş ve yurtiçi fiyatlar üzerinde bir baskı oluşturmaya başlamıştır. Ham petrol fiyatlarındaki artışların 2004 ve 2005 yıllarında tüketici ve üretici fiyat artışları üzerindeki etkileri, doğrudan ve dolaylı etkiler olmak üzere iki aşamada incelenebilir.

Doğrudan etkiler, uluslararası ham petrol fiyatlarının ilk anda etkilediği akaryakıt ürünleri fiyatları aracılığıyla ortaya çıkmaktadır. TÜFE içindeki akaryakıt ürünleri, konut ve ulaştırma olmak üzere iki ana alt grup altında yer alırken, ÜFE içindeki akaryakıt ürünleri, imalat sanayi altında yer alan rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı grubunda bulunmaktadır. Ham petrol fiyatlarının tüketici ve üretici fiyatları üzerindeki doğrudan etkisi farklı olmaktadır. Uluslararası petrol fiyatları ile yurtiçi akaryakıt fiyat artışları arasındaki ilişki ÜFE’de daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Bu gelişmede, üretici fiyatlarının vergisiz fiyatlardan derlenmesi etkili olmaktadır. Zira, Türkiye’de akaryakıt fiyatları oluşumunda en büyük pay vergilere ait olmakta ve bu bağlamda, TÜFE içindeki akaryakıt fiyatları, petrol fiyatları artışından göreceli olarak daha az etkilenmektedir. TÜFE içinde yer alan akaryakıt ürünleri fiyat artışları, 2004 yılında uluslararası ham petrol fiyatları artışına yakın bir oranda gelişirken; 2005 yılında bu artışın önemli ölçüde altında kalmıştır. Bu gelişmede, 2004 yılının aksine, 2005 yılında pompa satış fiyatının büyük kısmını belirleyen ÖTV tutarında oldukça sınırlı bir artışa gidilmesi etkili olmuştur.

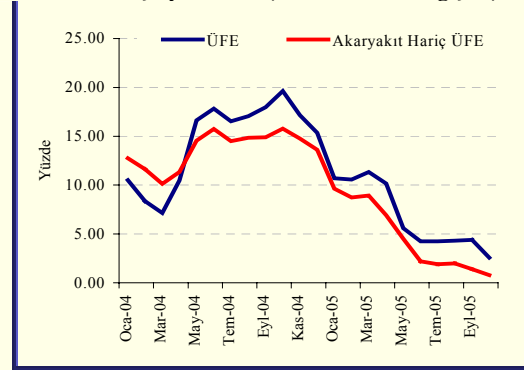
Ham petrol fiyatlarının TÜFE ve ÜFE üzerindeki doğrudan etkileri arındırıldığında, bir başka deyişle söz konusu endekslerden akaryakıt ürünleri dışlandığında, özellikle ham petrol fiyat artışlarının hızlanmaya başladığı 2004 yılı ikinci yarısından itibaren her iki endekste de daha düşük bir fiyat artış eğilimine ulaşıldığı görülmektedir (Şekil.1 ve Şekil.2).

Şekil.1: TÜFE ve Petrol Fiyatlarının Doğrudan Etkilerini Dışlayan TÜFE (Yıllık Yüzde Değişim)

Kaynak: DİE, TCMB

Şekil.2: ÜFE ve Petrol Fiyatlarının Doğrudan Etkilerini Dışlayan ÜFE (Yıllık Yüzde Değişim)

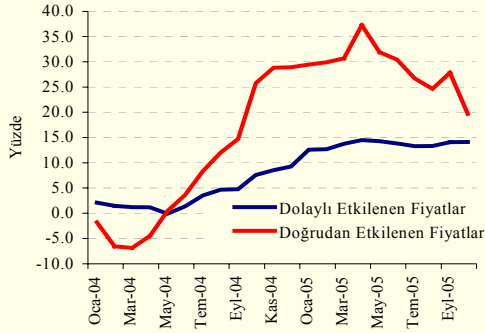

Kaynak: DİE, TCMB

Doğrudan etkiler, uluslararası ham petrol fiyatlarının enflasyon üzerindeki toplam etkisinin yalnızca küçük bir kısmıdır. Etkilerin büyük kısmı dolaylı yoldan gelmektedir. Dolaylı etkiler, uluslararası ham petrol fiyatlarındaki artışların girdi maliyetleri yoluyla, akaryakıt ürünleri dışındaki ürün fiyatlarını etkilemesiyle ortaya çıkmaktadır. İlk olarak ortaya çıkan dolaylı etkiler (birincil dolaylı etkiler) akaryakıt ürünlerinin en yoğun şekilde girdi olarak kullanıldığı mal ve hizmet fiyatlarında görülmektedir.

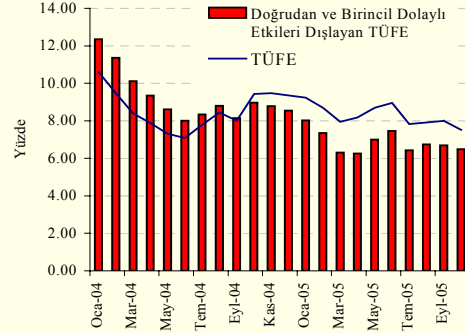
Tüketici fiyatları içinde uluslararası ham petrol fiyatlarından birincil dolaylı olarak etkilenen fiyatlar için oluşturulan endeksin yıllık artış oranı 2004 yılının ortasından itibaren yükselmektedir. Ancak bu yükseliş, petrol fiyatlarından doğrudan etkilenen fiyatlardaki (akaryakıt ürünleri) artış oranının altında kalmıştır (Şekil.3).

Şekil.3: TÜFE İçinde Ham Petrol Fiyatlarından Doğrudan ve Birincil Dolaylı Yoldan Etkilenen Fiyatlar (Yıllık Yüzde Değişim)

Kaynak: DİE, TCMB

Şekil.4: Petrol Fiyatlarının Doğrudan ve Birincil Dolaylı Etkilerini Dışlayan TÜFE (Yıllık Yüzde Değişim)

Kaynak: DİE, TCMB

Doğrudan ve birincil dolaylı etkiler birleştirildiğinde, petrol fiyatlarının tüketici fiyatları üzerindeki net etkisi daha iyi anlaşılmaktadır (Şekil.4). Hesaplamalara göre, 2004 yılında uluslararası ham petrol fiyatlarının doğrudan ve birincil dolaylı etkilerinin yıllık TÜFE enflasyonuna etkisi 0,81 puan olmuştur. 2005 yılı Ekim ayı itibarıyla ise, söz konusu etkilerin yıllık tüketici enflasyonunu 1,44 puan artırdığı görülmektedir.

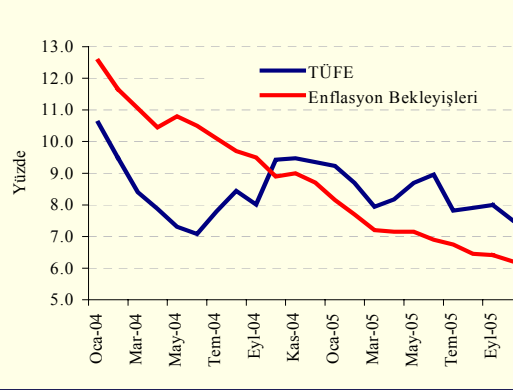
Tablo: Son Bir Yılda Petrol Fiyatlarının Doğrudan ve Birincil Dolaylı Etkilerinin TÜFE Enflasyonuna Etkisi

Ekim 2004-Ekim 2005	Yıllık Yüzde Değişim	Yıllık Enflasyona Katkı (Puan)
Doğrudan Etkilenen Fiyatlar	19,72	0,53
Birincil Dolaylı Yoldan Etkilenen Fiyatlar	14,13	0,80
Doğrudan ve Birincil Dolaylı Yoldan Etkilenen Fiyatlar	15,69	1,44

Not: TÜFE içi ağırlıklarla, yıllık fiyat artışları çarpılarak elde edilen katkı puanlar, tabloda verilen katkı puanlardan farklıdır. Bu durum, herhangi bir endekste, alt endekslerin yüzde değişim oranları ile bu endekslerin genel endeks içindeki ağırlıklarının çarpımının genel endeksin yüzde değişim oranını vermemesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, yukarıdaki tablodaki katkı puanlar, TÜFE enflasyonundan, doğrudan/birincil dolaylı etkileri dışlayan endekslerdeki artış oranlarının çıkartılmasıyla hesaplanmıştır.

Tüketici fiyatları üzerinde görülen doğrudan ve birincil dolaylı etkilerin yanında, diğer sektörlerdeki girdi maliyetleri ve bekleme etkisi de hesaba katıldığında, uluslararası ham petrol fiyatlarının enflasyon üzerindeki etkisinin daha da artma olasılığı bulunmaktadır. Öte yandan, bir yıl sonrası için enflasyon bekleme etkilerinin aşağı yönlü seyrini sürdürmesi, genel fiyatlama davranışını etkileyebilecek ölçüde bir bekleme etkisinin ortaya çıkmadığına işaret etmektedir (Şekil.5).

Şekil.5: Yıllık TÜFE Enflasyonu ve Gelecek 12 Ay İçin Enflasyon Beklemleri

Kaynak: DİE, TCMB

2.3. Para ve Kur Politikaları

Merkez Bankası para politikası kararlarını oluştururken gelecek dönem enflasyonuna ilişkin beklentileri dikkate almakta ve bu beklentilere yönelik analizlerini sermaye, para ve döviz piyasalarındaki gelişmelerin yanı sıra, toplam arz-talep dengesi, maliye politikası göstergeleri, kamu ve özel sektör fiyatlama davranışları ve uluslararası piyasalardaki gelişmeler ışığında gerçekleştirmektedir. Merkez Bankası para politikasını kısa vadeli faiz oranlarını kullanmak suretiyle, orta ve uzun dönemdeki faiz oranlarını etkileyerek yürütmektedir. Uygulanan mali disiplinle birlikte, kamu borçlanma gereğinin azalması ve böylelikle kısa vadeli faiz oranlarının etkinliğini azaltan risk primlerinin düşmesi, enflasyon hedeflemesi rejiminin temel koşullarından biri olan kamu kesiminin mali piyasalar üzerindeki baskınlık düzeyinin azalmasını sağlamıştır. 2005 yılında kısa ve uzun dönemli faiz oranları arasındaki ilişkinin güçlendiğine yönelik işaretlerin belirginleşmesine karşın, önümüzdeki dönemde kısa dönemli faiz oranlarının uzun dönemli faiz oranlarını etkileyebilme kapasitesinin gelişiminde yapısal reformların ve uygulanan ekonomik politikaların sürdürülmesi önemini koruyacaktır.

Merkez Bankası, 2001 krizinin ardından uygulamaya koyduğu strateji çerçevesinde, para politikası için belirlediği geçiş sürecini 2005 yılında tamamlayarak, 2006 yılından itibaren açık enflasyon hedeflemesi politikasını uygulamaya koyacaktır. Bu çerçevede, enflasyon hedeflemesine geçiş için gerekli kurumsal ve teknik altyapı hazırlıkları tamamlanmıştır. Fiyat istikrarı amacına odaklanan ve Merkez Bankasına bağımsızlık tanıyan yasal düzenlemenin yanı sıra, Merkez Bankasının raporlama sistemi ve ekonomik veri tabanı güçlendirilmiş, enflasyon tahmin modelleri geliştirilmiştir. Bunun yanında, bazı hizmetler sektörü fiyatları haricinde geriye dönük fiyat ve ücret endekslleme davranışının kırılması, döviz kuru enflasyon ilişkisinin zayıflaması, enflasyon tahminlerine yönelik teknik altyapı hazırlıklarının tamamlanmış olması ve para politikasının güvenilirliğinin artması, açık enflasyon hedeflemesi rejiminin uygulanması için gerekli ortamı hazırlamıştır. Bunun sonucunda, Merkez Bankası 2006 yılı başından itibaren açık enflasyon hedeflemesi rejimine geçeceğini ilan etmiştir.

Enflasyon hedeflemesine geçiş süreci çerçevesinde para politikası kararlarının daha öngörülebilir ve şeffaf hale getirilebilmesi amacıyla, 2005 yılında faiz kararları, tarihleri önceden belirlenmiş Para Politikası Kurulu toplantılarında görüşülmüş ve karar Başkan tarafından oluşturularak, toplantıyı izleyen iş günü sabahı ilan edilmiştir. Bununla beraber, 2006 yılında açık enflasyon hedeflemesine geçilmesi ile birlikte faiz oranlarına ilişkin karar sürecinde önemli bir kurumsal değişikliğe gidilecektir. Bu çerçevede faiz oranlarına ilişkin kararlar Para Politikası Kurulunda oylanacak ve toplantı özeti kamuoyuna açıklanacaktır. Bunun yanı sıra, para politikası uygulamalarında öngörülebilirliği artırmak amacıyla enflasyon oranlarına ilişkin niceliksel tahminler üçer aylık dönemlerde yayınlanacak Enflasyon Raporu aracılığıyla kamuoyu ile paylaşılacaktır.

2006 yılından itibaren açık enflasyon hedeflemesine geçilmesiyle birlikte, para tabanı ve net iç varlıklara ait büyüklüklerin takip edilmesi uygulamasından vazgeçilerek enflasyonun kendisi temel çapa olacaktır.

Kamu mali disiplininin uygulanan ekonomik program çerçevesinde sürekliliğine ve finans sisteminde gerçekleştirilen yapısal reformlara bağlı olarak, parasal aktarım mekanizmasının etkinliği son dönemde önemli ölçüde artmıştır. Bununla birlikte, yeni dönemde para politikasının izleyeceği seyrin daha öngörülebilir olması, beklentilerin yönetimi ve uygulanan politikalara karşı güvenin artması parasal aktarım mekanizmasının etkinliğini daha da güçlendirecek unsurlar olarak görülmektedir.

Merkez Bankasının temel amacı fiyat istikrarının sağlanması olmakla birlikte, finansal istikrarın sağlanmasına yönelik politikaların bu yolda destekleyici bir role sahip olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, Merkez Bankası piyasadaki likidite koşullarını yakından takip etmekte ve likidite politikasını da finansal istikrara katkı sağlayacak şekilde oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, 2005 yılında bütçe disiplininin sürdürülmesi, kamunun mali baskınlığındaki azalma ve bunlara bağlı olarak reel faiz oranlarındaki gerileme, bankaların karlılıklarını koruyabilmek amacıyla bireysel kredilere ve özellikle konut kredilerine yönelmelerine neden olmuştur. Merkez Bankası orta vadeli bir perspektif çerçevesinde başta konut kredileri olmak üzere bankacılık sisteminde kredi gelişmelerini önümüzdeki dönemde yakından takip edecektir.

Özetle 2005 KEP dönemi, Merkez Bankasının enflasyon hedeflemesine geçiş sürecini tamamladığı, finansal piyasalarda istikrarın gözetildiği ve dalgalı kur rejiminin sürdürüldüğü bir dönem olacaktır.

2.4. Ödemeler Dengesi

Cari İşlemler Hesabı

2004 yılı KEP'inde 62 milyar dolar olarak tahmin edilen 2004 yılı ihracatı, öngörülerin üzerinde bir performans göstermiş ve bir önceki yıla göre yüzde 33,6 oranında artarak 63,1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İşgücü maliyetlerinin görece düşük düzeyi, sektörel çeşitliliğin artması, yeni pazarlara giriş sağlanması, dünya ekonomisinde büyüme eğiliminin sürmesi ve dünya ihracat fiyatlarındaki yükseliş, reel kur değerlenmesine rağmen, ihracatın yüksek performans sergilemesine olanak sağlayan faktörler olmuştur. Buna karşılık, 2004 yılı için 95,5 milyar dolar olarak tahmin edilen ithalat, ekonomik canlanma ve reel kur değerlenmesine bağlı olarak bir önceki yıla göre yüzde 40,7 oranında artış göstermiş ve 97,5 milyar dolara ulaşmıştır. Diğer taraftan, turizm gelirleri 2003 yılından bu yana sergilediği yüksek performansı devam ettirerek beklentiler doğrultusunda gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler sonucu 2004 KEP'inde 2004 yılı için 14,6 milyar dolar olarak tahmin edilen cari işlemler açığı 15,6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Çin'e uygulanan kotaların kalkması sonucu dünya tekstil ve konfeksiyon sektöründeki rekabetin artması, demir-çelik sektöründe ise ABD'nin ithalat talebinin azalması gibi dış gelişmelere ve ihracat artış eğilimine katkı sağlayan faktörlerin olumlu etkisinin azalmasına bağlı olarak, 2005 yılında ihracat artış hızının yavaşlaması beklenmektedir. Nitekim, 2005 yılının ilk dokuz ayına ait veriler ihracatta 2004 yılında görülen yüksek oranlı artışların yerini daha ılımlı artışlara bıraktığını göstermektedir.

Türkiye'nin dünya ihracat hacmi içerisindeki payı giderek artış göstermekle beraber halen yüzde 1'in altındadır. İhracat performansının artırılmasına yönelik olarak son yıllarda sistemli tanıtım ve pazarlama faaliyetleri yürütülerek, Kuzey Amerika, Asya, Orta Doğu, geçiş ekonomileri ve Afrika bölgelerine olan ihracatımızda artış sağlanmıştır. Bu eğilimin devam etmesiyle birlikte Türkiye'nin dünya ihracatı içerisindeki payının giderek artacağı düşünülmektedir. Bu gelişmeler ışığında, 2005 yılında 72,4 milyar dolar olması beklenen ihracatın, 2004 yılı KEP tahminlerine benzer şekilde 2008 yılında 95,9 milyar dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir.

2004 KEP'inde öngörülenlerin aksine YTL'nin değer kazanmaya devam etmesine ve petrol fiyatlarında uluslararası piyasalarda yaşanan yüksek oranlı artışlara bağlı olarak, 2005 KEP döneminde ithalat gelişmelerinin tahminlerin üzerinde kalacağı

ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede, ithalatın 2005 yılında 115 milyar dolara, 2008 yılında ise 146,9 milyar dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Turizm gelirleri uzun süreden beri hızlı ve istikrarlı artış göstermiştir. Türkiye son yıllarda aktif tanıtım kampanyalarının katkısıyla turizm potansiyelini daha da etkin kullanmaya başlamıştır. Nitekim, söz konusu gelişmelerin etkisiyle, 2005 yılının ilk dokuz ayında turizm gelirleri yüzde 15,2 oranında artmıştır. Ayrıca, ülkeye gelen toplam 17,5 milyon turist ile 2004 yılında rekor kırılmış ve 2005 Ocak-Eylül döneminde gelen turist sayısı bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 22,4 oranında artarak 17,1 milyon kişi düzeyine ulaşmıştır. Bu bağlamda, 2005 yılı için 18,5 milyar dolar olarak beklenen turizm gelirleri, 2008 yılı için 24,8 milyar dolar olarak tahmin edilmektedir.

Bu çerçevede, 2005 yılında 21,3 milyar dolar olması beklenen cari işlemler açığının Katılım Öncesi Ekonomik Program döneminde küçük değişimler göstererek 2008 yılında 23,2 milyar dolar seviyesine yükselmesi beklenmektedir. GSYİH'ya oran olarak bakıldığında 2005 yılında yüzde 5,9 olarak gerçekleşmesi beklenen cari işlemler açığının, 2008 yılında yüzde 5,3'e gerileyeceği tahmin edilmektedir.

Sermaye ve Finans Hesabı

2004 KEP'inde 12,7 milyar dolar olarak gerçekleşeceği tahmin edilen 2004 yılı net sermaye girişi, 13,3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Sermaye girişlerinin 2005 ve izleyen yıllarda, 2004 yılında gözlenen eğilimi devam ettireceği düşünülmektedir. Söz konusu sermaye girişlerinin doğrudan yabancı yatırımlar, portföy yatırımları ve bankacılık sektörü ile özel sektörün yurt dışından sağladığı uzun vadeli krediler şeklinde olması beklenmektedir. Bunun sonucunda, 2006-2008 döneminde IMF'ye 14,7 milyar dolarlık bir geri ödeme yapılacak olmasına rağmen, cari işlemlerde öngörülen açıkların finanse edilebileceği ve söz konusu yıllar için resmi rezervlerin sınırlı düzeyde artacağı tahmin edilmektedir. Buna göre, resmi rezervlerin yalnızca 2008 yılında yaklaşık 2,5 milyar dolar artacağı tahmin edilmektedir.

Türkiye'ye yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımları diğer yükselen piyasalarla karşılaştırıldığında oldukça düşük kalmıştır. Önümüzdeki dönemde Türkiye'ye gelecek doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını artırabilmek amacıyla, yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik önemli adımlar atılmıştır. Gerçekleştirilen düzenlemeler sonrasında ekonomide sağlanan istikrara paralel olarak, doğrudan yabancı sermaye yatırımları artış eğilimine girmiştir. Nitekim, 2,8 milyar dolar yabancı sermaye yatırımı ile Türkiye 2004 yılında dünya ülkeleri arasında 22 basamak yükselerek 57. sıradan 35. sıraya çıkmıştır. AB ile tam üyelik müzakere sürecinin başlamasının yarattığı olumlu havanın da önümüzdeki dönemde bu artışı destekleyeceği düşünülmektedir. Özellikle, 2005 yılında gerçekleştirilen özelleştirme ihalelerine yabancı şirketlerin göstermiş olduğu yoğun ilgi, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında beklenen artışlar için bir gösterge niteliğindedir. Bu bağlamda, 2005-2008 döneminde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yıllık ortalama 5,4 milyar dolar civarında olması beklenmektedir.

2004 KEP'inde 5,6 milyar dolar olarak tahmin edilen net portföy yatırımları, Hazine borç senetlerine olan ilginin artmasıyla 2004 yılında 8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bununla beraber, ekonomik istikrarın sürekliliğine yönelik dış piyasalarda duyulan güvenin artması, YTL'nin nisbi olarak değerli kalmaya devam etmesi ve düşen risk primine rağmen yüksek faiz arbitrajının varlığı portföy yatırım girişlerinin yüksek seyretmesine neden olmaktadır. 2005 KEP döneminde de Türkiye ekonomisinde makroekonomik dengelerin daha da iyileşmesi ve buna bağlı olarak reel

faiz oranlarının dünya piyasalarına yakınsaması sonucunda portföy yatırımlarının gerilemesi beklenmektedir. Böylece, 2005 yılında 11,1 milyar dolar olması beklenen net portföy yatırımlarının 2008 yılında 5 milyar dolar olarak gerçekleşmesi tahmin edilmektedir.

Tablo. 2. 8: Ödemeler Dengesi Tahminleri

(Milyar Dolar)

	Gerçekleşme			Tahmin			
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Cari İşlemler Hesabı	-1,5	-8,0	-15,6	-21,3	-22,0	-22,7	-23,2
Dış Ticaret Dengesi	-7,3	-14,0	-23,9	-32,0	-34,3	-36,6	-38,7
Toplam Mal İhracatı	40,1	51,2	67,0	76,0	82,7	90,6	99,3
İhracat (fob)	36,1	47,3	63,1	72,4	79,0	87,1	95,9
Toplam Mal İthalatı	-47,4	-65,2	-90,9	-108,1	-117,0	-127,2	-138,1
İthalat (cif)	-51,6	-69,3	-97,5	-115,0	-124,4	-135,3	-146,9
Hizmetler Dengesi	7,9	10,5	12,8	15,1	16,8	18,5	20,6
Gelir	14,8	19,0	24,0	28,2	30,5	34,1	37,6
Turizm	8,5	13,2	15,9	18,5	20,4	22,5	24,8
Gider	-6,9	-8,5	-11,2	-13,1	-13,8	-15,6	-17,0
Yatırım Geliri Dengesi	-4,6	-5,6	-5,6	-5,7	-6,0	-6,1	-6,5
Gelir	2,5	2,2	2,7	3,4	4,1	4,4	4,4
Gider	-7,0	-7,8	-8,3	-9,1	-10,1	-10,5	-10,9
Cari Transferler	2,4	1,0	1,1	1,3	1,5	1,4	1,4
İşçi Gelirleri	1,9	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8
Sermaye ve Finans Hesabı							
Finans Hesabı (Rezerv Dahil)	1,4	3,0	13,3	16,4	22,0	22,7	23,2
Doğrudan Yatırımlar	0,8	1,2	1,9	4,2	4,2	4,3	4,4
Yurtdışında Doğrudan Yatırımlar	-0,2	-0,5	-0,9	-1,0	-1,1	-1,2	-1,3
Yurtiçinde Doğrudan Yatırımlar	1,0	1,7	2,8	5,2	5,3	5,5	5,6
Portföy Yatırımları	-0,6	2,5	8,0	11,1	7,4	5,9	5,0
Varlıklar	-2,1	-1,4	-1,4	-1,3	-1,2	-1,0	-0,9
Yükümlülükler	1,5	3,9	9,4	12,4	8,7	7,0	5,9
Hisse Senetleri	0,0	1,0	1,4	5,0	2,5	2,8	3,0
Borç Senetleri	1,5	2,9	8,0	7,4	6,2	4,2	2,9
Diğer Yatırımlar	7,3	3,4	4,2	12,1	12,1	14,4	16,3
Varlıklar	-0,8	-1,0	-7,0	0,1	0,0	-0,1	-0,2
Merkez Bankası	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Genel Hükümet	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Bankalar ve Diğer Sektörler	-0,8	-1,0	-7,0	0,1	0,0	-0,1	-0,2
Yükümlülükler	8,1	4,3	11,1	12,0	12,1	14,5	16,5
Merkez Bankası	-4,8	-1,0	-4,6	-3,3	0,0	-0,6	-0,7
Genel Hükümet	11,8	-0,8	-0,3	-3,3	-3,2	-2,2	-1,3
Bankalar ve Diğer Sektörler	1,1	6,1	16,0	18,6	15,3	17,3	18,5
Resmi Rezervler	-6,2	-4,0	-0,8	-11,1	-1,7	-1,9	-2,5
Net Hata ve Noksan	0,2	5,0	2,3	5,0	0,0	0,0	0,0

Kaynak: DPT, TCMB

Bankacılık dışı özel sektörün yurt dışından ticari kredi kullanımının dış ticaret hacmindeki genişlemeye, uzun vadeli kredi kullanımının ise yurt içi yatırımlardaki

artışa paralel olarak artması beklenmektedir. Bankacılık ve özel sektörün 2006-2008 döneminde kullanacağı uzun ve kısa vadeli kredilerin sırasıyla yıllık ortalama 10,9 ve 1,9 milyar dolar dolayında olacağı öngörülmektedir.

Genel hükümetin sermaye akımlarına net katkısının 2005 yılı için 4,5 milyar dolar olması beklenmektedir. 2006, 2007 ve 2008 yıllarında genel hükümetin sermaye akımlarına net katkısının sırasıyla 2,9 milyar dolar, 2 milyar dolar ve 1,5 milyar dolar olacağı tahmin edilmektedir.

Kutu. 2. 2: Petrol Fiyatlarındaki Gelişmelerin Cari İşlemler Dengesine Etkileri

Üretim faaliyetlerinde petrol ve petrol ürünleri önemli bir ara girdi olarak kullanılmakta ve Türkiye’de petrol talebinin nerdeyse tamamı ithalata karşılanmaktadır. Bu nedenle, ham petrol fiyatlarındaki gelişmeler gerek büyüme gerekse cari işlemler dengesi üzerindeki etkileri açısından önem kazanmaktadır. Dünya ham petrol fiyatları 1979 yılında yaşanan krizin ardından bir süre yüksek seyretmiş, ancak krizin etkilerinin azalmasıyla birlikte düşüşe geçmiştir. 1980’li yılların ikinci yarısından itibaren düşük düzeylerde seyreden ham petrol fiyatları, 2000 yılından sonra gerek İkinci Körfez krizi ve sonrasında yaşanan belirsizlikler, gerekse özellikle Çin gibi gelişmekte olan ülkelerdeki talep artışlarına bağlı olarak yükselmiş ve 2005 yılında çok yüksek seviyelere ulaşmıştır.

Bu durum Türkiye açısından değerlendirildiğinde, ham petrol fiyatlarındaki artışın cari işlemler dengesini olumsuz yönde etkilediği bir gerçektir. Türkiye 1986 yılında 16,7 milyon ton ham petrol ithal ederken, söz konusu ithalat rakamı 2004 yılında 23,9 milyon tona ulaşmıştır. Buna göre, 1987-2004 döneminde ham petrol ithalatı miktar artışı yıllık ortalama yüzde 2 oranında gerçekleşmiştir. Buna karşılık, petrol ithalatı için ödenen tutar 1986 yılında 1,8 milyar dolar iken, bu tutar yıllık ortalama yüzde 7 oranında artarak 2004 yılında 6,1 milyar dolara ulaşmıştır. 2005 yılının ilk dokuz ayında petrol ithalatı miktar olarak, 2004 yılının aynı dönemine göre yüzde 3,7 oranında azalmasına rağmen, değer olarak 2004 yılının aynı dönemine göre yüzde 43 oranında artmış ve 6,3 milyar dolara yükselmiştir. Bu artıştaki temel sebep aynı dönemde petrol fiyatlarının yüzde 48,5 oranında artmasıdır.

2005 yılının ilk dokuz ayında 2004 yılının aynı dönemi için gerçekleşen bu artış ve azalış oranlarının, 2005 yılının kalan döneminde de devam ettiği varsayılır ise, 2005 yılında toplam ham petrol ithalatının 8,6 milyar dolara ulaşması beklenmektedir. 2004 yılı gerçekleşmeleri ve 2005 yılı gerçekleşme tahminleri değerlendirildiğinde, 2004 yılında başlayan petrol fiyatlarındaki artışın, ham petrol ithalatını artırmak suretiyle cari açık üzerindeki iki yıllık toplam ilave maliyeti 5,4 milyar doları bulmaktadır. Bu ek maliyetin, 1,3 milyar doları 2004 yılında, 4,1 milyar doları ise 2005 yılında oluşmuştur.

Türkiye ekonomisinin geçmiş dönemleri incelendiğinde, ekonomik büyümenin yaşandığı dönemlerde cari işlemler açığının da yükseldiği görülmektedir. Türkiye’nin mevcut büyüme performansının önümüzdeki yıllarda devam etmesi beklenirken, ham petrol fiyatlarında kısa vadede önemli bir gerileme beklenmemektedir. Bu durumda, ham petrol fiyatlarının yüksek düzeyini koruması cari işlemler dengesi açısından ilave bir yük oluşturmaktadır. Bu çerçevede, ham petrol fiyatlarındaki değişimlerin cari işlemler üzerindeki etkileri çeşitli varsayımlar altında incelenmiştir. Bu analizlerle amaçlanan, yüksek düzeylere ulaşan cari açıkların belli bir kısmının büyüme için önem arz eden enerjinin maliyetinden kaynaklandığını göstermektir. Nitekim, Türkiye’nin sadece ham petrol değil, aynı zamanda doğal gaz ithalatçısı olduğu dikkate alındığında, enerji fiyatlarıyla cari işlemler dengesi arasındaki ilişki daha önemli hale gelmektedir.

Burada yer alan senaryolarda kullanılan varsayımlarda ham petrol ithalat talebinin belirlenmesinde büyüme esnekliklerinden yararlanılmıştır. Ham petrol ithalatı miktarının büyüme esnekliği 1987-2004 dönemi için 0,54’tür ve yüzde 5 GSYİH büyümesine karşılık gelen ham petrol ithalatı miktar artışı yüzde 2,7’ye denk gelmektedir. Bununla beraber, fiyat-miktar ilişkisinin içsel olarak belirlendiği ekonometrik analizlerden ham petrol ithalat talebinin fiyat esnekliği -0,10, gelir esnekliği ise 0,52 olarak tahmin edilmiştir. Ham petrol fiyatlarındaki olası gelişmelerin cari işlemler dengesi üzerindeki etkilerini inceleyen senaryolar aşağıda yer almaktadır.

Baz senaryo olarak 2006-2008 döneminde, ham petrol ithalat talebinin 1987-2004 dönemi için hesaplanan büyüme esnekliğinin korunacağı ve ham petrol ithalatı fiyatlarının 2005 yılına göre artış göstermeyeceği varsayılmaktadır. Buna göre, ham petrol ithalatı 2006-2008 döneminde toplam 27,2 milyar dolar olarak gerçekleşmektedir. Bu baz senaryo ile karşılaştırmak üzere alternatif senaryolar oluşturulmuştur. Buna göre:

- Senaryo 1: 2006-2008 döneminde ham petrol ithalatı talebinin 1987-2004 dönemi için hesaplanan büyüme esnekliğinin korunduğu, ancak ham petrol ithalat fiyatının yıllık ortalama yüzde 10 oranında arttığı varsayılmıştır. Buna göre, 2006-2008 döneminde toplam ithalat baz senaryoya göre 5,9 milyar dolar daha yüksek gerçekleşmektedir.
- Senaryo 2: 2006-2008 döneminde ham petrol ithalatı talebinin 1987-2004 dönemi için hesaplanan büyüme esnekliğinin korunduğu, ancak ham petrol ithalat fiyatının yıllık ortalama yüzde 10 oranında azaldığı varsayılmıştır. Buna göre, 2006-2008 döneminde toplam ithalat baz senaryoya göre 5,1 milyar dolar daha az gerçekleşmektedir.

- Senaryo 3: 2006-2008 döneminde, fiyat-miktar ilişkisinin içsel olarak belirlendiği ekonometrik analizden elde edilen esneklikler kullanılmış ve ham petrol ithalat fiyatlarının yıllık ortalama yüzde 10 oranında arttığı varsayılmıştır. Buna göre, ham petrol ithalat miktarı 2006-2008 döneminde, yıllık ortalama yüzde 1,6 oranında artarken, toplam ithalat baz senaryoya göre 5,1 milyar dolar daha yüksek gerçekleşmektedir.
- Senaryo 4: 2006-2008 döneminde, fiyat-miktar ilişkisinin içsel olarak belirlendiği ekonometrik analizden elde edilen esneklikler kullanılmış ve ham petrol ithalat fiyatlarının yıllık ortalama yüzde 10 oranında azaldığı varsayılmıştır. Buna göre, ham petrol ithalatı miktarı 2006-2008 döneminde, yıllık ortalama yüzde 3,6 artarken, aynı dönem için toplam ithalat baz senaryoya göre 4,8 milyar dolar daha az gerçekleşmektedir.

Senaryoların sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Senaryo sonuçları, petrol fiyatlarındaki bir değişimin cari işlemler dengesini önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir. Özellikle yüksek büyüme ortamında bu etki daha da artmaktadır. 2005 KEP döneminde öngörülen büyüme performansının sürdürülebilmesi için Türkiye'nin petrol talebinde önemli bir düşüş beklenmemektedir. Dolayısıyla, 2006-2008 dönemi için öngörülen cari işlemler açıklarında petrol fiyatlarındaki artışa bağlı olarak petrol ithalatından kaynaklanan ilave maliyetler de etkili olabilecektir. Cari işlemler dengesi değerlendirilirken dış koşullardaki olumsuzluklardan kaynaklanan bu gibi etkilerin de göz önünde bulundurulması gerektiği düşünülmektedir.

Tablo: Senaryo Sonuçları

	2006	2007	2008	2006-2008*
Baz Senaryo				
Ham Petrol İthalat Talebi (Yıllık Yüzde Artış)	2,7	2,7	2,7	2,7
Ham Petrol İthalat Fiyatı (Yıllık Yüzde Artış)	0,0	0,0	0,0	0,0
Ham Petrol İthalatı (Milyar dolar)	8,8	9,1	9,3	27,2
Ham Petrol İthalatı / GSYİH (Yüzde)	2,3	2,2	2,1	2,2
Senaryo 1				
Ham Petrol İthalat Talebi (Yıllık Yüzde Artış)	2,7	2,7	2,7	2,7
Ham Petrol İthalat Fiyatı (Yıllık Yüzde Artış)	10,0	10,0	10,0	10,0
Ham Petrol İthalatı (Milyar dolar)	9,7	11,0	12,4	33,1
Ham Petrol İthalatı / GSYİH (Yüzde)	2,5	2,7	2,8	2,7
Senaryo 2				
Ham Petrol İthalat Talebi (Yıllık Yüzde Artış)	2,7	2,7	2,7	2,7
Ham Petrol İthalat Fiyatı (Yıllık Yüzde Artış)	-10,0	-10,0	-10,0	-10,0
Ham Petrol İthalatı (Milyar dolar)	7,9	7,3	6,8	22,1
Ham Petrol İthalatı / GSYİH (Yüzde)	2,1	1,8	1,5	1,8
Senaryo 3				
Ham Petrol İthalat Talebi (Yıllık Yüzde Artış)	1,6	1,6	1,6	1,6
Ham Petrol İthalat Fiyatı (Yıllık Yüzde Artış)	10,0	10,0	10,0	10,0
Ham Petrol İthalatı (Milyar dolar)	9,6	10,7	12,0	32,4
Ham Petrol İthalatı / GSYİH (Yüzde)	2,5	2,6	2,7	2,6
Senaryo 4				
Ham Petrol İthalat Talebi (Yıllık Yüzde Artış)	3,6	3,6	3,6	3,6
Ham Petrol İthalat Fiyatı (Yıllık Yüzde Artış)	-10,0	-10,0	-10,0	-10,0
Ham Petrol İthalatı (Milyar dolar)	8,0	7,5	7,0	22,5
Ham Petrol İthalatı / GSYİH (Yüzde)	2,1	1,8	1,6	1,8

* Ham petrol ithalat talebi ve ham petrol ithalat fiyatı artışları 2006-2008 dönemi için yıllık ortalama artış, ham petrol ithalatı için ise 2006-2008 dönemi toplamıdır.

2.5. Öngörülerin Gerçekleşmesinde Ortaya Çıkabilecek Temel Riskler

Reel Döviz Kuru Değerlenmesi

Döviz kurunun baz senaryoya göre reel olarak değerlendirildiği durumda ihracat, ithalat ve cari işlemlerin baz senaryoya göre ne oranda etkileneceğini görebilmek amacıyla, 2005 KEP'inde öngörülen baz senaryoya döviz kuru şoku verilmiştir. Buna göre, YTL'nin baz senaryoya göre reel olarak yüzde 5 oranında değerlendirilmesi, ihracatı düşürücü ve ithalatı artırıcı bir etki yapmakta ve cari işlemler dengesi baz senaryoya göre kötüleşmektedir. Diğer taraftan, reel değerlendirilmenin büyüme üzerindeki etkisi ilk yıl için olumsuz olurken, sonraki yıllarda yatırım ve tüketim üzerindeki olumlu etkilerinin ağır basması sonucunda büyümeyi olumlu etkilemektedir. Böylece, kur şoku 3 yıl içerisinde etkisini kaybetmekte ve 2008 yılı itibarıyla üretim düzeyi baz senaryo seviyesine ulaşmaktadır. Bu analizin sonuçları baz senaryoya göre olan farklılaşmaları gösterecek şekilde Tablo 2.9'da sunulmuştur.

Tablo. 2. 9: Reel Kur Değerlenmesinin Etkileri

	Baz Senaryo			Baz Senaryodan Farklar		
	2006	2007	2008	2006	2007	2008
GSYİH Büyümesi (Yüzde)	5,0	5,0	5,0	-0,6	0,2	0,4
İhracat (fob, Milyar Dolar)	79,0	87,1	95,9	-1,2	-1,2	-1,0
İthalat (cif, Milyar Dolar)	124,4	135,3	146,9	2,1	1,9	2,0
Cari İşlemler Dengesi / GSYİH (Yüzde)	-5,8	-5,5	-5,3	-0,8	-0,7	-0,7

3. KAMU MALİYESİ

2006 yılı bütçesi 10 Aralık 2003 tarihli ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu gereğince merkezi yönetim bütçesi formatında hazırlanmıştır.

Kutu. 3. 1: Merkezi Yönetim Bütçesi

Merkezi yönetim bütçesi ile birlikte bütçenin kapsamı hem kurum ve kuruluş sayısı hem de gelir ve harcama detayları açısından genişlemekte ve böylece TBMM'nin bütçe hakkı güçlendirilmektedir. Ayrıca, kamuda şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri geliştirilmektedir.

Merkezi yönetim bütçesi;

- I. Genel bütçe; devlet tüzel kişiliğine dahil olan kamu idarelerinin (TBMM, Başbakanlık, Bakanlıklar, Yüksek Yargı Organları vb.),
- II. Özel bütçe; bir bakanlığa bağlı veya ilgili olarak belirli bir kamu hizmetini yürütmek üzere kurulan, gelir tahsis edilen, bu gelirlerden harcama yapma yetkisi verilen, kuruluş ve çalışma esasları özel kanunla düzenlenen kamu idarelerinin (YÖK, Üniversiteler, ÖSYM vb.),
- III. Düzenleyici ve denetleyici kurum bütçesi; özel kanunlarla kurul, kurum veya üst kurul şeklinde teşkilatlanan kurumların (SPK, RTÜK, EPDK vb.)

bütçelerini kapsamaktadır.

Orta Vadeli Program ve Orta Vadeli Mali Planda belirtilen ilke ve esaslar ile temel büyüklükler çerçevesinde hazırlanan merkezi yönetim bütçesi, cari yıla ilave olarak, izleyen iki yıla ait gelir ve gider tahminlerini, varsa bütçe açığının veya fazlasının tutarını, açığın nasıl kapatılacağını veya fazlanın nasıl kullanılacağını, vergi muafiyeti, istisnası ve indirimleri ile benzeri uygulamalar nedeniyle vazgeçilen gelirleri de içermekte olup, ülkemize çok yıllık bütçeleme anlayışını getirmektedir.

Ayrıca merkezi yönetim bütçesi, gelirlerden mahalli idarelere, fonlara veya diğer kurum ve kuruluşlara aktarılan pay ve fonları gösterecek şekilde hazırlanmıştır.

Merkezi yönetim bütçesi, hem konsolide bütçeden daha geniş bir kapsama sahip olması hem de mahalli idare ve fon paylarının gelirler ve harcamalar içinde gösterilmeye başlanması nedeniyle mali büyüklük açısından konsolide bütçeden farklılık sergilemektedir. Mahalli idare ve fon payları eklenmediğinde, 2006 yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısına göre harcamalar, sadece kapsam genişlemesinin etkisi ile bir önceki seneye göre yüzde 1,3 seviyesine yükselmektedir.

Tablo: Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi

	(GSYİH'ya Oran, Yüzde)		
	2006	2007	2008
Toplam Gelirler	29,7	28,0	27,2
Toplam Giderler	32,2	30,0	28,0
Faiz Dışı Toplam Giderler	23,6	22,6	22,0
Faiz Dışı Bütçe Dengesi	6,1	5,4	5,2
Bütçe Dengesi	-2,5	-2,0	-0,8

Kaynak: Maliye Bakanlığı

3.1. Maliye Politikasının Amaçları

Maliye Politikası

Uygulanmakta olan maliye politikasının temel amaçları; sağlanan makroekonomik istikrarın sürdürülmesi çerçevesinde, para politikası ile uyum içinde ve mali disipline riayet etmek suretiyle sürdürülebilir bir büyüme ortamının oluşmasına katkıda bulunmak, enflasyonla mücadeleyi desteklemek, borç stokunun milli gelire oranını düşürme sürecini devam ettirecek şekilde önemli oranda kamu faiz dışı fazlası vermektir. 2006-2008 döneminde kamu gelir, harcama ve borçlanma politikaları yukarıda belirtilen temel amaçlarla uyumlu olarak etkin bir biçimde uygulanacaktır.

Kamu Gelirleri Politikası

Kamu gelirleri politikası uygulanırken aşağıdaki amaçlar gözetilecektir. Bu amaçlar;

- Gelir politikalarını, hedeflenen faiz dışı fazla ile uyumlu bir şekilde yürütmek ve bu konuda gerekirse tedbirler almak,
- Gelir İdaresinin uygulama, izleme ve denetleme fonksiyonlarını güçlendirmek ve vergi sistemini rasyonel hale getirmek suretiyle kayıt dışı ekonomiyi kontrol altına almak,
- Vergi politikalarını yatırım ve istihdamı artırıcı yönde etkin bir şekilde uygulamak,
- Vergi kanunlarında yer alan istisna, muafiyet, vergi indirim ve benzeri hükümleri, ekonomik ve sosyal politikalar çerçevesinde yeniden değerlendirerek vergi mevzuatını sadeleştirmek,
- Yerel yönetimlerin öz gelirlerini artırmaktır.

Bu amaçlar doğrultusunda bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler şöyledir:

Gelir İdaresinin, vergi sistemini daha etkin yönetecek şekilde fonksiyonel biçimde yeniden yapılandırılmasına ilişkin 5 Mayıs 2005 tarih ve 5345 sayılı Gelir İdaresi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir. Bu düzenleme ile;

- Gelirler Genel Müdürlüğü Maliye Bakanlığına bağlı bir kuruluş olarak fonksiyonlar esas alınmak suretiyle yeniden yapılandırılmıştır.
- Gelir İdaresinin gelir politikalarını uygulamada daha bağımsız ve etkin olması sağlanmıştır.
- Taşrada defterdarlıklar tarafından yürütülen gelir toplama fonksiyonu doğrudan Gelir İdaresine devredilmiştir. 29 ilde Vergi Dairesi Başkanlıkları kurulmuştur. Böylece Gelir İdaresinin merkez ve taşra birimleri arasında doğrudan ilişki kurulabilmesine olanak sağlanmıştır.

Vergi idaresinin etkinliği ile verimliliğini ve vergi tahsilatının artırılmasını amaçlayan bir bilgi teknolojisi projesi olan Vergi Dairesi Tam Otomasyon Projesinin ikinci kısmı (VEDOP II) 2004 yılı Nisan ayı sonunda uygulamaya konmuştur. VEDOP II Projesi kapsamında kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması için veri ambarı oluşturulması başta olmak üzere, vergi denetimine dönük teknolojik altyapının güçlendirilmesine ilişkin çalışmalar halen devam etmektedir. VEDOP II Projesine destek olmak üzere vergi tahsili ve mükellef uyumunu artırmak için hazırlanan ve AB fonlarından desteklenen Vergi Denetiminde Risk Analizine Dayalı Mükellef Seçimi Konusunda Vergi İdaresinin Kapasitesinin Güçlendirilmesi Projesinin 2005 yılı sonunda uygulanmaya başlanması planlanmaktadır.

1 Ekim 2004 tarihi itibarıyla e-beyanname uygulamasına başlanmıştır. Ayrıca, 31 Aralık 2004 tarihi itibarıyla gerçek usulde vergilendirilen gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerine yıllık ve geçici vergi beyannamelerini aktif ve ciro toplamları göz önüne alınarak; özel tüketim vergisi, özel iletişim vergisi ve şans oyunları vergisi mükellefleri için ise aktif ve ciro toplamlarına bakılmaksızın beyannamelerini elektronik ortamda gönderme mecburiyeti getirilmiştir.

30 Aralık 2004 tarihli ve 5281 sayılı Kanun ile menkul kıymetlerin vergilendirme sistemi yeniden düzenlenmiş ve farklı gelir türleri itibarıyla farklı vergilendirme yapılması uygulamasına son verilmiştir. 2006 yılı başından itibaren tüm menkul sermaye iratlarının yüzde 15 oranında stopaj kesintisi yapılmak suretiyle nihai olarak vergilendirilmeleri hükme bağlanmıştır.

Büyük mükelleflerin vergiyle ilgili yükümlülük ve faaliyetlerini daha yakından izlemek ve söz konusu mükelleflere sunulan hizmet kalitesini de artırmak amacıyla Büyük Mükellefler Biriminin 2006 yılı ortasına kadar oluşturulması planlanmaktadır.

Vergi sisteminin rasyonelleştirilmesi ve basitleştirilmesi amacıyla, Kurumlar Vergisi Kanununun yeniden kaleme alınması ve sistematığının yeniden düzenlenmesi, kurumlar vergisi oranının indirilmesi ile istisna ve muafiyetlerin kapsamının daraltılması çalışmalarının 2005 yılı sonuna kadar tamamlanması planlanmaktadır.

Gelir politikalarının belirlenmesi ve uygulanması aşamalarının birbirinden ayrılması prensibi çerçevesinde, Maliye Bakanlığı bünyesinde gelir politikalarının belirlenmesi amacıyla ayrı bir birim kurulmasına yönelik çalışmalar da devam etmektedir.

Kamu Harcamaları Politikası

Uygulanmakta olan harcama politikasının temel amacı, kamu harcamalarında etkinliği artırmak, disiplin sağlamak ve borçlanma gereği üzerinde harcamaların etkisini asgari seviyede tutmaktır.

Harcamalara ilişkin orta dönemde, aşağıdaki politikalar uygulanacaktır:

- Kapsamlı bir personel rejimi reformu yapılması ve kamu personel sisteminin yeniden düzenlenmesi öngörülmektedir. Bu konuda bir kanun taslağı hazırlanmış olup, ilgili tarafların görüşüne sunulmuştur.
- Kamu kesimindeki aşırı istihdamın azaltılması amacıyla, 2004 ve 2005 Mali Yılı Bütçe Kanunlarında yer alan yeni personel alımı ile ilgili sayı sınırlaması 2006 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanununda da yer almaktadır.
- Kamu sektöründe ücret ve maaşlar enflasyonla uyumlu, kamunun finansman dengesi ve çalışanlar arasında ücret adaletini sağlayacak şekilde belirlenecektir.
- Sosyal güvenlik kuruluşlarının sağlık harcamalarının disiplin altına alınmasına devam edilecektir. Prim tahsilatının artırılması ve tedavi harcamaları başta olmak üzere, sağlık harcamalarının azaltılmasına ilişkin tedbirlerin uygulanmasına devam edilecektir.
- Harcamaların kontrol altına alınması, kaynakların stratejik önceliklere göre dağıtımı ve etkin kullanımı amacıyla, merkezi hükümet ve yerel yönetimler arasındaki görev ve yetki dağılımının yeniden belirlenmesini ve yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluklarının artırılmasını sağlayacak düzenlemelere devam edilecektir.
- Stratejik planlama ve performans esaslı bütçeleme çalışmalarına devam edilecektir.
- Sosyal harcamaların toplam kamu harcamaları içindeki payı artırılabilecektir.
- Kamu yatırımlarının rasyonelizasyonu çalışmalarına devam edilecek ve kamu yatırımlarında reel olarak artış sağlanacaktır.

- Tarımsal destekleme için bütçeden ayrılan pay ve bu payın tarımsal destek araçları arasındaki dağılımı Tarım Strateji Belgesi çerçevesinde belirlenecektir.

Kamu Finansmanı Projeksiyonları (2006-2008)

Genel devlet dengesi; konsolide bütçe, fonlar, sosyal güvenlik kuruluşları, döner sermayeler ve mahalli idarelerin gelir ve giderlerinin konsolidasyonu ile elde edilmektedir. Merkezi yönetim bütçe uygulamasına geçilmekle birlikte, 2006-2008 dönemine ilişkin verilerin geçmiş yıllarla karşılaştırılabilir olması amacıyla analizler konsolide bütçe bazında yapılmıştır.

Genel devlet hesaplarının tahmininde, 2006-2008 dönemi için öngörülen büyüme, enflasyon, faiz oranları, ödemeler dengesi ve nominal ücret artışlarına ilişkin genel varsayımlara ilave olarak aşağıdaki varsayımlar dikkate alınmıştır:

Gelirlere ilişkin varsayımlar:

- 2006-2008 döneminde gelir ve kurumlar vergisi oranlarında yapılabilecek indirimlerin gelire etkisinin nötr olacağı varsayılmıştır. Diğer bir ifadeyle olası gelir kaybının, vergi tabanı genişlemesi yanında istisna ve muafiyetlerin daraltılması suretiyle telafi edileceği varsayılmıştır.
- 2006-2008 döneminde gerekli şartların oluşmayacağı tahmini ile enflasyon muhasebesinin uygulanmayacağı varsayılmıştır.
- Mahalli idareler reformunun bir bileşenini oluşturan ve 2006-2008 döneminde yürürlüğe girmesi beklenen İl Özel İdaresi ve Belediye Gelirleri Kanunu Tasarısının mali etkisi dengelere yansıtılmamıştır.
- 2007 yılında Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV) oranlarında koşulların elverdiği ölçüde indirim yapılacağı varsayılmıştır.
- Prim borçlarının yeniden yapılandırılması ile birlikte 2006-2008 döneminde, Bağ-Kur ve SSK'nın prim gelirlerinde artış beklenmektedir.
- 2006-2008 döneminde Emekli Sandığına ait gayrimenkul satışından 600 milyon YTL gelir beklenmektedir.
- Şans oyunlarının özelleştirilmesi ile ilgili yöntem ve özelleştirme işlemlerinin tamamlanma süreci tam olarak netleşmediği için, döner sermayeli kuruluşlar kapsamında yer alan Milli Piyango İdaresinin gelir ve giderlerinde 2006-2008 döneminde önemli bir değişiklik öngörülmemiştir.
- Özelleştirme nedeni ile KİT'lerin hasılatından ve temettü gelirlerinden bütçeye aktarılan payların azalacağı varsayılmıştır.
- 2006-2008 döneminde özelleştirme fonunda 9 milyar dolar, bütçede ise yaklaşık 3 milyar dolar olmak üzere, toplam 12 milyar dolar özelleştirme geliri hedeflenmektedir.
- Petrol ve doğal gaz ürünleri üzerinden alınan ÖTV tutarlarında değişiklik yapılmayacağı varsayılmıştır.

Bu varsayımlar altında, 2005 yılında GSYİH'nın yüzde 43,3'ü seviyesinde olması beklenen genel devlet toplam gelirlerinin, 2008 yılında GSYİH'nın yüzde 41,9'u seviyesine gerilemesi beklenmektedir.

Harcamalara ilişkin varsayımlar:

- Yeni alınacak kamu personel sayısının sınırlandırılması politikasının devam edeceği, ücretlerin ve emekli maaşlarının hedeflenen enflasyon ile uyumlu artırılacağı varsayılmıştır.
- Bütçe faiz ödemelerinin azalması nedeniyle transfer harcamalarında görülen düşüşün devam edeceği öngörülmüştür.
- Tarım Strateji Belgesine bağlı olarak 2010 yılında, tarımsal destekleme bütçesinin GSMH'ya oranının yüzde 1 olacağı öngörüsüyle, 2006-2008 yıllarında bu oranin kademeli olarak artacağı ve sırasıyla yüzde 0,75, yüzde 0,79 ve yüzde 0,84 olacağı varsayılmıştır.
- İşsizlik Sigortasından yararlanma koşullarına ilişkin hak ve yükümlülüklerde herhangi bir değişiklik öngörülmemiştir.
- 2007 yılı içinde yürürlüğe girmesi beklenen Genel Sağlık Sigortası ve Emeklilik Sigortası kapsamında meydana gelecek mali etki, dengelere yansıtılmıştır. Kapsam genişlemesi ve erişimin kolaylaştırılmasından dolayı sağlık harcamalarında önemli oranda artış olsa da, özellikle devlet memurları için bütün ücret unsurlarının prim kapsamına alınmasından kaynaklanacak ilave gelir, bu harcamaların büyük bir kısmını karşılayacaktır. Bundan dolayı, Genel Sağlık Sigortası ve Emeklilik Sigortasının yürürlüğe girmesi ile beraber mevcut duruma göre bütçe transferinde 2007 yılında yüzde 0,1, 2008 yılında ise yüzde 0,2 oranında artış beklenmektedir.
- Sosyal güvenlik reformuyla devlet memurlarının bütün ücret unsurlarının prim kapsamına alınmasından dolayı, konsolide bütçeden memurlar için yapılan prim giderlerinde artış olacaktır. Memurların maaşlarındaki bu düşüşü telafi etmek için konsolide bütçeye memurlar için ayrı bir ödenek konulması öngörülmektedir. Bunun mali etkisinin 2007 ve 2008 yıllarında yıllık olarak GSYİH'nın yüzde 0,5'i oranında olması beklenmektedir.

Bu varsayımlar dikkate alınarak yapılan projeksiyonlar sonucunda, 2005 yılında yüzde 44,7 seviyesinde olacağı tahmin edilen genel devlet harcamalarının GSYİH içindeki payının 2008 yılında yüzde 41,9'a gerileyeceği; 2005 yılında GSYİH'nın yüzde 34,9'u olması beklenen faiz dışı harcamaların ise 2008 yılında yüzde 35,9'a ulaşacağı tahmin edilmektedir. Dolayısıyla, genel devlet harcamalarındaki düşüşte en büyük etken, konsolide bütçe faiz ödemelerinde beklenen önemli miktardaki gerilemedir.

Genel Devlet Borçlanma Gereği

Genel devlet faiz dışı fazlasının GSYİH'ya oranının 2006-2008 yıllarında sırasıyla yüzde 8,9, yüzde 6,1 ve yüzde 6 olması beklenmektedir.

2005 yılında yüzde 1,3 olarak tahmin edilen genel devlet borçlanma gereğinin GSYİH'ya oranının, 2006 yılında, gerek özelleştirme gelirlerindeki artış, gerekse faiz giderlerindeki azalışın etkisiyle 1,5 puan düşmesi ve yüzde 0,2 oranında fazla vermesi beklenmektedir. Öte yandan, 2007 yılında, özelleştirmeler nedeniyle düşmesi beklenen temettü gelirlerinin ve özelleştirme gelirlerindeki azalmanın, BSMV'de yapılması düşünülen indirimin, düşük seyretmesi beklenen kurlar nedeniyle ithalden alınan KDV tahsilatında görülen düşüşün, ÖTV tahsilatında öngörülen düşük artışın ve genel sağlık sigortasının 2007 yılında uygulanmaya başlanmasının etkisiyle genel devletin GSYİH'ya oran olarak yüzde 0,9 oranında açık vermesi beklenmektedir. Genel devlet

borçlanma gereğinin 2008 yılında faiz giderlerinde beklenen düşüşten dolayı dengeye gelmesi öngörülmektedir.

Tablo. 3. 1: Genel Devlet Gelir ve Harcamaları (1)

	(GSYİH'ya Oran, Yüzde)			
	2005	2006	2007	2008
Vergiler	24,9	24,8	24,0	23,5
Vasıtasız	7,2	7,1	7,1	7,0
Vasıtalı	16,9	16,9	16,2	15,8
Servet	0,8	0,8	0,7	0,7
Vergi Dışı Normal Gelirler	2,9	2,9	2,6	2,6
Faktör Gelirleri	7,0	6,5	5,7	5,6
Sosyal Fonlar	7,8	8,2	9,7	9,5
Toplam	42,5	42,4	42,0	41,2
Özelleştirme Gelirleri	0,8	1,7	0,7	0,7
Toplam Gelir	43,3	44,1	42,7	41,9
Cari Harcamalar	18,0	17,8	18,6	18,1
Yatırım Harcamaları	3,8	3,7	3,7	3,7
Sabit Sermaye	3,8	3,7	3,7	3,7
Stok Değişmesi	0,0	0,0	0,0	0,0
Transfer Harcamaları	22,9	22,3	21,3	20,1
Cari Transferler (Net)	22,0	21,4	20,7	19,4
Sermaye Transferleri	0,9	0,9	0,7	0,7
Stok Değişim Fonu	0,0	0,0	0,0	0,0
Faiz Dışı Harcama	34,9	35,2	36,6	35,9
Toplam Harcama	44,7	43,9	43,6	41,9
Faiz Dışı Borçlanma Gereği	-8,4	-8,9	-6,1	-6,0
Düzeltilmiş Faiz Dışı Borçlanma Gereği (2)	-5,5	-6,2	-4,5	-4,4
Borçlanma Gereği	1,3	-0,2	0,9	-0,0

Kaynak: DPT

(+) açık, (-) fazla

(1) Gelir ve harcama rakamlarına vergi iadeleri dahil değildir.

(2) Faiz dışı borçlanma gereği rakamı, faiz gelirleri, özelleştirme, TCMB karı, risk hesabı, yeniden değerlendirme farkı vb. düzeltmeler yapılarak hesaplanmıştır. IMF ile mutabık kalınan genel devlet faiz dışı fazlası 2005 yılında yüzde 5,5, 2006 yılında yüzde 6, KİT'ler dahil toplam kamu kesimi faiz dışı fazlası ise sırasıyla yüzde 6,3 ve yüzde 6,5'tir.

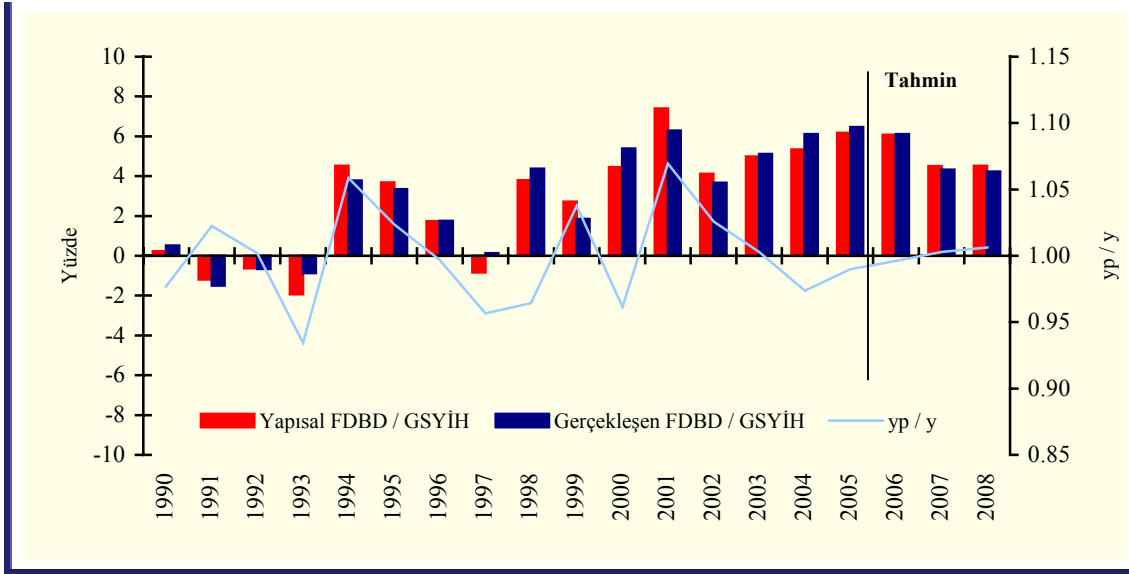
2004 yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programında borçlanma gereği 2005-2007 yılları arasında sırasıyla yüzde 4,4, yüzde 2,1 ve yüzde 0,5 olarak tahmin edilmiştir. Ancak, uygulanan ekonomik programın kararlılıkla sürdürülmesi, faiz oranlarında sağlanan hızlı düşüş, özelleştirme faaliyetlerinde yaşanan yüksek performans gibi nedenlerle, borçlanma gereğindeki düşüşün geçen yılki tahminlere göre daha hızlı olması beklenmektedir.

Yapısal ve Devresel Konsolide Bütçe Dengesi

Türkiye ekonomisi için yapısal ve devresel bütçe, Avrupa Komisyonu ve OECD tarafından kullanılan metodoloji çerçevesinde incelenmiştir.

Hesaplanan faiz dışı yapısal bütçe dengesi Şekil 3.1'de sunulmuştur. Buna göre, 2003 yılında yüzde 5 olan faiz dışı yapısal bütçe dengesinin GSYİH'ya oranı, 2004 yılında yatay seyrini koruyarak yüzde 5,3 olarak gerçekleşmiştir. 2005-2008 döneminde ise devresel etkilerden arındırılmış faiz dışı fazla oranının 2004 yılı seviyesini koruması beklenmektedir.

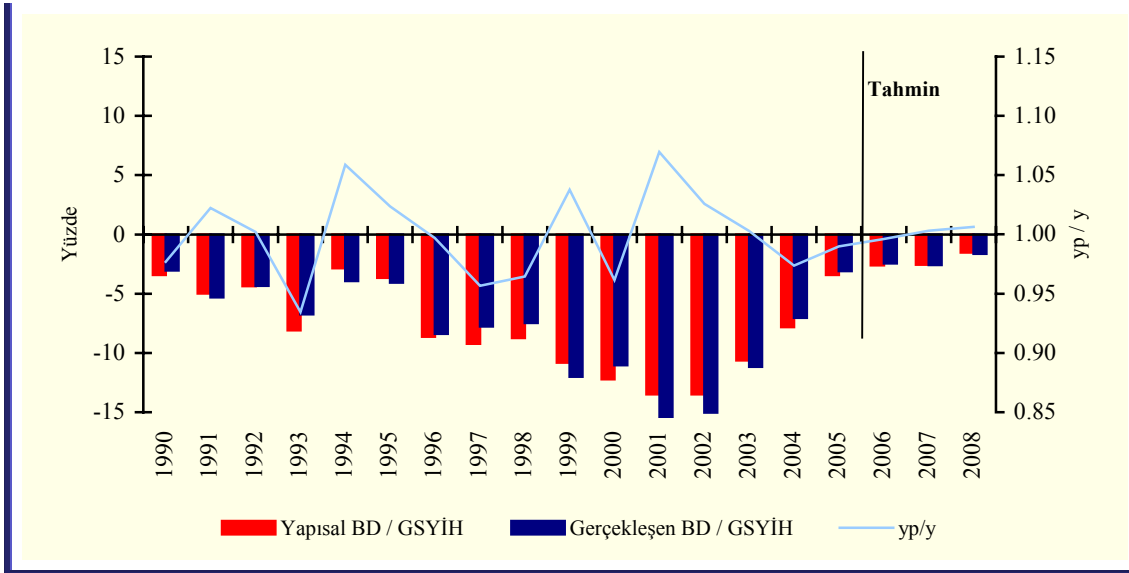
Şekil 3. 1: Gerçekleşen ve Yapısal Faiz Dışı Bütçe Dengesi

FDBD: Faiz Dışı Bütçe Dengesi yp/y: Potansiyel Hasıla / Gerçekleşen Hasıla

Şekil 3.2’de görüldüğü üzere, yapısal bütçe dengesi olumlu yönde hareket etmektedir. Bu gelişmede, faiz oranlarının düşmesi ve yüksek oranda faiz dışı fazla verilmesi etkili olmuştur. Ayrıca, bu eğilimin sıkı maliye politikalarının sürdürüleceği 2005-2008 döneminde de devam edeceği tahmin edilmektedir.

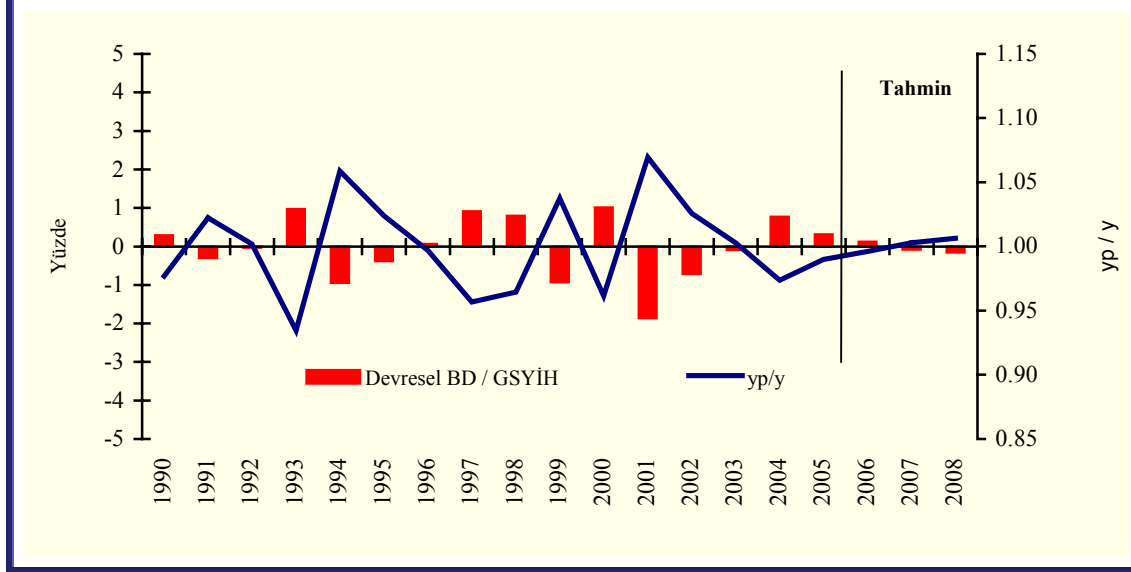
Şekil 3. 2: Gerçekleşen ve Yapısal Bütçe Dengesi

BD: Bütçe Dengesi yp/y: Potansiyel Hasıla/Gerçekleşen Hasıla

Şekil 3.3’te sunulan devresel bütçe grafiği incelendiğinde, devresel bütçe dengesinin (gerçekleşen bütçe dengesinin yapısal bütçe dengesinden farkı), maliye politikalarının ekonominin devresel hareketiyle uyumlu bir şekilde hareket ettiği görülmektedir.

Şekil. 3. 3: Devresel Bütçe Dengesi

BD: Bütçe Dengesi y/y: Potansiyel Hasıla / Gerçekleşen Hasıla

3.2. Kamu Borç Yönetimi

Borç Yönetimi ve Borçlanma Limitine İlişkin Kurumsal Sorumluluklar

Borç yönetimi, 9 Nisan 2002 tarihinde yayımlanan 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanunun 5. maddesi uyarınca belirlenen borçlanma limiti çerçevesinde yürütülmektedir.

Söz konusu Kanunda kamu borç ve risk yönetiminin temel ilkeleri:

- Makroekonomik dengeleri gözeterek para ve maliye politikaları ile uyumlu, sürdürülebilir, saydam ve hesap verilebilir bir borçlanma politikası izlenmesi
- Finansman ihtiyaçlarının, iç ve dış piyasa koşulları ve maliyet unsurları göz önüne alınarak belirlenen risk düzeyi çerçevesinde, orta ve uzun vadede mümkün olan en düşük maliyetle karşılanması

olarak belirlenmiştir.

Borçlanma limiti, mali yıl içinde o yılın bütçe kanununda belirtilen başlangıç ödenekleri toplamı ile tahmin edilen gelirler arasındaki fark miktarı olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu Kanunun aynı maddesi çerçevesinde, borç yönetiminin ihtiyaçları ve gelişimi dikkate alınarak, net borçlanma limiti yıl içinde Bakanlar Kurulu kararıyla yüzde 5'e kadar artırılabilir.

Borç Yönetimi Stratejisi

2004 yılından itibaren kamu borç yönetiminde şeffaflığın artırılması ve performansa dayalı etkin borçlanmanın asgari maliyet ve makul bir risk seviyesinde gerçekleştirilmesini teminen; maliyet ve risk hesaplamalarına bağlı olarak tespit edilen stratejik ölçüt (benchmark) uygulamasına 2005 yılında da devam edilmiştir. Bu çerçevede,

- Toplam borçlanmanın ağırlıklı olarak YTL cinsinden gerçekleştirilmesi,
- Nakit iç borçlanmanın ağırlıklı olarak YTL cinsinden sabit faizli enstrümanlarla yapılması,

- Nakit iç borçlanmada, endeksli ve döviz cinsi olanlar da dahil, kümülatif vadenin piyasa koşulları elverdiği ölçüde uzatılması,
- Nakit ve borç yönetiminde oluşabilecek likidite riskinin azaltılması amacıyla yıl boyunca yeterli düzeyde rezerv tutulması öngörülmüştür.

2006-2008 döneminde yapısal reformlara devam edilmesiyle korunacak olan iç ve dış piyasalardaki güven ortamı ve olumlu beklentişlerin, borçlanma maliyetini düşürmesi öngörülmektedir. Böylece, kamu borç stokunun GSYİH'ya oranının azalmaya devam etmesi beklenmektedir.

Diğer taraftan, uygulanan ekonomik program çerçevesinde öngörülen yüksek miktardaki faiz dışı fazla, piyasalarda oluşan güven ortamının korunmasını ve kamu borç stokunun azaltılmasını sağlayacaktır.

Önümüzdeki dönemde de Devlet İç Borçlanma Senetlerinin (DİBS) yatırımcı tabanının geliştirilmesi ile DİBS'lerin ihracında ve ikincil piyasalarda etkinliğin sağlanmasına yönelik politikaların devam ettirilmesi öngörülmektedir. Bu kapsamda, Piyasa Yapıcılığı Sistemi uygulaması sürdürülecektir. Diğer taraftan, ikincil piyasalarda sağlıklı bir verim eğrisinin oluşturulması ve DİBS alım-satım işlemlerinde likiditenin sağlanmasına yönelik olarak, ölçüt senet uygulamasının devam ettirilmesi planlanmaktadır.

Ayrıca, borç yönetiminde şeffaflığın sürdürülmesi kapsamında, 2005 yılı sonrasında da finansman programlarının ve borç bilgilerinin düzenli olarak kamuoyuna duyurulmasına devam edilecektir. Yıllık finansman gereğinin büyük kısmını oluşturan iç borçlanmalara ilişkin olarak, mevcut itfaların daha düzenli hale getirilmesi amacıyla ve stratejik ölçütlerle uyumlu olmak üzere, aktif borç yönetimi araçları olarak mevcut durumda uygulanan geri alım ve değişim işlemlerine devam edilmesi öngörülmektedir. Farklı yatırımcı tercihlerine uygun olarak ihraç edilecek borçlanma enstrümanlarının çeşitlendirilmesi yoluyla, DİBS yatırımcı tabanının geliştirilmesi de önümüzdeki dönemin öncelikleri arasında yer almaktadır.

Koşullu Yükümlülükler

Koşullu yükümlülükler, devlet borcu niteliğinde olmayan ancak borç üstlenim riskinin gerçekleşmesi halinde devlet borcuna dönüşerek maliyet oluşturan yükümlülüklerdir. Sözleşmeye bağlı ya da kanunla belirlenmiş yükümlülükler açık koşullu yükümlülük olarak adlandırılırken, bunun dışında kalanlar örtülü koşullu yükümlülükler olarak ifade edilmektedir.

Kamu kurumları ile yerel yönetimlerin Hazine garantisi olmayan borçlarında temerrüde düşmeleri gibi riskler Türkiye örneğinde dikkate alınması gereken örtülü koşullu yükümlülükleri oluşturmaktadır.

Bunun yanı sıra, mevcut durumda sivil havacılık sektörüne verilen üçüncü şahıs sınırlı garantisi ve bankacılık sektöründe müşteri başına 50 bin YTL ile sınırlı olan mevduat garantisi, dikkate alınması gereken önemli açık koşullu yükümlülüklerdir.

Hazine Müsteşarlığı genel ve katma bütçe dışındaki kamu kuruluşlarına yatırım finansman maliyetlerini asgari seviyede tutmak, büyümenin sürdürülebilirliğini sağlamak ve yıllara sari yatırımların fon ihtiyacını karşılamak gibi amaçlara yönelik olarak geri ödeme garantisi sağlamaktadır. Ayrıca, Yap-İşlet-Devret (YİD) ve Yap-İşlet (Yİ) modelleriyle gerçekleştirilen proje finansmanı kapsamında YİD-Yİ şirketiyle al-ya

da-öde anlaşması bulunan genel ve katma bütçe dışındaki kamu kurumlarına Hazine tarafından yatırım garantisi verilmektedir.

Mali açıdan kötü durumda bulunan kuruluşların garantili borçlarının ödemeleri ve al-ya da-öde anlaşması kapsamındaki yükümlülüklerinin Hazine tarafından konsolide bütçeden karşılanması olasılığı açık mali risklerin önemli bir bölümünü teşkil etmektedir.

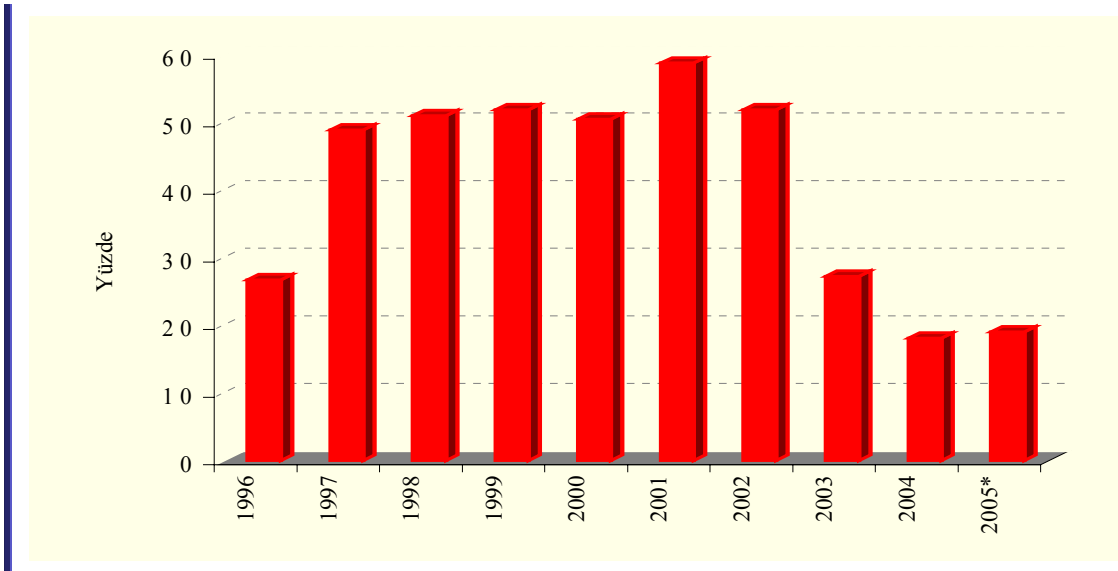
Geri Ödeme Garantisi

2003 yılına kadar bütçe dışında takip edilen, 2003 yılından itibaren ise muhtemel risk tutarı belirlenerek bütçe içine alınan, proje finansmanı amacıyla Hazine tarafından verilen geri ödeme garantileri, yatırım finansman maliyetlerini asgari düzeyde tutmak ve ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğini sağlamak gibi amaçlar için yıllar boyunca kullanılmıştır. 1996-2001 yılları arasında sağlanan 10,3 milyar dolar tutarındaki Hazine garantili kredilerin, yüzde 54,2'sini KİT'ler, yüzde 22,3'ünü yerel yönetimler kullanmıştır. Bu nedenle, KİT'ler ve yerel yönetimlerin toplam garantili borç stoku içindeki payları yüksektir.

İlk üstlenim talebi 1992 yılında gerçekleşmiş olup, kuruluşlar adına verilen geri ödeme garantilerinden 1992 yılı ile 2005 yılının ilk yarısı arasındaki dönemde yaklaşık 13,6 milyar doları tutarında ödeme gerçekleştirilmiştir. Söz konusu ödemeler içinde en büyük pay öncelikle yerel yönetimler, daha sonra KİT'lere aittir.

Geri ödeme garantileri kapsamında gerçekleştirilen en önemli gelişme Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun olup, kamu mali yönetimi kapsamında yürütülen finansal işlemlerin kolaylıkla izlenebilmesi ve koşullu yükümlülükler açısından aktif bir risk yönetimi stratejisinin oluşturulması sağlanmış ve verilen garantilerin üstlenilmesi halinde kullanılmak üzere risk hesabı oluşturulmuştur.

Şekil. 3. 4: Hazine Garantili Borçların Üstlenim Oranları

* 2005 yılı verisi yılın ilk yarısına aittir.

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

2003 yılından itibaren geri ödeme garantileri kapsamında yapılması muhtemel üstlenimler için bütçeden kaynak ayrılarak Hazine'nin nakit yönetiminin ve borçlanmasının olumsuz yönde etkilenmesinin önüne geçilmiştir.

Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun ve bu kapsamda getirilen yasal düzenlemelerle birlikte, 2002 yılından başlayarak Hazine alacakları tahsilatlarında belirgin olarak artış sağlanmış ve üstlenim oranlarında keskin düşüşler kaydedilmiştir.

Hazine garantili borç stoku, Haziran 2005 itibarıyla 2002 yılına göre 1,5 milyar dolar azalarak, 4,8 milyar dolar tutarına inerken, üstlenim oranı da yüzde 57,2 seviyesinden yüzde 19'a düşmüştür.

Orta vadede Hazine garantili dış borç stoku ödeme projeksiyonu incelendiğinde, ödeme tutarlarının da düşüş eğilimine girdiği görülmektedir.

Tablo. 3. 2: Hazine Garantili Dış Borç Servisi Projeksiyonu

	(Milyon Euro)		
	Anapara	Faiz	Toplam
2005 (III.-IV.Çeyrek)	889	206	1096
2006	746	173	919
2007	589	143	733
2008	482	117	599
2009-2015+	2040	351	2391

Not: Projeksiyonlar borç stoku bazındadır.

Yatırım Garantileri

Geri ödeme garantileri dışında, 15 adet YİD ve Yİ modelleriyle kurulmuş elektrik santrali ile al-ya da-öde anlaşması bulunan bir enerji KİT'ine verilmiş yatırım garantileri de önemli bir açık koşullu yükümlülük oluşturmaktadır. Söz konusu KİT'in YİD/Yİ şirketlerine olan yükümlülüklerini sağlayamaması durumunda Hazine'nin yükümlülük üstlenmesi gerekecektir. Bugüne kadar söz konusu garantilerden herhangi bir ödeme yükümlülüğü olmamakla birlikte, koşullu yükümlülüklerden gelebilecek yükler hesaplanırken söz konusu mali riskler de dikkate alınmaktadır.

Bunlara ek olarak, bir belediyeye su bedeli ödeme yükümlülüğü için 1995 yılında YİD projesi kapsamında bir yatırım garantisi sağlanmıştır. Söz konusu yatırım garantisi kapsamında, 1999 yılından 2005 yılı Ağustos ayına kadar toplam 1,2 milyar euro tutarında üstlenimde bulunulmuştur.

Hazine Alacakları

Herhangi bir dış finansman kaynağından temin edilen finansman imkanları için verilen hazine garantileri veya bu imkanların ikrazen kullanılması sonucunda doğan ve Hazine tarafından üstlenilen her türlü ödemeler ile Hazine tarafından ikrazen ihraç edilen devlet iç borçlanma senetlerinden doğan alacaklar, hazine alacaklarını oluşturmaktadır. Bu kapsamda, Haziran 2005 sonu itibarıyla alacak stokunun kaynaklarına göre dağılımına bakıldığında, toplam içinde, TMSF'ye ihraç edilmiş olan DİBS'lerin nakit ödemelerinden kaynaklanan kısmın yüzde 70,4, yap-işlet-devret projelerinin yüzde 5,8, dış borcun ikrazından doğan alacakların yüzde 10,7 ve Hazine tarafından garanti verilen dış borçlanmalardan doğan üstlenimlerin yüzde 13'lük bir paya sahip olduğu görülmektedir.

Diğer taraftan, yılın ilk yarısında söz konusu alacaklardan 3,7 milyar YTL tutarında tahsilat gerçekleştirilmiştir. Bu tutarın yüzde 60'ını kuruluşların yaptığı ödemeler oluşturmaktadır. Belediyelerin vergi gelir paylarından yapılan kesintilerden

oluşan tahsilatlar, bu dönemdeki tahsilatların yüzde 2,4'ünü, kuruluşlar tarafından mahsuben yapılan ödemeler toplam tahsilatların yüzde 37,5'ini oluşturmaktadır.

2005-2008 Dönemi Genel Devlet Brüt Borç Stoku Tahmini

Katılım Öncesi Ekonomik Program döneminde uygulanacak sıkı maliye politikası ve etkin bir kamu borç yönetimi ile gerçekleştirilecek istikrarlı büyüme ortamı sonucunda, genel devlet brüt borç stokunun GSYİH'ya oranında önemli bir düzelmeye öngörülmektedir. 2004 yılında yüzde 74,8 olan bu oranın 2008 yılında yüzde 56,7 seviyesine gerileyeceği tahmin edilmektedir.

2004 yılında olduğu gibi, 2005 yılı KEP'inde de brüt borç stoku verileri genel devlet tanımı ile uyumludur. Bu kapsamda, 2005-2008 dönemi için genel devlet brüt borç stokunun GSYİH'ya oranı tahminleri Tablo 3.3'de sunulmaktadır.

Tablo. 3. 3: Genel Devlet Brüt Borç Stoku Tahmini

(GSYİH'ya Oran, Yüzde)

	Gerçekleşme	Tahmin			
	2004	2005	2006	2007	2008
İç Borç Stoku	52,9	50,7	48,1	45,4	42,1
Dış Borç Stoku	21,9	19,3	17,5	16,0	14,6
Toplam Borç Stoku	74,8	70,0	65,6	61,4	56,7
Toplam Borç Stokundaki Azalma	---	4,8	4,4	4,2	4,7

3.3. Kamu Maliyesi Riskleri

Milli gelirin önemli bir oranında faiz dışı fazla vererek borç stokunun sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla güden sıkı maliye politikası uygulamasına 2006-2008 döneminde de devam edilecektir. Bu hedef ile uyumlu olarak yürütülecek gelir, harcama ve borçlanma politikalarının uygulanmasında karşılaşılabilecek olası riskler aşağıda verilmektedir.

- Mevcut iç borç stoku önemli ölçüde döviz cinsinden/endeksli ve değişken faizli senetlerden oluşmaktadır. Bu nedenle, döviz kurlarında veya faiz oranlarında ortaya çıkabilecek beklenmedik yükselmeler borç stoku açısından risk oluşturmaktadır.
- Sosyal güvenlik kuruluşlarında prim tahsilatını olumsuz yönde etkileyecek gelişmeler ve sağlık harcamalarının disipline edilememesi, bütçeden sosyal güvenlik kuruluşlarına yapılacak transferlerin artmasına neden olacaktır.
- Hazine garantili krediler ve yap-işlet-devret projelerine verilen ürün alım ve girdi garantileri bütçe üzerinde risk oluşturmaktadır.
- Yüksek seyreden cari açık düşük seyreden döviz kurları üzerinde baskı oluşturmaktadır.
- 2005 yılında ihale süreci tamamlanan özelleştirmelerin idari işlemler veya yargı denetimi sürecinde iptal edilmesi durumunda önemli ölçüde gelir kaybı oluşacaktır.
- Yerel yönetimlerin gelirlerinin artırılması amacıyla merkezi hükümet gelirlerinin azaltılması durumunda ek önlem ihtiyacı doğabilecektir.
- Ücret ve maaşların hedeflenen enflasyona uyumlu olarak artırılacağı programlanmakla birlikte, çalışanların reel ücretlerinde kriz dönemlerinde

meydana gelen aşınmanın telafi edilerek refah düzeylerinin artırılmasına yönelik talepler personel harcamaları üzerindeki önemli bir risk unsurudur.

3.4. Duyarlılık Analizi

Duyarlılık analizleri kapsamında, çeşitli risklerin kamu maliyesi üzerindeki etkilerini incelemek ve 2006-2008 döneminde kamu maliyesi için öngörülen dengelerin varsayımlara duyarlılığını tespit etmek amacıyla iki farklı metod kullanılarak analizler yapılmıştır. İlk metotta, ekonominin tüm kesimlerini dikkate alan bir yaklaşım kabul edilmiş ve analizler için Katılım Öncesi Ekonomik Program tahminlerinde kullanılan makroekonometrik modelden yararlanılmıştır. Bu çerçevede, büyümede ortaya çıkabilecek bir yavaşlamanın kamu maliyesi dengelerine etkileri incelenmiştir. İkinci analizde ise önceki KEP'lerde kullanılan muhasebe yaklaşımı ile genel devlet brüt borç stokunun kendi dinamiklerine olan duyarlılığı incelenmiştir. İki farklı yöntem kullanılmasındaki amaç ekonomik politikalar açısından oldukça önemli olan kamu maliyesi ve kamu borç stoku için yapılan öngörülerin varsayımlara ve risklere duyarlılığının daha detaylı analiz edilmesidir.

Makroekonometrik Yaklaşım Analizleri

Düşük büyüme performansının kamu maliyesi üzerindeki etkisi iki farklı senaryo kapsamında incelenmiştir. Senaryolarda GSYİH büyümesinin 2006 yılından itibaren baz senaryoya göre 1 puan aşağıda gerçekleşeceği varsayılmıştır.

Birinci senaryoda, düşük büyümeye bağlı olarak kamu gelirlerinin ve kamu yatırım ve tüketim harcamalarının azalması öngörülürken, artan bütçe borçlanma gereğinin iç mali piyasalardan finanse edileceği varsayılmıştır. Bu çerçevede, iç borç faiz ödemelerinin GSYİH içindeki payının baz senaryoya göre 2006 ve 2007 yıllarında 0,1 puan ve 2008 yılında 0,2 puan artacağı tahmin edilmektedir. Genel devlet borçlanma gereği ve iç borç stokunun GSYİH'ya oranlarının ise aynı yıllarda sırasıyla, 0, 0,1 ve 0,1 puan ile 0,7, 1,1 ve 1,5 puan artacağı tahmin edilmektedir.

Tablo. 3. 4: Büyüme Oranındaki Düşüşün Etkileri

	(Yüzde)								
	Baz Senaryo			Senaryo 1			Senaryo 2		
	2006	2007	2008	Baz Senaryodan Farklar			Baz Senaryodan Farklar		
	2006	2007	2008	2006	2007	2008	2006	2007	2008
GSYİH Büyümesi	5,0	5,0	5,0	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
İç Borç Faiz Ödemeleri / GSYİH	8,7	7,0	6,0	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,2
Genel Devlet Borç. Gereği / GSYİH	-0,2	0,9	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,2	0,3
İç Borç Stoku / GSYİH	48,1	45,4	42,1	0,7	1,1	1,5	0,7	1,1	1,7

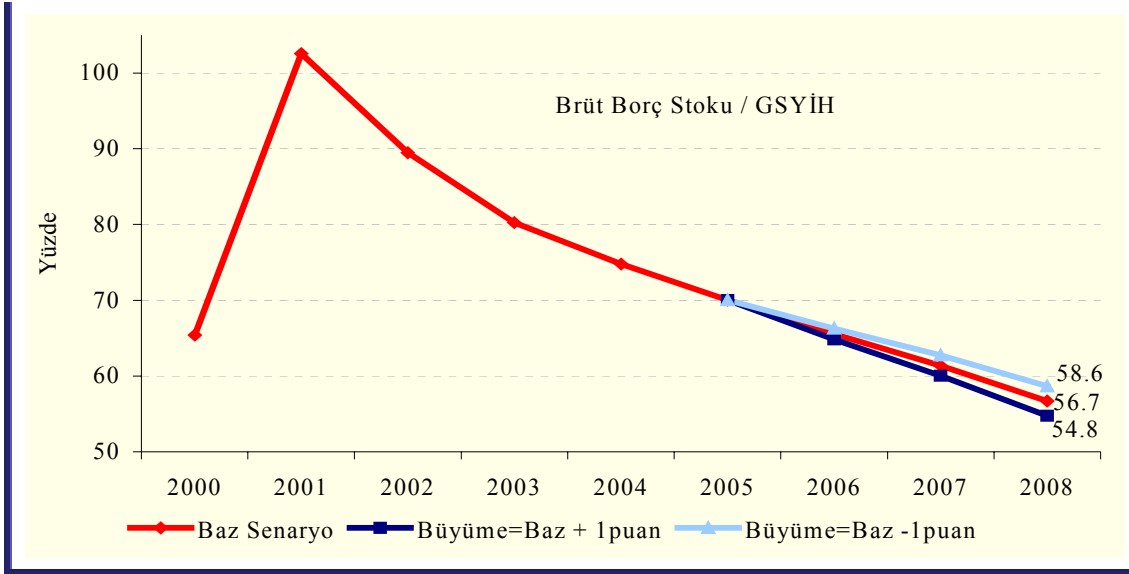
İkinci senaryoda, düşük büyümeye bağlı olarak kamu gelirlerinde meydana gelebilecek bir azalmaya karşılık, kamu harcamalarının baz senaryodaki nominal seviyelerini koruyacağı varsayılmıştır. İlk senaryoda olduğu gibi artan bütçe borçlanma gereğinin finansmanının iç mali piyasalardan karşılanacağı öngörülmüştür. Bu kapsamda iç borç faiz ödemelerinin GSYİH'ya oranlarında 2006 ve 2007 yıllarında 0,1 ve 2008 yılında ise 0,2 puan artış olacağı tahmin edilmektedir. Genel devlet borçlanma gereği ve iç borç stokunun GSYİH'ya oranında aynı yıllarda sırasıyla, 0,1, 0,2 ve 0,3 ile 0,7, 1,1 ve 1,7 puan artış olmaktadır. Her iki senaryonun sonuçları Tablo 3.4'ten izlenebilir.

Her iki senaryoda da iç borç stokunun GSYİH'ya oranındaki artış 2006-2008 döneminde sınırlı düzeyde kalmaktadır. Bunun nedeni, kamu maliyesinde sağlanan iyileşme sonucu genel devlet borçlanma gereğinin düşük düzeylere gerilemiş ve özellikle iç borçlanmanın vadesinin geçmiş dönemlere göre uzamış olmasıdır (Bakınız Şekil 1.5). Nitekim, Hazine borçlanmasının ortalama vadesi 2005 Eylül ayı itibarıyla 36,5 aya ulaşmıştır.

Muhasebe Yaklaşımı Analizleri

Duyarlılık analizi kapsamında büyüme, reel faiz, faiz dışı fazla ve reel kurdaki değişimin genel devlet brüt borç stoku üzerindeki etkileri, 2005-2008 dönemi için muhasebe yaklaşımı çerçevesinde ayrı ayrı analiz edilmiştir⁴. Genel devlet brüt borç stokunun GSYİH'ya oranı 2004 yıl sonu itibarıyla yüzde 74,8 seviyesinde gerçekleşmiştir. Ekim 2005 ayı itibarıyla söz konusu oranın 2005 yıl sonunda bir önceki yıla göre 4,8 puan gerileyerek yüzde 70 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Duyarlılık analizleri çerçevesinde, YTL ve döviz cinsi olarak ayrılan genel devlet brüt borç stoku, kullanılan baz senaryo varsayımları altında 2008 yılında yüzde 56,7'ye düşmektedir.

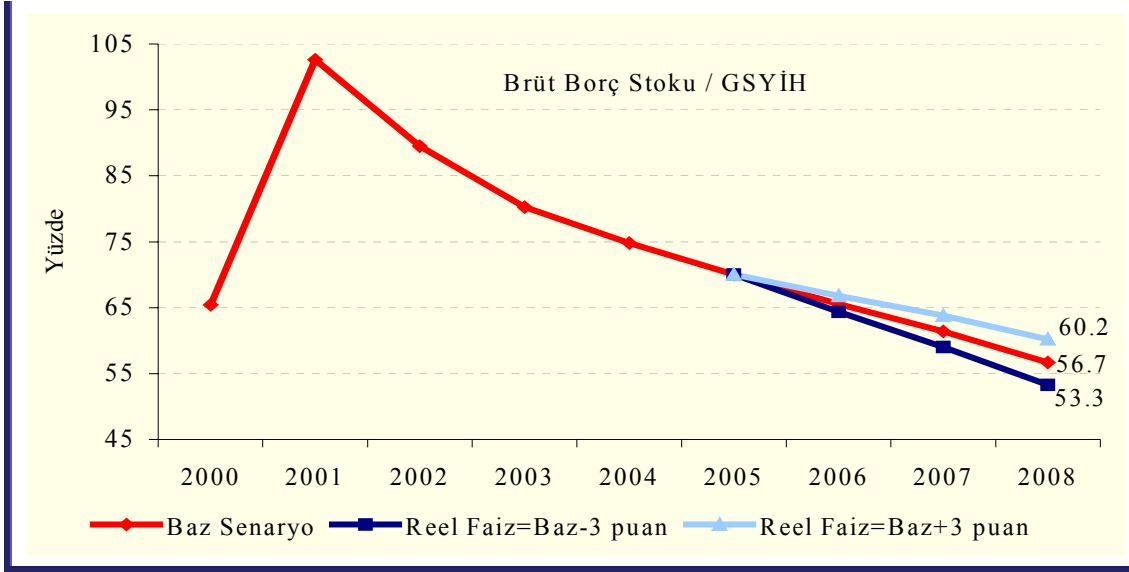
Şekil. 3. 5: Büyüme Oranına Duyarlılık Analizi

Öncelikle, borç yükünün büyümeye karşı duyarlılığına bakmak amacıyla GSYİH büyüme oranının 2006 yılından itibaren her yıl baz senaryoya göre 1 puan aşağıda veya yukarıda gerçekleşeceği varsayılan iki senaryo oluşturulmuştur. Söz konusu senaryo sonuçlarına göre, büyümenin baz senaryoya göre 1 puan aşağıda veya yukarıda gerçekleşmesi varsayımları altında brüt borç stokunun GSYİH'ya oranı 2008 yılında baz senaryonun 1,9 puan üstünde ya da altında oluşmaktadır (Şekil 3.5).

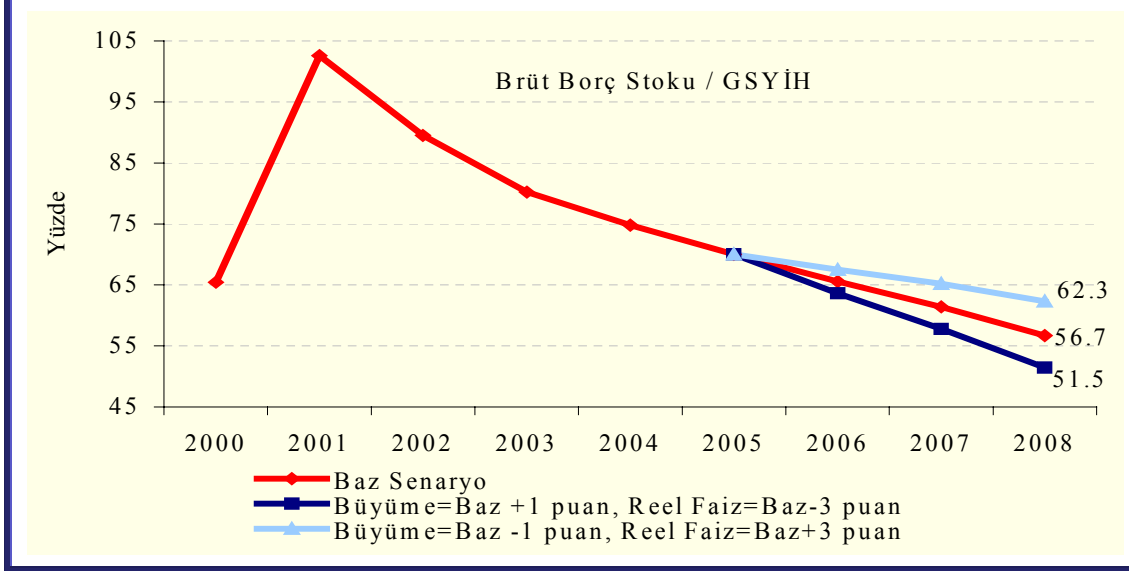
⁴ Muhasebe yaklaşımı yöntemine ilişkin detaylı bilgiler 2003 Yılı KEP'inde Kamu Maliyesi bölümünde yer almaktadır.

Şekil. 3. 6: Türk Lirası Cinsinden Borç Reel Faiz Oranına Duyarlılık Analizi

İkinci olarak, YTL cinsinden borcun reel faiz oranındaki değişimin, borç yükünü nasıl etkilediğine bakmak amacıyla yıllar itibarıyla YTL cinsinden borcun reel faizinin baz senaryoya göre 3 puan aşağıda veya yukarıda gerçekleşeceği varsayılarak iki senaryo oluşturulmuştur. Buna göre, reel faizlerin baz senaryonun 3 puan üzerinde ve altında olması durumunda, 2008 yılında brüt borç stokunun GSYİH'ya oranı sırasıyla baz senaryonun 3,5 puan üzerinde ve 3,4 puan altında oluşmaktadır (Şekil 3.6).

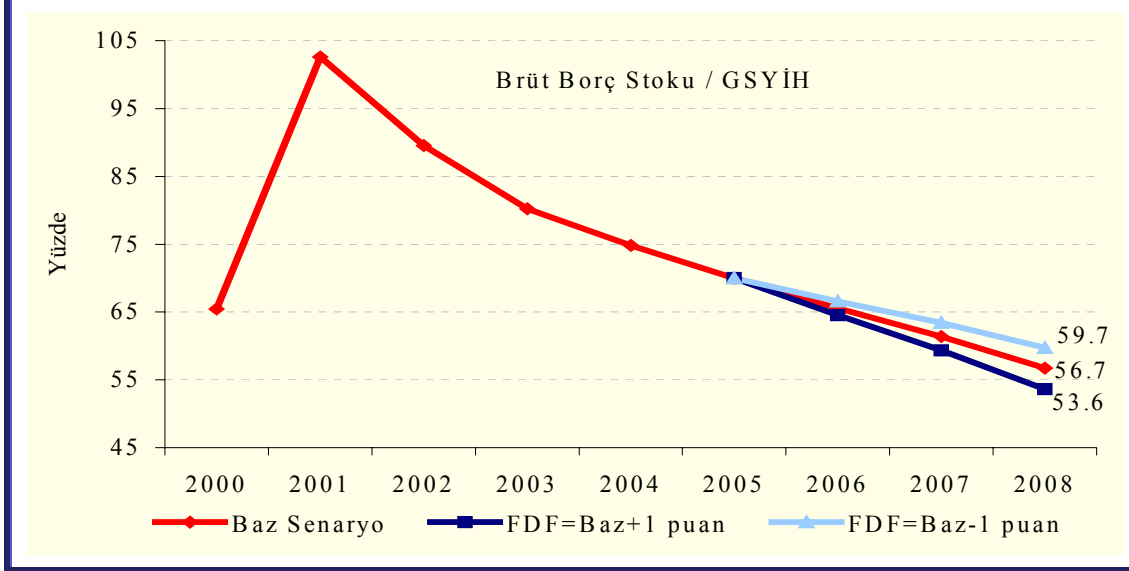
Şekil. 3. 7: Büyüme ve Reel Faiz Oranlarına Duyarlılık Analizi

Üçüncü olarak, analizde büyüme ve reel faiz oranlarında eşanlı olarak meydana gelebilecek değişikliklerin borç stoku üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla iyimser ve kötümser olmak üzere iki senaryo oluşturulmuştur. İyimser senaryoda 2006 yılından itibaren her yıl YTL cinsinden borç reel faiz oranlarının baz senaryonun 3 puan altında olacağı ve aynı zamanda büyümenin baz senaryodan bir puan daha yukarıda olacağı varsayılmıştır. Buna karşılık, kötümser senaryoda 2006 yılından itibaren her yıl YTL cinsinden borç reel faiz oranlarının baz senaryonun 3 puan üzerinde olacağı ve aynı

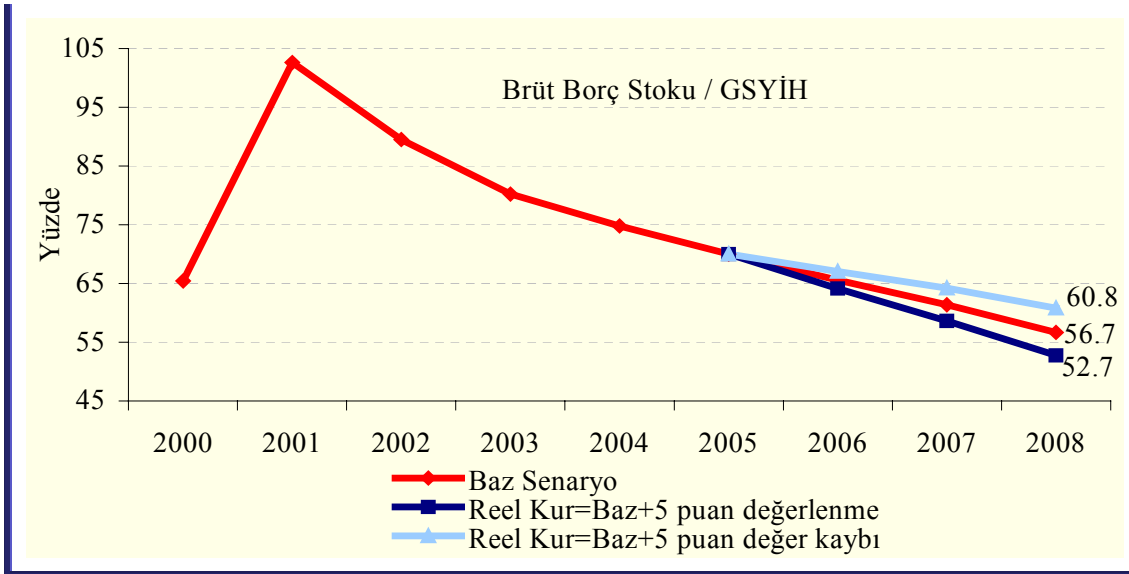
zamanda büyümenin baz senaryodan bir puan daha aşağıda olacağı varsayılmıştır. Buna göre iyimser senaryoda brüt borç stokunun GSYİH'ya oranı 2008 yılında baz senaryonun 5,2 puan altında kalırken, kötümser senaryoda brüt borç stokunun GSYİH'ya oranı 2008 yılında baz senaryonun 5,6 puan üstünde kalmaktadır (Şekil 3.7).

Şekil. 3. 8: Faiz Dışı Fazlaya Duyarlılık Analizi

Faiz dışı fazlaya duyarlılık analizi kapsamında, faiz dışı fazlanın 2006 yılından itibaren her yıl baz senaryoya göre 1 puan aşağıda veya yukarıda gerçekleşmesi varsayımları altında brüt borç stokunun GSYİH'ya oranı 2008 yılında baz senaryo değerinin 3 puan üstünde ve 3,1 puan altında oluşmaktadır (Şekil 3.8).

Şekil. 3. 9: Reel Kura Duyarlılık Analizi

Son olarak, borç oranının reel döviz kurundaki değişime karşı duyarlılığı analiz edilmiştir. Bu analizin sonuçlarına göre, 2008 yılında brüt borç stokunun GSYİH'ya oranı, reel döviz kurunun 2006 yılından itibaren her yıl baz senaryoya göre yüzde 5

oranında değer kaybetmesi durumunda, baz senaryonun 4,1 puan üzerine çıkarken; reel döviz kurunun yıllar itibarıyla baz senaryoya göre yüzde 5 oranında değer kazandığı durumda ise baz senaryonun 4 puan altına inmektedir (Şekil 3.9).

Özet olarak, muhasebe yaklaşımı kapsamında yapılan analizler, 2005 yıl sonunda yüzde 70 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilen ve baz senaryoya göre 2008 yılında yüzde 56,7 olarak öngörülen genel devlet brüt borç stokunun GSYİH'ya oranının,

- büyüme oranının baz senaryoya göre 1 puan düşmesi durumunda 1,9 puan,
- reel faiz oranının baz senaryoya göre 3 puan yukarıda olması durumunda 3,5 puan,
- büyüme oranının baz senaryoya göre 1 puan düşmesi ve aynı zamanda reel faiz oranının baz senaryoya göre 3 puan yukarıda olması durumunda 5,6 puan,
- faiz dışı fazlanın GSYİH'ya oranının baz senaryoya göre 1 puan aşağıda olması durumunda 3 puan ve
- reel döviz kurunun baz senaryoya göre yüzde 5 değer kaybetmesi durumunda 4,1 puan

daha yukarıda kalacağını göstermektedir.

Bu sonuçlar 2004 yılı KEP'inde yapılan duyarlılık analizlerinin sonuçlarıyla karşılaştırıldığında borç stokunun dış şoklara karşı duyarlılığının geçen yıla göre azaldığı görülmektedir.

4. YAPISAL REFORMLAR

4. 1. Piyasa Ekonomisinin ve Girişimciliğin Güçlendirilmesi

4.1.1. Özelleştirme

Yürütülmekte olan ekonomik programın temel unsurlarından biri olan özelleştirme işlemlerine süratle devam edilmektedir. Devlet, 2005 yılında gübre ve madencilik (elektrometalurji, krom, alüminyum ve tuz), demir-çelik ve petrol rafinajı alanlarından tamamen çekilmiş, telekomünikasyon işletmeciliğini özel sektöre devretmiştir. Diğer taraftan, kamu bankalarının özelleştirilmesi çalışmaları başlatılmış ve mali sektörde kamunun etkisinin azaltılması yönünde adımlar atılmıştır. Bu çerçevede, 2004 yılının Temmuz ayında kamu bankalarının özelleştirilmesine ilişkin Kamu Bankaları Yeniden Yapılanma ve Özelleştirme Stratejisi açıklanmıştır. Bu strateji doğrultusunda Ziraat Bankası ve Halkbank'ın halka arz yöntemiyle özelleştirilmesi planlanmaktadır. Bu sürecin bir parçası olarak kamu bankalarına özgü imtiyaz ve yükümlülüklerin aşamalı olarak kaldırılmasına yönelik bir takvim hazırlanması ile ilgili çalışmalar devam etmektedir.

Tablo. 4. 1: 1985-2005 Dönemi Özelleştirme İşlemleri

Özelleştirme Kapsam ve/veya Programına Alınan*	Özelleştirilen	Mevcut Durum (Ekim 2005)	
		Özelleştirme Kapsamında	Özelleştirme Programında
243 kuruluş, 22 yarım kalmış tesis, 282 taşınmaz, 6 otoyol, 2 boğaz köprüsü, 94 tesis, 6 liman, şans oyunları/lisans hakkı devri, araç muayene istasyonları hizmeti/işletme hakkı devri	159 kuruluşun özelleştirilmesi, 12 adet şirketin tüzel kişiliğinin sona ermesi, 6 adet şirketin başka kamu kurum ve kuruluşlarına devri işlemleri gerçekleştirildi.	3 kuruluş, 6 otoyol, 2 boğaz köprüsü	23 kuruluş, 90 taşınmaz, 87 tesis, 6 liman, şans oyunları ve araç muayene istasyonları hizmeti

* 20 kuruluş özelleştirme kapsam ve/veya programından çıkarılmıştır.

Not: Halen 18 kuruluşta yüzde 50'nin üstünde kamu payı bulunmaktadır.

Türkiye'de özelleştirme uygulamaları son yıllarda ciddi bir ivme kazanmıştır. 2004 yılında, satış/devir işlemleri tamamlanan özelleştirme uygulamalarının toplam tutarı 1,27 milyar dolar iken Türk Telekom, TÜPRAŞ, ERDEMİR, Vakıfbank hisselerinin satılması ile Atatürk Hava Limanının 15,5 yıllığına kiralanması ve Galataport projesinin işletme hakkının 49 yıllığına devredilmesi gibi büyük çaplı özelleştirmeleri de içeren 2005 yılı uygulamalarının toplam tutarı (hukuki süreci devam edenlerle birlikte) yaklaşık 25,3 milyar dolara ulaşmıştır. 2005 yılında gerçekleştirilen özelleştirme uygulamaları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo. 4. 2: 1985-2004 Dönemi Özelleştirme Gelirleri ve Kullanımları

Gelir			Kullanım
Özelleştirme Geliri	Temettü ve Diğer Gelir	Toplam	
8,6 milyar dolar	5,7 milyar dolar	14,3 milyar dolar	13,9 milyar dolar

Elektrik Enerjisi Sektörü Reformu ve Özelleştirme Strateji Belgesi çerçevesinde Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş. (TEDAŞ) 2 Nisan 2004 tarihinde özelleştirme kapsam ve programına alınmıştır. Elektrik dağıtım şirketlerinin özelleştirilmesinde hazırlıklar büyük ölçüde tamamlanmıştır. Elektrik dağıtım bölgeleri şirketleştirilmiş, özelleştirme

sonrasında 5 yıl süreyle geçerli olacak tarifeler üzerinde çalışmalar son aşamaya gelmiştir. Özelleştirme sonrası kamulaştırma ve piyasa düzenleme mekanizmasına ilişkin düzenlemeleri içeren Kanun değişiklik taslağı Başbakanlığa sunulmuştur. Taslağın kanunlaşmasından hemen sonra 2005 yılı sonuna kadar elektrik dağıtım şirketleri için özelleştirme sürecinin başlatılması hedeflenmektedir.

Şans oyunlarının özelleştirilmesi sürecinde taslak şartname hazırlıkları büyük ölçüde tamamlanmış olup, özelleştirme sonrası piyasayı düzenleyici mekanizma ve kuralları içeren Kanun Taslağı Başbakanlığa iletilmiştir. Söz konusu taslağın kanunlaşmasından sonra özelleştirme işlemi başlatılacaktır.

Tablo. 4. 3: 2005 Yılı Özelleştirme İşlemleri

Kuruluş	Özelleştirme İşlemi	Satış Bedeli (Dolar)
2005 Yılında Tamamlanan Özelleştirme İşlemleri		
Türk Telekom	% 55'lik Kamu Hisselinin Blok Satışı	6.550.000.000
DHMİ	Atatürk Hava Limanının 15,5 Yıllığına Kiralanması	2.950.000.000
Vakıfbank	% 21,89'luk Kamu Hisselinin Halka Arzı	1.094.000.000
TÜPRAŞ	% 14,76'lık Kamu Hisselinin İMKB'de Satışı	453.977.633
Eti Alüminyum	Blok Satış	305.000.000
PETKİM	% 34,5'lik Kamu Hisselinin Halka Arzı	273.719.603
Ataköy Otelcilik	Blok Satış	62.796.764
Samsun Gübre	Blok Satış	41.000.000
Ataköy Turizm	Blok Satış	33.697.808
Kıbrıs Türk Hava Yolları	% 50'lik Kamu Hisselinin Blok Satışı	33.000.000
Ataköy Marina	Blok Satış	23.755.428
Diğer	Çeşitli Varlık ve Tesislerin Satış ve Devir İşlemleri	129.468.973
Toplam		11.950.416.209
2005 Yılında İhalesi Yapılıp Hukuki Süreci Devam Eden Özelleştirme İşlemleri		
TÜPRAŞ	% 51'lik Kamu Hisselinin Blok Satışı	4.140.000.000
TCDD	Mersin Limanı İşletme Hakkının Verilmesi	755.000.000
Araç Muayene İstasyonu	I. Bölge	313.250.000
Araç Muayene İstasyonu	II. Bölge	300.250.000
Emekli Sandığı	İstanbul Hilton Oteli	255.500.000
TEKEL	Ankara Genel Müdürlük Binası İnşaatı (Bilkent İkiz Kuleler)	100.000.000
Adapazarı Şeker Fab.	% 94,09'luk Kamu Hisselinin Blok Satışı	45.750.000
TDİ	Galataport Projesinin İşletme Hakkının Verilmesi	4.300.000.000
ERDEMİR	% 46,12'lik Kamu Hisselinin Blok Satışı	2.770.000.000
Emekli Sandığı	Büyük Efes Oteli	121.500.000
TCDD	İskenderun Limanı İşletme Hakkının Verilmesi	80.000.000
TEKEL	Kaldırım Tuzlası	40.700.000
TEKEL	Kayacık Tuzlası	40.200.000
TEKEL	Yavşan Tuzlası	37.300.000
Emekli Sandığı	Büyük Ankara Oteli	36.830.000
Diğer	Çeşitli Varlık ve Tesislerin Satış ve Devir İşlemleri	5.768.659
Toplam		13.342.048.659
2005 Yılı Toplamı		25.292.464.858

2005 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryollarına (TCDD) ait büyük limanların özelleştirilmesi sürecinde, Mersin ve İskenderun Limanlarının

özelleştirilmesi ihalelerinin sonuçlandırılmasının ardından İzmir Limanı için ihale hazırlıkları hızla devam etmekte ve kısa sürede ihaleye çıkılması hedeflenmektedir. Bandırma, Derince ve Samsun Limanlarının da 2005 yılı sonuna kadar ihale edilmesi planlanmaktadır.

Başak Sigorta A.Ş.'deki yüzde 56,7 ve Başak Emeklilik A.Ş.'deki yüzde 41 oranındaki kamu paylarının satışı için yapılan ihalede 6 teklif alınmış olup ihale değerlendirme aşamasında bulunmaktadır.

Şeker Fabrikaları ile Emekli Sandığına ait Çelik Palas ve Tarabya otellerinin özelleştirme hazırlık çalışmaları hızla devam etmektedir. Bu kuruluş ve varlıklar için kısa sürede ihaleye çıkılması hedeflenmektedir.

Özelleştirme Fonu tarafından 2003 yılından önce yapılan borçlanmaların tamamı 2004 ve 2005 yıllarında ödenmiştir. Bu dönemde ödenen borçların tutarı 1,2 milyar dolardır. Ayrıca, Özelleştirme Fonunun nakit fazlası Hazineye aktarılmıştır. Bu çerçevede, 2005 yılının ilk 6 ayında Hazineye 1,35 milyar dolar tutarında nakit transferi gerçekleştirilmiştir. Söz konusu transfer ve ileride yapılacak transferler, Hazine'nin borç ödemelerinde kullanılacak olup kamu borç stokunun azaltılmasına önemli bir katkı sağlayacaktır.

4.1.2. Rekabet Hukuku ve Politikaları

Kasım 2004'ten bu yana 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanunda, uygulamada karşılaşılan sorunları gidermeyi amaçlayan değişiklikler yapılmıştır. Bu kapsamda;

- Belirli bir mal veya hizmet piyasasında doğrudan veya dolaylı olarak rekabeti engelleme amacı taşıyan veya bu etkiyi doğuran anlaşma ve kararların geçerlilik kazanabilmeleri için Rekabet Kurumuna bildirim zorunluluğu kaldırılmıştır. Bu değişiklik yoluyla, kanuni zorunluluk nedeniyle Rekabet Kurumuna bildirilen ihlallerden, mal ve hizmet piyasalarındaki olumsuz etkisi göreceli olarak sınırlı olan uygulamalar yerine Kurum kaynakları daha önemli ihlallerin soruşturulması için kullanılacaktır.
- Rekabet Kuruluna re'sen muafiyet inceleme yetkisi tanınmaktadır. Bir başka ifade ile bildirim ihtiyacı duyulmaksızın, rekabeti engelleme amacı taşıyan veya bu etkiyi doğuran anlaşma ve kararlara Rekabet Kurulu re'sen yapacağı inceleme sonucunda muafiyet verebilecektir. Bunların yanı sıra, Rekabet Kuruluna daha uzun süreli muafiyet tanıma imkanı sağlamak amacıyla bireysel muafiyet için öngörülen 5 yıllık üst sınır kaldırılmıştır.
- Rekabet Kurulu kararı ile bilgi isteme veya yerinde inceleme hallerinde talep edilen bilginin hiç verilmemesi hali de cezai yaptırıma bağlanmıştır.
- Rekabet Kurulu üyelerinin hem soruşturma heyetinde yer alması hem de karar organı olarak karar vermesi yoluyla hukukun genel ilkesinin çiğnendiği yönündeki endişeleri gidermek amacıyla, soruşturmayı yürütmekle görevli heyette Rekabet Kurul üyelerinin bulunmasına ilişkin hüküm kaldırılmıştır.
- Rekabet Kurulu çalışmalarında etkinliğin artırılması amacıyla, Kurul'un üye sayısı 11'den 7'ye düşürülmüştür.

Hem uygulama etkinliğinin artırılması hem de AB mevzuatına uyum açısından rekabetin korunması hakkında bir takım değişikliklerin yapılması da gerekmektedir. Bu

değişikliklerden sonra, antitröst alanındaki Türk mevzuatının AB'deki regülasyon ve duyuru şeklinde yürürlükte bulunan mevzuat ile uyumlaştırılması sağlanabilecektir.

İkincil düzenlemeler bağlamında, mevcut Motorlu Taşıtlar Dağıtım ve Servis Anlaşmalarına İlişkin Grup Muafiyeti Tebliği AB'nin karşılık gelen mevzuatındaki değişiklikler dikkate alınarak gözden geçirilmiş ve nihai taslak Rekabet Kurulu gündemine sunulmuştur. Kurulun kısa zamanda taslağa ilişkin görüşmelerini tamamlayarak söz konusu tebliğ taslağını kabul etmesi beklenmektedir.

Diğer taraftan, rekabet hukuku ve politikaları alanında AB mevzuatı ile uyumu sağlamak için, rekabeti bozan devlet yardımlarının denetim mekanizmasının oluşturulması devlet yardımlarının denetlenmesi ve izlenmesi amacıyla Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde bir birim oluşturulmasını öngören kanun tasarısı Başbakanlık'a sunulmuştur.

4.1.3. Yatırım Ortamının İyileştirilmesi

2004 yılı KEP'inde anlatılan Yatırım Ortamını İyileştirme Reform Programı kapsamında oluşturulmuş olan teknik komiteler, çalışmalarına devam etmektedir. Bu çalışmalarla ilgili gelişmeler aşağıda verilmektedir.

Şirket kuruluşu ile ilgili olarak, Türk Ticaret Kanununda yapılacak değişikliklerle, sorunsuz şirketlerin tasfiye süreçleri kısaltılacak ve kolaylaşacak, şirket birleşmelerinde şirketlerin aynı türden olmaları şartı kaldırılacak ve özellikle şirketler dışındaki şirketlerin genel kurullarında hükümet komiseri bulundurma şartı kaldırılacaktır.

İstihdamla ilgili olarak, meslek standartları, sınav ve belgelendirme sistemini devlet, işçi ve işveren kesimleri ile işbirliği içinde kurmak, yaygınlaştırmak ve devam ettirmek amacıyla; ilgili kamu kurumları ve meslek kuruluşlarınca oluşturulan komisyon tarafından hazırlanan Ulusal Meslek Standartları Kurumu Kanun Tasarısı çalışmaları devam etmektedir.

Sektörel lisanslarla ilgili olarak, yatırım ve işletmeye alma aşamalarındaki sektörel izinler konusunda Tek Durak Ofis (Yatırım Destek Ofisleri) sisteminin oluşturulmasına yönelik düzenlemelerin yer aldığı Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı TBMM genel kurulunda görüşülmektedir. Bu düzenleme ile Kalkınma Ajanslarının il birimleri, başvuruların yapılacağı, takip ve koordine edileceği tek merci olacaktır.

Yatırım Yeri Teknik Komitesi çalışmaları kapsamında; imar planı hazırlama ve onay sürecinin kısaltılmasına yönelik olarak 3194 sayılı İmar Kanununun revizyonu, arazi kullanımına yönelik envanter çalışmaları, alt ve üst ölçekli planlar arasında uyum sağlanması, sanayi alanlarının planlamasına dair standartların belirlenmesi, planlama sürecinin hızlandırılması ve planlamaya ilişkin verilerin kamu kurumlarınca ücretsiz olarak paylaşımı, yatırım bölgesi haritalarının hazırlanması, Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) envanterlerinin oluşturulması çalışmalarına devam edilecektir.

Dış Ticaret ve Gümrükler çalışmaları kapsamında; Gümrük Müsteşarlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilmesine İlişkin Kanun Tasarısı üzerinde çalışmalar devam etmektedir. Gümrük Müşavirleri Odası ve Gümrük Müşavirleri Odalar Birliği Kanun Tasarısı hazırlama çalışmaları sürdürülmektedir. Böylelikle, gümrüklerdeki işlemlerin daha hızlı ve daha basit hale getirilmesi sağlanmış olacaktır.

Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları çalışmaları kapsamında; Türk Patent Enstitüsü nezdinde başvuru sahipleri adına işlem yapma yetkisi olan vekillerin faaliyetlerinin düzenlenmesi ve mesleki standartların oluşturulmasını amaçlayan Patent ve Marka Vekilleri Birliği Yasa Tasarısı, fikri mülkiyet hakları alanında kuralları etkin bir şekilde uygulamak ve bu haklarla ilgili tüm işlemleri yürütmek üzere faaliyette bulunması amaçlanan Telif Hakları Kurumu Kanun Tasarısı ve sınai haklar mevzuatının güncelleştirilmesi kapsamında 551 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin revizyonu üzerinde çalışmalar devam etmektedir.

KOBİ tanımı yapılabilmesini düzenleyen 5331 sayılı Kanun 16 Nisan 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanuna istinaden, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı KOBİ tanımı hakkında yönetmelik çıkarabilecek ve bu yönetmelik Bakanlar Kurulunca yürürlüğe konulabilecektir. Söz konusu Yönetmelik çıktığında, AB mevzuatına uyumlu tek bir KOBİ tanımı yapılarak, bu tanımın, içinde *KOBİ*, *Orta Büyüklükteki İşletme*, *Küçük İşletme* veya *Mikro İşletme* terimleri geçen tüm kurum ve kuruluşların mevzuat ve programlarına uygulanması sağlanacaktır. Böylece, KOBİ'ler tarafından yatırım amacıyla yapılan başvuruların ve KOBİ'lere sağlanan desteklerin hızlandırılması ve kolaylaştırılması sağlanmış olacaktır. Ayrıca, KOBİ'lerle, KOBİ'lere yönelik hizmet sağlayan kuruluşlar arasındaki iletişimin artırılması amacıyla, ihtiyaç duyulan bilgileri tek bir sitede toplayarak işletmeleri hızlı ve etkin bir şekilde bilgilendirmeyi amaçlayan internet sitesi de oluşturulmuştur.

4.2. Mali Sektör

4.2.1. Bankacılık Sektörü

Bankacılık sektörü yeniden yapılandırma programının dört unsurundan biri olan kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması tamamlanmıştır. Nitekim, kamu bankalarının yeniden yapılandırılması sürecinde koordinasyonu sağlamakla görevli olan Kamu Bankaları Ortak Yönetim Kurulu, Nisan 2005 tarihinde tasfiye edilmiştir. Bu gelişmeye bağlı olarak, önümüzdeki dönemde şube ve personele ilişkin kararlar kamu bankalarının yetkili organları tarafından, sektörde yaşanan gelişmeler ve kendi stratejileri doğrultusunda alınacaktır.

Kamu bankalarının özelleştirilmesi stratejisi çerçevesinde, Ziraat Bankası ve Halk Bankasının uygun piyasa koşulları oluştuğunda halka arz veya diğer yöntemlerle özelleştirilmesinin uygun olacağı Temmuz 2004 tarihinde kamuoyuna açıklanmıştır. Belirlenen stratejinin uygulanmasını izlemek ve koordine etmek amacıyla oluşturulan yönlendirme komitesi ve proje uygulama grupları, Temmuz 2005 tarihinde her iki banka için Makro Strateji Raporunu Hükümete sunmuştur. Söz konusu raporlar Hükümet tarafından uygun bulunmuş ve her iki bankanın kamusal yük ve ayrıcalıklarının tasfiyesine yönelik çalışma süreci başlatılmıştır.

Sorunlu bankaların sistem dışına çıkarılarak, güçlü bir mali sektörün oluşturulması stratejisi çerçevesinde, Haziran 2005 tarihinde İmar Bankası T.A.Ş.'nin iflasına karar verilmiş olup, tasfiye işlemleri halen devam etmektedir. Temettü hariç ortaklık hakları TMSF tarafından kullanılan Adabank A.Ş. hisselerinin ise Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumundan (BDDK) gerekli izinler alınarak, satışa çıkarılması kararı alınmıştır.

TMSF bünyesindeki bankaların çözümlenmesi sürecinde kamunun katlanmak zorunda olduğu yükleri en aza indirebilmek amacıyla çalışmalar halen sürdürülmektedir. Bu çerçevede, TMSF'ye devir tarihleri ile 2005 yılı Haziran ayı

arasındaki dönemde TMSF tarafından takipteki alacaklardan, geri ödeme planına bağlanan alacaklardan, iştirak ve bağlı ortaklık satışlarından, gayrimenkul satışlarından ve banka satışlarından toplam 3,1 milyar dolar tahsilat sağlanmıştır. Buna ek olarak, TMSF'ye devredilmiş bulunan banka aktiflerinin çözümlenmesinden 8,3 milyar dolar gelir elde edilmesi beklenmektedir.

Yaşanan deneyimler ve uluslararası uygulamalar ışığında, düzenleme ve denetim çerçevesinin daha da etkinleştirilmesi, risklerin asgariye indirilmesi, finansal sektörde ortaya çıkan konsolidasyon eğilimine paralel olarak, düzenleme ve denetim aşamalarının konsolide bazda yürütülmesi, finansal şirketler ve denetim ve gözetim otoritesinde kurumsal yönetişimin iyileştirilmesi amacıyla hazırlanan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu 1 Kasım 2005 tarih ve 25983 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. AB direktifleriyle de uyumlu olarak hazırlanan Kanunun getirdiği önemli yeniliklerden birisi, bankaların yerinde denetiminden sorumlu Bankalar Yeminli Murakıpları Kurulunun kaldırılması ve yerinde denetim sürecinde murakıplara ilaveten hukuk, bankacılık ve bilişim uzmanlarının da yer aldığı geniş katılımlı ve bütüncül bir denetim grubunun görev almasını sağlayacak yapının kurulmasıdır. 5411 sayılı Bankacılık Kanununa ilişkin ilgili alt düzenlemelerin bir yıl içinde tamamlanması öngörülmektedir.

Kart çıkaracak kuruluşların kuruluş esaslarını belirleyen hükümler içeren Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu Tasarısı Taslağı, kart hamili ile kart çıkaran kuruluşlar arasındaki ilişkileri düzenleyen Kasım 1988 tarihli Avrupa Komisyonu Tavsiyesi ile uyumlu olarak hazırlanmış ve Kasım 2005 tarihi itibarıyla TBMM'ye gönderilmiştir.

Finansal hizmetlere erişimi olmayan düşük gelirli kişi ya da grupların finans sistemine kazandırılmasını ve gelir düzeylerinin yükseltilmesini sağlayacak mikro finansman kuruluşları ile ilgili olarak BDDK tarafından Mikro Finans Kuruluşları Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı hazırlık çalışmaları devam etmektedir. Söz konusu Taslak, mali piyasaların derinleşmesine ve finansal çeşitliliğin artmasına katkıda bulunacaktır. Bunun yanı sıra, uzun dönemli konut finansman araçlarının gelişimi için gerekli olan hukuki ve kurumsal altyapının oluşturulmasını hedefleyen ipotekli konut finansmanına ilişkin kanun tasarısının yasalaşması, mali sistemdeki derinlik ve çeşitliliğin artmasına katkı sağlayacak diğer bir gelişme olacaktır.

Basel II olarak adlandırılan Yeni Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı ile ilgili çalışmalar, BDDK'nın koordinasyonunda ilgili kurumların da katılımıyla sürdürülmektedir. Yeni sermaye yeterliliği standartlarının etkilerine yönelik olarak sektörün yüzde 95'ini temsil eden 23 bankanın katılımıyla gerçekleştirilen sayısal etki analizi sonuçları Aralık 2004 tarihinde açıklanmıştır. Etki çalışması sonuçlarına göre, yeni standartların Türk bankacılık sektörünün mevcut portföyüne uygulanması durumunda, sermaye yeterlilik oranlarının önemli oranda gerileyeceği görülmüştür. Nitekim, çalışmaya katılan bankaların Haziran 2003 tarihi itibarıyla ortalama sermaye yeterlilik oranları mevcut mevzuat çerçevesinde yüzde 28,8 iken, Basel II'de yer alan standart yaklaşımlar çerçevesinde yüzde 16,9'a düşmektedir. Basel II standartlarının uygulanmasıyla sektörün sermaye yeterlilik oranları yüzde 8 olan asgari seviyenin oldukça üzerinde olmasına rağmen, etki çalışmasının yapıldığı dönem ile Basel II'nin uygulamaya konacağı dönem arasında banka portföy tercihlerinde ortaya çıkabilecek değişim, söz konusu sermaye yeterlilik oranında değişimlere neden olabilecektir.

Basel II'ye geçişte uygulanacak politika ve stratejilerin tanımlanması ve uygulanacak tedbirlerin ortaya konması amacıyla 30 Mayıs 2005 tarihinde BDDK

tarafından Basel II'ye Geçişe İlişkin Yol Haritası kamuoyuna açıklanmıştır. Basel II'nin uygulanmasında ulusal denetim otoritelerinin inisiyatifine bırakılan konulara ilişkin olarak yapılan çalışmalar tamamlanmıştır. Ayrıca, Basel II ile gelen yeni düzenlemelere uyum konusunda en fazla problem yaşayabilecek kesimlerden olan KOBİ'lere yönelik bir araştırma raporu hazırlanmıştır. Bu rapor, KOBİ'lerin ülke ekonomisindeki yeri, finansman kaynakları, mevcut sistem ve yeni sistemin KOBİ'ler açısından değerlendirilmesi gibi konularda ayrıntılı bir analiz sunmuştur. Basel II ile ilgili strateji ve planların uygulanması amacıyla BDDK, ilgili kurumlarla etkileşimi geliştirmek ve kendi kurumsal kapasitesini güçlendirmek üzere çalışmalarını önümüzdeki dönemde de sürdürecektir.

4.2.2. Sermaye Piyasası

2005 yılında sermaye piyasasında yatırımcıların korunmasını ve istikrarlı ve etkin çalışan bir piyasa oluşturulmasını sağlamak üzere AB Direktifleri de dikkate alınarak aşağıdaki gelişmeler kaydedilmiştir:

- Türkiye'de KOBİ'lere yönelik bir piyasa oluşturulması konusunda Sermaye Piyasası Kurulunca sürdürülen çalışmalar son aşamaya gelmiştir. Bu çerçevede, Temmuz 2005 tarihinde bu piyasada alım ve satımın yapılacağı işlem platformunu ve bunun gerektirdiği organizasyonu oluşturacak ve geliştirecek şirketin (Gelişen İşletmeler Piyasaları-GİP) kuruluşuna izin verilmiştir.
- Avrupa Birliği Müktesebatı ile tam uyumu sağlayacak olan Yeni Sermaye Piyasası Kanunu Taslağı, ilgili tarafların görüşlerine açılmıştır.
- Merkezi İzmir'de bulunan Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası (VOB), 4 Şubat 2005 tarihinde faaliyete geçmiş olup, mevcut durum itibarıyla asgari unsurları Sermaye Piyasası Kurulu'nca onaylanan; İMKB-30 endeksine, 91 ve 365 gün vadeli hazine bonolarına, ABD dolarına, euroya, pamuğa ve buğdaya dayalı vadeli işlem sözleşmeleri VOB'da işlem görmeye başlamıştır.

Sermaye piyasalarında arz ve talebin artırılması, piyasada güven ve istikrarın temini, AB ile uyumlu mevzuat ile bu mevzuatın uygulanmasına imkan veren gerekli altyapının oluşturulması amacıyla 2005-2008 döneminde öngörülen çalışmalar aşağıda belirtilmektedir:

- Borsada işlem gören şirketlerin hisse senetlerinin ve bunlara ilişkin hakların kaydileştirilmesi çalışmalarının 2006 yılı başına kadar tamamlanması planlanmaktadır. 2006 yılında ise Devlet İç Borçlanma Senetlerinde kaydi sisteme geçilmesi planlanmaktadır.
- Takas ve saklama sisteminin yeniden yapılandırılması doğrultusunda gerçekleştirilen çalışmalara 2006 yılında da devam edilecektir.
- AB mevzuatına uyum çalışmaları çerçevesinde Avrupa Birliği tarafından Türkiye'ye sağlanmakta olan Katılım Öncesi Mali Yardımların 2004 Programı kapsamında PHARE programından yararlanmak üzere hazırlanan projeye 2005 yılı sonunda başlanması öngörülmektedir. Söz konusu proje kapsamında AB mevzuatıyla uyumlu Türk sermaye piyasası mevzuatının hazırlanmasında eşleştirme programından ve bu mevzuatın uygulanmasında gerekli bilgi işlem altyapısını tespit etmek üzere yabancı uzmanların teknik desteklerinden yararlanılacaktır.

- 2005-2008 döneminde teknik ve yasal altyapının tamamlanmasıyla ipoteğe dayalı menkul kıymet ve bunları çıkaracak kuruluşların oluşması gayri menkul sektörünü de güçlendirecektir. Bu sistemin işlerlik kazanması finans sektörünün derinliğinin artmasına katkıda bulunurken, diğer yandan reel ekonomiyi de olumlu yansımalarının olması beklenmektedir.
- Aracı kurumların sermaye yeterliliğine ilişkin düzenlemelerin 2006 yılı ortalarında Avrupa Birliği tarafından kabul edilmesi planlanan Basel II kriterleri ile uyumlaştırılması ve aracı kurumların risk değerlendirmelerinin daha etkin bir şekilde yapılmasının sağlanması bu dönemin önemli hedeflerindedir.
- 2005-2008 döneminde, mevcut denetim standartlarının Uluslararası Denetim Standartlarıyla (UDS) uyumlu hale getirilmesi planlanmaktadır. Bu doğrultuda, UDS'ye uyumlu olarak hazırlanan tebliğ taslağı 2005 yılının Ekim ayı itibarıyla ilgili tarafların görüşüne sunulmuştur.
- Sermaye Piyasası Kanununda Avrupa Birliği müktesebatı uyumunu teminen gereken değişikliklerin yapılması amacıyla kanun tasarısı taslağı hazırlanmış olup, söz konusu taslağın yasalaşmasını takiben ilgili mevzuatta gerekli değişikliklerin yapılması konusunda çalışmalar başlatılacaktır. Sermaye piyasası mevzuatının AB mevzuatına uyumu çerçevesinde eşleştirme programıyla SPK ikincil düzenlemeleri üzerinde çalışmalar sürdürülürken, Kanun düzenlemesine ihtiyaç duyulan hususlar da kanun tasarısı taslağında ele alınmaktadır. Taslakta AB düzenlemelerine paralel olarak halka açık anonim ortaklıkların birleşme ve bölünmeleri düzenlenmiş, Yatırımcıları Koruma Fonunun kapsamı tüm finansal araçları kapsayacak şekilde genişletilmiş ve içerden öğrenenlerin ticareti ve manipülasyona ilişkin hükümler uyumlaştırılmıştır.

4.2.3. Sigortacılık

Sigortacılıkla ilgili düzenlemelerin AB müktesebatına ve uluslararası standartlara intibak ettirilmesi gereği göz önünde bulundurularak hazırlanan Sigortacılık Faaliyetlerinin Düzenlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı ile ilgili çalışmalar tamamlanmış olup, 30 Haziran 2005 tarihinde Başbakanlığa gönderilmiştir. Taslakta sigorta ve reasürans şirketlerinin kuruluşu, yönetimi, çalışma esasları, devir, birleşme ve tasfiyeleri ile denetimleri, gerek uygulamada gerekse uluslararası alandaki gelişmeler dikkate alınmak suretiyle yeniden düzenlenmiştir.

Taslağın temel amacı, sigortacılık sektörünün açık ve objektif kurallar içinde sağlıklı bir şekilde geliştirilmesinin, sigorta şirketlerinin mali yapılarının güçlendirilmesinin ve benzer koşullarda rekabet ettirilerek sigortalıya en iyi hizmet vermelerinin sağlanmasıdır. Diğer taraftan sistemin sağlıklı işleme ve sözleşme şartlarının zamanında yerine getirilmesi için gerekli denetim faaliyeti; sigortalıyı, sigorta ettireni ve sigorta sözleşmesinin tarafları dışında sigorta şirketine karşı tazminat talebinde bulunma hakkını kazanmış üçüncü kişilerin korunmasını sağlamak amacıyla yönelik olarak düzenlenmiştir.

Taslakta, sigorta müessesesinin güven unsuru üzerine kurulduğu göz önüne alınarak, kurucularda belirli nitelikler aranmış ve bunlar AB direktifleri ve günün koşullarına uygun olarak yeniden düzenlenmiştir.

Taslakta, daha önce kısmen var olan garanti sistemi gelişmiş ülkelere benzer olarak zorunlu sigortaların tümünü kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmiş, ödemelerin iflastan önce ruhsat iptali sonucu yapılabilmesi imkanı getirilmiş, hem teminatların hem de oluşturulan yeni kaynağın Güvence Hesabı çatısı altında toplanması sağlanmıştır.

Taslakta sigortacılık alanında ihtisas mahkemelerinin bulunmaması nedeniyle uyuşmazlıkların çözümünün uzun zaman alması, mağduriyetlere sebep olması ve bir çok ülkede ombudsman müessesesinin var olması hususları değerlendirilerek Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği çatısı altında Tahkim Komisyonu teşkilatlandırılmıştır.

Ayrıca, AB direktifleriyle uyumlu ikincil mevzuatın hazırlık çalışmaları da devam etmektedir.

4.3. İşgücü Piyasası

Ülkemizde sağlıklı ve etkin bir işgücü piyasasının varlığı, sürdürülebilir bir büyüme ortamının sağlanması ve ekonominin rekabet gücünün artırılması açısından önemli bir faktördür. İstihdamın artırılmaması, işgücünün eğitime ilişkin sorunlar ve eğitim-istihdam arasındaki ilişkinin yeterince kurulmaması, rekabet gücü ve istihdam yaratma kapasitesi yüksek bir ekonomik yapının oluşturulması yolunda önemli sorun alanları olarak ortaya çıkmaktadır.

Sorunların önemli bir kısmı işgücü piyasasının yapısından ve işleyişinden kaynaklanmaktadır. İşgücünün eğitim ve verimlilik düzeyindeki yetersizlikler, başta kadınlarda olmak üzere istihdam ve işgücüne katılma oranlarının düşüklüğü, özellikle gençlerde olmak üzere işsizlik oranının yüksekliği, çalışma çağı nüfus artış hızının toplam nüfus artış hızından fazla olması ve kayıt dışı istihdamın yaygınlığı başlıca sorun alanlarıdır. Ayrıca, işgücü piyasasının esnek bir yapıda olmaması, arz ve talep uyumsuzluğuna yol açarak mevcut sorunları ağırlaştırmaktadır.

Toplam istihdam içerisinde tarım sektörünün payı, 1990 yılındaki yüzde 46,9 olan seviyesinden 2004 yılında yüzde 34'e düşmüştür. Ancak, tarım sektöründen ayrılan işgücünün sanayi ve hizmetler sektörlerinde yeterince istihdam edilememesi, söz konusu dönemde istihdam oranının düşmesine neden olmuştur. Tarım kesiminde yaşanan çözülmenin yanı sıra kamuda istihdamın azaltılması, kayıt dışı çalışmanın yaygınlığı ve özelleştirme uygulamaları gibi faktörler de istihdam sorunlarını ağırlaştırmaktadır.

Özellikle mesleki eğitim kalitesinin yetersizliği ile hizmet içi ve yaşam boyu eğitim eksikliği gibi nedenlerin yanında sermaye birikimi ve teknolojik yenilenme süreçlerindeki yetersizlikler, işgücü verimliliğinin AB ülkelerine göre daha düşük kalmasına neden olmaktadır.

Türkiye'de istihdam ve eğitim arasında etkin bir ilişkinin kurulmaması, işgücü arz ve talep dengesizliğine ve dolayısıyla işsizliğe yol açmaktadır. Ekonominin ihtiyaç duyduğu alanlarda ara eleman temininde zorluklar yaşanmaktadır. Bununla birlikte, en yüksek işsizlik oranları mesleki eğitim mezunları arasında görülmektedir. Bunun nedenleri, mesleki eğitimin işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda verilmemesi ve işverenlerin talep ettikleri nitelikte işgücü bulamamasıdır. Bu durum, mesleki eğitimin işgücü piyasasının talepleri doğrultusunda biçimlendirilmesini ve Ulusal Mesleki Yeterlilikler Sisteminin oluşturulmasını gerekli kılmaktadır.

Türkiye'de 2004 yılında okur-yazar olmayanlar ve lise altı eğitim seviyesindekiler işgücünün yüzde 69,5'ini, istihdamın yüzde 70,9'unu ve işsizlerin yüzde 58'ini

oluşturmaktadır. Mevcut işgücünün niteliğinin düşük olması, işgücü verimliliğini azaltmak ve işgücü piyasasında arz-talep dengesizliğine yol açmak suretiyle işgücü piyasasının etkinliğini azaltan önemli bir faktördür.

Eğitim seviyesi yükseldikçe işsizlik oranı da artmaktadır. Bunun nedeni eğitim seviyesinin yükselmesiyle birlikte işgücüne katılma oranının artmasıdır. Nitekim, 2004 yılında işsizlik oranı okur-yazar olmayanlar arasında yüzde 3,7, lise altı eğitimlilerde yüzde 9,1 ve lise üstü eğitimlilerde ise yüzde 14,1'dir.

Tablo. 4. 4: 2004 Yılı İtibarıyla İşgücünün Eğitim Düzeyi

	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İşgücüne Katılma Oranı	İşsizlik Oranı
Toplam	100,0	100,0	100,0	48,7	10,3
Okur-yazar olmayanlar	6,3	6,8	2,3	24,4	3,7
Lise altı eğitimliler	63,2	64,1	55,7	48,2	9,1
Lise ve dengi meslek eğitimliler	20,0	18,9	29,1	56,6	15,1
- Meslek Liseleri	---	---	---	67,0	15,8
Yüksekokul ve fakülte	10,5	10,2	13,0	80,0	12,4

Kaynak: DİE

Vergi ve sigorta gelirlerinde azalmaya, işletmeler arasında rekabet koşullarında eşitsizliğe, çalışanlar açısından kötü çalışma koşullarına ve sosyal güvenceden yoksunluğa neden olan kayıt dışı istihdam, işgücü piyasasının önemli sorunlarından biridir. 2004 yılında istihdam edilenlerin yaklaşık yüzde 45'inin kayıt dışı çalıştığı tahmin edilmektedir. Öte yandan, kadınlar, özürllüler, uzun süreli işsizler ve gençlerin işgücü piyasasına girmede karşılaştıkları güçlükler devam etmektedir.

İşsizliğin azaltılması ve istihdam odaklı, istikrarlı bir büyüme ortamının sağlanması için, başta kadınlar olmak üzere eğitim seviyesinin yükseltilmesi, mesleki eğitim ve işgücü politikasının uyumlulaştırılması, istihdam edilebilirliğin artırılması ve işgücünün niteliğinin yükseltilmesine yönelik aktif istihdam politikaları uygulanacaktır. Ayrıca, istihdam yaratma kapasitesi yüksek olan KOBİ'lerin ve girişimciliğin desteklenmesi ile istihdam ve gelir artırıcı faaliyetlere dayanan kırsal kalkınmanın sağlanması, işgücü piyasasında karşılaşılan sorunları gidermeye yönelik öncelikli politika alanlarıdır.

AB'ye uyum çerçevesinde işgücü piyasasında etkinliğin artırılması ve AB'ye aday ülkelerin üyelik sonrasında Avrupa İstihdam Stratejisi'ne uyum sağlayabilmeleri amacı doğrultusunda Avrupa İstihdam Stratejisi ile uyumlu bir Ulusal İstihdam Stratejisi geliştirilmesi çalışmaları başlatılmıştır. Strateji, istihdam edilebilirliğin artırılmasını, girişimciliğin desteklenmesini, değişen şartlara uyum sağlanmasını, özellikle kadınlar ve gençler gibi dezavantajlı grupların işgücü piyasasına girişlerinin kolaylaştırılmasını ve işgücü piyasasına entegre olmalarının sağlanmasını amaçlamaktadır.

Bu kapsamda, Avrupa İstihdam Stratejisine dahil olma sürecindeki ilk adım olan İstihdam Durum Raporu 2003 yılında hazırlanmıştır. Bu süreçte ikinci adım olan ve Komisyon ve ülke uzmanları tarafından, istihdam ile ilgili önemli sorunların analiz edildiği, istihdam konusundaki önceliklerin ve izlenecek politikaların belirlendiği Ortak Değerlendirme Belgesi ise hazırlanmakta olup, bu belgenin 2006 yılında tamamlanması öngörülmektedir. Sonraki aşamada ise istihdam politikalarını bir bütün olarak ortaya koyan ve işsizlik ve istihdam sorunlarına kalıcı çözümler getirecek olan ulusal bir eylem

planı Hükümet ile sosyal taraflarca hazırlanacaktır. Üyelik sonrasında Avrupa Komisyonu tarafından Avrupa İstihdam Stratejisi kapsamında her yıl Komisyonda hazırlanan istihdam kılavuzlarının gerekleri özgün koşullar da dikkate alınarak ulusal eylem planında ortaya konulacaktır.

Aktif işgücü piyasası programlarını uygulamakla yükümlü Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğünün (İŞKUR) kurumsal ve idari kapasitesi, 2003 yılında gerçekleştirilen yeniden yapılandırma çalışmalarıyla güçlendirilmiştir. Bunun yanı sıra, İŞKUR tarafından 86 adet özel istihdam bürosu açılmasına izin verilmiştir. İŞKUR özellikle gençlere, kadınlara ve özörlüklere yönelik işgücü yetiştirme kursları, mesleki eğitim kursları ve sanayide eğitim seminerlerini etkin biçimde sunmaktadır. Aktif işgücü piyasası politikaları için İşsizlik Sigortası Fonu gelirlerinin de kullanılabilmesi konusunda çalışmalar yürütölmektedir. Ayrıca, Türkiye-AB Mali İşbirliği kapsamında uygulanan Aktif İşgücü Programları Projesi çerçevesinde 241 proje yürütölmektedir. Yine bu proje altında Türkiye'nin İnsan Kaynakları Gelişimi Stratejisi Taslak Raporu hazırlanmıştır.

Özelleştirme Sosyal Destek Projesi (ÖSDP) 2005 yılı sonuna kadar uzatılmıştır. ÖSDP kapsamında 2005 yılı Ağustos ayı sonu itibarıyla yeniden işe yerleştirme hizmetleri için 18,8 milyon dolar kullanılmış ve 26.819 kişi proje hizmetlerinden faydalanmıştır. ÖSDP'nin yeniden işe yerleştirme hizmetleri bileşeni çerçevesinde İŞKUR tarafından bitirilen projelere katılıp başarılı olan 8.577 kişinin istihdamı sağlanmıştır. Özelleştirme uygulamalarının devam etmesi nedeniyle, 2006-2009 yıllarını kapsayan ikinci ÖSDP uygulanmaya başlanacaktır.

5084 sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunda 5350 sayılı Kanun ile değişiklik yapılarak teşviklerden yararlanacak il sayısı 36'dan 49'a çıkarılmıştır. Bu Kanun ile sağlanan desteklerin aynı zamanda KOBİ'lerin gelişmesine ivme kazandırması da beklenmektedir. İlgili kanun ile teşvik kapsamından 2004 yılı Aralık ayı itibarıyla 117.514 kişi yararlanmıştır.

Piyasa koşullarında meydana gelen değişimlere hızlı uyum sağlayabilecek esnek bir üretim yapısına sahip olan KOBİ'ler, işsizliğin azaltılması ve yeni istihdam alanlarının yaratılmasında önemli bir yere sahiptir. Bu çerçevede, KOBİ'lere teknik ve mali destek verilmektedir. KOSGEB, İŞKUR ve Vakıfbank işbirliği ile KOBİ'lerin nitelikli ve kayıtlı işgücü istihdamının teşviki ve artırılması amacıyla Nitelikli Eleman İstihdamına Yönelik Kredi Programı hazırlanmıştır. Bu program kapsamında KOBİ'lere 12 ay vadeli ve sıfır faizli kredi sağlanacaktır. Kredilerin limitleri istihdam edilecek personelin niteliğine göre değişecektir.

Hanehalkı İşgücü Anketi verilerine göre 2001 yılında 12-17 yaş grubunda çalışan çocuk sayısı 1 milyon 507 bin iken, 2003 yılında bu rakam 948 bine düşmüştür. Çocuk işçiliği ile mücadelede daha etkin adımlar atılabilmesi için, öncelikli olarak 182 sayılı ILO sözleşmesi kapsamında en kötü şartlarda çalışan çocuklar olmak üzere, Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi hazırlanmıştır. Program ile 10 yıllık süre zarfında Türkiye'deki çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin önlenmesi amaçlanmış ve bu alanlardaki çocuk işçiliğini önlemeye yönelik yürütülecek faaliyetler ile bu faaliyetleri yürütecek kurumlar ve sorumlulukları belirlenmiştir.

Tablo. 4. 5: 1998-2005 Dönemi Okullaşma Oranlarındaki Eğilimler

Eğitim Kademesi	(Yüzde)	
	1998-99	2004-05
Okul Öncesi	10,2	15,2
İlköğretim	90,6	95,7
Ortaöğretim*	49,0	60,8
Genel Liseler	26,6	38,8
Mesleki-Teknik Liseler	22,4	22,0
Yükseköğretim	27,4	39,9
Örgün	18,1	26,5
Yaygın	9,3	13,4

* Örgün eğitim okullaşma oranlarıdır.

Son on yılda nüfusun eğitim seviyesinde önemli iyileşmeler sağlanmıştır. Eğitimde çağı yakalamak ve eğitimin niteliğinin yükseltilmesi amacıyla, bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) kullanılması ve müfredat programlarının yenilenmesi hedeflenmektedir. Eğitime erişim kolaylığı ve eğitim kalitesinin yüksek olması, işgücünün niteliği ve verimliliği için temel etkenlerdir. Bu çerçevede eğitim alanında reform çalışmaları devam etmektedir. Bu kapsamda zorunlu temel eğitimin sekiz yıla çıkarılması ile orta öğretimde fiziki altyapının iyileştirilmesi ve yaygın eğitime verilen önemin artması neticesinde son sekiz yılda okullaşma oranları ilköğretimde yüzde 90,6'dan yüzde 95,7'ye, ortaöğretimde yüzde 49'dan yüzde 60,8'e ve yükseköğretimde yüzde 27,4'ten yüzde 39,9'a yükselmiştir.

1998 yılında başlatılan Temel Eğitim programının desteklenmesi amacıyla Dünya Bankasından sağlanan 600 milyon dolar tutarındaki kredi ile uygulanan Temel Eğitim Projesi devam etmektedir.

Ortaöğretim düzeyindeki mesleki eğitimin işgücü piyasasına uyumlu hale getirilmesi amacıyla mesleki ve teknik liselerle genel liselerin eğitim ve öğretim süresinin 2005-2006 öğretim yılından itibaren, 9. sınıflardan başlamak üzere kademeli olarak 4 yıla çıkarılması; hazırlık sınıfı bulunan liselerin öğretim sürelerinin 4 yıla göre yeniden düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca öğrencilere programlar arası yatay geçiş imkanı sağlanması ve mesleki eğitimde geniş meslek alanları temelinde, modüler esaslı eğitime geçilmesi için meslek standartlarına dayalı modüler programlar ve bunlara uygun sertifika programları geliştirilmektedir.

İşgücü piyasası ile eğitim sistemi arasındaki uyumun sağlanması amacıyla Ulusal Mesleki Yeterlilikler Kurumu Kanun Tasarısı Taslağı Hükümet ve sosyal ortaklar işbirliği ile hazırlanmıştır. Meslek Standartları Kurulu tarafından hazırlanan 250 meslek standardı Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), sosyal ortak temsilcileri, yerli ve yabancı uzmanlar ile birlikte yeniden gözden geçirilmiş ve 64 adet yeni eğitim standardı oluşturulmuştur. Geliştirilen eğitim standartlarına bağlı olarak oluşturulan çerçeve programlar doğrultusunda, modüler yapıda eğitim-öğretim programları hazırlanmıştır. Öğretim programlarına bağlı olarak 9. sınıf öğrenci ve öğretmen kılavuzları hazırlığı tamamlanmıştır. Ayrıca, mesleki eğitim sisteminin daha esnek ve piyasa şartlarına daha kolay uyum sağlayabilecek tarzda modüler bir yapıda düzenlenmesi amacıyla, Avrupa Birliği Akdeniz Programı (MEDA) hibesi ile finanse edilen Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi devam etmektedir. Bu proje kapsamında arza göre değil arz-talep dengesini esas alan iş piyasasının istediği yeterliliklerle donatılmış, yerel,

bölgesel ve milli düzeyde işgücü ihtiyaçlarını karşılayan bir iş piyasası analizi oluşturulması çalışmaları son aşamaya gelmiştir.

AB Eğitim ve Gençlik Programları çerçevesinde 2004 yılında Erasmus Programı kapsamında 300 öğrenci ülkemize gelmiş, AB ülkelerine giden öğrenci sayısı ise 1.150 olmuştur. Ülkemize gelen öğretim elemanı sayısı 250 iken AB ülkelerine giden öğretim elemanı sayısı 350'dir. Mesleki eğitim alanında Leonardo da Vinci Programı kapsamında yaklaşık 3.400 öğrenci, yeni mezun veya genç işçi Avrupa ülkelerinde işbaşı eğitimi yapmış ve öğretim görevlileri inceleme ziyaretinde bulunmuştur. Gençlik (Youth) Programı bünyesinde de 2004 yılından itibaren 205 civarında gençlik kuruluşu veya grubunun projelerine destek sağlanmıştır. Bütün bu projeler için 2004 yılında 18,3 milyon, 2005 yılında ise 30,9 milyon euro tutarında bir kaynak ayrılmıştır.

İş sağlığı ve güvenliği konusunda mevzuat açısından eksiklikler tamamlanma aşamasında olup bu konuda uygulamaya yönelik tedbirlere ve denetimlere ağırlık verilecektir. AB tarafından finanse edilmekte olan ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yürütülen İş Sağlığı ve Güvenliğinin Geliştirilmesi Projesi devam etmektedir.

Ülkemizde mevcut sosyal diyalog mekanizmalarının sorunlarını gidermek ve daha etkin çalışmalarını sağlamak üzere 2004 yılı Mali İşbirliği programlaması çerçevesinde Avrupa Komisyonu tarafından onaylanan Yenilik ve Değişim İçin Sosyal Diyalogun Güçlendirilmesi Projesi uygulamaya konulmuştur. Ayrıca temel sosyal diyalog mekanizmalarından biri olan Ekonomik ve Sosyal Konseyin işleyişine dair çıkan sorunları gidermeye yönelik olarak yeni bir kanun tasarısı taslağı sosyal taraflarca hazırlanarak Hükümete önerilmiştir. Bu konuda bir kanun değişikliği Hükümetin gündeminde değildir.

4857 sayılı İş Kanunu ile esnek bir yapıya kavuşan çalışma mevzuatında uygulamada bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. Söz konusu sorunların ele alınması, çalışma mevzuatının daha esnek bir yapıya kavuşturulması ve esnekliğin güvenceli esneklik olarak algılanması gerekmektedir.

Tablo. 4. 6: İşgücü Piyasası Politika Taahhütleri Matrisi

(1000 Euro)

	2004	2005	2006	2007	2008
1. Özelleştirme Sosyal Destek Projesi I					
A. Uygulama Profili	---	X	X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi	---	-69.382	---	---	---
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	-69.382	---	---	---
1. Özelleştirme Sosyal Destek Projesi II					
A. Uygulama Profili	---	X	X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi	---	-9.500	-25.779	-27.750	26.971
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	-9.500	-25.779	-27.750	-26.971
2. Aktif İşgücü Piyasası Programları Projesi					
A. Uygulama Profili	---	X	X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi	---	-6.626	---	---	---
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	-6.626	---	---	---
3. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Projesi					
A. Uygulama Profili	---	X	X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi	---	-7.324	---	---	---
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	-7.324	---	---	---
4. Yenilik ve Değişim İçin Sosyal Diyalogun Güçlendirilmesi Projesi					
A. Uygulama Profili	---	X	X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi	---	-125	---	---	---
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	-125	---	---	---
5. Temel Eğitim Programı					
A. Uygulama Profili	---	X	X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi	---	-642.050	-820.806	-688.997	-700.000
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi (1)	---	138.211	165.850	200.000	220.000
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi (2)	---	-780.261	-986.656	-888.997	920.000
Toplam Net Bütçe Etkisi					
A. Uygulama Profili	---	X	X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi	---	-735.007	-846.585	-716.747	-726.971
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	138.211	165.850	200.000	220.000
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	-873.218	-1.012.435	-916.747	893.029

(1) Eğitime Yüzde 100 Destek Kampanyası çerçevesinde sağlanan vergi indirimi sonucunda, elde edilen ilave kapasitenin maliyeti ile vergi indirimi sonucunda oluşan kayıp arasındaki farktır. Vergi kayıplarına bütçe giderleri içinde yer verilmiştir.

(2) Temel Eğitim Projesi ve Avrupa Yatırım Bankası kaynaklarından finanse edilen projeler dahil edilmiştir. İl özel idareleri, Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Fonu ile MEDA hibelerinden yapılan harcamalar, bütçede yer almadığından dahil edilmemiştir.

4.4. İdari Reform

Dünyada ve Türkiye’de yaşanan hızlı ve çok yönlü değişim süreçleriyle halkın artan ve çeşitlenen talepleri, özellikle bürokratik yapılar ve yönetim anlayışımızda köklü bir yeniden yapılanmayı gündeme getirmiştir. 58. Hükümet döneminde kabul edilen ve 59. Hükümet döneminde de uygulanmasına devam edilen Acil Eylem Planında ayrıntılı bir şekilde ortaya konan, takvime bağlanan ve sorumlulukları netleştirilen kamu yönetimi reformu, etkinliğin artırılması ve demokratikleşme eksenine oturmaktadır.

Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun

Küreselleşme ve bilgi toplumuna geçiş doğrultusunda dünyada ve Türkiye’de yaşanan değişimler kamu yönetiminde etkinlik, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı ve katılımcılık eksenli bir yeniden yapılanma ihtiyacını beraberinde getirmektedir. Özelleştirme ve yerelleşme eğilimlerinin kabul görmesi, serbest piyasa düzenine dayalı rekabetçi bir stratejinin benimsenmesi, özel sektörün giderek gelişmesi ve sivil toplum örgütlerinin güçlenmesi ekonomide kamunun rolünün yeniden belirlenmesi ihtiyacını zorunlu kılmaktadır. Bunun yanı sıra, merkeziyetçiliğin artması sonucu merkezi kurum ve kuruluşlar kendilerinden beklenen yol gösterme, strateji oluşturma, denetim gibi işlevlerini yerine getirmekten uzaklaşmıştır. Bu nedenle, kamunun bazı alanlarda üretimden çekilerek düzenleyici ve denetleyici rolünün güçlendirilmesi, daha genel bir ifadeyle, daha küçük ama etkin, katılımcılığa önem veren, saydam ve hesap veren bir yapıya kavuşması gerekmektedir.

Bu genel çerçeve içinde, kamuda yeniden yapılanma sürecinin ilk aşaması olarak, sürece rehberlik etmek ve gerekli hukuki altyapıyı oluşturmak üzere hazırlanan Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkındaki Kanun Tasarısı TBMM Genel Kurulunda kabul edilmiş, ancak tasarının 22 maddesi Anayasaya aykırılık gerekçesiyle Cumhurbaşkanlığı tarafından yeniden görüşülmek üzere TBMM’ye geri gönderildiğinden, söz konusu kanun tasarısı yasalaşamamıştır.

Devlet Personel Rejimi Reformu

Kamu personel rejiminde görülen aksaklık ve eksikliklerin giderilmesi, kamu hizmetlerinin etkili ve verimli bir şekilde yerine getirilmesi amacıyla kamu personel rejimini yeniden düzenlemeyi öngören ve Kamu Yönetimi Reformu kapsamında diğer çalışmalarla uyumlu olarak yürütülen Devlet Personel Rejimi Reformu çalışmaları kapsamında Devlet Personel Başkanlığınca hazırlanan Kamu Personeli Kanunu Tasarısı Taslağı kamu kurum ve kuruluşlarının görüşlerine gönderilmiştir. Bunun yanı sıra, kadro rejiminin, yeniden yapılandırılan kamu personel rejimine uyumlaştırılması çalışmalarının tamamlanması beklenmektedir. Bu amaçla başlatılan çalışmalar sürdürülmektedir.

Yerel Yönetimler Reformu

Yerel yönetimler idari ve mali yapılarında yaşanan aksaklıklar sebebiyle üstlenmiş buldukları hizmetleri gereken nitelikte ve yaygınlıkta sunamamışlardır. Yerel yönetimlerin Avrupa Yerel Özerklik Şartında ifade edilen ilkelerle uyumlu, daha etkin, katılımcı ve şeffaf yapılar olmalarını sağlamaya yönelik olarak yeniden yapılandırılmaları amaçlanmıştır. Bu amaçları temin etmek üzere, yerel yönetim birimlerinin kuruluş, görev ve yetki, mali kaynaklar, personel ve merkezi yönetim ile ilişkileri bakımından bir reform süreci başlatılmıştır.

Yerel yönetimler reformu kapsamında; yerel yönetim birimlerinin kuruluş, görev ve yetki, personel ve diğer kurumsal yönlerini düzenleyen 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu 23 Temmuz 2004 tarihinde, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu 4 Mart 2005 tarihinde, 5335 sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu 11 Haziran 2005 tarihinde ve 5393 sayılı Belediye Kanunu 13 Temmuz 2005 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Yerel yönetimler bazı istisnalar dışında mahalli müşterek hizmetler bakımından genel yetkili kuruluşlar haline getirilmiştir. Genellik ilkesi sebebiyle merkezi kuruluşlar ile aralarında çıkabilecek görev çatışmaları da önümüzdeki dönemde merkezi kuruluş

kanunlarında yapılacak düzenlemelerle yerel yönetimler lehine açıklığa kavuşturulacaktır.

Kanunlarla yerel yönetimlerin çalışmalarında olumsuz etkisi olduğu düşünülen idari vesayet uygulamalarının bir kısmı kaldırılmış, idarenin bütünlüğü ve hukuka uygunluğunu gözeterek şekilde yeniden düzenlenmiştir. Özellikle, belediye meclis kararlarının ve bütçesinin idare tarafından onaylanması uygulaması son bulmuş, organlarının feshi ve görevden uzaklaştırılması gibi konulardaki merkezi idarenin yetkileri sınırlandırılmıştır.

Demokratik, katılımcı ve şeffaf yapıyı güçlendirmek amacıyla yönelik olarak; mahalle halkı ile belediye arasında ilişkilerin geliştirilmesi, hemşehrilik kavramına aktif ve katılımcı bir özellik kazandırılması, belediye meclisi ve ihtisas komisyonları ile katılım ve görüş alışverişinin kurumsallaşması ile belediyelerin desteğiyle oluşturulacak Kent Konseyi kararlarının meclis gündemine taşınması konularında düzenlemeler yapılmıştır.

Mahalli idare birimlerine; kendi organizasyon yapılarını belirlemede, nitelikli personel istihdamında ve iş görme konularında esneklik sağlanarak, etkin ve verimli hizmet sunmaları yönünde destek olacak düzenlemeler yapılmıştır. Yerel yönetimlere, su, atık su, toplu taşıma ve katı atık yönetimi gibi hizmetleri sağlama noktasında hizmet satın alma, kiraya verme, tekel oluşturmayacak şekilde ruhsat verme ve imtiyaz yoluyla devir gibi farklı yöntemlerle iş görme seçenekleri konusunda esneklik kazandırılmıştır.

Yerel yönetimlerin mali yapılarını güçlendirmeye yönelik olarak, il özel idaresi ve belediye gelirlerini düzenleyen kanun çalışmaları halen devam etmektedir. Yerel yönetim gelirleriyle ilgili düzenlemenin 2006 yılında TBMM’de görüşülerek yasalaşması beklenmektedir.

Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar Hakkında Kanun Tasarısı

Düzenleyici ve denetleyici kurumların etkin bir şekilde faaliyet göstermelerini sağlamak, düzenlemelerdeki dağınıklığı gidererek, bu kurumların oluşumu, teşkilatı, yetki ve görevleri, denetlenmeleri ve kurul üyeleri ile çalışanlarının statüsüne ilişkin ortak usul ve esasları belirlemek üzere hazırlanan Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar Hakkında Kanun Tasarısı TBMM’nin ilgili komisyonlarında görüşülmektedir.

Bilgi Edinme Hakkı

Demokratik ve saydam bir yönetimin gereği olarak eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun olarak vatandaşların kamunun ürettiği bilgilere erişimini sağlamak amacıyla hazırlanan 9 Ekim 2003 tarih ve 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu yürürlüğe girmiştir. Ayrıca, bu alana ilişkin olarak hazırlanan Genel İdari Usul Kanunu, Devlet Sırları Kanunu ve Kişisel Verilerin Korunması Kanunu Tasarıları üzerindeki çalışmalar devam etmektedir. Söz konusu tasarılar yasalaştıkları takdirde bilgi edinme hakkını tamamlayan önemli düzenlemeler olacaktır.

Yolsuzlukla Mücadele

Yolsuzluklarla etkin mücadele çerçevesinde 14 Ocak 2004 tarih ve 5065 sayılı Yolsuzluğa Karşı Özel Hukuk Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun 20 Ocak 2004 tarih ve 25352 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Ayrıca, 5191 sayılı Suçtan Kaynaklanan Gelirlerin Aklanması, Araştırılması, Ele Geçirilmesi ve El Konulmasına İlişkin Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun kabul edilmiştir. Ayrıca, Adalet Bakanlığı tarafından,

yolsuzlukla etkili mücadele sağlanması ve yolsuzluğun önlenmesine ilişkin usul ve esasların belirlenerek yolsuzluk yapanlara ilişkin cezaların caydırıcılığının artırılmasını öngören Yolsuzlukla Mücadele Kanun Tasarısı hazırlanmıştır.

Kamuda Etik Kuralların Tanımlanması

Kamu görevlilerinin uymaları gereken davranış ilkelerini belirlemek ve uygulamayı gözetmek, bu konuda yapılan şikayetleri incelemek ve araştırmak, kamu yönetiminde etik kültürünün yerleşmesini sağlamak üzere, Kamu Görevlileri Etik Kurulu oluşturulmuştur. Kurul tarafından Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik hazırlanarak yürürlüğe girmiştir. Ayrıca, tüm kamu görevlilerine belli davranışlarda bulunmayı taahhüt eden Etik Sözleşmesi imzalatılması bu alanda yaşanan bir diğer gelişmedir.

Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu

Kamu kaynaklarının etkili bir şekilde elde edilmesi ve verimli kullanılmasını, hesap verebilirliği ve mali saydamlığı sağlamak üzere, kamu mali yönetiminin yapısını ve işleyişini, bütçelerin hazırlanmasını, uygulanmasını, tüm mali işlemlerin muhasebeleştirilmesini, raporlanmasını ve mali kontrolü yeniden düzenlemek amacıyla hazırlanan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu 10 Aralık 2003 tarihinde TBMM’de kabul edilmiştir. Kanunda öngörülen geçiş dönemi çerçevesinde gerekli hazırlıklar Maliye Bakanlığının koordinasyonunda yürütülmektedir.

Bu Kanun ile AB normlarına uygun bir kamu mali yönetimi ve kontrol sistemi oluşturulacak, bütçe hazırlama ve uygulama sürecinde etkinlik artırılabilecek, mali yönetimde şeffaflık sağlanacak, sağlıklı bir hesap verme mekanizması ile harcama sürecinde yetki-sorumluluk dengesi yeniden kurulacak, etkin bir iç denetim ve iç kontrol sistemi oluşturulacak, kamu idarelerinin tüm gelir ve giderlerinin bütçelerinde yer alması ve bütçe kapsamının genişletilmesiyle bütçe hakkının en iyi şekilde kullanılması sağlanacaktır. Bu çerçevede, konsolide bütçeye dahil olmayan bir çok kurum kapsama dahil edilmiş ve genel ve özel bütçe kapsamındaki kamu idareleri ile düzenleyici ve denetleyici kurumların bütçeleri merkezi yönetim bütçesi adı altında birleştirilmiştir. Mahalli idareler ve sosyal güvenlik kurumlarının bütçe bilgileri de Merkezi Yönetim Bütçe Kanununa ek olarak TBMM’ye sunulmaktadır.

5018 sayılı Kanun ile;

- Merkezi Uyumlaştırma Birimi olarak görev yapmak üzere, Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü bünyesinde Harcama Öncesi Mali Kontrol ve Mali Yönetim Daireleri kurulmuştur.
- İç denetim standartlarını belirlemek ve iç denetçilerin çalışmalarını koordine etmek üzere, Maliye Bakanlığı bünyesinde İç Denetim Koordinasyon Kurulu oluşturulmuştur. Ayrıca, bu Kurul’a destek hizmetleri vermek üzere Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü bünyesinde İç Denetim Dairesi kurulmuştur.

Kanunun yayımlanmasından sonra, Avrupa Birliği yetkilileri ile yapılan görüşmelerde, Avrupa Birliği müktesebatına uyum konusunda Kanunun bazı maddelerinin yeniden gözden geçirilmesi gereği ortaya çıkmıştır. Kanunda öngörülen ikincil mevzuatın hazırlanması sırasında tespit edilen hususlar ve kamu idarelerinden alınan görüş ve öneriler çerçevesinde, Kanunda değişiklik yapılmasına ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, Kanun Tasarısı hazırlanarak TBMM’ye sunulmuştur. Tasarıya ilişkin olarak Meclis çalışmaları devam etmektedir.

Bu değişiklik tasarısı ile, bazı ifadelerde düzeltmeler yapılmakta, iç kontrol sistemi yeniden tanımlanarak daha kapsayıcı hale getirilmekte, harcamaların gerçekleştirilmesinde işlem süreçlerinin hızlandırılması ve etkinliğin artırılması için mali kontrol yetkilisi sistemden çıkarılarak, ön mali kontrol fonksiyonunun mali hizmetler biriminde ve harcama birimlerinde gerçekleştirilmesi sağlanmakta ve bu çerçevede mali hizmetler biriminin görev, yetki ve sorumlulukları yeniden düzenlenmektedir. Harcamacı birimlerde Kanunun uygulanması için gerekli olan ve iyi işleyen bir yapının oluşturulması, geçmişte bu görevleri yürüten Maliye Bakanlığı birimlerinin kaldırılması öngörülmekte ve bu fonksiyonların yürütülmesinde görev alacak kadrolar ile bunların özlük haklarına ilişkin düzenlemeler yapılmaktadır. Ayrıca, kamu hizmetlerinin yürütülmesinde aksaklıklara sebebiyet vermemek için döner sermaye ve fonların tasfiyesine ilişkin hüküm kaldırılarak mevcut uygulamada kamuya önemli hizmetler sunan ve işletme niteliği ağır basan döner sermaye işletmelerinin geçiş dönemi sonuna kadar yeniden yapılandırılmasına yönelik düzenleme yapılmaktadır. Diğer taraftan, 5018 sayılı Kanuna ekli cetveller; bazı kurumların kaldırılmış olması veya adlarının değişmesi veya niteliği dolayısıyla sınıflandırma bakımından bu Kanuna tabi olmaması gereken bazı idarelerin kapsamdan çıkarılması, yükseköğretim kurumlarının tüzel kişiliği haiz olmaları nedeniyle ismen ayrı ayrı sayılması ve farklı bir gruplamaya tabi tutulması ve bazı idarelerin bütçelerinin de bağlı veya ilgili oldukları idare bütçesi içerisinde yer almalarının sağlanması amacıyla yeniden düzenlenmektedir.

Kutu. 4. 1: Orta Vadeli Program - Orta Vadeli Mali Plan

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile, plan – program – bütçe ilişkisinin güçlendirilmesini sağlayacak mekanizmalar oluşturulmuştur. Bu çerçevede, bütçe hazırlama süreci ile bütçe kapsamı yeniden tanımlanmış, 2006 yılından itibaren üç yıllık bir dönemi kapsayan çok yıllık bütçeleme sistemine geçilmiştir.

Bu bağlamda, 2006-2008 dönemini içerecek şekilde, makroekonomik ve sektörel amaçların, hedef ve politikaların yanı sıra ekonomide yaratılan kaynak ve harcama öngörülerinin kapsandığı Orta Vadeli Program (OVP) hazırlanmıştır. İlki 2005 yılı Mayıs ayında hazırlanan ve Bakanlar Kurulu Kararı olarak yayımlanan OVP her yıl yenilenecektir.

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı koordinasyonunda hazırlanan OVP'nin temel amacı, Avrupa Birliğine üyelik yolunda, toplumun bütün kesimlerinin gözetildiği ve ülkemizin ekonomik ve sosyal kalkınmasının hızlandırıldığı bir ortamda, insanımızın yaşam kalitesini yükseltmektir.

Çeşitli alanlarda birbirleriyle tutarlı bir amaç, politika ve öncelikler seti sunan ve üç yıllık perspektife sahip olan OVP, büyüme, istihdam gibi makro politikaların yanı sıra, çeşitli temel gelişme eksenlerini ve ana sektörleri kapsamaktadır.

Beş ayrı başlık altında izlenen temel gelişme eksenleri; insan kaynaklarının geliştirilmesi, sosyal içermenin güçlendirilmesi, ekonomide rekabet gücünün artırılması, bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması ve kamuda iyi yönetişimin yaygınlaştırılmasıdır. Ana sektörler ise, eğitim, sağlık, çevre ve kentsel altyapı, bilim ve teknoloji, tarım, imalat sanayii ve madencilik, enerji, ulaştırma ve haberleşme ile turizmdir.

OVP ile uyumlu olmak üzere, Maliye Bakanlığı koordinasyonunda hazırlanan Orta Vadeli Mali Plan (OVMP) Yüksek Planlama Kurulu tarafından 14 Haziran 2005 tarihinde karara bağlanarak Resmi Gazetede yayımlanmıştır. OVMP, 2006-2008 dönemine ilişkin toplam bütçe gelir ve gider tahminlerini, hedef açık ve borçlanma durumunu ve kamu idarelerinin ödenek teklif tavanlarını içermektedir.

2006-2008 dönemini içeren OVP'nin temel gelişme eksenlerini ve ana sektörlerini daha detaylı bir şekilde kapsayan ve temel amaç ve öncelikli hedeflerinin gerçekleştirilmesi için yapılacak faaliyet ve projeleri içeren 2006 yılı programı DPT tarafından hazırlanmış ve 2005 yılı Kasım ayı başında yayımlanmıştır.

5018 sayılı Kanun uyarınca kurulması gereken Devlet Muhasebe Standartları Kurulu ile İç Denetim Koordinasyon Kurulu kurulmuş, üyeleri seçilmiş ve çalışmalarına başlamıştır. Söz konusu Kanun gereğince çıkarılması gereken ikincil mevzuata ilişkin hazırlık çalışmaları son aşamaya gelmiş bulunmaktadır. 5018 sayılı Kanunda değişiklik

yapan tasarının kanunlaşmasının ardından söz konusu düzenlemeler yürürlüğe konulacaktır.

Öte yandan, 5018 sayılı Kanun hükümleri çerçevesinde, 2006 mali yılından itibaren üç yıllık bir dönemi kapsayan çok yıllık bütçeleme sistemine ve uluslararası standartlarla uyumlu, konsolide bütçe sistemine göre çok daha kapsamlı olan merkezi yönetim bütçe uygulamasına geçilmektedir.

Bütçe Muhasebe Sistemi Kod Yapısı ve Mali Saydamlık

Kamu mali yönetiminin yeniden yapılandırılması amacıyla yürütülen çalışmalar kapsamında, 2004 yılından itibaren genel bütçeli daireler ile katma bütçeli idarelerin bütçeleri, Devlet Mali İstatistikleri (GFS) esasına dayalı olarak oluşturulan Analitik Bütçe Sınıflandırması (ABS) kod yapısına uygun olarak hazırlanıp uygulanmaktadır.

2006 yılından itibaren mahalli idareler, sosyal güvenlik kurumları, düzenleyici ve denetleyici kurumlar ile özel bütçeli kurum ve kuruluşlarda, 2007 yılından itibaren de döner sermayeli kuruluşlar ve diğer kurum ve kuruluşlarda (Kamu İktisadi Teşebbüsleri hariç) ABS kod yapısına geçilmesi planlanmaktadır.⁵ Bu çerçevede, ABS ile ilgili eğitim programları yürütülmektedir.

Kamu mali yönetiminde saydamlığı ve hesap verilebilirliği güçlendirecek, kamunun yürüttüğü faaliyetler neticesinde oluşan tüm mali işlemleri, varlık ve yükümlülükleri kavrayacak uluslararası standartlara uygun bir muhasebe ve raporlama sisteminin oluşturulması ve sağlıklı verilerin üretilmesi amacıyla genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin tamamında tahakkuk esaslı devlet muhasebe uygulamasına geçilmesi planlanmaktadır.

Çerçeve hesap planına uygun olarak merkezi yönetim içinde yer alan genel ve katma bütçeli idareler için tam tahakkuk esasına dayalı detaylı bir hesap planı hazırlanmış, 2002 ve 2003 yıllarında pilot çalışmaları tamamlanmıştır. Detaylı Hesap planını içeren ve Devlet Muhasebesi Genel Yönetmeliğine uygun olarak hazırlanan Genel ve Katma Bütçeli İdareler Muhasebe Yönetmeliği, 1 Ocak 2004 tarihinden geçerli olmak üzere yayım tarihinde yürürlüğe girmiştir. Tahakkuk esaslı devlet muhasebe uygulamasına genel yönetime dahil genel ve katma bütçeli idarelerde 2004 yılında başlanılmıştır.

1 Ocak 2006 tarihinde yürürlüğe girecek olan Genel Yönetim Muhasebe Yönetmeliğinin yerel yönetimler ve sosyal güvenlik kurumlarında uygulamaya konulması; maddi duran varlıkların sayımı, muhasebeleştirilmesi, amortisman hesaplama ve yeniden değerlendirme yöntemlerinin belirlenmesine ilişkin esas ve usullerin ise 2006 yılı sonuna kadar tamamlanarak genel yönetim kapsamına dahil bütün kamu idarelerinde ortak muhasebe ve raporlama standartları ile çerçeve hesap planının uygulanması ve böylece sonuçların kolayca konsolide edilerek uluslararası standartlara uygun devlet mali istatistiklerinin üretilmesi, raporlanması ve saydamlık ve hesap verilebilirlik anlayışı çerçevesinde ilgililerin bilgisine sunulması planlanmaktadır.

5018 sayılı Kanunun ikincil mevzuat çalışmaları çerçevesinde, Devlet Muhasebesi Standartları Kurulunun Yapısı ve Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik 13 Mayıs 2005 tarih ve 25814 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

⁵ Burada geçen özel bütçeli kurum ve kuruluşlar ifadesi önceden bütçe kapsamında yer almayan ve 5018 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesi ile kapsama alınan idareleri ifade etmektedir. Çünkü, 5018 sayılı Kanunda belirtilen özel bütçeli idarelerin önemli bir kısmı geçmiş dönemde katma bütçeli idare olduğundan bunlarda ABS kod yapısı halen kullanılmaktadır.

Bütçe hazırlama ve uygulama sürecinde bilgi teknolojilerinin imkanlarından yararlanmak amacıyla Bütçe Yönetim ve Enformasyon Sistemi (BYES) tasarlanmış ve Ocak 2004 tarihi itibarıyla kullanılmaya başlanmıştır. BYES bütçenin hazırlanmasından uygulanmasına ve uygulama sonuçlarının çıkarılmasına kadar tüm aşamaların hızlı ve güvenilir bir şekilde yerine getirilmesini sağlamakta ve bu süreçlerin şeffaflığına katkıda bulunmaktadır. BYES ile elektronik ortamda, bütçe hazırlık sürecinde harcamacı kuruluşların bütçe tekliflerinin alınması ve birleştirilmesi, bütçenin uygulanması sürecinde ödenek gönderme işlemlerinin analitik bütçe kod sistemine uygun olarak hızlı bir şekilde yapılması ve ödenek transferleri ile ilgili işlemlerin izlenmesi mümkün olmaktadır. BYES uygulaması, bütçenin hazırlanması ve uygulanması sürecinde görev alan ilgili kuruluşlar arasında elektronik ortamda iletişim kurulmasına ve karşılıklı işlem yapılabilmesine imkan sağlamaktadır.

4.5. Tarım ve Kırsal Kalkınma

4.5.1. Tarım

Tarım politikalarında, gıda güvencesinin sağlanması temelinde artan nüfusun dengeli ve yeterli beslenmesi, ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan sürdürülebilir, örgütlü ve rekabet gücü yüksek bir tarımsal yapının oluşturulması, temel amaçtır.

Bu doğrultuda, AB'ye katılım öncesi süreçte, üreticilerin gelir düzeyinin yükseltilmesi ve istikrarının sağlanması, piyasaların işleyişini bozmayan politika araçlarıyla üretim artışının sağlanması, toprak ve su kaynaklarının nitelik ve nicelik olarak korunarak etkin kullanılması konularına ağırlık verilirken, kırsal kalkınmanın hızlandırılmasıyla tarımsal yapıdaki dönüşümün ortaya çıkardığı istihdam ve kırdan kente göç baskısının azaltılması hedeflenmektedir. Bu çerçevede, insan kaynaklarının geliştirilmesi, kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi ve kırsal altyapının iyileştirilmesine yönelik tedbirlerin uygulamaya geçirilmesi önem kazanmaktadır.

Giderek artan bütçe maliyetleri nedeniyle, etkinliğini yitirmiş olan mevcut destekleme politikalarında değişikliğe gidilmiş ve 2000 yılında tarımsal desteklerde fiyat ve girdi desteği yerine Doğrudan Gelir Desteği (DGD) uygulamasına geçilmiştir. Söz konusu politika değişikliğinin teknik altyapısının oluşturulmasını teminen aynı yıl, Tarım Reformu Uygulama Projesi (TRUP) uygulamaya konulmuş olup, proje kapsamında çiftçi kayıt sistemi ve bununla bağlantılı tapu-kadastro sisteminin oluşturulması, arz fazlası olan ürünlerden alternatif ürünlere geçişin sağlanması, tarım satış kooperatifleri ve birliklerinin yeniden yapılandırılması ve bu süreçte ortaya çıkacak işçi kıdem tazminatlarının ödenmesi amaçlanmıştır. Proje, Dünya Bankasından sağlanan ve 200 milyon doları program kredisi olmak üzere, toplam 600 milyon dolar tutarındaki kredi ile yürütülmektedir.

Yukarıda belirtilen mevcut bileşenlerde, istenen düzeyde ilerleme kaydedilememiş olduğundan 2005 yılı içinde TRUP'un kapsamı ve uygulama süresi revize edilmiştir. Bu çerçevede, projenin süresi 2007 yılına kadar uzatılmış ve çalışmaların hızlandırılması amacıyla her bir bileşenin ilgili uygulayıcı kuruluşların sorumluluğunda yürütülmesine yönelik idari tedbirler alınmıştır. Başarılı performans sağlanamayan alternatif ürün çalışmasına ayrılan kaynaklar, çiftçi kayıt sisteminin kurulması ile destekleyici kadastro çalışmalarının hızlandırılması, arazi toplulaştırma, tarımsal yatırım desteği, çevre amaçlı tarım alanlarının korunması ve lisanslı depoculuk gibi mevcut ve yeni uygulama alanlarına kaydırılmıştır.

Ancak, sektörde DGD programı ile sağlanmaya çalışılan gelir istikrarı dışında kalan ihtiyaçlara yanıt verebilmek amacıyla, 2006-2010 dönemi için, tarım sektörü ile ilgili kesimlerin karar almalarını kolaylaştırmak ve sektörün kalkınma hedef ve stratejileri doğrultusunda geliştirilmesini sağlamak üzere bir strateji belgesi hazırlanmış ve 2004 yılı sonunda Yüksek Planlama Kurulu Kararı haline getirilmiştir. Böylece, tarımsal destekler yeniden yapılandırılmakta olup DGD ödemeleri de üretime ilişkin politika araçları ile birlikte bu kapsamda ele alınmaktadır. Strateji Belgesinde ortaya konan politika çerçevesi halen TBMM'de görüşülmekte olan Tarım Çerçeve Kanunu ile kurumsal ve hukuksal bir altyapıya kavuşacaktır. Bu Kanun ile DGD uygulamasının daha hedef odaklı yürütülmesi, tarım ve çevre etkileşimi gözetilerek, erozyon ve olumsuz çevresel etkilere maruz tarım alanlarında çevre amaçlı tarım arazilerinin korunması ve piyasa koşullarında tarımsal üretime yönelik olarak, piyasa mekanizmalarını bozmayacak destekleme araçlarının uygulamaya sokulması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, Tarım Çerçeve Kanunu Tasarısı Taslağı, bir yandan DGD uygulamasını kurumsallaştıracak esasları içerirken, diğer taraftan yukarıda belirtilen diğer araçları da kapsayan bir tarımsal destekleme çerçeve kanunu olarak ortaya konacaktır. Yeni dönemde getirilecek sistemin maliyet ve gelir etkisi çalışmaları ise sürdürülmektedir.

Son dört yıldır fiyat desteği yerine uygulanmakta olan DGD ödemeleri halen destekleme bütçesinde en yüksek payı almaktadır (2005 yılında tarıma ayrılan toplam bütçe transferlerinin yüzde 62'si). DGD ödemeleri Çiftçi Kayıt Sistemine kayıtlı olan çiftçilere yapılmaktadır. Bu kapsamda 2001 yılında 2,1 milyon çiftçiye DGD ödemesi yapılırken, 2004 yılında ödeme yapılan kayıtlı çiftçi sayısı yüzde 33 artış göstererek 2,8 milyon kişiye ulaşmıştır. 2005 yılında, sadece bitkisel üretim yapan çiftçilere yapılacak olan DGD ödemeleri farklılaştırılarak, alan başına DGD ödemesine (temel DGD ödemesi) ek olarak, toprak analizi yaptıran veya organik tarım faaliyetinde bulunanlara ilave DGD ödemesi amaçlanmıştır.

Ortak Tarım Politikasına uyum sağlanması ve Ulusal Programda yer alan tarım alanındaki taahhütlerin yerine getirilmesine yönelik olarak, gıda güvenliği ve kontrolü, organik tarım, Bütünleşik İdari Yönetim ve Kontrol Sistemi/Arazi Parsel Sistemi (Integrated Administration and Control System-IACS/Land Parcel Identification System-LPIS) ile Kırsal Kalkınma Planının hazırlanması konularındaki uyum çalışmaları, AB ile Mali İşbirliği çerçevesinde 2004 yılı programlamasında desteklenmektedir. Ayrıca, sınır kontrol noktalarının oluşturulması, kuduz hastalığının kontrolü, referans laboratuvarının kurulması ve kırsal kalkınma ödemelerine ilişkin kurumsal yapının oluşturulmasını destekleme konularına ilişkin projeler 2005 yılı programlamasına dahil edilmiştir.

Arazi ve Çiftçi Kayıt Sistemleri

Türkiye-AB Mali İşbirliği 2004 yılı Programlamasına dahil edilmiş olan ve IACS ve Arazi Parsel Tanımlama Sistemini de içeren, AB Ortak Tarım Politikasının Uygulanmasına Hazırlık Projesi, 2005 yılında başlatılmıştır. Bu doğrultuda, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde, AB normlarında IACS'ın temel unsurlarının oluşturulması konusunda destek sağlanması ve orta vadede işleyen bir entegre idare ve kontrol sisteminin oluşturulması için yapılan çalışmalara ağırlık verilecektir.

Türkiye-AB Mali İşbirliği çerçevesinde desteklenecek olan Çiftlik Muhasebe Veri Ağı'nın oluşturulmasına ilişkin çalışmalar ise sürmektedir.

DGD'nin etkin olarak uygulanabilmesi için bir önşart olan Çiftçi Kayıt Sisteminin oluşturulmasına yönelik tedbirler alınmaktadır. Sistemin arazi bilgileri üzerine kurulması nedeniyle tapu ve kadastro altyapısının kuvvetlendirilmesi ve ödemelerin gerçekten ekilen arazilere ve doğru kişilere yapıldığının tespitine yönelik kontrollerin sağlıklı bir biçimde yapılmasına ilişkin çalışmalar TRUP kapsamında sürdürülmektedir. Bunun yanı sıra, çiftçi kayıt sisteminin oluşturulması için gerekli ihale tamamlanmış olup, donanım altyapısının 2006 yılı içerisinde ve yazılım altyapısının 2007 yılı başlarında tamamlanması beklenmektedir.

Bitkisel Üretim

Tarım sektörü üretimi içerisinde yaklaşık yüzde 65'lik payı ile büyük ölçüde iklim şartlarına bağlı olan bitkisel üretim potansiyelinden yeterli düzeyde yararlanılmadığı ve verimin düşük kaldığı görülmektedir. Bu itibarla, bitkisel üretimde verimlilik ve kaliteyi artırmak amacıyla yüksek ve iyi vasıflı tohumlar ile yeni çeşitlerin kullanımının yaygınlaştırılması, üstün vasıflı bitki çeşitlerine ait her türlü çoğaltım materyalinin standartlara uygun ve zamanında temin edilmesi ile kaliteli ürün elde edilmesi önemini korumaktadır.

1963 yılında kabul edilen 308 sayılı Tohumlukların Tescil, Kontrol ve Sertifikasyonu Hakkında Kanunun, AB mevzuatına uyum çerçevesinde, uluslararası tohumculuk sistemleri ve gelişen teknolojiler de dikkate alınarak değiştirilmesi amacıyla Tohumculuk Kanun Tasarısı hazırlanmış olup, TBMM Genel Kurul Gündeminde beklenmektedir. Kanunun 2005 sonuna kadar Yasalaşması beklenmektedir. Söz konusu Kanun ile tohum üretim alanlarının belirlenmesine yönelik hukuki altyapının oluşturulması, ülkedeki genetik kaynakların kayıt altına alınması ve tohum sanayicileri, üreticileri, yetiştiricileri, ıslahçıları, fide-fidan üreticileri, tohum kullanıcıları, dağıtıcıları ile süs bitkileri üreticilerinin de aralarında olduğu alt birlikler olarak örgütlenmenin sağlanmasının yanısıra, üst bir organizasyon olan Türkiye Tohumcular Birliğinin kurulması amaçlanmaktadır.

Bitki çeşitlerinin geliştirilmesini özendirmek ve yeni çeşitlerin ve ıslahçıların haklarının korunmasını sağlamak amacıyla 5042 sayılı Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun 15 Ocak 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu Kanuna İlişkin olarak hazırlanan Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Yönetmelik ile Çiftçi İstisnası Uygulama Esasları Yönetmeliği 12 Ağustos 2004 tarihli Resmi Gazetede Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Görevlilerin Islahçı Hakkından Yaralanmasına İlişkin Yönetmelik ise 30 Nisan 2005 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Ülkemiz topraklarının az kirlenmişliği ve iklim özellikleri dolayısıyla organik tarım ilgi gören bir üretim biçimi olarak önemini korumaktadır. Dünyadaki gelişmelere paralel olarak 1985 yılında sadece 8 ürüne yönelik yapılan üretim, 2004 yılında 174 ürün çeşidine ulaşmıştır. 1996 yılında 6.789 hektar olan üretim alanı 2004 yılında 209.573 hektara ulaşmıştır. Konuya ilişkin olarak, 5262 sayılı Organik Tarım Kanunu 3 Aralık 2004 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Kanuna dayanılarak hazırlanmış olan Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik de 10 Haziran 2005 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Organik tarım alanında eğitim, yayım ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi amacıyla Organik Tarımın Yaygınlaştırılması ve Kontrolü Projesi 1997 yılından beri yürütülmektedir. AB Mali İşbirliği çerçevesinde, mevzuat uyumu ve bilgi altyapısının

geliştirilmesi için 2005 yılında Organik Tarımın Geliştirilmesi ve Türk Mevzuatının AB Mevzuatına Uyumu Projesi söz konusu projenin bir alt bileşeni olarak uygulanmaya başlanmıştır.

Tarımsal üretim sürecinde karşılaşılan riskler nedeniyle tarım üreticilerinin uğrayabileceği zararların tazmin edilmesini temin üzere 5363 sayılı Tarım Sigortaları Kanunu 21 Haziran 2005 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun, sigorta sisteminin işlemesine yönelik olarak oluşturulacak Havuz ve bu Havuz tarafından teminat altına alınacak riskler, Havuzun gelir ve giderleri, prim ve hasar fazlası desteği, sigorta sözleşmeleri, reasürans sağlanması ve sigorta şirketlerinin görev, yetki ve sorumlulukları ile katkı ve katılımlarının esas ve usûllerini düzenlemektedir.

Bitki Sağlığı

AB Mali işbirliği çerçevesinde desteklenmekte olan ve 2003 yılında başlatılan Bitki Sağlığı Alanında Türk Mevzuatının AB Müktesebatına Uyumunun Sağlanması Projesi kapsamında, dört adet zirai karantina laboratuvarının kurulması çalışmaları başlatılmıştır. Toplam bütçesi 5,3 milyon euro olan söz konusu projenin 1,1 milyon eurosu Türkiye tarafından karşılanacaktır. 2003 yılı son çeyreğinde başlatılan ihale süreci sonunda karantina laboratuvarlarının büyük onarımları 2004 yılında tamamen bitirilmiş olup Proje 2005 yılı sonunda tamamlanacaktır.

Hayvancılık

Hayvancılık sektörünün rekabetçi bir yapıya kavuşturulabilmesi amacıyla, hayvan ıslahı, kaliteli kesif yem ve yem bitkileri üretiminin artırılması, hayvan hastalık ve zararlıları ile mücadele, hayvan yetiştiricilerinin örgütlenmesi ve yayım hizmetlerinin geliştirilmesi çalışmaları etkin bir şekilde sürdürülmektedir.

Süresi 2005 yılında biten 2000/467 sayılı Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkındaki Karar yenilenmiş ve 2005/8503 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 2005-2010 yılları arasında uygulanacak olan Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı uygulamaya konulmuştur. Söz konusu Kararla önceki kararnamede de yer alan yem bitkileri üretiminin artırılması, damızlık sığırcılığın geliştirilmesi, suni tohumlamanın yaygınlaştırılması ve hayvan hastalıklarından ari bölge oluşturulması gibi birçok destekleme bileşeni yer almakta olup, bu çalışmalar için 2006 yılında yaklaşık 300 milyon euro kaynak tahsisi öngörülmektedir.

24 Şubat 2005 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 2005/8503 sayılı Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Bakanlar Kurulu Kararına istinaden 25 Mayıs 2005 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Mezbahe ve Kombinalarda Sağlıklı Üretimi Teşvik Amacıyla Çalışacak Veteriner Hekimlerin Desteklenmesine Dair Uygulama Tebliğine göre bu amaçla özel sektöre ait kırmızı et kombina ve mezbahaları ile kanatlı hayvan kombina ve kesimhanelerinde 300 adet veteriner hekimin görevlendirilmesi hedeflenmiştir.

Ayrıca, hayvancılık alanındaki mevzuatın AB'nin ilgili mevzuatına uyumlaştırılması çalışmaları da sürdürülmektedir. Bu çerçevede, hayvan kimlik sisteminin oluşturulması kapsamında sığır mevcudunun tamamına yakını sisteme dahil edilmiştir. Çalışmalar, 2005 yılından itibaren yeni doğanların sisteme dahil edilmesi, ölenlerin veya kesilenlerin sistemden çıkartılması yoluyla işletilmektedir. Koyun ve keçi türü hayvanların kimliklendirilmesi çalışmalarına da başlanılmıştır.

Hayvan sağlığı alanında ise, AB müktesebatına uyumun sağlanabilmesi için, 2003 yılında 13,3 milyon eurosu AB katkısı ve 3,7 milyon eurosu Türkiye katkısı olmak üzere toplam 17 milyon euro tutarındaki Hayvan Sağlığı Bilgi Sisteminin ve Sınır Kontrol Noktalarının Oluşturulması Projesi uygulamaya konulmuştur. Bu çerçevede, pilot olarak seçilen bir veteriner sınır kontrol noktasının AB normlarına göre yapılandırılması öngörülmüştür. Bu amaçla İstanbul Sabiha Gökçen Havalimanına Sınır Kontrolü noktası inşasına başlanmış olup, 2005 yılı Eylül ayında teslim edilmesi ön görülmüştür. Projenin 2005 yılında sonlanması beklenilmektedir. Ayrıca İzmir, Mersin (liman sınır kontrol noktası), Hatay (Cilvegözü), Habur, Gürbulak, Sarp (kara sınır kontrol noktası) olmak üzere toplam 6 adet sınır kontrol noktasının daha AB normlarına getirilmesi amacıyla hazırlanan proje, AB hibe katkısı ile 2006 yılında uygulamaya konulacaktır.

Yine hayvan sağlığı alanında kuş gribi, küçük ruminant vebası ve şap hastalığı için Acil Durum Planları oluşturulmuştur. Şap ve koyun-keçi çiçeği, tüberküloz ve bruselloz için Kontrol ve Eradikasyon Planları da hazırlanmıştır. Ayrıca, Merkezi Veteriner ve Kontrol Araştırma Enstitülerinde 9 farklı laboratuvar tarafından kullanılmakta olan 20 analiz, Türk Akreditasyon Kurumu (TÜRKAK) tarafından akredite edilmiştir. Et ve et ürünleri üretim tesisleri ile ilgili AB mevzuatıyla uyumlu mevzuatın hazırlık çalışmaları devam etmekte olup, 2005 yılı sonuna kadar tamamlanması öngörülmektedir.

Su Ürünleri

Su ürünleri sektörünün, ulusal ekonomiye sürdürülebilir katkısının artırılması ve AB Ortak Balıkçılık Politikasına uyumunun sağlanması amacıyla 2004-2006 döneminde uygulanacak olan Su Ürünleri Sektörünün Kurumsal Olarak Güçlendirme ve Geliştirme Projesi hazırlanmıştır. Toplam maliyeti 6,6 milyon euro olan projenin 434 bin euro tutarındaki kısmı Türkiye tarafından finanse edilecektir. Bu proje kapsamında, kurumsal güçlendirme sağlanması, yasal ve yapısal politikaların oluşturulması, koruma, kontrol ve kaynak yönetiminin sağlanması ile ortak pazar organizasyonunun ve balıkçı gemisi sicil ve bilgi sistemi konularında gerekli düzenlemelerin yapılması öngörülmektedir.

Proje kapsamında, yapılacak olan Eşleştirme Sözleşmesi ile ülkemiz balıkçılık yönetim sisteminin üye ülkelerin yönetim sistemine uyumunun sağlanması ve mesleki eğitim alınması öngörülmüş ve sözleşmenin 2004 yılı sonunda gerçekleştirilmesi nedeniyle, proje kapsamında bir harcama yapılamamıştır. Bu sözleşme ile eşzamanlı yürütülecek olan Teknik Yardım Sözleşmesi, eşleştirme aktivitelerini tamamlamaya yönelik olup 30 Kasım 2005 tarihine kadar yürürlüğe girecektir. Ayrıca, İdari Binaların Kurulmasına Yönelik İnşaat Sözleşmesi ile Su Ürünleri Bilgi Sistemi ve Enformasyon Teknolojileri Alım Sözleşmesi imzalanmıştır. Bu sözleşmelerle, gemi izleme istemi ile balıkçılık bilgi sisteminin kurulması, merkezde kurulu bu sistemlerin belirlenen 30 adet prefabrik limanla bağlantısının sağlanmasına yönelik gerekli araç-gereç, yazılım ve donanım programlarının satın alınması ile limanlarda bu sistemlerde çalışacak personelin istihdamı gerçekleştirilecektir. Ek olarak, Personel Eğitimi ve İdare Binalarının Ekipman Alım Sözleşmesi imzalanma aşamasındadır.

Gıda Maddeleri

Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkındaki 5179 Sayılı Kanun 5 Haziran 2004 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla, gıda ve gıda işletmelerine ilişkin izin ve denetim işlemlerinin Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından tek elden yürütülmesi amaçlanmıştır. Ancak, sırasıyla 2004 ve 2005 yıllarında yürürlüğe giren 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve 5393 sayılı Belediye Kanunu ile, gıda maddeleri üreten işyerlerinin çalışma izinleri ve gıda siciline kayıt işlemleri gibi bir kısım izinler belediyelere devredilerek gıda mevzuatının uygulanmasında yerel yönetimlere yetki verilmiştir. Gıda güvenliğine ilişkin kontrol ve izlemenin etkinliğinin sağlanması amacıyla tek merkezden izleme ve müdahale yapılabilecek yapının kurulması önem arz etmektedir. Öte yandan, Avrupa Komisyonunun 5179 Sayılı Kanunun bazı maddelerine eleştirileri nedeniyle Kanun yeniden tam uyum amacıyla ele alınmakta olup, 2005 yılı sonuna kadar TBMM'ye sunulması planlanmaktadır.

Gıda maddeleri alanında; 2/97 sayılı Türkiye-AT Konseyi Kararında yer alan bazı düzenlemeleri de içeren AB mevzuatının büyük bir bölümü Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği kapsamında toplam 82 adet Tebliğ ve Gıda Işınlama Yönetmeliği uyumlaştırılarak yayımlanmıştır. Ulusal Program kapsamında kısa ve orta vadeli öncelikler arasında yer alan mevzuat uyumu çerçevesinde önümüzdeki dönemde ek 16 adet AB direktifine uyum sağlanması takvime bağlanmıştır. Konu ile ilgili olarak 5179 sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun gereği Ulusal Gıda Kodeksi Komisyonu Yönetmeliği hazırlanmış ve 13 Eylül 2004 tarihli ve 25582 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve ardından Ulusal Gıda Kodeksi Komisyonu kurularak görev yapmaya başlamıştır.

Kamu Yatırım Programında yer alan ve 2005 yılı sonuna kadar tamamlanacak olan Gıda Denetim Hizmetlerinin İyileştirilmesi Projesi kapsamında MEDA-I fonundan temin edilen hibeden faydalanılarak 15 adet laboratuvarın alet-ekipman ihtiyacı karşılanmıştır. Proje kapsamında olan 15 Laboratuvara (Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa, Samsun, Mersin, Gaziantep, Van, Trabzon, Erzurum, Tekirdağ, Kocaeli, Antalya, Adana ve Konya) AB'den hibe şeklinde alınan ve 9 milyon euro tutarındaki 121 çeşit-767 adet alet-ekipmanın teslimatı 2004 yılı Kasım ayında tamamlanmıştır. 45 laboratuvar personelinin cihaz ve analiz eğitimleri tamamlanmıştır. Halen Ankara, İzmir, İstanbul, Mersin İl Kontrol Laboratuvar Müdürlükleri ile Bursa Gıda Kontrol ve Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Türk Akreditasyon Kurumunca belirli analizlerde akredite edilmişlerdir. Antalya, Trabzon, Samsun, Giresun ve Ordu İl Kontrol Laboratuvar Müdürlükleri TÜRKAK'a akreditasyon amacıyla başvuruda bulunmuşlardır. Akredite laboratuvarların kapsam genişletme çalışmaları devam etmektedir.

Üçüncü ülkelerden ithal edilen ürünlerin güvenlik kontrollerine dair 339/93/EEC sayılı AB Konsey Tüzüğü'nün uyumlaştırılmasına ilişkin çalışmalar kapsamında Hollanda Hükümetinin Matra teknik destek programı dahilinde bir proje gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda; İstanbul Tarım İl Müdürlüğü ve İstanbul'da bulunan dört gümrük noktası pilot bölge olarak seçilmiş; kahve, kakao, lesitin, carnitin, glutamin ve aspartam gıda maddeleri de pilot ürün olarak uygulamaya alınmış ve proje Mayıs 2005 tarihinde tamamlanmıştır.

Ankara İl Kontrol Laboratuvarında uygulanmak üzere Matra programı dahilinde yeni bir projenin 2006 yılında başlatılması beklenmektedir. Bu projenin gıdalarda dioksin, akrilamid vb. istenmeyen maddelerin tespiti, bu maddelerin limitlerinin tayini, orijin belirleme, denetçi eğitimi ve kriz yönetimi konularında kapasiteyi artırması amaçlanmaktadır.

AB tarafından desteklenen ve 2005-2007 dönemini kapsayan Türkiye'de Gıda Güvenliği ve Kontrol Sisteminin Yeniden Yapılandırılması ve Güçlendirilmesi projesi ile Türkiye'de gıda güvenliğinin sağlanması, gıda kontrol sisteminde etkinliğin artırılması ve bu sistemin uygulaması amacıyla Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının mevcut Merkez ve Taşra Teşkilatının görev ve sorumlulukları ile yapısal açıdan güçlendirilmesi ve özel sektör ile arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Projenin toplam maliyeti 10,97 milyon euro olup, bunun 2,04 milyon euro tutarındaki kısmı Türkiye tarafından finanse edilecektir.

Söz konusu projenin bir alt bileşeni olarak Ulusal Gıda Referans Laboratuvarının Kurulması Projesinin toplam maliyeti 6,65 milyon eurodur. Bunun 5,1 milyon euro değerindeki bölümü AB'den hibe yoluyla finanse edilecektir. Kalan 1,55 milyon euro tutarındaki bölüm ise Kamu Yatırım Programı aracılığıyla ülkemiz tarafından karşılanacaktır. Ankara'da yapılacak olan Ulusal Gıda Referans Laboratuvarının inşaatının 2006 yılında, alet-ekipman ve cihaz ihtiyacının 2007 yılında tamamlanması programlanmıştır.

Projenin Gıda Güvenliği ve Kontrolü eşleştirme bileşeni ise, bazı teknik sorunlardan dolayı Ocak 2006'dan itibaren uygulanmaya başlanacaktır. Gıda denetiminin güçlendirilmesi kapsamında Denetim Ekipmanlarının Sağlanması ve Gıda Güvenliği Kontrol Sistemi İçin Bilgi Ağının Kurulmasına yönelik olarak ihale aşamasına gelinmiştir.

4.5.2.Kırsal Kalkınma

AB ile entegrasyon ve Kalkınma Planları çerçevesinde, Türkiye'nin kırsal kalkınma hedefleri; kırsal alanların fiziksel ve sosyal gelişimini sağlamak ve rekabet gücünü artırmak, kırsal alandaki nüfusun gelir düzeyini yükselterek ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlamak, eğitim ve katılımcı örgütlenmeyi yaygınlaştırmak ve çevreyi korumaktır.

Bu yıl içerisinde yürürlüğe giren 1290/2005 ve 1698/2005 sayılı Konsey Tüzükleri ile, ortak piyasa düzenlemelerine ilişkin fonlar birbirlerinden ayrılmış ve Kırsal Kalkınma İçin Avrupa Tarımsal Fonu (EAFRD) oluşturulmuştur. Diğer taraftan, AB Lizbon ve Göteburg hedeflerinin yakalanmasına yönelik olarak daha stratejik bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu kapsamda, kırsal kalkınma politikalarının uyum ve çevre politikaları başta olmak üzere diğer Birlik politikaları ile tutarlılığının sağlanması, ilgili fonların birbirini tamamlayıcı ve sinerji yaratıcı şekilde kullanılması amacıyla düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Ülkemizde tarımsal faaliyetler kırsal kalkınmada önemli bir yere sahip olmakla beraber, kırsal alanların ekonomik ve sosyal açıdan daha az gelişmiş olması nedeniyle, kırsal kalkınma politikalarında tarım dışı faaliyetlere önem verilmektedir. Kırsal kalkınmanın çok boyutlu olması ve birçok sektörü kapsamı nedeniyle, kurumlar arası işbirliğine azami dikkat edilecektir.

Kırsal alanların geliştirilmesine yönelik çalışmalar, Kalkınma Planı hedeflerine katkıda bulunmak üzere; kırsal kalkınma politikaları ile sektörel ve mekansal

politikaların uyumunun sağlanması, kırsal kalkınma ile tarımsal kalkınmanın bir bütün olarak ele alınması ve AB'nin tarım ve kırsal kalkınma politikalarına uyum sağlanması; kırsal alanın ülke içinde farklılaşan özelliklerinin, ihtiyaç ve potansiyelinin göz önünde bulundurulması; kırsal kalkınmaya yönelik tüm projelerin yürütülmesinde ilgili kuruluşlar arasında koordinasyon ve işbirliği sağlanması; yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve yararlanıcıların karar alma ve uygulama süreçlerine katılımının sağlanması ilkeleri çerçevesinde gerçekleştirilecektir.

AB'nin gerek Ortak Tarım Politikası, gerek uyum ve çevre politikaları açısından önemi giderek artan kırsal kalkınma politikalarına uyum sağlamak ve ülkemizdeki kırsal kalkınma çalışmalarına bir politika çerçevesi oluşturmak üzere Kırsal Kalkınma Stratejisi hazırlığı çalışmaları son aşamasına gelmiştir. Bu strateji belgesi çerçevesinde hazırlanacak olan Kırsal Kalkınma Planı hazırlık çalışmaları ise devam etmektedir. Söz konusu çalışmalar, Türkiye-AB Mali İşbirliği kapsamında bir teknik destek projesi ile de desteklenecektir. Uygulama programı, kurumlar arasında sıkı bir iş birliği ve iş bölümünü sağlayacak biçimde ve kapsam bakımından sadece AB'ye uyumu değil, kırsal kalkınma faaliyetlerinin tümünü içerecek şekilde tasarlanacaktır.

2007-2013 döneminde Türkiye'ye kullandırılması öngörülen AB kırsal kalkınma fonlarının yönetimine ilişkin kurumsal kapasite geliştirme çalışmaları sürdürülmektedir. Bu çerçevede, Türkiye-AB Mali İşbirliği kapsamında kurumsal kapasitenin güçlendirilmesine yönelik bir eşleştirme projesi ile teknik destek sağlanacaktır. Kırsal Kalkınma Ödeme ve Uygulama Kuruluşunun oluşturulmasına destek sağlamak amacıyla hazırlanan projenin ise mutabakat zaptının imzalanması ile birlikte uygulamaya konulması beklenmektedir.

Ülkemizde, çoğu zaman dış kaynak yoluyla finanse edilen birçok kırsal kalkınma projesi gerçekleştirilmiş olup, bazıları halen uygulanmaya devam edilmektedir. Söz konusu projeler; havza yönetimi ve küçük ölçekli tarımsal kalkınma projelerini içermekte olup, tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi, sulama, sulu alanın ıslahı, köy yolları yapımı, orman yolları yapımı, içme suyu göletleri oluşturulması, içme suyu sağlanması, tarımsal ve hayvansal üretimin artırılması, ağaçlandırma gibi faaliyet alanlarını kapsamaktadır. Bununla birlikte, sivil toplum örgütleri, özel kesim ve kamu kesiminin belirlenmiş olan kriterlere uygun yatırım ve harcamalarının belirli oranlarda finansmanı yoluyla TRUP kapsamında Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı 16 pilot ilde uygulamaya konulmuştur. Önümüzdeki dönemde, yararlanıcıların katılımını ve sorumluluğunu esas alan, doğrudan yararlanıcılara finansman sağlayan projelerin oluşturulmasına ve uygulanmasına devam edilecektir.

Öte yandan, ülkemizin orta bölümünde yer alan 6 ilin kırsal alanında ve fakirliğin en yoğun yaşandığı belirlenen 28 mikro havzada, çeşitli faaliyetleri kapsayan Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyonu Projesi yürürlüğe girmiştir. Bu proje; toprak muhafaza, ormanlık arazinin ve tarımsal alanların rehabilitasyonu, mera ıslahı gibi doğal kaynakların rehabilitasyonuna yönelik faaliyetler ile hayvancılığı geliştirme, seracılığı geliştirme, küçük ölçekli sulama altyapısı, ürün çeşitlendirme gibi gelir artırıcı faaliyetleri kapsamaktadır. Projenin, AB standartlarına uyum ve benzeri faaliyetler konusunda kapasite oluşturmaya katkı sağlaması hedeflenmektedir. Planları tamamlanan 5 mikro havzada rehabilitasyon faaliyetleri ve gelir artırıcı faaliyetler uygulamaya konulmuş olup, 2006 yılında 10 mikro havzada uygulamaların sürdürülmesi öngörülmektedir. Diğer taraftan, kırsal alanda tarımsal potansiyelin değerlendirilmesi, girişimciliğin desteklenmesi ve sosyo-ekonomik gelişmenin hızlandırılması politikaları doğrultusunda, 2005 yılında kırsal kesimde seracılık ve

hayvancılık alanlarında faaliyet gösteren 310 kooperatife teknik ve mali destek sağlanmaktadır.

Kırsal alanda elektrifikasyon, haberleşme ve stabilize yol hizmetleri altyapıları büyük ölçüde tamamlanmıştır. Ancak bu altyapıların modernize edilmelerine ihtiyaç duyulmakta olup bu yönde çalışmalar sürdürülmektedir. Kırsal alanlarda, şebekeli içme suyu, kanalizasyon ve arıtma tesislerinin yaygınlaştırılması ve standartlarının yükseltilmesi çalışmaları sürdürülmektedir. 2005 yılı içerisinde Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü kaldırılmış, iskanla ilgili köy hizmetleri Bayındırlık ve İskan Bakanlığına, diğer hizmetler ise İstanbul ve Kocaeli illeri dışında il özel idarelerine, bu illerde ise büyükşehir belediyelerine devredilmiştir.

Tablo. 4. 7: Tarım Politika Taahhütleri Matrisi

(1000 Euro)

	2004	2005	2006	2007	2008
1. Tarım Reformu Uygulama Projesi (1)					
A. Uygulama Profili	---	---	---	X	---
B. Net Bütçe Etkisi	-48.713	-42.026	-30.000	-31.980	---
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	0	0	0	0	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	48.713	42.026	30.000	31.980	---
2. Bitki Sağlığı – Bitki Hastalık ve Zararlıları ile Mücadele Projesi (2)					
A. Uygulama Profili	---	---	---	---	---
B. Net Bütçe Etkisi	-1.013	-910	-1.600	-1.800	-1.850
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	0	0	0	0	0
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	1.013	910	1.600	1.800	1.850
3. Hayvan Sağlığı – Hayvan Hastalık ve Zararlıları ile Mücadele Projesi (1)					
A. Uygulama Profili	---	---	---	---	---
B. Net Bütçe Etkisi	-7.819	-8.233	-7.011	-7.881	-13.770
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	0	0	4.969	4.969	0
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	7.819	8.233	11.980	12.850	13.770
4. Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkındaki 2000/467 ve 2005/8503 Kararları Uyarınca					
A. Uygulama Profili	---	---	---	---	---
B. Net Bütçe Etkisi	-91.500	-104.000	-230.000	-270.000	-270.000
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	0	0	0	0	0
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	91.500	104.000	230.000	270.000	270.000
5. Organik Tarımın Yaygınlaştırılması ve Kontrolü Projesi (3)					
A. Uygulama Profili	---	---	---	X	---
B. Net Bütçe Etkisi	---	---	375	710	---
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	---	463	710	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	---	88	0	---
6. Su Ürünleri Sektörünü Kurumsal Olarak Güçlendirme, Geliştirme Projesi-AB Su Ürünleri Müktesebatına Uyum					
A. Uygulama Profil	X	---	X	---	---
B. Net Bütçe Etkisi	1.064	1.083	3.588	---	---
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	1.064	1.293	3.812	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	0	210	224	---	---
7. Türkiye’de Gıda Güvenliği ve Kontrolü İdaresinin Yeniden Yapılandırılması ve Güçlendirilmesi					
A. Uygulama Profili	---	X	---	X	---
B. Net Bütçe Etkisi	---	250	3.964	2.680	---
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	250	4.950	3.734	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	0	986	1.054	---
8. Doğrudan Gelir Desteği (4)					
A. Uygulama Profili	---	---	---	---	---
B. Net Bütçe Etkisi	-1.403.832	-1.391.404	-1.153.326	---	---
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	0	0	0	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	1.403.832	1.391.404	1.153.326	---	---
Toplam Net Bütçe Etkisi					
A. Uygulama Profili	---	---	---	---	---
B. Net Bütçe Etkisi	-1.551.813	-1.545.240	-1.414.010	-308.271	-285.620
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	1,064	1,543	14,194	9,413	0
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	1.552.877	1.546.783	1.428.204	317.684	285.620

Not: AB destekli projelerde, bütçe gelirlerine etkisi olarak, ilgili projelerdeki hibe ve yatırım bileşenli AB katkısı alınmıştır.

(1) Tarım Reformu Uygulama Projesinin yatırım ve transferler dahil tüm harcamaları kapsamaktadır.

(2) Söz konusu projelerde, AB projesi kapsamında ihale süreçleri tamamlanmadığından hem AB tarafında hem de Türk tarafından bir harcama gerçekleşmemiş olup bütçeye gider görünen rakamlar halen Ulusal Yatırım Programında yürütülmekte olan ve AB Projelerini de kapsayan ulusal proje harcamalarıdır.

(3) 1997 yılından itibaren ulusal bütçeden finanse edilerek uygulanmakta olan projenin 2005 yılında AB katkısıyla başlatılan Organik Tarımın Geliştirilmesi ve Türk Mevzuatının AB Mevzuatına Uyumu Projesi alt bileşenine ait tutarlardır. 2005 yılında harcaması olmamıştır.

(4) Bütçeden cari yıl harcaması olup ilgili yıla ait ödemeleri göstermez. 2006 yılı için programlanan değeridir.

4.6. Diğer Reform Alanları

4.6.1. Bölgesel Gelişme

Bölgesel gelişme politikalarında temel amaç, yerel dinamiklere dayalı kalkınma anlayışı çerçevesinde ekonomik gelişme ve sosyal refahın ülke genelinde dengeli bir şekilde yayılması, bölgelerarası göç eğilimlerinin bölge içinde tutulması, nüfusun mekanda dengeli dağılımının sağlanması ve kentleşmenin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması ile kırsal kesimde refahı artırarak, kır ve kent arasındaki sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasıdır.

Merkezi düzeyde, DPT Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğünün Kurumsal ve İdari Kapasitesinin Geliştirilmesi adlı eşleştirme projesinin uygulanmasına 1 Haziran 2005 tarihi itibarıyla başlanmıştır. Söz konusu projenin amacı, bölgesel gelişme politikalarının geliştirilmesi, uygulanması, yönetimi ve koordinasyonu ile AB fonlarıyla desteklenen projelerin uygulanmasını sağlayacak entegre mekanizmaların geliştirilmesi ve kurumsal kapasitenin güçlendirilmesidir. Buna bağlı olarak, proje hedeflenen kurumsal yapılandırmayı gerçekleştirmek için gerekli organizasyon yapısı, koordinasyon, kurumsal kapasite ve insan kaynakları, iletişim ve yönetim konularını içeren, birbiriyle ilişkili altı bileşenden oluşmaktadır.

Bölgesel düzeyde ise, Kalkınma Planı ve Yıllık Programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak, AB programlarını uygulamak, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları ile kamu kesimi arasında işbirliğini geliştirmek ve bu çerçevede iller arası koordinasyonu sağlamak üzere hazırlanan Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısının görüşmeleri TBMM'de tamamlanma aşamasındadır. Ajansların, 2006 yılında dokuz, 2007 yılında iki ve 2008 yılında üç adet olmak üzere, öncelikli olarak AB hibe destekli bölgesel kalkınma programlarının yürütüldüğü bölgelerde kurulması öngörülmektedir. Bununla birlikte, hem kurulacak Kalkınma Ajanslarında çalışacak personelin kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik çeşitli eğitim programlarının düzenlenmesi hem de halihazırda AB destekli bölgesel programların bölgelerdeki koordinasyonunu yürütmekte olan Proje Koordinasyon ve Uygulama Birimlerinin teknik altyapılarının iyileştirilmesi planlanmaktadır.

Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) İdaresi koordinasyonunda yürütülmekte olan Güneydoğu Anadolu Projesi Bölgesel Kalkınma Programı kapsamındaki Kültürel Mirasın Geliştirilmesi Programı çerçevesinde teklif çağrısı yöntemiyle projeler toplanmış ve 12 milyon euro tutarında 32 proje başarılı bulunmuştur.

Türkiye-Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği Programı kapsamında, 2003 Yılı Mali Yardım Programlaması çerçevesinde desteklenen 500 bin euro büyüklüğündeki Ortak Küçük Projeler Fonu Hibe Programının uygulanmasına 2004 yılının üçüncü çeyreğinde başlanmıştır. Bu çerçevede, teklif çağrısı yöntemiyle toplanan proje teklifleri değerlendirilmiş ve seçilen 9 projenin desteklenmesine karar verilmiştir. Program kapsamında 2004 Yılı Mali Yardım Programlamasına 500 bin euro bütçeli Ortak Küçük Projeler Fonu Hibe Programı ve Edirne Ekmekçizade Kervansarayı Restorasyon Projesi dahil edilmiştir. Programlamada yaşanan sorunlar nedeniyle 2005 yılında tanımlı projelerin uygulanması başlatılamamıştır. Söz konusu projeler 2006 yılı programlamasına bırakılmıştır.

Interreg III/A Yunanistan-Türkiye Programı kapsamında ikili işbirliğinin çerçevesini belirlemek üzere hazırlık çalışmaları devam etmektedir. Program uygulamalarının 2006 yılında başlatılması planlanmaktadır. Bu kapsamda, 2006 yılında 2004 ve 2005 yılları için tahsis edilen ancak kullanılmayan bütçe de dahil olmak üzere toplam 1.452 bin euro için teklif çağrısına çıkılması öngörülmekte olup, ödemelerin 2006 yılında yüzde 80, 2007 yılında ise yüzde 20 oranında gerçekleştirilmesi planlanmakta ve ulusal bütçeden aktarılacak kaynak planlaması bu çerçevede yapılmaktadır. Program kapsamında geri kalan miktar daha sonraki programlama dönemlerine tanımlanmış projeler şeklinde önerilecek olup, bu aşamada ayrılacak kaynak henüz belirlenmemiştir.

Ön Ulusal Kalkınma Planında (ÖUKP) yer alan öncelikli 12 İstatistikî Bölge Birimleri (İBB) Düzey II Bölgesi kapsamında, DPT koordinasyonunda yürütülmekte olan Doğu Anadolu Kalkınma Programı ve TR82 (Çankırı, Kastamonu ve Sinop illeri), TR83 (Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat illeri) ve TRA1 (Bayburt, Erzincan ve Erzurum illeri) İBB Düzey II Bölgeleri Kalkınma Programlarında 2005 yılı Nisan ve Mayıs aylarında proje teklif çağrılarında çıkmış olup, Merkezi Finans ve İhale Biriminde toplanan proje tekliflerine ilişkin değerlendirme süreci devam etmektedir. Ancak, gelinen aşamada değerlendirme sürecinin tamamlanmamış olması nedeniyle TR82, TR83 ve TRA1 İBB Düzey II Bölgeleri Kalkınma Programı kapsamında gerçekleştirilecek ödemeler 2006 yılına aktarılmıştır. Doğu Anadolu Kalkınma Programında ise, Tatvan Atıksu Tesisi Rehabilitasyon Projesi yapım projesine dönüştürülmüş ve bu durum maliyetleri artırmıştır.

2004 Yılı Mali Yardım Programı kapsamında yer alan TRA2 (Ağrı, Ardahan, Iğdır ve Kars illeri), TR72 (Kayseri, Sivas ve Yozgat illeri), TR52 (Karaman ve Konya illeri) ve TRB1 (Bingöl, Elazığ, Malatya ve Tunceli illeri) İBB Düzey II Bölgeleri Kalkınma Programının uygulanmasına 2005 yılının son çeyreğinde başlanması öngörülmektedir. Programda, ödemelerin yüzde 80'inin 2006 yılında, geri kalan yüzde 20'sinin ise 2007 yılında gerçekleştirilmesi planlanmakta ve ulusal bütçeden aktarılacak kaynak planlaması bu çerçevede yapılmaktadır.

Bunlara ek olarak, 2005 Yılı Mali Yardım Programlamasına, ÖUKP kapsamında yer alan öncelikli İBB Düzey II bölgelerinden TR90 İBB Düzey II bölgesinde (Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illeri) uygulanmak üzere bir bölgesel kalkınma programı önerilmiştir. TR90 İBB Düzey II Bölgesi Kalkınma Programının (Doğu Karadeniz Kalkınma Programı) uygulamasına 2006 yılı içerisinde başlanacaktır. Programın bütçesi, 18 milyon euro AB katkısı, 6 milyon euro Türkiye katkısı olmak üzere toplam 24 milyon eurodur. Programda, ödemelerin yüzde 80'inin 2007 yılında, geri kalan yüzde 20'sinin ise 2008 yılında gerçekleştirilmesi planlanmakta ve ulusal bütçeden aktarılacak kaynak planlaması bu çerçevede yapılmaktadır.

2005 Yılı Mali Yardım Programlamasına ayrıca, Bölgesel Kalkınma Programlarının programlama aşamasına ve yönetimine teknik destek sağlanması ile Kalkınma Ajanslarının kurulması ve işleyişine destek sağlanmasına yönelik bir proje önerilmiştir. Proje ile bölge kalkınma stratejilerinin ve operasyonel programların katılımcı bir anlayışla hazırlanması ile altyapı yatırımı proje fikirlerinin önceliklendirilmesine destek sağlanması, AB destekli bölgesel kalkınma programlarını uygulama, izleme ve değerlendirme kapasitelerinin merkezde ve bölgede artırılmasına destek sağlanması, Kalkınma Ajanslarının kurulması ve işleyişi için teknik danışmanlık, malzeme-ekipman desteği sağlanması öngörülmektedir. Programın bütçesi, 18,5 milyon eurosu AB desteği 1 milyon eurosu Türkiye katkısı olmak üzere

toplam 19,5 milyon eurodur. Programın uygulamasına 2006 yılı içerisinde başlanacaktır.

Ayrıca, kamu bütçesinden finanse edilen bölgesel gelişme planlarına örnek olan Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi çalışmalarının da önümüzdeki dönemde tamamlanması planlanmaktadır.

Hazırlanan ve uygulaması başlayan Bölgesel Kalkınma Programlarının uygulama dönemi, programlara ayrılan mali yardım miktarı ve bölgesel ve merkezi kuruluşların proje üretme ve uygulama kapasitesi göz önüne alındığında, bölgesel programların ekonomiye katkısının, özellikle katılım öncesi dönemde kısıtlı olacağı düşünülmektedir. Ancak bu dönemde, bölgelerde özellikle katılım öncesi fonların etkin kullanımı ile bölgesel ve merkezi düzeyde proje üretme ve uygulama kapasitesinin artacağı ve program uygulanan bölgelerde sınırlı da olsa bir gelir ve istihdam etkisinin sağlanabileceği öngörülmektedir.

Tablo. 4. 8: Bölgesel Gelişme Politika Taahhütleri Matrisi

(1000 Euro)

	2004	2005	2006	2007	2008
1. Doğu Anadolu Kalkınma Programı (1)					
A. Uygulama Profili	---	---	X	X	---
B. Net Bütçe Etkisi	---	---	-314	-1.256	---
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	---	-314	-1.256	---
2. TR82, TR83 ve TRA1 Düzey II Bölgeleri Kalkınma Programı					
A. Uygulama Profili	---	X	X	---	---
B. Net Bütçe Etkisi	---	---	-12.330	---	---
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	---	-12.330	---	---
3. Türkiye-Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği Programı					
A. Uygulama Profili	---	X	X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi	---	-85	-600	-2.803	-418
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	-85	-600	-2.803	-418
4. Interreg III/A Yunanistan-Türkiye Programı					
A. Uygulama Profili	---	X	X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi	---	---	-1.162	-290	---
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	---	-1.162	-290	---
5. TR72, TR52, TRB1 ve TRA2 Düzey II Bölgeleri Kalkınma Programı					
A. Uygulama Profili	---	X	X	X	---
B. Net Bütçe Etkisi	---	---	-16.540	-4.130	---
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	---	-16.540	-4.130	---
6. TR90 Düzey II Bölgesinde Bölgesel Kalkınma Programı (2)					
A. Uygulama Profili	---	---	X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi	---	---	---	-4.800	-1.200
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	---	---	-4.800	-1.200

7. AB Bölgesel Programları (3)					
A. Uygulama Profili	---	---	X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi	---	---	-1.476	-2.209	-2.102
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	---	-1.476	-2.209	-2.102
8. Bölgesel Gelişme Projesi (4)					
A. Uygulama Profili	---	---	X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi	---	---	-414	-623	-579
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	---	-414	-623	-579
9. Mahalli İdareler Ödeneği					
A. Uygulama Profili	---	X	X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi	---	-2.530	-4.250	-4.607	-4.610
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	-2.530	-4.250	-4.607	-4.610
10. Kalkınma Ajansları					
A. Uygulama Profili	---	---	X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi	---	---	-76.741	-78.143	-79.146
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	---	-76.741	-78.143	-79.146
Toplam Net Bütçe Etkisi					
A. Uygulama Profili	---	X	X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi	---	-2.615	-113.827	-98.861	-88.055
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	-2.615	-113.827	-98.861	-88.055

Not: Uygulanması başlayan programlar için harcamalar, Merkezi Olmayan Uygulama Sistemi çerçevesindeki onay prosedürü nedeniyle, bir sonraki yıldan itibaren gerçekleştirilebilmektedir.

(1) Tatvan Atıksu Tesisi Yapım Projesi nedeniyle artan AB hibesi karşılığı ulusal bütçeden yüzde 25 oranında eş finansman ayrılması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Toplam maliyeti 6,3 milyon euro olan projenin 1,57 milyon eurosu Türkiye katkısı olup, proje kapsamında ödemelerin 2006 yılında yüzde 20, 2007 yılında ise yüzde 80 oranda gerçekleştirilmesi planlanmakta ve ulusal bütçeden aktarılacak kaynak planlaması bu çerçevede yapılmaktadır.

(2) Bu Program, 2005 Yılı Mali Yardım Programlaması kapsamında önerilmiştir.

(3) Bu proje kapsamında yer alan bölgesel gelişme projeleri için, gerekli görüldüğü takdirde doğrudan veya İçişleri Bakanlığı bütçesi aracılığıyla, mahalli idareler veya bunların birliklerinin bütçelerine aktarma yapılacaktır.

(4) Stratejik planlama yaklaşımıyla hazırlanan Yeşilirmak Projesi.

4.6.2. Sağlık-Sosyal Güvenlik Reformu ve Gelir Dağılımının İyileştirilmesi

2005 yılında sosyal güvenlik reformu ile ilgili çalışmalar devam etmiştir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından hazırlanan reform tasarıları; sosyal güvenlik sisteminde faaliyet gösteren kurumların tek çatı altında toplanması, sistemin mali sürdürülebilirliğini de sağlamak üzere sistemde norm ve standart birliğinin sağlanması ve tüm nüfusu kapsayacak genel sağlık sigortasına geçilmesi yönündeki düzenlemeleri içermektedir. Sosyal güvenlik sistemindeki uzun ve kısa vadeli sigorta kolları ile genel sağlık sigortasını düzenleyen Sosyal Güvenlik ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Tasarısı, TBMM gündeminde yer almaktadır. Sistemin kurumsal yapısını ve sosyal yardımlar sistemini düzenleyen kanun tasarısı taslakları üzerindeki çalışmalar devam etmektedir. Söz konusu tasarıların 2006 yılı içinde yasalaşması ve 2007 yılında yürürlüğe girmesi hedeflenmektedir.

2004 ve 2005 yıllarında genel sağlık sigortasına geçiş için çeşitli adımlar atılmıştır. Bu çerçevede, yoksul vatandaşların sağlık kurum ve kuruluşlarındaki ayakta tedavi giderlerinin de karşılanmasında önemli kolaylıklar getirilmiştir. 19 Ocak 2005 tarihinde yayımlanan 5283 sayılı Kanun ile SSK ve bazı kamu kurumlarına ait sağlık

birimleri, bunlara ilişkin her türlü görev, hak ve yükümlülükler, taşınırlar, taşınmazlar ve taşıtlarla birlikte Sağlık Bakanlığına devredilmiştir.

2005 yılında sosyal yardım ve hizmetler alanında gelişme sağlayacak çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. 2005 yılının Temmuz ayında yürürlüğe giren 5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, özürllüğün önlenmesi, özürllülerin sağlık, eğitim, rehabilitasyon, istihdam, bakım ve sosyal güvenliğine ilişkin sorunlarının çözümü ile topluma katılımlarını sağlamak ve bu hizmetlerin koordinasyonunu amaçlamaktadır. 15 Temmuz 2005 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan Çocuk Koruma Kanunu, korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemeyi amaçlamaktadır. Kanuna göre, suça sürüklenen çocuklara sunulacak olan danışmanlık, bakım ve barınma tedbirlerini Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) yerine getirecektir.

Sağlıkta Dönüşüm Programına destek olarak başlatılan Sağlıkta Dönüşüm Projesinin ilk kısmında pilot uygulamalara, gerekli eğitimlere ve sağlık bilgi sisteminin kurulmasına yoğunlaşmıştır. Sağlıkta Dönüşüm Projesi beş bileşen ve bunların alt bileşenlerinde oluşmaktadır. Bu bileşenler aşağıda sıralanmıştır:

1. Etkili yönetim için Sağlık Bakanlığının yeniden yapılandırılması;
 - 1.1. Sağlık Bakanlığının yeniden yapılandırılması,
 - 1.2. Ulusal ilaç ve tıbbi cihaz kurumunun kurulması,
 - 1.3. Sağlık tesislerinin kalite güvencesi ve akreditasyonu,
 - 1.4. İzleme ve değerlendirme kapasitesinin oluşturulması,
2. Genel sağlık sigortasının oluşturulması ve sosyal güvenlik kuruluşlarının kurumsal kapasitelerinin güçlendirilmesi;
 - 2.1. Aktüeryal kapasitenin geliştirilmesi,
3. Sağlık hizmet sunumunun reorganizasyonu;
 - 3.1. Birinci basamak sağlık hizmetleri için aile hekimliği uygulamasının başlatılması,
 - 3.2. Devlet hastanelerinin özerkliği,
 - 3.3. Etkili sevk sisteminin kurulması,
 - 3.4. Toplum sağlığının güçlendirilmesi,
4. İnsan kaynakları kapasitesinin güçlendirilmesi;
 - 4.1. Sağlık ve sosyal güvenlik iş politikası ve planlaması,
 - 4.2. Halk sağlığı okulunun güçlendirilmesi,
5. Sağlık ve sosyal güvenlik altyapısının oluşturulması;
 - 5.1. Sağlık bilgi sisteminin oluşturulması,
 - 5.2. Sosyal güvenlik bilgi sisteminin oluşturulması.

Bunlar içerisinde yer alan genel sağlık sigortasının oluşturulması ve sosyal güvenlik kuruluşlarının kurumsal kapasitelerinin güçlendirilmesi ile sağlık ve sosyal güvenlik altyapısının oluşturulması bileşenleri sosyal güvenlik reformu ve sağlık reformunun temel ortak bileşenleridir.

Sağlıkta dönüşüm projesindeki beş bileşenin uygulanması ve sistemin yeniden yapılandırılmasıyla etkin, kaliteli ve kolay erişilebilen bir sağlık sisteminin kurulması hedeflenmektedir. Bu amaçla, sağlıkta hizmet sunumunun reorganizasyonu çerçevesinde yürütülen çalışmalardan temel sağlık hizmetleri için aile hekimliğinin getirilmesi kapsamında Aile Hekimliği Pilot Uygulaması Hakkında Kanun 24 Kasım 2004 tarihinde TBMM tarafından kabul edilmiştir. Bu çerçevede pilot il olarak seçilen

Düzce’de başlatılan çalışmalar ile uygulama için gerekli olan diğer yasal düzenlemeler tamamlanmıştır. Söz konusu pilot uygulamaya 2005 yılı Eylül ayı sonunda başlanmıştır.

Ulusal İlaç Kurumu ve Tıbbi Cihaz Kurumunun kurulmasına ilişkin olarak mevzuat çalışmaları sürdürülmektedir. Ulusal İlaç Kurumu ilaçla ilgili temel politikaların benimsenmesi, ilacın ruhsatlanması ve AR-GE faaliyetlerinin geliştirilmesi gibi konularda düzenleme ve destekleme görevini yerine getirirken, Tıbbi Cihaz Kurumu ise tıbbi cihaz ve sarf malzemeleri konularında standardizasyonu ve denetimi sağlayacaktır. Bu sayede, akılcı ilaç ve malzeme yönetiminde etkinlik artmış olacaktır.

Sağlık ve sosyal güvenlik altyapısının oluşturulması için çalışmalar başlatılmış, öncelikle aile hekimliği pilot projesine temel teşkil edecek elektronik hasta takip sistemine ilişkin proje hazırlanmıştır. Ayrıca, sağlık ve sosyal güvenlik bilgi sistemlerinin bir an önce oluşturulması için 2006 yılı bütçesinden gerekli ödenek ayrılmıştır.

Toplum sağlığının güçlendirilmesi kapsamında, bireylerin hasta olmasını engelleyerek yaşam kalitelerinin artırılması ve olası maliyetlerin önlenmesine yönelik olarak koruyucu sağlık hizmetlerine özel önem verilmekte ve bu çerçevede hemoglobinopati kontrol programı, ulusal yenidoğan tarama programı, kızamık eliminasyon programı, emzirmenin özendirilmesinin desteklenmesi ile demir yetersizliği anemisinin önlenmesi projesi uygulanmaktadır. Ayrıca, üreme sağlığı stratejik plan ve eylem planı hazırlanmıştır.

Kutu. 4. 2: Türkiye’de Sosyal İçerme

Ülkemiz, 26 Şubat 2002 tarihli Çerçeve Anlaşması ve 3 Şubat 2003 tarihli Mutabakat Zaptının 2-4. maddeleri uyarınca, Avrupa Birliğinin Sosyal Dışlanmayla Mücadele Topluluk Programına katılmıştır. Aday ülke olarak Türkiye bu süreçte ilk olarak Sosyal İçerme Belgesini (JIM) hazırlayacaktır. JIM, Türkiye’nin sosyal içerme bağlamında mevcut durumunu analiz edip, ilgili politika önceliklerinin belirlenmesi bakımından büyük önem taşımaktadır.

Türkiyede bazı sosyal kesimler, sağlık, eğitim hizmetleri ile kültürel olanaklardan ve bilgi-iletişim teknolojilerinden yararlanmak, üretim etkinlikleri içinde yer almak ve karar alma süreçlerine katılmak açısından sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. Bunlar aynı zamanda yoksulluk riskiyle en fazla karşı karşıya olan kesimlerdir. Sosyal dışlanmaya maruz kalanlar, özellikle tarım sektörü ile geçici ve güvencesi olmayan işlerde çalışanlar, eğitimsizler, kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve özürülüdür.

Yoksulluğa ve sosyal dışlanmaya maruz veya bu risk altında olan birey veya grupların ekonomik ve sosyal hayata aktif katılımlarının artırılması ve yaşam kalitelerinin yükseltilerek toplumsal dayanışma ve bütünlüğünün sağlanması, Orta Vadeli Program (2006-2008) ve 2006 Yılı Programında amaç olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede, nüfusun tümünü kapsayan ve dezavantajlı grupları entegre eden bir sosyal koruma ağının oluşturulması, kamunun sunduğu hizmetlere erişilebilirliğin artırılması, göç edenlerin toplumla bütünlüklerinin sağlanması ve bu konularda toplumun her kesiminin sorumluluk alması esastır.

Tablo: Çeşitli Kriterlere Göre Gıda ve Gıda-Dışı Harcamalar Bakımından En Yoksul Kesimler (Yüzde)

Kriterler	En Yoksul Kesim	Yoksulluk Oranı (2002)	Yoksulluk Oranı (2003)
Yerleşim Yeri	Kırda yaşayan	35,0	37,0
Cinsiyet	Kadın	27,2	28,3
Eğitim	Okur-yazar olmayan	41,1	42,4
Hanehalkı Kompozisyonu	Ataerkil veya geniş aile	34,3	32,7
İktisadi Faaliyet	Tarım sektörü	36,4	39,9
İşteki Durum	Yevmiyeli	45,0	43,1
İş Aramama Nedeni	Engelli	36,0	-
Sosyal Sigorta	Sağlık sigortası olmayan	43,6	-
Genel Yoksulluk Oranı (gıda ve gıda-dışı yoksulluk)		27,0	28,1

Kaynak: DİE

Kişi başına milli gelirde yaşanan olumlu gelişmelerin yanı sıra, gerek sosyal hizmet ve yardımlar alanındaki gelişmeler, gerekse sosyal güvenlik reformu çerçevesinde yapılması öngörülenler gelir dağılımı ve yoksullukla mücadele açısından önem taşımaktadır. Yoksul kesim genellikle sosyal güvenlik sistemi tarafından kapsamadığı için sosyal hizmet ve yardım sistemi aracılığıyla desteklenmektedir. 1994 yılından bu yana nüfusun en yoksul kesimiyle en zengin kesiminin milli gelirden aldıkları paylar arasındaki fark azalmaktadır. Bunun yanı sıra, Türkiye’de gıda harcaması maliyetinin yoksulluk sınırı olarak kabul edildiği durumda, 2002 yılında nüfusun yüzde 1,35’i bu sınırın altındayken 2003 yılında bu sınırın altındaki nüfus azalarak yüzde 1,29’a düşmüştür. Gıda ve gıda dışı harcamaların maliyetinin yoksulluk sınırı olarak kabul edildiği durumda ise, 2002 yılında nüfusun yüzde 26,96’sı bu sınırın altındayken, 2003 yılında bu sınırın altındaki nüfus yüzde 28,12 olarak gerçekleşmiştir. Ekonomik istikrarın yanı sıra, sektörel bazda da politikalar gerektiren gelir dağılımı ve yoksulluk alanında yaşanan iyileşmelere rağmen, Türkiye hala Avrupa Birliği ortalamasından uzaktır.

Tablo. 4. 9: Sağlık-Sosyal Güvenlik Politika Taahhütleri Matrisi

(1000 Euro)

	2004	2005	2006	2007	2008
1. Neonatal Tarama Programı (Fenilketonuri, Hipotroidi)					
A. Uygulama Profili	--	X	X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi	--	-420	-1.200	-620	-190
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	--	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	--	-420	-1.200	-620	-190
2. SB/ AB Üreme Sağlığı Programı					
A. Uygulama Profili	--	X	X	---	---
B. Net Bütçe Etkisi	--	-1.000	-1.500	---	---
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	--	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	--	-1.000	-1.500	---	---
3. Kansersiz Yaşam Projesi (1)					
A. Uygulama Profili	--	X	X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi	--	---	-890	---	---
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	--	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	--	---	-890	---	---
4. İyi Laboratuvar Uygulaması					
A. Uygulama Profili	--	X	X	X	---
B. Net Bütçe Etkisi	--	---	-325	-200	-200
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	--	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	--	---	-325	-200	-200
5. Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele (2)					
A. Uygulama Profili	--	X	X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi	--	---	-1.000	-3.000	-2.500
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	--	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	--	---	-1.000	-3.000	-2.500
6. Sağlıkta Dönüşüm Projesi (3)					
A. Uygulama Profili	--	X	X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi	--	-900	-11.150	-15.500	-11.250
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	--	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	--	-900	-11.150	-15.500	-11.250
7. Diğer (İlaç, Bio-sidal Projesi vs.)					
A. Uygulama Profili	--	X	X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi	--	-220	-1.800	-1.500	-1.000

B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	-220	-1.800	-1.500	-1.000
Toplam Net Bütçe Etkisi					
A. Uygulama Profili	---	X	X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi	---	-2.640	-17.865	79.180	84.860
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	-2.640	-17.865	79.180	84.860

(1) Kanser Tarama ve Eğitim Merkezleri projesinin devamıdır.

(2) Sürveyans Sisteminin Kurulması Projesi dahil edilmiştir.

(3) Genel Sağlık Sigortası ve sosyal güvenlik kurumsal ve bilgi işlem altyapısının kurulması bu proje içerisinde yer almaktadır.

4.6.3. Bilgi ve İletişim Teknolojileri

Günümüzde en değerli girdi olarak kabul edilen bilginin, ekonomik ve sosyal yaşamın her alanında en etkin şekilde kullanılmasını amaçlayan Türkiye'nin bilgi toplumuna dönüşümdeki vizyonu; bilim ve teknoloji üretiminde odak noktası haline gelmiş, bilgi ve teknolojiyi etkin bir araç olarak kullanan, bilgiye dayalı karar alma süreçleriyle daha fazla değer üreten, küresel rekabette başarılı ve refah düzeyi yüksek bir ülke olmaktır.

Bu dönüşüm vizyonunun hayata geçirilmesini amaçlayan e-Dönüşüm Türkiye Projesi çerçevesinde 2003-2004 yıllarını kapsayan Kısa Dönem Eylem Planında (KDEP) öncelikli olarak, kamu kurumlarınca çevrimiçi hizmetlerin etkin bir şekilde sunulabilmesi için birlikte çalışabilir ve güvenli bilgi sistemlerinin oluşturulmasına yönelik eylemlere yer verilmiştir. Ayrıca KDEP'te yer alan eylemlerin, Acil Eylem Planındaki kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması, kamu hizmetlerinde etkinliğin sağlanması ve vatandaşlara yönelik hizmetlere ilişkin eylemler ile bir bütünlük içerisinde olmasına dikkat edilmiştir.

e-Dönüşüm Türkiye İcra Kurulunun talimatıyla KDEP'in tamamlanmasını takiben Bilgi Toplumu Stratejisi hazırlık çalışmaları sırasında bir geçiş dönemi planı olarak ilgili kamu ve sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla hazırlanan e-Dönüşüm Türkiye Projesi 2005 Yılı Eylem Planı 24 Mart 2005 tarih ve 2005/05 sayılı Yüksek Planlama Kurulu Kararınca kabul edilerek, çalışmalara başlanmıştır.

KDEP içerisinde Türkiye'nin bilgi toplumuna dönüşümü çerçevesinde hukuki ve teknik altyapının oluşturulmasına yönelik eylemler ağırlıklı olarak yer alırken, 2005 Eylem Planında uygulamaya yönelik eylemlere ağırlıklı olarak yer verilmiştir. KDEP eylemlerinden 34 (yüzde 47) tanesi tamamlanırken 19 (yüzde 26) eylem ise doğrudan veya revize edilerek 2005 Eylem Planına aktarılmıştır. Süreklilik arz eden diğer eylemlerin de izlenmesine devam edilmektedir.

2005 Eylem Planında bilgi toplumu stratejisi, teknik altyapı ve bilgi güvenliği, eğitim ve insan kaynakları, hukuki altyapı, e-devlet, e-sağlık ve e-ticaret başlıkları altında toplam 50 eyleme yer verilmiştir. Söz konusu eylemlerden, 28 adet kamu kurum ve kuruluşu sorumludur.

Türkiye'nin bilgi toplumuna dönüşümünde ulaşması gereken temel hedef ve politikaları ortaya koyan ve bu hedeflere ulaşmak için izlenmesi gereken yöntem ve araçlar ile gerekli olan kaynakları içerecek olan Bilgi Toplumu Stratejisinin hazırlanmasına yönelik olarak DPT tarafından başlatılan danışmanlık hizmet alımı ihale süreci tamamlanmıştır. Bilgi Toplumu Strateji Belgesi 2005 yılı sonunda sonuçlandırılacaktır. Strateji; bilgi ve iletişim teknolojileri, sosyal dönüşüm, iş ortamı ve girişimcilik, etkin kamu yönetimi konularını kapsayacak, ayrıca, kurumsal yapılanma ve

yönetişim modeli ile iletişim stratejisi de hazırlanacaktır. Strateji Belgesi, aynı zamanda e-devlet konusunda önceliklendirilmiş eylem planını da içerecektir.

Bilgi toplumunun gerektirdiği insan kaynaklarının yetiştirilmesi kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ile Türk Telekom A.Ş. arasında imzalanan protokolün ilk üç aşaması tamamlanarak Temmuz 2005 itibarıyla, MEB'e bağlı 20.350 okulun Asimetrik Sayısal Abone Hattı (ADSL) internet erişimi sağlanmıştır. Söz konusu protokolün 22.534 okulun daha ADSL internet erişimini içeren dördüncü aşaması için ek protokol hazırlık çalışmalarına devam edilmektedir. Bu aşamanın da tamamlanmasıyla Türkiye genelindeki toplam 42.534 okula ADSL internet erişimi ve hizmetleri sağlanmış olacaktır.

Tüm vatandaşlara hizmet edecek Eğitim Portalı çalışmaları çerçevesinde 25 okul için okul yönetimi, öğrenci ve veli arasında iletişimi sağlayan pilot uygulama projesi MEB tarafından başlatılmıştır. 2005 yılı sonuna kadar 120 okulun daha bu imkandan yararlanmasına yönelik çalışmalara devam edilmektedir.

e-Dönüşüm Türkiye Projesinin en önemli bileşeni e-devlettir. Bu kapsamda kullanıcıların bütünleşik kamu hizmetlerine tek noktadan ulaşabilecekleri, vatandaş ve iş dünyasının ihtiyaçlarına odaklanmış e-Devlet Kapısının teknik altyapısının kurulması görev ve sorumluluğu 2005/8409 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Türk Telekom A.Ş.'ye verilmiştir. Söz konusu hizmet için yapılan ihale sonuçlandırılmış olup 2006 yılı içinde 19 pilot hizmeti içermesi öngörülen e-Devlet Kapısı hizmete girecektir. e-Devlet Kapısı çerçevesinde oluşturulacak teçhizat ve yazılım ile yönetimi, daha sonra bedelsiz olarak Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına devredilecektir.

e-Devlet hizmetlerinin önemli bileşenlerinden biri olan ve vatandaş kimlik bilgilerine tek ve benzersiz bir numara ile ulaşılmasını sağlayan Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi (MERNİS) kimlik bilgilerinin kamu kurum ve kuruluşları ile paylaşılmasını amaçlayan Kimlik Paylaşım Sistemi (KPS) 10 Temmuz 2005 tarih ve 25871 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan KPS Uygulama Yönetmeliği ile hizmete girmiştir. 2005 yılı Ekim ayı itibarıyla 23 kamu kurumu bu hizmetten yararlanmaya başlamıştır.

Bilgi toplumunun hukuki altyapısının temel yapı taşlarından birini oluşturan Elektronik İmza Kanununun uygulanmasına yönelik olarak Telekomünikasyon Kurumu tarafından hazırlanan Elektronik İmza Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik ile Elektronik İmza ile İlgili Süreçlere ve Teknik Kriterlere İlişkin Tebliğ yürürlüğe girmiştir. Bu kapsamda halihazırda, biri kamu olmak üzere üç adet elektronik sertifika hizmet sağlayıcı yetkilendirilmiştir.

Kamu kaynaklarının israf edilmemesi, mükerrer yatırımların önlenmesi ve kamu yatırımlarının özel sektör yatırımlarını dışlayarak piyasada rekabeti bozucu etki yapmasını önlemek amacıyla kamunun elektronik sertifika ihtiyacının tek merkezden karşılanması için 2004/21 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu-Ulusal Elektronik ve Kriptoloji Araştırma Enstitüsü (TÜBİTAK-UEKAE), Kamu Sertifikasyon Merkezi (KamuSM) kurmak suretiyle kamu kurum ve kuruluşlarının kurumsal sertifika ihtiyaçlarını karşılamakla görevlendirilmiş ve KamuSM 1 Temmuz 2005 tarihinden itibaren faaliyete geçmiştir.

5237 sayılı Türk Ceza Kanununda bilişim suçları ile ilgili düzenlemelere yer verilmiş olup, söz konusu düzenlemeler 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bunlara ek olarak, Kişisel Verilerin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının görüşlerinin değerlendirilmesi amacıyla Başbakanlık

tarafından Adalet Bakanlığına iade edilmiş olup, değerlendirme süreci devam etmektedir.

Türkiye'nin de taraf olduğu ve 2004 yılı sonunda tamamlanan AB'nin İdareler Arasında Elektronik Veri Değişimi Programı (IDA), Avrupa Komisyonu tarafından 1 Ocak 2005 tarihi itibarıyla Avrupa e-Devlet Hizmetlerinin Kamu Kurumları, İş Alemi ve Vatandaşlar için Entegre Sunumu Programına (IDABC - Interoperable Delivery of pan-European e-Government Services to Public Administrations, Businesses and Citizens) dönüştürülmüştür. Türkiye'nin IDABC programına katılımına ilişkin mütabakat zaptı onay sürecindedir.

e-Devlete hazırlık düzeyinin değerlendirilmesi amacını taşıyan OECD e-devlet ülke incelemesine Türkiye de dahil edilmiş olup, 2006 yılı Nisan ayında bu kapsamdaki çalışmaların tamamlanması planlanmaktadır.

Türkiye'nin bilgi toplumuna dönüşümünde düşük maliyetli, yaygın ve kaliteli telekomünikasyon hizmetlerini amaçlayan telekomünikasyon sektöründe serbestleşme ve AB müktesabatına uyum çalışmalarına devam edilmektedir. Bu bağlamda, Türk Telekom hisselerinin yüzde 55'i blok olarak satılmıştır.

Telekomünikasyon alanındaki mevzuatın dağınık yapısının ortadan kaldırılması ve yeni gelişmeler doğrultusunda sektörün ihtiyaç duyduğu düzenlemelerin yapılması amacıyla Elektronik Haberleşme Kanunu Tasarısı hazırlanarak yasalaşmak üzere TBMM'ye sevk edilmiştir.

Tam serbestleşme sonrasında Mayıs 2004 tarihinden itibaren uzak mesafe telefon hizmeti için yetkilendirmelere başlanmış ve Eylül 2005 tarihi itibarıyla 41 işletme bu kapsamda yetkilendirilmiştir. Ayrıca, Telekomünikasyon Kurumu ile Türksat Uydu Haberleşme ve İşletme A.Ş. arasında Uydu Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Görev Sözleşmesi, Kıyı Emniyeti ve Gemi Kurtarma İşletmeleri Genel Müdürlüğü arasında ise Deniz Haberleşmesi ve Seyir Güvenliği Haberleşmesi Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Görev Sözleşmesi imzalanmıştır. Bunun yanı sıra, hizmet türleri itibarıyla yetkilendirilen işletme sayıları aşağıda gösterilmektedir:

1. Ulusal Telekomünikasyon Hizmetleri: 1
2. Küresel Mobil Haberleşme Sistemi (GSM) Mobil Telefon Hizmeti: 3
3. Uydu Platform Hizmetleri: 1
4. Uydu Telekomünikasyon Hizmetleri: 22
5. Küresel Mobil Kişisel Haberleşme Sistemi (GMPCS) Mobil Telefon Hizmetleri: 5
6. İnternet Servis Sağlayıcı: 71
7. Karasal Hatlar Üzerinden Veri İletim Hizmeti: 18
8. Ortak Kullanımlı Telsiz Hizmetleri: 43

AB Mevzuatına uyum çerçevesinde, telekomünikasyon alanında ikincil düzenlemelere ilişkin gelişmeler Tablo 4.10'da verilmektedir.

Tüketicilerin telekomünikasyon sektöründe sunulan hizmetler ile ilgili bilgilere kolaylıkla ulaşabilmesi ve herhangi bir sorun ile karşılaştıkları zaman izleyecekleri şikayet prosedürlerinin belirlenmesine yönelik olarak, Telekomünikasyon Kurumu tarafından hazırlanan Tüketici Rehberi kitapçığı, 2005 yılı Ağustos ayı içerisinde yayımlanmıştır.

Tablo. 4. 10: AB Mevzuatına Uyum Çerçevesindeki Yasal Düzenlemeler

Tarih	Numara	Adı	Açıklama
23/ 09/2004	25592 sayılı Resmi Gazete	Numara Ücretlerinin Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ	Tebliğ, numara türlerine göre birincil tahsiste alınacak numara ücretlerine ilişkin usul ve esasları kapsamaktadır.
22/12/2004	25678 sayılı Resmi Gazete	Telekomünikasyon Sektöründe Tüketici Hakları Yönetmeliği	Yönetmelik, Telekomünikasyon hizmetlerinden yararlanan tüketicilerin hak ve menfaatlerini korumaya yönelik usul ve esasları belirlemektedir.
6/01/2005	25692 sayılı Resmi Gazete	Elektronik İmza Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik	Yönetmelik, elektronik imzanın hukuki ve teknik yönleri ile uygulanmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir.
6/01/2005	25692 sayılı Resmi Gazete	Elektronik İmza ile İlgili Süreçlere ve Teknik Kriterlere İlişkin Tebliğ	Tebliğ, elektronik imzaya ilişkin süreçleri ve teknik kriterleri detaylı olarak belirlemektedir.
5/02/2005	25718 sayılı Resmi Gazete	Telekomünikasyon Hizmet ve Altyapılarına İlişkin Yetkilendirme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	Kablo Platform Hizmetine ilişkin Yönetmelik Ekidir.
17/02/2005	25730 sayılı Resmi Gazete	Telekomünikasyon Hizmet ve Altyapılarına İlişkin Yetkilendirme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	Genişbant Sabit Telsiz Erişim Hizmetine ilişkin Yönetmelik Ekidir.
3/03/2005	25744 sayılı Resmi Gazete	Telekomünikasyon Sektöründe Hizmet Kalitesi Yönetmeliği	Yönetmelik, telekomünikasyon işletmecilerinin ulusal ve uluslararası hizmet kalitesi standartlarında hizmet sunmaları ve/veya altyapı işletmelerine ilişkin usul ve esasları kapsamaktadır.
3/03/2005	25744 sayılı Resmi Gazete	Telekomünikasyon Hizmet ve Altyapılarına İlişkin Yetkilendirme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	Uzak Mesafe Telefon Hizmetine ilişkin Yönetmelik değişikliğidir.
11/05/2005	25812 sayılı Resmi Gazete	Telekomünikasyon Hizmet ve Altyapılarına İlişkin Yetkilendirme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	26 Ağustos 2004 tarihli Yetkilendirme Yönetmeliğinin Geçici 1. Maddesine ilişkin değişikliktir.
25/06/2005	25856 sayılı Resmi Gazete	Evrensel Hizmetin Sağlanması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	Kanun, kamu hizmeti niteliğini haiz, ancak işletmeciler tarafından karşılanmasında mali güçlük bulunan evrensel hizmetin sağlanması, yürütülmesi ve elektronik haberleşme sektöründe evrensel hizmet yükümlülüğünün yerine getirilmesine ilişkin usul ve esasları belirlemektedir.
29/06/2005	25860 sayılı Resmi Gazete	Erişim ve Arabağlantı Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	Hesap Ayrımı başlıklı 18. ve Raporlama ve Denetim başlıklı 19. maddelerinde değişiklik yapılmıştır.

7/09/2005	25929 sayılı Resmi Gazete	Telekomünikasyon Hizmet ve Altyapılarına İlişkin Yetkilendirme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	Altyapı İşletmeciliği Hizmetine ilişkin Yönetmelik Ekidir.
-----------	------------------------------	--	--

---	---	Geçiş Hakkı Düzenlemeleri	96/19/EC sayılı Tam Rekabet Direktifine uyum amacıyla yapılan çalışmalara devam edilmektedir.
-----	-----	---------------------------	---

2002 yılı Türkiye-AB Mali İşbirliği Programlaması kapsamında, Telekomünikasyon Kurumunun kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesini hedefleyen 2,3 milyon euro tutarındaki Telekomünikasyon Kurumunda Kurumsal Yapılanma Projesi, projenin hizmet alımına ilişkin kısmının ihale sürecinin tamamlanması ve ilgili sözleşmenin 30 Kasım 2004 tarihinde imzalanmasını takiben 10 Ocak 2005 tarihinde uygulamaya konulmuştur. Bir yıl süreli proje kapsamında, hukuki ve düzenleyici çerçevenin geliştirilmesi ile Kurumun idari kapasitesinin kuvvetlendirilmesine yönelik faaliyetler yapılacaktır.

2003 yılı Türkiye-AB Mali İşbirliği Programlaması çerçevesinde ise, 4,8 milyon euro destek sağlanacak olan Telekomünikasyon Sektöründe Piyasa Gözetimine İlişkin Fiziki Altyapının Güçlendirilmesi başlıklı proje ile ilgili çalışmalar sürdürülmekte olup, ihale sürecine girilmiştir. Bu proje kapsamında Piyasa Gözetimi ve Denetimine Dair Yönetmeliğin uygulanabilmesi amacıyla Telekomünikasyon Kurumunun piyasa gözetimi faaliyetlerini yürüteceği mevcut laboratuvarın altyapısının güçlendirilmesi için katkı payı olan 714 bin euro Ulusal Fon 2003 Ulusal Katkı Payı ana hesabına aktarılmıştır. Ayrıca, Onaylanmış Kuruluşlara Dair Yönetmelik kapsamında onaylanmış kuruluş adaylarının uygunluk değerlendirme faaliyetlerini yerine getireceği mevcut laboratuvar altyapılarının güçlendirilmesi projesinde ihale sürecine girilmiştir. Toplam 6,4 milyon euro tutarındaki destek için Telekomünikasyon Kurumu tarafından yerine getirilmesi gereken ön koşullarla ilgili çalışmalar tamamlanmıştır.

Tablo. 4. 11: Bilgi ve İletişim Teknolojileri Politika Taahhütleri Matrisi

(1000 Euro)

	2004	2005	2006	2007	2008
1. Telekomünikasyon Kurumunun Fiziki Altyapısının Güçlendirilmesi Projesi					
A. Uygulama Profili	---	X	X	---	---
B. Net Bütçe Etkisi	---	-714	-476	---	---
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	-714	-476	---	---
2. Telekomünikasyon Kurumunun Kurumsal Kapasitesinin Artırılması Projesi					
A. Uygulama Profili	---	---	---	---	---
B. Net Bütçe Etkisi	---	---	---	---	---
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	---	---	---	---
Toplam Net Bütçe Etkisi					
A. Uygulama Profili	---	X	X	---	---
B. Net Bütçe Etkisi	---	-714	-476	---	---
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	-714	-476	---	---

4.6.4. Ulaştırma

Ülke ekonomisinin ve sosyal hayatın gereksinimlerine uygun ulaştırma altyapısını oluşturmak üzere taşıma türleri arasında dengeyi sağlayacak stratejileri geliştirecek Ulaştırma Ana Planı tamamlanmıştır.

Ayrıca, Türkiye'nin AB ulaşım ağları ile entegrasyonunu sağlamak üzere, ulaşım arterlerini belirleyecek olan TINA (Ulaştırma Altyapısı İhtiyaç Analizi) çalışmasının ihalesi tamamlanmış olup, bu çalışmanın bir yıl içerisinde sonuçlandırılması öngörülmektedir. Bu çalışma önümüzdeki yıllarda Trans-Avrupa ulaşım ağının Türkiye'ye uzantılarını oluşturacak arterlerin, bağlantıların ve aktarma noktalarının belirlenmesi ve Türkiye'nin Trans-Avrupa ağlarına entegre olmasını amaçlamaktadır.

Diğer yandan, Mersin Konteyner Limanı Projesi, AB Katılım Öncesi Mali Yardım Programına altyapı başlığı altında teklif edilmiş olup, konu halen değerlendirme aşamasındadır.

Ulaştırma sektöründe, TCDD Genel Müdürlüğünün yeniden yapılandırılması temel reform alanlarından biridir. TCDD tarafından demir yolu taşımacılığı alanında 2003-2008 yıllarını kapsayan bir Yeniden Yapılanma Eylem Planı hazırlanmıştır. Bu eylem planı doğrultusunda ve AB Mevzuatı kapsamında demir yolu sektörünün yasal ve kurumsal çerçevesinin oluşturulması amacıyla Demir Yolu Sektörünün Yeniden Yapılandırılması ve Güçlendirilmesi Projesi hazırlanmıştır. Söz konusu proje için, 4,25 milyon euro AB kaynaklarından hibe ve 0,5 milyon euro ulusal kaynaklardan olmak üzere toplam 4,75 milyon euro finansman sağlanmıştır. Bu proje, Demir Yolu Sektörünün Organizasyonu (Eşleştirme Projesi), Mali Yönetim Bilgi Sistemi için Bilişim Teknolojisi Sistemi, Yeni TCDD Organizasyonu, Hükümetle Mali İlişkiler bileşenlerinden oluşmaktadır.

Demir Yolu Sektörünün Organizasyonu alt projesi kapsamında; demir yolu sektörünü düzenleyen genel bir demir yolu kanun taslağı, TCDD için ayrı bir kanun taslağı ve İşletme Lisansı, Emniyet Sertifikası, Altyapı Erişimi ve Ücretlendirilmesi ile Yolcu Hakları konusunda ikincil mevzuat taslakları hazırlanacaktır. Alman Demiryolları ile birlikte yürütülen bu projenin Ağustos 2006'ya kadar tamamlanması öngörülmüştür.

Yeni TCDD Organizasyonu ve Hükümetle Mali İlişkiler alt projesi kapsamında; iş birimleri bazında TCDD'nin finansal performansının ölçülmesi ve izlenmesi için mali yönetim bilgi sisteminin kurulması, TCDD yöneticilerinin ticari ortama uygun yönetsel bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi, kamu sektörü yükümlülüklerinin tanımlanması ve buna göre hükümet ile sözleşmelerinin yapılması sonuçlarının elde edilmesi de beklenmektedir.

Diğer taraftan Dünya Bankası ile yapılan müzakereler sonrası, TCDD'nin yeniden yapılanma projesinin iki aşamalı Uygulanabilir Program Kredisi (APL) ile desteklenmesi konusunda mutabakata varılmıştır. 2005-2010 yılları arasında uygulanacak bu proje; TCDD'nin belirlenen hatlarında hat kapasitesinin artırılmasına yönelik sinyalizasyon projelerinin desteklenmesi ve işgücünün yeniden yapılandırılması bileşenlerinden oluşmaktadır.

APL1 kapsamında sağlanacak 221 milyon dolarlık tutarın 184,7 milyon dolarlık kısmı Dünya Bankası tarafından karşılanacaktır. APL1 kapsamındaki ilerlemelere göre APL2'nin görüşmelerine geçilecektir. APL2 kapsamında yaklaşık 230 milyon dolar tutarında kaynak sağlanması beklenmektedir. Bunun 115 milyon dolarlık tutarının Dünya Bankası finansmanı ile karşılanması planlanmıştır.

Deniz yolu ulaştırmasında başta bayrak ve liman devleti denetimleri olmak üzere deniz güvenliğine ilişkin taraf olduğumuz sözleşmelerin yanı sıra, daha sonra geliştirilecek tadil ve protokollerin zamanında onaylanması sağlanacak, AB müktesebatına uyum için gerekli mevzuat ve altyapı değişiklikleri gerçekleştirilecektir. Deniz güvenliğinin geliştirilmesi için 2002 Mali İşbirliği Programı çerçevesinde başlatılan Deniz Yolu Ulaştırması Güvenliğinin Güçlendirilmesi Projesi tamamlanmıştır.

Kara yolu araçlarının teknik muayenelerinin yapılmasına ilişkin 96/96 sayılı AB direktifi ile tamamen uyumlu olarak, Araç Muayene İstasyonlarının Açılması, İşletilmesi ve Araç Muayenesi Hakkında Yönetmelik, Ulaştırma Bakanlığı tarafından 2004 yılında yayımlanarak yürürlüğe konmuştur. Bu yönetmelik kapsamında, araçların muayeneleri Ulaştırma Bakanlığı tarafından İşletme Belgesi (Yetki Belgesi) verilecek olan gerçek veya tüzel kişilere ait muayene istasyonlarında yapılacak olup, bu istasyonların denetimi Ulaştırma Bakanlığınca yapılacaktır.

AB'ye uyum sürecinde yapılması gereken düzenlemeleri, personel eğitimini ve trafik denetimlerinin güçlendirilmesini içeren Kara Yolu Sektörüne Destek Projesi 2004 yılı Türkiye-AB Mali İşbirliği Programlamasına alınmıştır. Söz konusu proje kapsamında, karayolu taşımacılık sektörünün mevcut durumu incelenmiş olup, Taslak Farklılık Analiz Çalışması ve Eylem Planı hazırlanmıştır. Bu çerçevede personel eğitimi, makine ve ekipman temini ve otomasyona geçilmesi konularında AB kaynaklarından yararlanılacaktır. Söz konusu proje kapsamında hazırlanan 5,5 milyon euro tutarında proje fişi AB tarafından kabul edilmiştir. Projenin eşleştirme bileşeni altında yer alan bölümü için, Hollanda-Almanya ortak önerisi seçilmiştir. Hollanda-Almanya ile sözleşme hazırlıkları başlamış olup süreç devam etmektedir.

Kara Yolu Sektörüne Destek Projesinin ikinci ayağını oluşturan hizmet alımı bileşeni için ön koşul olan Eğitim İhtiyacı Değerlendirme Çalışması gerçekleştirilerek, Kara yolu Taşıma Sektörü Eğitim İhtiyaçlarının ve Eğitim Tesisleri Kalitesinin Değerlendirilmesi Raporu hazırlanmıştır.

Tablo. 4. 12: Ulaştırma Politika Taahhütleri Matrisi

(1000 Euro)

	2004	2005	2006	2007	2008
1. TCDD'nin ve Türk Demir Yolu Sektörünün Yeniden Yapılandırması					
A. Uygulama Profili	---	---	X	---	---
B. Net Bütçe Etkisi	---	---	-477	---	---
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	---	-477	---	---
2. Kara Yolu Sektörüne Destek Projesi					
A. Uygulama Profili	---	---	X	---	---
B. Net Bütçe Etkisi	---	---	-1.500	---	---
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	---	-1.500	---	---
Toplam Net Bütçe Etkisi					
A. Uygulama Profili	---	---	X	---	---
B. Net Bütçe Etkisi	---	---	-1.977	---	---
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	---	-1.977	---	---

4.6.5. Enerji

Türkiye, enerji piyasası reformlarını yapmaya ve ulusal enerji mevzuatını AB mevzuatı ile tamamen uyumlaştırmaya büyük önem vermektedir. Bu doğrultuda Türkiye’de son yıllarda önemli reformlar yapılmış olup sektörün rekabete açılmasının sağlanması yolunda kayda değer bir mesafe alınmıştır.

Mart 2001 tarihinde yürürlüğe giren Elektrik Piyasası Kanunu çerçevesinde kurulmuş olan Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK) sektörün sağlıklı işleyebilmesi adına ikincil mevzuat çalışmalarını devam ettirmektedir.

Yüksek Planlama Kurulu tarafından Mart 2004 tarihinde kabul ve ilan edilen Strateji Belgesi çerçevesinde, elektrik sektörünün serbestleştirilmesi, dağıtım varlıklarının özelleştirilmesi ve sektördeki reform hareketlerinin sağlıklı bir şekilde devam ettirilebilmesi amacıyla 2005 yılı Temmuz ayında çıkarılan 5398 sayılı Kanunla Elektrik Piyasası Kanununda birtakım değişiklikler yapılmıştır. Buna göre:

- Elektrik dağıtım varlıkları, işletme hakkı devri yöntemiyle özelleştirilecek,
- Özelleştirilen dağıtım tesis ve varlıklarına ilişkin işletme, yatırım planlanması ve uygulamasının onayı ve denetimi EPDK tarafından yapılacak,
- Organize Sanayi Bölgeleri, elektrik dağıtım şebekesinden ayrı bir kategoride tanımlanarak, OSB’lere dikey bir yapıda elektrik üretimi, ticareti ve dağıtım izni verilecek,
- Özel sektör elektrik dağıtım şirketleri, herhangi bir sınırlama olmaksızın üretim faaliyetinde de bulunabileceklerdir.

2005 yılında, Strateji Belgesi çerçevesinde oluşturulan 21 elektrik dağıtım bölgesi şirketleştirilerek lisans belgelerinin verilmesi işlemleri tamamlanmıştır. Ayrıca bu şirketler Özelleştirme İdaresi Başkanlığına devredilmiş ve özelleştirmelerin başlaması için son aşamaya gelinmiştir. Özelleştirme ihale sürecinin 2005 yılı sonunda başlaması ve dağıtım özelleştirmelerinin 2006 yılı sonuna kadar tamamlanması beklenmektedir.

Kamu bünyesinde kalacak hidroelektrik üretim santrallerinin belirlenmesini takiben, üretim portföy gruplarının oluşturulması çalışmalarına başlanmış olup bu çalışmalar tamamlanma aşamasındadır. Bu çerçevede, 2006 yılında üretim tesislerinin özelleştirilmesine başlanılabileceği öngörülmektedir.

Piyasanın işlemesi için gerekli olan fiyat eşitleme mekanizması, geçiş dönemi dengeleme ve uzlaştırma mekanizmasının hazırlanması çalışmaları tamamlanmıştır. Geçiş Dönemi Sözleşmeleri çalışması ise tamamlanma aşamasındadır.

Strateji Belgesi kapsamında yapılan bu çalışmalar neticesinde elektrik sektörünün yeniden yapılandırılması adına önemli mesafe kat edilmiştir. Reformun gerçek anlamıyla tamamlanabilmesi, 2006 yılında başlayacak üretim portföy gruplarının özelleştirilmesinin bitirilmesi ve piyasada yer alacak çok sayıda aktörün hem üretim hem de dağıtım alanında rekabet ettiği bir yapının oluşturulmasıyla mümkün olacaktır. Strateji Belgesine göre 2008 yılı itibarıyla reformun büyük oranda tamamlanması öngörülmektedir.

Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe giren Doğal Gaz Piyasası Kanunu çerçevesinde, doğal gaz sektöründe son dört sene içerisinde lisans, tesisler, iletim, dağıtım ve müşteri hizmetleri, sertifika, iç tesisat, tarifeler ve denetim konularında çeşitli yönetmelikler yürürlüğe girmiştir. Kanunla öngörülen piyasa yapısının oluşması için EPDK tarafından doğal gaz dağıtım ihaleleri yapılmaktadır. Bugüne kadar, 45 yerleşim biriminde sadece

sanayide, 23 yerleşim biriminde ise konut ve sanayide olmak üzere toplam 68 yerleşim biriminde doğal gaz dağıtım ağı kurulmuştur. Bu çerçevede, EPDK tarafından 28 şirkete dağıtım lisansı verilmiş olup, 2009 yılına kadar yaklaşık 80 yeni yerleşim birimine doğal gaz arzı sağlanması planlanmıştır.

Doğal gaz ithalat anlaşmalarının tümü Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketinin (BOTAŞ) elinde bulunmaktadır. BOTAŞ, ithalattaki payı ulusal tüketimin yüzde 20'sinin altına düşene kadar yeni bir alım anlaşması imzalamayacaktır. Bugüne kadar EPDK tarafından 35 şirkete doğal gaz ithalatı için lisans verilmiş bulunmaktadır. İthalat sözleşmelerinin özel sektöre devri için BOTAŞ Kasım 2004 tarihinde ihaleye çıkmıştır. 2009 yılına kadar mevcut alım ve satım anlaşmalarını bağımsız arz şirketlerine devretmekle yükümlüdür. Bu kapsamda, Doğal Gaz Alım Satım Sözleşmeleri (İthalat Sözleşmeleri) Devir İhalelerine ilişkin ihale ilanı 22 Eylül 2005 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Enerji sektörünün bir diğer bileşeni olan petrol piyasasının serbestleştirilmesi konusunda da önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Petrol Piyasası Kanununun yürürlüğe girmesini takiben ham petrol, akaryakıt ve diğer petrol ürünleriyle ilgili piyasa faaliyetlerinin serbestleştirilmesi için gerçekleştirilen ikincil mevzuat çalışmalarında önemli bir mesafe katedilmiştir (Tablo 4.15). Petrol Piyasası Kanununda tanımlanan yeni piyasa yapısı Ocak 2005 tarihi itibarıyla faaliyete geçirilmiştir. Bu çerçevede, EPDK tarafından lisanslama işlemleri devam etmektedir.

Ayrıca, yurt içi ve yurt dışı kaynaklardan temin edilen sıvılaştırılmış petrol gazlarının (LPG) güvenli ve ekonomik olarak rekabet ortamı çerçevesinde kullanıcılara sunumuna ilişkin piyasa faaliyetlerinin şeffaf, eşitlikçi ve istikrarlı bir biçimde sürdürülmesi için gerekli düzenleme, yönlendirme, gözetim ve denetim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi amacıyla hazırlanan 5307 sayılı Sıvılaştırılmış Petrol Gazları (LPG) Kanunu 13 Mart 2005 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun çerçevesinde, ikincil düzenlemeler yapılmaya başlamış ve bu kapsamda Sıvılaştırılmış Petrol Gazları Piyasası Lisans Yönetmeliği 16 Eylül 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Enerji arzına yenilenebilir kaynakların katkısının artırılması amacıyla AB uygulamalarına paralel olarak hazırlanan 5346 sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Kullanımına İlişkin Kanun 18 Mayıs 2005 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunun temel amacı, yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilen elektriğin kullanımının artırılmasını amaçlayan AB Direktifi perspektifinde, serbest piyasa mekanizmasının şartlarını zorlamadan, yenilenebilir enerji kullanımının artırılmasıdır.

Enerji Verimliliği Kanunu çalışmaları sürdürülmekte olup, söz konusu Kanun Taslağının 2005 yılı içinde TBMM'ye iletilmesi öngörülmüştür. Kanun ile, enerjinin rasyonel kullanımının sağlanması, ulusal tasarruf potansiyelinin ülke ekonomisine kazandırılması, enerji kullanımından kaynaklanan çevre kirliliğinin azaltılması ve yeni iş olanaklarının yaratılması gibi çok yönlü fayda sağlanması beklenmektedir.

Güneydoğu Avrupa'da gaz ve elektrikte bütünleşmiş enerji piyasalarının oluşturulmasına ve doğal gaz şebekeleri, elektrik üretimi ve iletim hatlarında bölgeye yatırım çekebilecek bir piyasa yapısının yaratılmasına yönelik çabalar halen devam etmektedir. Türkiye, bölgesel bir enerji pazarı oluşturulmasını hedefleyen bu çalışmalara etkin biçimde katılmaktadır. Bu çerçevede, yasal yönden bağlayıcı Bölgesel Pazar Anlaşmasının kabulü ile ilgili çalışmalar devam etmektedir.

Tablo. 4. 13: 2005 Yılında Enerji Piyasasında Gerçekleştirilen Yasal Düzenlemeler

Tarih	Numara	Adı	Açıklama
Elektrik			
10/11/2004	25639 sayılı Resmi Gazete	Elektrik İletim Sistemi Arz Güvenilirliği ve Kalitesi Yönetmeliği	İletim sisteminin güvenilir ve düşük maliyetli olarak planlanması, işletilmesi ve tüketicilere kaliteli, yeterli ve düşük maliyetli elektrik enerjisi arz edilebilmesi için uygulanacak arz güvenilirliği ve kalitesi koşullarına ilişkin usul ve esasları belirlemektedir.
21/12/2004	25677 sayılı Resmi Gazete	Elektrik Piyasası Dengeleme ve Uzlaştırma Yönetmeliği	Aktif elektrik enerjisi arz ve talebinin gerçek zamanlı dengelenmesi ve uzlaştırmanın gerçekleştirilmesine ilişkin usul ve esasları belirlemektedir.
06/01/2005	25692 sayılı Resmi Gazete	Elektrik Piyasası Müşteri Hizmetleri Yönetmeliği	Dağıtım sistemine bağlanmak isteyen veya bağlı olan tüketiciler ile bu tüketicilere bağlantı anlaşması, perakende satış sözleşmesi veya ikili anlaşma kapsamında hizmet veren taraflara uygulanacak standart, usul ve esasları belirlemektedir.
18/05/2005	25819 sayılı Resmi Gazete	Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun	Yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilen elektriğin kullanımının artırılmasına ilişkin usul ve esasları belirlemektedir.
21/07/2005	25882 sayılı Resmi Gazete	Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	Strateji Belgesi kapsamında yapılacak reformlar ve özelleştirme uygulamalarının gerçekleştirilmesinde karşılaşılan bazı sorunları gidermek amacıyla çıkarılmıştır.
23/07/2005	25884 sayılı Resmi Gazete	Elektrik Piyasası Lisans Yönetmeliği	2002 yılında çıkan elektrik piyasasında faaliyet gösterecek tüzel kişilere verilecek lisanslara ilişkin usul ve esaslara dair yönetmeliğin son halidir.
24/08/2005	25916 sayılı Resmi Gazete	Elektrik Piyasası Dağıtım Yönetmeliği	Dağıtım sisteminin güvenilir ve düşük maliyetli olarak işletilmesinde ve planlamasında uygulanacak usul ve esasları belirlemektedir.
24/08/2005	25916 sayılı Resmi Gazete	Elektrik Piyasası Serbest Tüketici Yönetmeliği	Elektrik piyasasında gerçek ve tüzel kişilerin serbest tüketici niteliği kazanmalarına ilişkin uygulamalara dair usul ve esasları düzenlemektedir.
07/09/2005	25929 sayılı Resmi Gazete	Elektrik Piyasası İthalat ve İhracat Yönetmeliği	Elektrik enerjisi ithalatı ve/veya ihracatı faaliyetine ilişkin usul ve esaslar ile enterkonneksiyon hatlarında sınır ötesi ticarete yönelik kapasite tahsisi ve kullanımına ilişkin esasları belirlemektedir.
04/10/2005	25956 sayılı Resmi Gazete	Yenilenebilir Enerji Kaynak Belgesi Verilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik	Yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı üretim tesisleri için üretim lisansı sahibi tüzel kişilere Yenilenebilir Enerji Kaynak Belgesi verilmesine ilişkin usul ve esasları belirlemektedir.

Doğal Gaz			
12/05/2005	25813 sayılı Resmi Gazete	Doğal Gaz Piyasası Sertifika Yönetmeliği	İç tesisat ve servis hatları ile yapım ve hizmet faaliyetlerini yürüten gerçek veya tüzel kişilere verilecek sertifikalara ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir.
24/09/2005	25946 sayılı Resmi Gazete	Doğal Gaz Piyasası Dağıtım ve Müşteri Hizmetleri Yönetmeliği	Şehir içi dağıtım lisansı verilecek şirketin seçimi ve dağıtım lisansı sahibi şirketlerin yapacağı doğal gaz dağıtım faaliyetleri ile müşteri hizmetlerine ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir.
Petrol			
06/01/2005	25692 sayılı Resmi Gazete	Petrol Piyasasında Yapılacak Denetimler ile Ön Araştırma ve Soruşturmalarda Takip Edilecek Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik	Petrol ve madeni yağın doğrudan veya işlenerek güvenli ve ekonomik olarak rekabet ortamı içerisinde kullanıcılara sunumuna ilişkin piyasa faaliyetlerinin gözetimine, denetimine ve yaptırımların uygulanmasına ilişkin usul ve esasları belirlemektedir.
21/04/2005	25793 sayılı Resmi Gazete	Petrol Piyasasında Yapılacak Denetimler için Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Özel Denetim Kuruluşlarından Hizmet Alımına İlişkin Usul ve Esaslar	Petrol piyasasında yapılacak denetimlerle ilgili olarak kamu kurum ve kuruluşları ile özel denetim kuruluşlarından hizmet alımını düzenlemek için çıkarılmıştır.
24/06/2005	25855 sayılı Resmi Gazete	Petrol Piyasasında Uygulanacak Teknik Kriterler Hakkında Yönetmelik	Piyasaya sunulan petrol ve madeni yağın teknik düzenlemelere ve standartlara uygunluğu ile ilgili usul ve esasları düzenlemektedir.
14/09/2005	25936 sayılı Resmi Gazete	Petrol Piyasası Lisans Yönetmeliği	Gerçek ve tüzel kişilere verilecek lisanslara, EPDK'ya yapılacak bildirimlere ve kayıt düzenlerine ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir.
12/10/2005	25964 sayılı Resmi Gazete	Petrol Piyasasında Ulusal Marker Uygulamasına İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik	Yurt içinde pazarlanacak akaryakıtta ulusal marker eklenmesine ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir.
Sıvılaştırılmış Petrol Gazları (LPG)			
13/03/2005	25754 sayılı Resmi Gazete	Sıvılaştırılmış Petrol Gazları (LPG) Piyasası Kanunu ve Elektrik Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	LPG'nin güvenli ve ekonomik olarak, rekabet ortamı çerçevesinde kullanıcılara sunumuna ilişkin piyasa faaliyetlerinin şeffaf, eşitlikçi ve istikrarlı bir biçimde sürdürülmesi için gerekli düzenleme, yönlendirme, gözetim ve denetim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi amacıyla çıkarılmıştır.
16/09/2005	25938 sayılı Resmi Gazete	Sıvılaştırılmış Petrol Gazları (LPG) Piyasası Lisans Yönetmeliği	LPG'nin kullanıcılara sunumuna ilişkin piyasa faaliyetlerinin sürdürülmesi için gerçek ve tüzel kişilere verilecek lisanslara, EPDK'ya yapılacak bildirimlere ve kayıt düzenlerine ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir.

Enerji sektöründeki reformlar çerçevesinde AB ile 5 ayrı proje yürütülmektedir;

1. Türkiye’de enerji verimliliğinin geliştirilmesi amacıyla, enerji tasarrufu programlarını yürütmek ve ilgili politikaların geliştirilmesine katkıda bulunmakla görevli olan Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının bağlı kuruluşu Elektrik İşleri Etüt İdaresi-Ulusal Enerji Tasarruf Merkezinin (EİEİ/UETM) idari kapasitesinin güçlendirilmesini amaçlayan Türkiye’de Enerji Verimliliğinin Artırılması temalı eşleştirme projesinin uygulanması, 13 Temmuz 2005 tarihinde başlamıştır. Projenin genel amacı, AB müktesebatına uyum ve AB deneyimleri temelinde, ülkemizin enerji verimliliği performansını geliştirmek üzere, enerji verimliliği programlarının uygulama alanına konulmasıdır. Projenin toplam maliyeti 1,25 milyon euro olup, tamamı mali işbirliği programları kapsamında finanse edilmektedir.

2. BOTAŞ’ın; AB standartları ve uygulamaları paralelinde, doğal gaz iletimi ve transit operasyonlarına ilişkin yükümlülüklerini yerine getirebilmesi amacıyla, 1,8 milyon euro bütçeli, Doğal Gaz İletimi ve Geçişinde BOTAŞ’a Hukuki ve Know-How Desteği Sağlanması projesi 1 Eylül 2005 tarihinde uygulamaya konulmuştur. Projenin tamamı AB hibesi ile finans edilmektedir.

3. Ulusal elektrik pazarının AB elektrik piyasası ile tam entegrasyonu amacı çerçevesinde, ulusal elektrik şebekesinin Union for the Coordination of Transmission of Electricity (UCTE) sistemi ile hangi teknik şartlarda tam senkronize olarak irtibatlandırılacağına yönelik, Türkiye’nin UCTE Elektrik Sistemine Entegrasyonuna Yönelik Fizibilite Çalışmaları projesi TEİAŞ tarafından yürütülmektedir. Projenin bütçesi 1,5 milyon euro olup, söz konusu meblağın 12.500 euro tutarındaki kısmı ulusal katkı payıdır.

4. 2003 KEP’inde de yer alan ve 2003 yılı Ekim ayında başlatılması öngörülen EPDK’nın Kurumsal Yapısının Güçlendirilmesi isimli eşleştirme projesi, gerekli işlemlerin tamamlanmasından sonra İtalyan Enerji Düzenleme Kurumu ile ortak olarak Temmuz 2004 tarihi itibarıyla başlatılmıştır. Projenin toplam bütçesi 974 bin euro’dur. Proje bütçesinin 84 bin euro tutarındaki kısmı mal alımına ayrılmıştır. Bu kısmın içinde 21 bin euro tutarında yerli katkı payı bulunmaktadır. Proje kapsamında EPDK’nın örgüt yapısıyla personel kapasitesinin güçlendirilmesi amacıyla bir dizi faaliyet gerçekleştirilmiş ve proje kapsamında yapılacak tüm aktiviteler Eylül 2005 sonu itibarıyla sona ermiştir.

5. EPDK tarafından yürütülen Düzenleyici Kurum Bilgi Sistemi Projesi ile, EPDK’nın enerji piyasalarını etkin bir şekilde düzenlemesi ve denetlemesini desteklemek amacıyla düzenleyici bilgi sistemleri yapısının oluşturulması amaçlanmaktadır. Proje kapsamında, bilgi teknolojileri altyapısının kurulması ve düzenleyici bilgi sistemleri için ilgili birimlerin taleplerinin belirlenmesi, EPDK portalının kurulması, iş akışı sisteminin oluşturulması, belge işleme sisteminin kurulması, özel işleme uygulamalarının geliştirilmesi, destek hizmet sağlanması ve eğitim faaliyetlerinin gerçekleşmesi tasarlanmaktadır. Projenin toplam bütçesi 1.085 bin eurodur. Mal alımı için ayrılan 150 bin euronun 35 bin eurosu yerli katkı payı olarak EPDK tarafından karşılanacaktır. Projeye ilişkin ihale duyurusu yayımlanmış, başvuruları değerlendirmek amacıyla oluşturulan Ön Değerlendirme Komitesi çalışmalarını tamamlamıştır. Kasım 2005 itibarıyla ihalenin sonuçlanması, sözleşmenin imzalanması ve projenin uygulamasına geçilmesi planlanmaktadır.

Tablo. 4. 14: Enerji Politika Taahhütleri Matrisi

(1000 Euro)

	2004	2005	2006	2007	2008
1. Türkiye'nin UCTE Elektrik Sistemine Entegrasyonuna Yönelik Fizibilite Çalışmaları Projesi					
A. Uygulama Profili	---	X	X	X	---
B. Net Bütçe Etkisi	---	---	-12,5	---	---
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	---	-12,5	---	---
2. EPDK'nın Kurumsal Yapısının Güçlendirilmesi Projesi					
A. Uygulama Profili	X	X	---	---	---
B. Net Bütçe Etkisi	---	-21	---	---	---
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	-21	---	---	---
3. EPDK Düzenleyici Kurum Bilgi Sistemi Projesi					
A. Uygulama Profili	---	X	X	X	---
B. Net Bütçe Etkisi	---	-35	---	---	---
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	-35	---	---	---
Toplam Net Bütçe Etkisi					
A. Uygulama Profili	X	X	X	X	---
B. Net Bütçe Etkisi	---	-56	-12,5	---	---
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	---	---	---	---	---
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	---	-56	-12,5	---	---

EK TABLolar

Tablo.1: Büyüme ve İlgili Göstergeler

Yüzde (Aksi Belirtilmemiş İse)	ESA Kodu	2004	2005	2006	2007	2008
1. GSYİH Büyümesi, Sabit Fiyatlarla (14+15+16)	B 1 g	8,9	5,0	5,0	5,0	5,0
2. GSYİH, Cari Fiyatlarla (Milyar YTL)	B 1 g	431	487	542	594	646
3. GSYİH Deflatörü Artışı		9,9	7,7	6,0	4,5	3,5
4. TÜFE Artışı (Yıllık Ortalamalar)		8,6	7,7	5,8	4,4	4,0
5. İstihdam Artışı*		3,0	2,0	2,5	2,5	2,5
6. Emek Verimliliği Artışı**		5,7	2,9	2,4	2,4	2,4
7. Yatırım Harcamaları (GSYİH İçindeki Pay, Yüzde)		25,8	26,7	27,2	27,8	28,4
Büyümenin Kaynakları: Sabit Fiyatlarla Yüzde Değişmeler						
8. Özel Kesim Tüketim Harcamaları	P3	10,1	5,2	4,1	4,6	4,6
9. Kamu Kesimi Tüketim Harcamaları	P3	0,5	1,0	5,2	0,8	0,5
10. Toplam Sabit Sermaye Oluşumu	P51	32,4	14,6	8,7	7,4	7,7
11. Stok Değişmesi (GSYİH İçindeki Pay, Yüzde)***	P52+P53	1,2	-0,5	0,0	0,4	0,2
12. Mal ve Hizmet İhracatı	P6	12,5	6,8	8,6	10,3	9,8
13. Mal ve Hizmet İthalatı	P7	24,7	8,6	7,9	9,5	9,0
GSYİH Büyümesine Katkı Oranları						
14. Yurtiçi Nihai Talep		12,6	6,5	5,2	4,7	4,9
15. Stok Değişmesi	P52+P53	1,2	-0,5	0,0	0,4	0,2
16. Toplam Net Mal ve Hizmet İhracatı Dengesi	P11	-4,9	-1,0	-0,2	-0,1	-0,1
Toplam Katma Değer Artışı						
17. Tarım		2,0	1,0	1,5	2,2	2,0
18. Sanayi		9,4	5,0	5,1	5,3	5,3
19. İnşaat		4,6	21,2	20,9	8,2	7,1
20. Hizmetler		10,2	5,8	5,7	5,3	5,4

* Çalışan kişi sayısı, yerel, milli hesaplar tanımlamalarına göre

** İstihdam edilen kişi başına, sabit fiyatlarla GSYİH artışı

*** Büyümeye katkı

Tablo.2: İşgücü Piyasasında Gelişmeler

	2004	2005	2006	2007	2008
1. Nüfus (Bin Kişi -Yıl Ortası)	71.152	72.065	72.974	73.875	74.766
2. Nüfus Artış Oranı (Yüzde)	1,31	1,28	1,26	1,23	1,21
3. Çalışma Çağı Nüfusu (Bin Kişi)*	49.906	50.813	51.738	52.647	53.561
4. İşgücüne Katılma Oranı (Yüzde) *	48,7	48,5	48,8	49,1	49,4
5. İstihdam Düzeyi (Bin Kişi) *	21.791	22.225	22.781	23.350	23.934
6. İstihdam Artış Oranı (Yüzde)	3,0	2,0	2,5	2,5	2,5
7. Kamu İstihdamı, Genel Devlet (Bin kişi)	2.503	---	---	---	---
8. Kamu İstihdamı Artış Oranı (Yüzde)	15,8	---	---	---	---
9. İşsizlik Oranı (ILO tanımına göre) (Yüzde)	10,3	9,8	9,8	9,7	9,6
10. İşgücü Maliyeti Artış Oranı (Yüzde)					
Kamu	3,1	---	---	---	---
Özel	4,5	---	---	---	---
11. Ortalama Reel Ücret Artış Oranı (Yüzde)					
Kamu	1,7	---	---	---	---
Özel	3,5	---	---	---	---

* +15 yaş

Tablo.3 Ödemeler Dengesi

Milyar Dolar (Aksi Belirtilmemiş İse)	2004	2005	2006	2007	2008
1. Cari İşlemler Hesabı (GSYİH İçindeki Pay, Yüzde)	-5,2	-5,9	-5,8	-5,5	-5,3
2. Toplam Mal İhracatı	67,0	76,0	82,7	90,6	99,3
3. Toplam Mal İthalatı	-90,9	-108,1	-117,0	-127,2	-138,1
4. Mal Dengesi	-23,9	-32,0	-34,3	-36,6	-38,7
5. Hizmet Gelirleri	24,0	28,2	30,5	34,1	37,6
6. Hizmet Giderleri	-11,2	-13,1	-13,8	-15,6	-17,0
7. Hizmet Dengesi	12,8	15,1	16,8	18,5	20,6
8. Net Faiz Gelirleri	-3,6	-4,1	-4,6	-4,8	-5,0
9. Diğer Net Faktör Gelirleri	-2,0	-1,6	-1,4	-1,3	-1,5
10. Cari Transferler	1,1	1,3	1,5	1,4	1,4
11. Cari Transferler, AB'den (Milyar Euro)	---	---	0,3	0,5	0,5
12. Cari İşlemler Hesabı	-15,6	-21,3	-22,0	-22,7	-23,2
13. Doğrudan Yabancı Yatırım	1,9	4,2	4,2	4,3	4,4
14. Resmî Rezervlerdeki Değişim	-0,8	-11,1	-1,7	-1,9	-2,5
15. Dış Borç (Toplam)	161,8	166,0	177,6	188,2	199,5
16. Kamu Dış Borç Stoku	73,8	70,3	68,0	66,3	65,5
17. Kamu Dış Borç Stoku, Yabancı Para Cinsinden	---	---	---	---	---
18. Döviz Kuru (Euro Yıl Sonu)	1,8268	1,7347	---	---	---
19. Döviz Kuru (Euro Yıl Ortalaması)	1,7677	1,7666	---	---	---
20. Dış Tasarruf (GSYİH İçindeki Pay, Yüzde) (1)	5,8	6,8	6,7	6,5	6,3
21. Özel Tasarruf (GSYİH İçindeki Pay, Yüzde) (1)	22,5	18,6	18,4	19,7	19,4
22. Özel Yatırım (GSYİH İçindeki Pay, Yüzde) (1)	14,1	15,3	16,0	16,7	17,4
23. Kamu Tasarrufu (GSYİH İçindeki Pay, Yüzde) (1)	-2,5	1,4	2,1	1,6	2,9
24. Kamu Yatırımı (GSYİH İçindeki Pay, Yüzde) (1)	3,7	4,5	4,5	4,2	4,2

(1) DİE tarafından açıklanan harcamalar yoluyla GSYİH baz alınmış ve yatırım-tasarruf dengesi bu çerçevede hesaplanmıştır. Tabloda verilen kamu yatırımları genel devletin yanında KİT yatırımlarını da kapsamaktadır.

Tablo.4: Kamu Maliyesi

GSYİH İçindeki Pay (Yüzde)	ESA	2004	2005	2006	2007	2008
Alt Kalemlere Göre Borçlanma Gereği *						
1. Genel Devlet	S13	5,2	1,3	-0,2	0,9	0,0
2. Konsolide Bütçe	S1311	3,1	-1,5	-1,6	-0,9	-1,9
3. Fon	S1311	-0,1	-0,3	-1,3	-0,4	-0,5
4. Mahalli İdareler	S1313	0,0	0,4	0,4	0,4	0,4
5. Sosyal Güvenlik	S1314	3,8	4,0	3,5	2,4	2,6
6. Döner Sermaye	S1311	-0,5	-0,3	-0,3	-0,4	-0,4
7. İşsizlik Fonu		-1,0	-1,0	-0,9	-0,8	-0,8
8. Genel Sağlık Sigortası		0,0	0,0	0,0	0,6	0,6
Genel Devlet (S13)						
9. Toplam Gelir	ESA	41,7	43,3	44,1	42,7	41,9
10. Toplam Harcamalar	ESA	46,9	44,7	43,9	43,6	41,9
11. Denge	B9	5,2	1,3	-0,2	0,9	0,0
12. Faiz Ödemeleri	D41	13,4	9,8	8,7	7,0	6,0
13. Faiz Dışı Denge *		-8,2	-8,4	-8,9	-6,1	-6,0
Gelirler						
14. Vergiler	D2+D5	23,6	24,9	24,8	24,0	23,5
15. Sosyal Fonlar	D61	7,8	7,8	8,2	9,7	9,5
16. Diğer		10,4	10,7	11,1	9,0	8,9
17. Toplam Gelir	ESA	41,7	43,3	44,1	42,7	41,9
Giderler						
18. Toplam Tüketim	P3+D1	18,2	18,0	17,8	18,6	18,1
19. Sosyal Güvenlik Transferleri		7,8	8,4	8,4	8,1	8,1
20. Faiz Ödemeleri	D41	13,4	9,8	8,7	7,0	6,0
21. Sübvansiyonlar (1)	D3	0,9	1,0	0,9	1,0	0,9
22. Yatırım	P51	3,1	3,8	3,7	3,7	3,7
23. Diğer		3,4	3,8	4,2	5,3	5,1
24. Toplam Harcamalar	ESA	46,9	44,7	43,9	43,6	41,9

(1) Tarımsal destekleme, KİT görev zararı, Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonunu kapsamaktadır.

* (+) açığı, (-) fazlayı ifade eder.

Tablo.5: Kamu Borç İstatistikleri

	ESA	2004	2005	2006	2007	2008
GSYİH'ya Oran, Yüzde						
1. Toplam Brüt Borç Stoku		74,8	70,0	65,6	61,4	56,7
2. Toplam Borç Ödemesi		30,8	30,3	23,9	20,5	15,2
3. Borç Stokundaki Değişme		-5,4	-4,8	-4,4	-4,2	-4,7
Toplam Borç Stokundaki Değişmenin Kaynakları						
4. Faiz Dışı Genel Devlet Dengesi (*)	B9	-8,2	-8,4	-8,9	-6,1	-6,0
5. Faiz Ödemeleri (*)	D41	13,4	9,8	8,7	7,0	6,0
6. Nominal GSYİH Artışı (Yüzde)	B1g	-24,5	-17,4	-16,1	-14,6	-14,3
7. Borç Stokunu Etkileyen Diğer faktörler		13,9	11,2	11,9	9,5	9,6
8. Diğer Etkenler: Kur Değişmeleri, vs.		14,3	11,5	12,5	10,0	10,1
9. Diğer Etkenler: Özelleştirme Gelirleri		-0,4	-0,3	-0,5	-0,5	-0,5

(*) ESA 95 kriterleri çerçevesinde tahmin verileri bulunmamaktadır.

Tablo.6: Önceki Güncellemeden Farklılıklar

	2004	2005	2006	2007	2008
1.GSYİH Büyümesi (Yüzde Artış)					
Önceki Güncelleme	9,6	4,8	5,1	5,1	---
Son Güncelleme	8,9	5,0	5,0	5,0	5,0
Fark	-0,7	0,2	-0,1	-0,1	---
2.Cari İşlemler Dengesi (Euro mil.)					
Önceki Güncelleme	-11.647	-8.946	-8.678	-8.462	---
Son Güncelleme	-12.590	-16.368	-17.483	-18.027	-18.421
Fark	-943	-7.422	-8.805	-9.565	---
3.Toplam Dış Borç Stoku (Euro mil.)					
Önceki Güncelleme	123.875	128.904	133.407	139.482	---
Son Güncelleme	130.484	132.800	140.952	149.365	158.333
Fark	6.609	3.896	7.545	9.983	---
4.Cari Genel Devlet Dengesi (GSYİH'ya Oran, Yüzde)					
Önceki Güncelleme	-6,3	-4,4	-2,1	-0,5	---
Son Güncelleme	-5,2	-1,3	0,2	-0,9	0,0
Fark	1,1	3,1	2,3	-0,4	---
5.Cari Genel Devlet Faiz Dışı Dengesi (GSYİH'ya Oran, Yüzde)					
Önceki Güncelleme	7,8	7,5	7,2	7,0	---
Son Güncelleme	8,2	8,4	8,9	6,1	6,0
Fark	0,4	0,9	1,7	-0,8	---
6.Genel Devlet Brüt Borç Stoku (GSYİH'ya Oran, Yüzde)					
Önceki Güncelleme*	78,4	75,3	72,2	68,3	---
Son Güncelleme	74,8	70,0	65,6	61,4	56,7
Fark	-3,6	-5,3	-6,6	-6,9	---

* Karşılaştırılabilir değildir.

Tablo.7: 2005 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programı Hazırlıklarında Kullanılan Dış Ekonomik Gelişmelerle İlgili Varsayımlar

	2004	2005	2006	2007	2008
Faiz Oranları (Yüzde)					
Yurtiçi DİBS Faiz Oranları (Basit)	24,7	16,4	---	---	---
Yurtiçi DİBS Faiz Oranları (Kısa Vade)	---	---	---	---	---
Yurtiçi DİBS Faiz Oranları (Uzun Vade)	---	---	---	---	---
Euro Bölgesi: Kısa Dönem (3 aylık, para piyasası)	2,1	2,2	2,7	---	---
Euro Bölgesi: Uzun Dönem	4,0	3,8	4,3	---	---
ABD: Kısa Dönem (3 aylık, para piyasası)	1,6	3,7	4,1	---	---
ABD: Uzun Dönem (10 yıllık hazine bonosu)	4,3	4,6	5,2	---	---
Döviz Kurları					
Nominal (TL / €)	1,7677	1,7666	---	---	---
Yıllık Ortalama Yüzde Değişme (“-” değer kaybı)	4,9	0,1	---	---	---
Parite (\$ / €)	1,24	1,25	1,26	1,26	1,26
Reel Kur Yüzde Değişme (“+” değer kaybı)	-6,8	-10,0	0,4	-0,2	-0,6
GSYİH Artışı (Reel Yüzde)					
Dünya, AB Hariç	5,7	4,8	4,6	---	---
ABD	4,4	3,6	3,0	---	---
Japonya	2,7	1,1	1,7	---	---
AB- 25	2,4	2,0	2,3	2,5	2,5
Dünya Ticareti (Reel)					
AB İhracat Pazarı (AB- 25 dışı)	12,1	9,1	7,7	---	---
AB İthalat (AB- 25 içi ithalat hariç)	7,6	7,0	6,8	---	---
Dünya İthalatı (AB- 25 hariç)	12,8	9,1	7,7	---	---
Uluslararası Fiyatlar					
Dünya İthalat Fiyatları (Yüzde Değişme)	9,3	6,5	1,5	---	---
Petrol Dışı Mal Fiyatları	14,4	1,3	-1,1	---	---
Petrol Fiyatları (\$/varil)	34,6	51,2	58,3	56,6	54,7

Tablo.8: Devresel Gelişmeler*

	2004	2005	2006	2007	2008
1. GSYİH Büyümesi (Sabit Fiyatlarla)	8,9	5,0	5,0	5,0	5,0
2. Gerçekleşen Denge	3,1	-1,5	-1,6	-0,9	-1,9
3. Net Faiz Ödemeleri	12,3	8,5	8,2	6,6	5,6
4. Potansiyel GSYİH Büyümesi	5,7	6,5	6,1	5,6	5,6
5. Üretim Açığı (Potansiyelden yüzde fark)	2,7	1,3	0,3	-0,3	-0,8
6. Devresel Bütçe Bileşeni	0,8	0,3	0,1	-0,1	-0,2
7. Devresel Düzeltilmiş Denge	7,8	3,4	2,6	2,6	1,5
8. Devresel Düzeltilmiş Faiz Dışı Denge	-5,3	-6,2	-6,1	-4,5	-4,5

* Konsolide Bütçe, (+) açığı, (-) fazlayı ifade eder.

Tablo.9: Yapısal Reform Gündemi ve Gelişmeler

Geçen yılın KEP'inde alınan önlemler	Yapılma Durumu (E/H)	Tarih ⁶	Yorumlar
Özelleştirme			
Türk Telekom Hisselerinin yüzde 55'inin blok satışı	E	2005	14 Kasım 2005 tarihinde devir gerçekleştirilmiştir.
Elektrik dağıtım şirketleri ve/veya bölgelerinin özelleştirilmesi için ihale sürecinin 31 Mart 2005 tarihine kadar başlatılması	H	---	Hazırlıklar büyük ölçüde tamamlanmış olup, ihale süreci 2005 yılı sonuna kadar başlatılmış olacaktır.
THY hisselerinin bir bölümünün halka arz edilmesi	E	2004	Hisselerin yüzde 20'sinin satışından 191 milyon dolar gelir elde edilmiştir.
PETKİM hisselerinin bir bölümünün halka arz edilmesi	E	2005	Hisselerin yüzde 34,5'inin satışından 274 milyon dolar gelir edilmiştir.
TEKEL Sigara Sanayii İşletmeleri ve Ticareti A.Ş.'nin özelleştirilmesi	H	---	Yapılan ihalede teklif alınmaması nedeniyle satış gerçekleştirilememiştir. Yeni bir satış stratejisi geliştirilmesi üzerinde çalışılmaktadır.
Kamu bankalarının özelleştirilmesi	H	---	Kamu Bankaları Yeniden Yapılanma ve Özelleştirme Stratejisi doğrultusunda Ziraat Bankası ve Halkbank'ın halka arz yöntemiyle özelleştirilmesi planlanmaktadır.
Rekabet Hukuku ve Politikaları			
4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanunda değişiklik yapılması	E	2005	2005 yılında 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanunda değişiklik yapılmıştır. Yapılan değişiklikler ile Rekabet Kurumunun mali ve insan kaynaklarının daha etkili kullanılması hedeflenmektedir.
4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanunda Hem uygulama etkinliğinin artırılması hem de AB'deki Regülasyon ve Duyuru şeklinde yürürlükte bulunan mevzuat ile uyum sağlanması amacıyla değişiklik yapılması	H	---	Rekabet Kurumunca hazırlanan taslak metnin ilgili kurumların görüşüne sunulmuştur.
1998/3 sayılı Motorlu Taşıtlar Dağıtım ve Servis Anlaşmalarına İlişkin Grup Muafiyeti Tebliğinin, 1400/2002 sayılı Motorlu Araç Sektöründeki Dikey Anlaşma ve Uyumlu Eylem Kategorilerine ilişkin Avrupa Komisyonu Tüzüğüne uyumlaştırılması çalışmaları	H	---	Tebliğ Taslağı Rekabet Kurulu gündemine sunulmuştur.
DPT bünyesinde, işlevsel bağımsızlığı haiz bir devlet yardımları izleme ve denetleme birimi oluşturulmasına yönelik çalışmalar	H	---	Kanun Tasarısı Taslağı Başbakanlığa sunulmuştur.

⁶ Yapıldığı ya da yapılması öngörülen tarihtir.

Yatırım Ortamının İyileştirilmesi			
Bölgesel Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Kanun	H	2005	Sektörel lisanslarla ilgili olarak, yatırım ve işletmeye alma aşamalarındaki sektörel izinler konusunda Tek Durak Ofis (Yatırım Destek Ofisleri) sisteminin oluşturulmasına yönelik düzenlemeleri kapsayan Bölgesel Ajanslar Kanun Tasarısı TBMM genel kurulunda görüşülmektedir.
KOBİ Tanımı Kanunu	E	2005	5331 sayılı Kanunla, içinde KOBİ, Orta Büyüklükte İşletme, Küçük İşletme veya Makro İşletme terimleri geçen tüm kurum ve kuruluşların mevzuat ve programlarının uygulanmasını sağlayacak yönetmelik çıkarma hakkı Sanayi ve Ticaret Bakanlığına verilmiştir. Yönetmelik çıktığında AB ile uyumlu bir KOBİ tanımı yapılabilecektir.
Yatırım Promosyon Faaliyetleri	E	2005	Türkiye'nin yatırım ortamı olarak imajını düzeltmeye, yabancı yatırımları artırmaya ve mevcut yatırımları genişletmeye yönelik faaliyetleri, Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'nün kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi suretiyle devam ettirilmektedir.
Mali Sektör			
Kamu bankalarının özelleştirilmesi	H	---	Uygun piyasa koşullarının oluşması halinde, Ziraat Bankası ve Halk Bankasının halka arz ve diğer yöntemlerle özelleştirmesini amaçlayan strateji raporu doğrultusunda çalışmalar devam etmektedir. Ayrıca, Vakıfbank'ın yüzde 21,89'lük bölümü halka arz edilmiştir.
Kart çıkaracak kuruluşların kuruluş esaslarını belirleyen hükümler içeren Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu Tasarısının yasalaşması	H	2005	Kanun Tasarısı Nisan 2005 tarihi itibarıyla ilgili Bakanlığa gönderilmiştir.
Bankacılık Kanununda, uluslararası uygulamalar ışığında düzenleme ve denetim çerçevesinin daha da etkinleştirilmesi, risklerin asgariye indirilmesi, finansal sektörde ortaya çıkan konsolidasyon eğilimine paralel olarak düzenleme ve denetim aşamalarının konsolide bazda yürütülmesi ve finansal şirketler ve denetim ve gözetim otoritesinde kurumsal yönetişimin iyileştirilmesi amacıyla değişiklik yapılması	E	2005	5411 sayılı Bankacılık Kanunu, 1 Kasım 2005 tarihi itibarıyla 25983 sayılı mükerrer Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
Yeni Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı (Basel II) ile ilgili etki analiz sonuçlarının açıklanması ve buna ilişkin yol haritasının belirlenmesi ve kamuoyuna ilan edilmesi	E	2005	Sektörün yüzde 95'ini temsil eden 23 bankanın katıldığı etki analizi sonuçları Aralık 2004 tarihinde açıklanmıştır. Mayıs 2005 tarihinde yeni sermaye yeterlilik uzlaşısına geçişte hangi aşamaların ne zaman uygulanacağına ilişkin bir rehber olan Basel II'ye Geçişe İlişkin Yol Haritası kamuoyuna ilan edilmiştir.

KOBİ'lerin ihraç edeceği sermaye piyasası araçlarının işlem göreceği teşkilatlanmış piyasanın organizasyonunu ve altyapısını oluşturacak şirketin kuruluş çalışmalarının 2005 yılı içerisinde tamamlanması ve piyasanın faaliyete geçmesi	H	2005	Ülkemizde KOBİ'lere yönelik bir piyasa oluşturulması konusunda SPK tarafından sürdürülen çalışmalar son aşamaya gelmiş ve 14 Temmuz 2005 tarihli SPK kararıyla piyasada alım ve satımın yapılacağı işlem platformunu ve bunun gerektirdiği organizasyonu oluşturacak ve geliştirecek şirketin (Gelişen İşletmeler Piyasaları A.Ş.) kuruluşuna izin verilmiştir. 2005 yılının son çeyreğinde kuruluş çalışmalarının tamamlanması beklenmektedir.
Yatırım fonlarının katılma belgelerinin Merkezi Kayıt Kuruluşu bünyesinde kaydedilmesine ilişkin çalışmalar	H	2005	Tüm yatırım fonu kurucularının en az bir fonunun katılma belgelerinin kaydedilmesi çalışmaları 1 Ağustos 2005 tarihinde gerçekleştirilmiş olup, Aralık 2005 sonu itibarıyla tüm yatırım fonu katılma belgelerinin kaydedilmesinin tamamlanması planlanmaktadır.
2005 yılı başına kadar hisse senetleri borsada işlem gören şirketlerin hisse senetlerinin ve bunlara ilişkin hakların kaydedilmesi çalışmalarının tamamlanması	H	2005	İhtiyaç duyulan sistemlerin kurulması ve işlerlik kazanması proje planı ile öngörülenden daha fazla zaman gerektirmesi nedeniyle çalışmalar devam etmektedir.
Takas ve saklama sisteminin yeniden yapılandırılması amacıyla sürdürülen çalışmalara devam edilmesi	H	2006	Kaydedilme çalışmaları Takasbank iş planında önemli bir zaman almış ve önceliği teşkil etmiştir. 2006 yılı içerisinde kaydi sistemin sorunsuz olarak işlemeye başlaması ile birlikte, bu konudaki çalışmalara hız verilecektir.
Risk aktarım mekanizmalarının geliştirilmesi ve ileriye yönelik bir referans fiyat oluşumunun sağlanması amacı ile hem mala hem de finansal araçlara dayalı vadeli işlem sözleşmelerinin işlem göreceği Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsasının İzmir'de faaliyete geçmesi ve geliştirilmesi	E	2005	Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş., 4 Şubat 2005 tarihinde faaliyete geçmiş olup, mevcut durum itibarıyla asgari unsurları Sermaye Piyasası Kurulu'nca onaylanan İMKB-30 endeksine, 91 ve 365 gün vadeli hazine bonolarına, ABD doları ile euro'ya ve pamuk ile buğdaya dayalı vadeli işlem sözleşmeleri Borsa'da işlem görmeye başlamıştır.
AB mevzuatına uyum çalışmaları çerçevesinde AB tarafından Türkiye'ye sağlanmakta olan Katılım Öncesi Mali Yardımların 2004 programı kapsamında Merkezi ve Doğu Avrupa'da yer alan Aday Ülkelere Yönelik Katılım Öncesi Yardım Fonu (PHARE) programından yararlanmak üzere projeye başlanması	E	2005 – 2007	Sermaye Piyasası Kurulu ile Almanya Maliye Bakanlığı arasında akdedilecek olan Sermaye Piyasası Kurulunun AB Sermaye Piyasalarına Uyumunun Desteklenmesi Konulu AB Eşleştirme Projesinin sözleşme taslağı hazırlanmış olup, sözleşmenin imzalanmasını takiben 2005 Kasım ayında çalışmalara başlanması planlanmaktadır.
İpotekli konut finansman sisteminin oluşturulmasına yönelik hukuki ve teknik çalışmalar	E	2005-2006	Kanun taslağı hazırlanarak Başbakanlığa iletilmiştir. İpotekli konut finansman sisteminin oluşturulmasına yönelik alt düzenlemelerin ise Kasım 2005 tarihine kadar tamamlanması planlanmaktadır.
Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'na (UFRS) uyumun yaygınlaştırılması çalışmaları önümüzdeki dönemde devam edecektir	E	2004-2005	- Kasım 2003 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan UFRS'ye uyumlu Seri:XI, No:25 sayılı Tebliğ 01 Ocak 2005 tarihinden itibaren, ihraç ettiği sermaye piyasası araçları bir borsada işlem gören

piyasası araçları bir borsada işlem gören ortaklıkları, aracı kurumları, portföy yönetim şirketleri ve konsolidasyon kapsamına alınan diğer işletmeler için zorunlu olarak uygulanmaktadır.

- Seri:XI, No:25 sayılı Tebliğ'de 21 Aralık 2004 tarihinde yapılan değişiklikle, işletmelerin UFRS'yi uygulamaları, mali tablo şekil şartlarına uymak kaydıyla, Tebliğde öngörülen düzenleme ve ilan yükümlülüklerinin yerine getirilmesi hükmünde sayılarak, düzenlemenin yaygın olarak benimsenmesine katkı sağlanmıştır.

- Mevcut denetim standartlarının Uluslararası Denetim Standartlarıyla uyumlu hale getirilecek olması da, UFRS ile uyumun yaygınlaşmasına katkı sağlayacaktır.

Sermaye piyasası özel ihtisas mahkemelerinin kurulması	H	---	Diğer kurumlarla eşgüdümlü çalışma gerektirmesinden dolayı ilerleme kaydedilememiştir.
Hisse senetleri ve yatırım fonları ile birlikte Devlet İç Borçlanma Senetlerinin de Merkezi Kayıt Kuruluşu bünyesinde kaydıleştirilerek müşteri bazında saklanması ve izlenmesi	H	2006	Devlet İç Borçlanma Senetlerinin kaydıleştirilmesi için ihtiyaç duyulan Bakanlık görevlendirmesi Mayıs 2005 tarihinde yapılmış olup, projenin 2006 yılında hayata geçirilmesi için çalışmalara başlanmıştır.
Sigortacılık Faaliyetlerinin Düzenlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Kanun Tasarısının Yasalaşması	H	2005	Kanun Tasarısı ile ilgili hazırlık çalışmaları tamamlanmış olup, Haziran 2005 tarihinde Başbakanlığa sevk edilmiştir.
İşgücü Piyasası			
Aktif İşgücü Piyasası Programları Projesi	E	2005	Proje kapsamında 245 proje yürütülmektedir. Proje 2005 yılı sonunda tamamlanacaktır.
İdari Reform			
Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu	E	2005-2007	5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu 10 Aralık 2003 tarihinde TBMM'de kabul edilmiş, 24 Aralık 2003 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Söz konusu Kanun 2005-2007 yıllarını kapsayan 3 yıllık bir geçiş dönemi öngörmektedir. 2008 yılı başından itibaren, 5018 sayılı Kanun genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinde tamamen uygulanmaya başlanacaktır.

Analitik bütçe sınıflandırmasının konsolide bütçe dışında kalan kurum ve kuruluşlara yaygınlaştırılması	E	2005-2007	Genel ve katma bütçeli idarelerin 2004 mali yılı bütçeleri kamu mali yönetiminin yeniden yapılandırılması amacıyla yürütülen çalışmalar kapsamında GFS esasına dayalı olarak oluşturulan Analitik Bütçe Sınıflandırması (ABS) kod yapısına uygun olarak hazırlanıp uygulanmaya başlanmıştır. 2006 yılından itibaren mahalli idareler, sosyal güvenlik kurumları, düzenleyici ve denetleyici kurumlar ile özel bütçeli kurum ve kuruluşlarda ABS'ye geçilecektir. 2007 yılından itibaren ise döner sermayeli kuruluşlar ve diğer kurum ve kuruluşlarda (kamu iktisadi teşebbüsleri hariç) yeni bütçe kod yapısına geçilmesi planlanmaktadır.
Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun	H	---	5227 sayılı Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun Tasarısı TBMM'de kabul edilerek Cumhurbaşkanlığına sevk edilmiştir. Kanunun 22 maddesi Cumhurbaşkanı tarafından yeniden görüşülmek üzere TBMM'ye gönderilmiştir.
Devlet Personel Rejimi Reformu	H	---	Devlet Personel Başkanlığı tarafından yürütülen Devlet Personel Rejimi Reformu kapsamında Kamu Personeli Kanunu Tasarısı Taslağı hazırlanarak kurum ve kuruluşların görüşlerine gönderilmiştir.
Yerel Yönetimler Reformu	E	2005	Yerel Yönetim Reformu kapsamında hazırlanan 10 Temmuz 2004 tarih ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 10 Temmuz 2004 tarih ve 5197 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu yürürlüğe girmiştir.
Yolsuzlukla Mücadele Kanunu	H	2006	Adelet Bakanlığınca hazırlanan Yolsuzlukla Mücadele Kanunu Tasarısı Taslağı üzerindeki çalışmalar devam etmektedir.
Kamuda etik kuralların tanımlanması	E	2004	5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Mayıs 2004 tarihinde çıkarılmıştır. Ayrıca, Kurul tarafından Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik hazırlanarak yürürlüğe girmiştir.
Tarım			
Organik Tarım Kanunu	E	2004	5262 sayılı Organik Tarım Kanunu 3 Aralık 2004 tarih ve 25659 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir Bu Kanuna dayanılarak hazırlanmış olan Organik Tarımın Esasları ve Uygulamasına İlişkin Yönetmelik de 10 Haziran 2005 tarih ve 25841 sayılı Resmi

			Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
Tarım Çerçeve Kanunu	H	2006	Tarım Strateji (2006-2010) Belgesinde ortaya konan politika çerçevesi Tarım Çerçeve Kanunu ile kurumsal ve hukuksal bir altyapıya kavuşacaktır. Halen TBMM’de görüşülmekte olan bu Kanun ile, DGD uygulamasının daha hedef odaklı yürütülmesi, tarım ve çevre etkileşimi gözetilerek, erozyon ve olumsuz çevresel etkilere maruz tarım alanlarında çevre amaçlı tarım arazilerinin korunması ve piyasa koşullarında tarımsal üretime yönelik olarak, piyasa mekanizmalarını bozmayacak destekleme araçlarının uygulamaya sokulması amaçlanmaktadır.
Tarım Sigortaları Kanunu	E	2005	İklim koşullarından doğan risklerin giderilmesi amacıyla düzenlenmiş olan Tarım Sigortaları Kanunu 2005 yılı Haziran ayında yürürlüğe girmiştir.
Tohumculuk Kanun Tasarısı	H	2005	1963 yılında yürürlüğe girmiş olan 308 sayılı Tohumlukların Tescil, Kontrol ve Sertifikasyonu Hakkında Kanun AB mevzuatına uyum çerçevesinde uluslararası tohumculuk sistemleri ve gelişen teknolojiler de dikkate alınarak Tohumculuk Kanun Tasarısı olarak yeniden hazırlanmış, TBMM’ye sevk edilmiştir. Tasarı TBMM Genel Kurul gündeminde olup, 2005 yılı sonuna kadar yasalaşması beklenmektedir.
Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun Tasarısına İlişkin Yönetmeliklerin Çıkarılması	E	2004	Uluslararası yükümlülüklerimizi yerine getirmek ve bitki çeşitlerinin geliştirilmesini özendirerek, yeni çeşitlerin ve ıslahçıların haklarının korunmasını sağlamak amacıyla, 5042 sayılı Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun 15 Ocak 2004 tarih ve 25347 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunun uygulamasına yönelik olarak üç adet yönetmelik çıkarılmıştır. Bunlar; 12 Ağustos 2004 tarihinde yayımlanan Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarının Korunmasına Dair Yönetmelik, Çiftçi İstisnası Uygulama Esasları Yönetmeliği ile 30 Nisan 2005 tarihinde yayımlanan Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Görevlilerin Islahçı Hakkından Yararlanmasına İlişkin Yönetmeliktir.
TEKEL Genel Müdürlüğü’nün özelleştirilmesi	E	2004	TEKEL’in yapısı ; sigara, alkollü içkiler, sigara pazarlama, alkollü içkiler pazarlama, yaprak tütün ile tuz stratejik olarak ayrı iş birimleri şeklinde yeniden yapılandırılmış ve söz konusu birimler arasında yer alan Alkollü İçkiler Sanayi AŞ’nin özelleştirilmesi Şubat 2004 tarihinde tamamlanmıştır.
	H	---	Sigara ve yaprak tütün birimlerinin de önümüzdeki dönemde özelleştirilmesi

			hedeflenmektedir.
Şeker fabrikalarının özelleştirilmesi	E	2005	Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş'nin bağlı ortaklığı olan Adapazarı ve Kütahya Şeker Fabrikalarındaki kamu payı son bir yıl içinde özelleştirilmiştir.
	H	---	Önümüzdeki dönemde diğer şeker fabrikalarının özelleştirilmesi beklenmektedir.
Kırsal Kalkınma Stratejisinin hazırlanması	E	2005	Strateji belgesinin ilk taslağı AB Komisyonu ile paylaşılmış ve görüşleri alınmıştır. Belge yeniden değerlendirilerek, teknik çalışmalar tamamlanma aşamasına getirilmiştir. Strateji belgesinin üst düzey onaylardan sonra, 2005 yılı sonuna kadar yürürlüğe girmesi öngörülmektedir.
Kırsal Kalkınma Planının hazırlanması	H	2006	Kırsal Kalkınma Planı konusundaki çalışmalar başlatılmış olup, 2004 yılı mali işbirliği programlamasına konu TR 0402.08 nolu projenin teknik yardım bileşeniyle ilgili ihale hazırlıkları sürdürülmektedir.
Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi	H	2005-2006	2004 yılı mali işbirliği programlamasına konu TR 0402.08 nolu projenin eşleştirme bileşeniyle ilgili olarak eşleştirme kontratı imzalanma aşamasında olup, uygulamanın 2005 yılı sonuna kadar başlatılması planlanmaktadır.
Bölgesel Gelişme			
Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevlerine İlişkin Kanun Taslağı	H	2005	Taslak TBMM gündemindedir. Son 7 maddesi hariç diğer maddeleri onaylanmıştır.
DPT Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü'nün kurumsal ve idari kapasitesinin geliştirilmesine ilişkin Eşleştirme Projesi	E	2005	Toplam 18 ay sürecek olan projenin uygulamasına 1 Haziran 2005 tarihi itibarıyla başlanmıştır.
Doğu Anadolu Kalkınma Programı	H	2005	Nisan ayı itibarıyla proje teklif çağrılarında çıkmış olup, proje tekliflerine ilişkin değerlendirme süreci devam etmektedir.
GAP Bölgesel Kalkınma Programı/ Kültürel Mirasın Geliştirilmesi Hibe Programı	E	2005	Teklif çağrısı yöntemiyle toplanan proje teklifleri değerlendirilmiş ve seçilen 32 projenin desteklenmesine karar verilmiştir.
TR82, TR83 ve TRA1 Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı	H	2006	Teknik yardım ekibinin Nisan 2005 itibarıyla göreve başlaması ile birlikte Mayıs 2005 tarihinde teklif çağrısı ilan edilmiştir. Proje tekliflerine ilişkin değerlendirme süreci devam etmektedir.
Türkiye-Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği Programı/ Ortak Küçük Projeler Fonu	E	2005	Teklif çağrısı yöntemiyle toplanan proje teklifleri değerlendirilmiş ve seçilen 9 projenin desteklenmesine karar verilmiştir.

Türkiye-Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği Programı/ Edirne Ekmekçizade Kervansaray Restorasyon Projesi	H	2005	Restorasyon projesi için yapım ihalesine çıkılmış ve gelen tekliflerin değerlendirilmesi tamamlanmıştır. Aralık 2005 itibarıyla uygulamanın başlatılması öngörülmektedir.
--	---	------	---

Sağlık-Sosyal Güvenlik Reformu ve Gelir Dağılımının İyileştirilmesi

Aile Hekimliği Pilot Uygulamasına Başlanması	E	2005	Aile Hekimliği Pilot Uygulaması 2005 yılı Eylül ayında başlatılmıştır.
Sağlık bilgi sistemi oluşturulması	H	2006	Standart bilgi sistemi oluşturma çalışmaları devam etmektedir.
Sosyal güvenlik kurumlarının tek çatı altında toplanması, uzun vadeli sigorta programları ile kısa vadeli sigorta programlarının birbirinden ayrılması ve genel sağlık sigortasının kurulması	E	2005	SSK ve bazı kamu kurumlarına ait sağlık birimleri Sağlık Bakanlığı'na devredilmiştir.
	H	2005-2006	Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Tasarısı TBMM'ye sevk edilmiş olup, Plan ve Bütçe Komisyonunun gündemindedir.
	H	2005-2006	Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu Tasarısı ile Sosyal Yardımlar ve Primsiz Ödemeler Kanunu Tasarısı Taslaklarına ilişkin çalışmalar son aşamdadır.

Bilgi ve İletişim Teknolojileri

e-Dönüşüm Türkiye Projesi 2005 Yılı Eylem Planı	E	2005	2005/05 sayılı Yüksek Planlama Kurulu Kararınca hayata geçirilmiştir.
Bilgi Toplumu Strateji Belgesi	E	2005	2005 yılı sonunda tamamlanacaktır.
Kişisel Verilerin Korunması Hakkında Kanun	H	2005	Kanun Tasarısı Taslağı üzerine değerlendirme süreci devam etmektedir.
Yerel Ağa Ayrıştırılmış Erişime İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ	E	2004	1 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.
Numara Ücretlerinin Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ	E	2004	23 Eylül 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir.
Telekomünikasyon Sektöründe Tüketici Hakları Yönetmeliği	E	2004	22 Aralık 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir.
Telekomünikasyon Hizmet ve Altyapılarına İlişkin Yetkilendirme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	E	2005	Kablo Platform Hizmetine ilişkin Yönetmelik 5 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.
Telekomünikasyon Hizmet ve Altyapılarına İlişkin Yetkilendirme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	E	2005	Genişbant Sabit Telsiz Erişim Hizmetine ilişkin Yönetmelik 17 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.
Telekomünikasyon Sektöründe Hizmet Kalitesi Yönetmeliği	E	2005	Telekomünikasyon hizmetleri yürüten ve/veya telekomünikasyon altyapısı işleten işletmecilerin ulusal ve uluslararası Hizmet Kalitesine ilişkin Yönetmelik 3 Mart 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Telekomünikasyon Hizmet ve Altyapılarına İlişkin Yetkilendirme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	E	2005	Uzak Mesafe Telefon Hizmetine ilişkin Yönetmelik 3 Mart 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.
Telekomünikasyon Hizmet ve Altyapılarına İlişkin Yetkilendirme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	E	2005	Yönetmeliğin geçici 1. maddesinde yapılan değişiklik 26 Ağustos 2004 tarihinden geçerli olmak üzere 11 Mayıs 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.
Erişim ve Arabağlantı Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	E	2005	Hesap Ayrımı başlıklı 18. ve Raporlama ve Denetim başlıklı 19. maddelerinde değişiklik yapılmıştır.
Telekomünikasyon Hizmet ve Altyapılarına İlişkin Yetkilendirme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	E	2005	Altyapı İşletmeciliği Hizmetine ilişkin Yönetmelik 7 Eylül 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.
Geçiş Hakkı Düzenlemeleri	H	---	96/19/EC sayılı Tam Rekabet Direktifine uyum amacıyla yapılan çalışmalara devam edilmektedir.
Ulaştırma			
Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryollarının yeniden yapılandırılması	H	2003-2006	Türkiye-AB Mali İşbirliği Programı kapsamında, Türk demir yolu mevzuatını AB direktifleri ile uyumlaştırmaya yönelik olarak 2003 yılında bir eşleştirme projesi başlatılmıştır. Proje ile ilgili ihale süreci tamamlanmış ve Alman Demiryolları yüklenici olarak seçilmiştir. Projenin 2006 yılında tamamlanması öngörülmektedir.
Enerji			
Elektrik sektörünün özelleştirilmesine yönelik çalışmalar	H	2004 - 2008	Strateji Belgesi kapsamında öncelikli olan dağıtım özelleştirmelerinin başlaması için elektrik dağıtım sistemi 21 bölge olarak yeniden yapılandırılmış ve oluşturulan dağıtım şirketleri Özelleştirme İdaresi Başkanlığına bağlanmış olup özelleştirme çalışmaları devam etmektedir. Dağıtım özelleştirmelerinin 2005 yılı sonunda somut olarak başlaması, 2006 yılı sonuna kadar ise tamamlanması amaçlanmaktadır. Strateji belgesine göre dağıtım özelleştirmelerinin 2005 yılında başlayıp 2006 yılında tamamlanması beklenmektedir. Diğer özelleştirmelerin 2008 yılına kadar bitirilmesi öngörülmektedir.
Düzenleyici Kurum Bilgi Sistemi Projesi	H	2004-2005	Kasım 2005 itibarıyla ihalenin sonuçlanması, sözleşmenin imzalanması ve projenin uygulanmasına geçilmesi planlanmaktadır.
EPDK'nın Kurumsal Kapasitesinin Güçlendirilmesi Projesi	E	2005	Proje kapsamında yapılacak tüm aktiviteler Eylül 2005 sonu itibarıyla sona ermiştir.

Türkiye'nin UCTE Elektrik Sistemine Entegrasyonuna Yönelik Fizibilite Çalışmaları Projesi	H	2005-2006	Ulusal elektrik pazarının AB elektrik piyasası ile tam entegrasyonu amacı çerçevesinde, ulusal elektrik şebekesinin UCTE sistemi ile hangi teknik şartlarda tam senkronize olarak irtibatlandırılmasına yönelik olan proje TEİAŞ tarafından yürütülmektedir.
Doğal Gaz İletimi ve Geçişinde BOTAŞ'a Hukuki ve Know-How Desteği Sağlanması Projesi	H	2005-2006	BOTAŞ'ın, AB standartları ve uygulamaları paralelinde, doğal gaz iletimi ve transit operasyonlarına ilişkin yükümlülüklerini yerine getirebilmesini amaçlayan proje 1 Eylül 2005 tarihinde uygulamaya konulmuştur.
Türkiye'de Enerji Verimliliğinin Artırılması Projesi	H	2005-2006	AB müktesebatına uyum ve AB deneyimleri çerçevesinde, ülkemizin enerji verimliliği performansını geliştirmek üzere, enerji verimliliği programlarının uygulama alanına konulmasını amaçlayan proje, Mali İşbirliği Programları kapsamında finanse edilmektedir.